گۇلستان

(گلستان سعدی)

مىللەتلەر نەشرىياتى

封面设计：

ISBN 7—105—0150

民 文 （维 56） 平装本

¥95

شەيخ سەئدى

گۈلىستان

(گلستان سعدى)

تەرجىمە قىلغۇچى : رەھمىتۇللا جارى

مەسئۇل مۇھەررىرلىرى : خوجائابدۇللا ئوسمان
تېيىپجان ئېلىيوپ

مىللەتلەر نەشرىياتى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مۇندەرىجە

سوز بېشى 1

دىباچە 1

بىرىنچى باپ پادىشالارنىڭ خۇلقى-ئادىتى توغرىسىدا...... 24

ئىككىنچى باپ دەرۋىشلەرنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا.......... 90

ئۈچىنچى باپ قانائەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا...... 146

تۆتىنچى باپ سۈكۈت قىلىشنىڭ پايدىسى توغرىسىدا....... 189

بەشىنچى باپ ئىشق ۋە ياشلىق توغرىسىدا............. 201

ئالتىنچى باپ زەئىپلىك ۋە قېرىلىق توغرىسىدا.......... 227

يەتتىنچى باپ تەربىيىنىڭ تەسىرى توغرىسىدا............ 237

سەككىزىنچى باپ ئۆزئارا مۇناسىۋەت قائىدىلىرى توغرىسىدا
.... 274

خاتىمە.. 328

سۆز بېشى

پارس خەلقىنىڭ 13 ـ ئەسىردە ئۆتكەن ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىرى شەيخ سەئدىنىڭ① «گۈلىستان» ناملىق مەشھۇر ئەسىرى يالغۇز پارس كىلاسسىك ئەدەبىياتىدىلا ئەڭ قىممەتلىك بايلىق ۋە مۇھىم يادىكارلىقلاردىن بىرى بولۇپ قالماستىن، بەلكى جاھان مەدەنىيەت غەزنىسىدىمۇ ئۆزىگە مۇناسىپ ھۆرمەتلىك بىر ئورۇننى ئىگىلىگەن.

«گۈلىستان» قاپىيىلىك سۆزلەردىن تۈزۈلگەن قىسقا ھېكايىلەر، ھېكمەتلەر، ئىبرەتلىك سۆزلەر توپلىمىدىن ئىبارەت بولۇپ، ھەر بىر ھېكايە ئاخىرىغا مۇۋاپىق شېئىر مىسرالىرى قىستۇرۇلغان. سەككىز بابلىق بۇ نادىر ئەسەردە شۇ زاماندىكى ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ ئەڭ مۇھىم تەرەپلىرى، بولۇپمۇ 13 ـ ئەسىردىكى فېئودالىزىم جەمئىيىتىنىڭ تۈرلۈك قاتلاملىرىدىكى ھاياتىنىڭ رېئال مەنزىرىسى ئاجايىپ تولۇق سۈرەتلەپ بېرىلگەن، ئادالەت، ئىنسانپەرۋەرلىك، ۋەتەنپەرۋەرلىك، خەلقنى سۆيۈش، ساداقەت، ۋاپا، مېھرى ـ مۇھەببەت، سېخىلىق، ئالىجاناپلىق ۋە باشقا گۈزەل ئەخلاق ـ پەزىلەتلەر مەدھىيىلەنگەن. ئالاقىلىق، جاھالەت، رىياكارلىق، يالغانچىلىق، ئالدامچىلىق، ئاچكۆزلۈك، زالىملىق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش جەمئىيەتتىكى چىرىكلىك ـ

---

① تولۇق ئىسمى شەيخ مۇسلىھىددىن سەئدى شىرازى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

لەر ھەجۋى تىل بىلەن كەسكىن تەنقىت ئاستىغا ئېلىنغان.

شائىرنىڭ ھاياتى توغرىسىدا مەخسۇس ماتېرىيال يوق، پەقەت ئاپتور ئۆز ئەسەرلىرىدە زىكرى قىلغان بەزى پاكىتلار بىزگە ئۇنىڭ تەرجىمىھالى توغرىسىدا ئومۇمىي چۈشەنچە بېرەلەيدۇ.

سەئدى 1203 - يىلى ئوپچۇرىسىدە ئىراننىڭ شىراز شەھىرىدە ئوتتۇرا قاتلامغا مەنسۇپ ئوقۇمۇشلۇق ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. تەخمىنەن 20 ياش ۋاقتىدا ئوتتۇرا شەرقنىڭ مەدەنىيەت مەركىزى ھېساپلانغان قەدىمىي شەھەر باغداتقا بېرىپ، مەشھۇر «نىزامىيە» مەدرىسەسىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان. ئۇ كىچىك چېغىدىلا ئۆز ۋەتىنىدىن كوپ قېتىم سەپەرگە چىقىپ، چەت مەملىكەتلەردە ۋە شەرقنىڭ بىرمۇنچە شەھەرلىرىدە ساياھەتتە بولغان، ئۇن توت قېتىم ھەج قىلغان؛ غەرپتە شىمالىي ئافرىقىغا قەدەر بارغان، ئەرەپ سەھرالىرىنى كەزگەن، مىسىر، ھەبەشىستان، تۈركىيە قاتارلىق مەملىكەتلەردە بولغان، دەمەشق، ئېرۇسالىم، تىرىپولى، ھەلەب قاتارلىق شەھەرلەرنى كورگەن؛ شەرقتە ئافغانىستان، ھىندىستان، ئوتتۇرا ئاسىيا رايونلىرىدا سەپەر، زىيارەتتە بولغان، ئېلىمىزنىڭ قەدىمىي شەھىرى بولغان قەشقەرغىمۇ كېلىپ كەتكەن.

شائىر دەرۋىشلىك ھاياتىنىمۇ باشتىن ئوتكۈزگەن. ئەھلى سەلىپ ئۇرۇشى ۋاقتىدا، ئۇ فەرەڭلەرنىڭ ئەسىرلىگىدىمۇ بولغان، چوڭ شەھەرلەردە ئالىملارنىڭ مۇنازىرىلىرىگە قاتناشقان، چەت يۇرتلاردا تۈرلۈك ئىشلارنى، ئاجايىپ ۋەقەلەرنى ئۆز كوزى بىلەن كورگەن، ئاچچىق ئەلەملەرنى، ئولۇم خەۋپى، ئاچلىق، مۇھتاجلىق دەردىنى تارتقان، 30 يىلچە چەتئەلدە يۇرۇپ، ھەر بىر جايدا ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى ئۆزىگە خاس زېرەكلىك ۋە ماھارەت بىلەن كۈزەتكەن

ۋە ئۇگەنگەن. سەئدى ئاخىرى ئۆز ئانا يۇرتى شىرازغا قايتىپ كېلىپ (1257 - يىل) يېرىم ئەسىرلىك تۇرمۇش تەجرىبىسى ئاساسىدا ئاۋۋال «بوستان» ناملىق شېئىرىي ھېكايىلەر توپلىمىنى، ئۇنىڭدىن بىر يىل كېيىن (1258 - يىل باھاردا) «گۈلىستان» ناملىق ئولمەس ئەسىرىنى ياراتقان. شائىر بۇ ئىككى ئەسەرنى يېزىشتا خەلققە پەندى - نەسىھەت ۋە تەربىيە بېرىشنى مەقسەت قىلغان. ئاپتور «گۈلىستان»نىڭ خاتىمىسىدە مۇنداق دەيدۇ:

بىز نەسىھەتنى جايىدا يەتكۈزدۇق،
بۇ بىلەن بىر ئۇلۇك چاغنى ئوتكۈزدۇق.
بىراۋلار مەيلى قىلمىسا رىغبەت،
ئەلچىنىڭ بۇرچى خەۋەر بېرىشلا پەقەت.

سەئدى ئۆز زامانىسىدە يۇكسەك ئەخلاقنىڭ ئالىجاناپ كۈيچىسى، ئادالەتنىڭ قىزغىن ھىمايىچىسى بولغان ئىدى. ئۇ دۇنيادىكى قارىمۇ-قارشىلىقلارنى، ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى تەڭسىزلىكنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يەتكەچكە، بۇ قارىمۇ-قارشىلىقلارنى ئۆز ئەسەرلىرىدە دانالىق بىلەن ئەكس ئەتتۇرگەن. ئۇ دۇنياغا، ئۆز ۋەتىنىگە، كىشىلەرگە مۇھەببەت بىلەن قاراشنى تەرغىپ قىلغان، خەلقلەرنىڭ قېرىنداشلىقى ۋە باراۋەرلىكىنى ياقلىغان. شائىر تەخمىنەن 1292- يىلى 90 يېشىدا ۋاپات بولغان.

«گۈلىستان» يۇكسەك بەدىئىي قىممەتكە ئىگە زور ئەدەبىي ئەسەر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى نۇرغۇنلىغان تارىخ، جۇغراپىيىگە ئائىت

باي مەلۇماتلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەنبە سۈپىتىدىمۇ پايدىلىنىشقا تېگىشلىك مۇھىم بىر ئەسەردۇر، شۇنىڭدەك پارس كلاسسىك ئەدەبىي تىلىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك يادىكارلىقىدۇر.

شائىر بۇ ئەسەرنى خەلق ئىجادىيىتى، خەلق كۆزقارىشى ۋە خەلق تىلى ئاساسىدا يېزىپ چىققانلىقتىن، بۇ ئەسەر بارلىققا كەلگەن كۈندىن تارتىپلا يېقىن ۋە ئوتتۇرا شەرقنىڭ ھەممە يېرىگە، ئوتتۇرا ئاسىياغا تېزلا مەشھۇر بولغان ۋە خەلق ئىچىدە كەڭ تارقالغان. ئۇنىڭدىكى نۇرغۇنلىغان ئىبرەتلىك سۆزلەر ۋە ھېكمەتلەر خەلق ماقال-تەمسىللىرىگە ئايلىنىپ كەتكەن بولۇپ، تا ھازىرغا قەدەر خەلق ئارىسىدا تارقىلىپ كەلمەكتە.

شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، شەيخ سەئدى فېودالىزىم دەۋرىدە ياشىغان، ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان كىشى بولغانلىقتىن، بۇ ئەسەردە بەزىبىر پاسسىپ پىكىرلەرنىڭ ئىپادىلىنىپ قېلىشى تەبىئىي ئەھۋال.

«گۈلىستان» مەيدانغا كېلىش بىلەن ئىران، ئوتتۇرا ئاسىيا، تۈركىيە، مىسىر، ھىندىستانلاردا ۋە باشقا مەملىكەتلەردە قايتا-قايتا كۆچۈرۈلۈپ، ئۇنىڭ نۇرغۇن قولىيازما نۇسخىلىرى بارلىققا كەلگەن، مانا شۇ قولىيازمىلار ئاساسىدا بۇ ئەسەر، شەرقتە بولسۇن، شۇنىڭدەك غەرپتە بولسۇن، تەكرار-تەكرار نەشر قىلىنغان، ھازىرقى ۋاقىتتا ئىران، ئوتتۇرا ئاسىيا، تۈركىيە، مىسىر، ئافغانىستان، كاپكازلاردا ۋە ياۋروپادا ھەرقايسى دەۋرلەردە تاش باسما ۋە مىخ مەتبەدە بېسىلىپ چىققان ھەر خىل نۇسخىلىرى 200 گە يېتىدۇ.

شۇنى قەيت قىلىپ ئۆتۈش كېرەككى، بۇ ئەسەردە ھەرقايسى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مەملىكەتلەردە قايتا-قايتا كۆچۈرۈلۈش ۋە بېسىلىش جەريانىدا كاتىپلارنىڭ نادانلىقى ۋە بىپەرۋالىقى تۈپەيلىدىن، نۇرغۇن سەھۋەنلىك-خاتالىقلار كۆرۈلۈپ كەلگەن، ھەتتا ئاپتور ئۆزى ئېيتمىغان يات سۆزلەر، يات جۈملىلەر، شېئىرلار بۇ ئەسەرگە كىرگۈزۈپ قويۇلغان. بەزى كاتىپلار كۆچۈرۈش جەريانىدا شائىرلىق ئىلھامى تۇتۇپ كېتىپ، مەزمۇنسىز، ئاددى شېئىرلارنى يېزىپ قوشۇپ قويغان. ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلگەن ھەر خىل نۇسخىلاردا بۇ ئېلىشمانچىلىق، بۇلغىنىش كۆزگە ياققال چېلىقىدۇ. ھەر بىر ھېكايىنى ئوقۇغاندا، سۆز-جۈملىلەردىكى كېلىش قوشۇمچىلىرىنىڭ ئوخشاشماسلىقى، ئالمىشىپ كەتكەن سۆزلەر ياكى ئۇشۇق سۆزلەر ئۇچراپ تۇرىدۇ. ھازىرقى ۋاقىتتا ئەڭ موتىۋەر ھېساپلانغان بىرقانچە نۇسخىلاردىمۇ بەزى پەرقلەر بار.

بۇ ئەسەردە يۈز بەرگەن قالايمىقانچىلىق-خاتالىقلارنى تۈگىتىش ۋە ئەسەرنىڭ ئەسلى تېكىستىنى تۇرغۇزۇش يۈزىسىدىن 16-ئەسىردىن باشلاپ ئىران، تۈركىيە ۋە باشقا مەملىكەتلەردە كۆپلىگەن ئالىملار بىرمۇنچە ئىلمىي ئىشلارنى قىلدى ۋە بۇ ساھەدە مۇئەييەن نەتىجىلەرگە ئېرىشتى.

«گۈلىستان»نىڭ تۈركچە تەرجىمىسى 15-ئەسىردىلا مەيدانغا كەلگەن. 16-ئەسىردە تۈركىيىلىك مەشھۇر تىلشۇناسلاردىن سۇرۇرى، شەمئى ۋە سۇدى ئارقىمۇ-ئارقا «گۈلىستان»نىڭ شەرھىنى يېزىپ چىقىپ، ھەر بىرى ئۆز ئەسىرىگە «شەرھى گۈلىستان» دەپ نام قويغان. سۇرۇرى بۇ ئەسەرنى تولۇق ئەرەپ تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، ئەسلى پارسچە تېكىستى بىلەن بىللە باستۇرغان. ئۇنىڭدىن كېيىن

ئىران، تۈركىيە، ھىندىستان ۋە باشقا مەملىكەتلەردە نۇرغۇنلىغان شەرھىي نۇسخىلار بارلىققا كەلگەن بولسىمۇ، سۇدىنىڭ «شەرھى گۈلىستان»ى ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدۇ.

«گۈلىستان» خېلى بۇرۇنلا ياۋروپادىكى تىلشۇناسلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلغان. 17 ـ ئەسىردە گوللاندىيىلىك مەشھۇر ساياھەتچى ئادام ئولېئارى بۇ ئەسەرنى نېمىسچىغا تەرجىمە قىلغان، 1651 ـ يىلى گېئورگى گېنتىسي لاتىنچىغا تەرجىمە قىلىپ، پارسچە تېكىستى بىلەن بىللە نەشر قىلدۇرغان.

ئىنگلىزچە تەرجىمىسىنى 1791 ـ يىلى خارىنگتون، 1806 ـ يىلى گلادۋىن، 1807 ـ يىلى جەيمىس دىيۇمۇلىن، 1827 ـ يىلى جون كوكس، 1850 ـ يىلى ئېستۋىك ئىشلىگەن ۋە تولۇق نەشر قىلدۇرغان. كېيىنكىلىرى ئالدىنقىلىرىنىڭ خاتالىق ـ كەمچىلىكلىرىنى تۈزەتكەن. ئەڭ كېيىنكى ئىنگلىزچە تەرجىمىسىنى ۋېنگرىيىدە تۇغۇلۇپ، ھىندىستاندا قىرىق يىل ھايات كەچۈرگەن ئالىم ئىدۋارد رېھاتسېك (E·Rehatsek) ئىشلىگەن. بۇ تەرجىمە ئىران تىلشۇناسلىرىنىڭ نەزىرىدە مۇكەممەل ۋە موتىۋەر تەرجىمە ھىساپلانماقتا.

رۇسچە تەرجىمىسى 18 ـ ئەسىردە ئولېئارىنىڭ نېمىسچە تەرجىمىسىگە ئاساسەن تەرجىمە قىلىنغاندىن تارتىپ تاكى 1922 ـ يىلىدىكى پىروفېسسور بېرتېلسىنىڭ تەرجىمىسىگىچە بىرنەچچە نۆۋەت نەشر قىلىنغان. كېيىنكى يىللاردا بۇ ئەسەرنىڭ رۇسچە تەرجىمىسى ئۈستىدە ئازەربەيجانلىق ئالىم رۇستەم ئەلىيوپ مەخسۇس ئىلمىي ئىش ئېلىپ بارغان بولۇپ، ئەسەرنىڭ ئەڭ توختالغان مەتنى (تېكىستى)نى ئىلمىي ۋە بەدىئى جەھەتتىن پۇختا بولغان تەرجىمىسى بىلەن بىللە نەشر قىلدۇرغان.

«گۈلىستان» خېلى بۇرۇندىن تارتىپ جۇڭگو ئالىملىرىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتقان ئىدى. بۇ ئەسەرگە بولغان قىزىقىش كېيىنكى يىللاردا يەنىمۇ كۈچەيدى. 1927 ـ يىلى تارىخچى ۋە ئەدەبىياتشۇناس جىن جىندۇ «ئەدەبىيات پۇروگراممىسى» دىگەن كىتاۋىنىڭ ئىككىنچى قىسمىدا شەيخ سەئدى توغرىلىق ئالاھىدە توختالغان. ئۇنىڭدىن كېيىن ئايرىم ھىكايەتلەر خەنزۇ تىلىغا ئۈزلۈكسىز تەرجىمە قىلىنىپ تۇردى. 1958 ـــ 1959 ـ يىللىرى تولۇق تەرجىمىسى نەشر قىلىندى. بۇ ئەسەرنى يەنە 1980 ـ يىلى خەلق ئەدەبىياتى نەشرىياتى تولۇق نەشر قىلدى. بۇ نەشرىنىڭ خەنزۇچە تەرجىمىسىنى يولداش شۈي جيەنفۇ ئەنگلىيىلىك ئىرانشۇناس ئالىم ئېستۋىك (E·B·Eastwick)نىڭ ئىنگلىزچە تەرجىمىسىگە ئاساسەن ئىشلىگەن.

«گۈلىستان» شىنجاڭدا قانچە ئەسىرلەردىن بۇيان مەدرىسەلەردە دەرسلىك سۈپىتىدە ئوقۇلۇپ كەلگەن. پارس تىلى ۋە ئەدەبىياتىنى ئۆگەنگۈچىلەر بۇ كىتاپنى بىرىنچى قەدەمدە قولغا ئالماي مۇمكىن ئەمەس ئىدى. «گۈلىستان»نىڭ ئىران، ھىندىستان، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە باشقا جايلاردا تاش باسمىدا بېسىلغان ھەر خىل نۇسخىلىرى ئۇزاق يىللاردىن بۇيان قەشقەر ۋە باشقا شەھەرلىرىمىزدە كەڭ تارالغان. مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا تاشكەنتلىك مۇراد خوجا ئىشان «گۈلىستان»نى تۈركچىگە تەرجىمە قىلغان بولۇپ، «شەۋقى گۈلىستان»① دەپ نام قويغان. بۇ كىتاپمۇ خەلقنىڭ قولىدا ئانچە ـ مۇنچە

① «شەۋقى گۈلىستان» ـــ 1910 ـ يىل ئۇپچۇرىسىدە تاشكەنتتە تاش باسمىدا بېسىلىپ چىققان. مۇراد خوجا ئىشان «گۈلىستان»نى چاغاتاي تىلى ئاساسىدا سۆزمۇ ـ سۆز تەرجىمە قىلغان بولۇپ، ئەسلى تېكىستنىڭ ئاستىغا

ساقلىنىپ قالغان.

ئازاتلىقنىڭ ھارپىسىدا غۇلجىدا چىققان «ئىتتىپاق» ژورنىلىنىڭ ئايرىم سانلىرىدا بەزى ھېكايەتلەرنىڭ تەرجىمىسى بېسىلىپ چىققان.

بۇ قېتىم كەڭ كىتابخانلارنىڭ ئېھتىياجىنى كۆزدە تۇتۇپ، بۇ ئەسەرنى تەرجىمە قىلىشقا جاسارەت قىلدىم. تەرجىمە جەريانىدا بىرقانچە نۇسخا سېلىشتۇرۇپ چىقىلدى، مېنىڭ قارىشىمچە، «گۈلىستان»نىڭ ئەڭ توختالغان تېكىستى 1971-يىلى تېھراندا مۇھەممەد ھۈسەيىن تەسبىھى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان پارسچە-ئىنگلىزچە نۇسخىسىدىكىسى بىلەن 1959-يىلى موسكۋادا نەشر قىلىنغان پارسچە-رۇسچە نۇسخىسىدىكىسى ھېساپلىنىدۇ. بۇ ئىككى كىتابنىڭ تېكىستى بىر بىرىدىن ئانچە پەرق قىلمايدۇ. بۇ ئەسەر ئاشۇ ئىككى كىتابتىكى تېكىستلەرگە ئاساسەن تەرجىمە قىلىندى.

بۇ تەرجىمە بىرىنچى قېتىمقى ئەمگەك بولغانلىقتىن، سەھۋەنلىك-خاتالىقلارنىڭ كۆرۈلۈشى تەبىئى. كىتابخانلارنىڭ تۈزىتىش پىكىرلىرىنى قارشى ئالىمەن.

ر.جارى

1982-يىل. يانۋار.

قۇرمۇ-قۇر ئورۇنلاشتۇرغان. كىتابنىڭ ھاشىيىسىدە بېرىلگەن شەرھى خېلى تولۇق، مەدرىسەدە تەھسىل كۆرگەن كىشىلەر بۇنىڭدىن خېلى ئوبدان پايدىلىنالايدۇ.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دىباچە

(مۇقەددىمە)

بسم الله الرحمن الرحيم

(شەپقەتلىك، مېھرىۋان ئاللانىڭ ئىسمى بىلەن باشلايمەن)

1

قۇدرەتلىك ۋە ئۇلۇغ خۇداغا مىننەتدارلىق بولسۇنكى، ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلىش يېقىنلىققا سەۋەپ بولىدۇ، شۈكرىنى بەجا كەلتۈرۈش بىلەن نېمەت كۆپىيىدۇ؛ ھەر نەپەس بەدەنگە سۇمۇرۇلگەندە، ئۇ ئۆمۈرنى ئۇزارتىدۇ، سىرتقا چىقىرىلغاندا تەنگە ھوزۇر بېغىشلايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ھەر نەپەستە ئىككى نېمەت مەۋجۇت ۋە ھەر بىر نېمەت ئۈچۈن شۈكۈر لازىم.

كىمنىڭ بار قولى ھەم تىلىدا ئىمكان،
چىققىلى شۈكرىنىڭ ئەھدىدىن ئاسان؟

"ئەي داۋۇد خانىدانى! شۈكۈر قىلىڭلار، ھالبۇكى، بەندىلىرىم ئىچىدە شۈكۈر قىلغۇچىلار ئاز." ①

① قۇرئان 34-سۈرە، 13-ئايەت.

ياخشىدۇر بەندىگە ئۇز قۇسۇرى ئۈچۈن
كەچۈرۈم سورىسا خۇدا ئالدىدا.
ئۇنداق بولمىغاندا خۇداغا لايىق
شۈكرىنى ھېچ ئادەم قىلالماس ئادا.

ئۇنىڭ ھېساپسىز رەھمەت يامغۇرى ھەممە يەرگە تەڭ چۈشىدۇ؛ ئۇ بەندە-مول نېمەتلىك سېخى داستىخىنى ھەممە جايغا سېلىنغان. ئۇ بەندىلىرىنىڭ نومۇس پەردىسىنى قاتتىق گۇنا سەۋىۋى بىلەن يىرتىپ تاشلىمايدۇ، كۈندىلىك رىزقى-نەسىۋىسىنى نالايىق خاتالىقلار سەۋىۋى بىلەن توختىتىپ قويمايدۇ.

ئەي كەرەم ئىگىسى، غايىپ غەزنەڭدىن
بەھرىمەن قىلىسەن گەبر، تەرسانى.①
دۈشمەنلەرگىمۇ نەزىرىڭ چۈشەر،
قەيەرۇق قويمايسەن دوست-ئاشنانى.

ئۇ تاڭ شامىلى—فەرراشقا② زۇمرەت گىلەملەر سېلىشنى بۇيرۇدى ۋە ئىنىكئانا—باھار بۇلۇتىغا زېمىن بوشۇكىدىكى ئۇسۇملۇكلەر قىزلىرىنى (ياش مايسىلارنى) پەرۋىرىش قىلىشنى تاپشۇردى؛ دەرەخلەرنى نورۇزلۇق كىيىم بىلەن—يېشىل ياپراق تون بىلەن كىيىندۇرۇپ، ئۇششاق باللىرىنىڭ—شاخ-پۇتاقلىرىنىڭ بېشىغا

① گەبر—ئوتقا چوقۇنىدىغان بۇتپەرەس؛ تەرسا—خرىستىيان.
② فەرراش—يەر سۈپۈرگۈچى ھەم توشەك سالغۇچى خىزمەتكار.

باھار پەسلىنىڭ قەدەم تەشرىپ قىلىشى مۇناسىۋىتى بىلەن گۈلتاجلارنى قويدى: ھەسەل ھەرىسىنىڭ ئاغزىدىن ياغان قوشۇق ئۇنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئەڭ ياخشى ھەسەلگە ئايلىنىدۇ: خورما ئۇرۇغى ئۇنىڭ تەربىيىسى بىلەن ئىگىز دەرەخ بولۇپ قەد كوتىرىدۇ.

بۇلۇت، شامال، ئاي، كۈن، ئاسمان ساڭا خىزمەتتە،
ئەگەر بىر نان كەلسە قولغا، يېمە غەپلەتتە.
ئەتراپىڭدا فەرمانبەردار ھەممە سەن ئۈچۈن،
ئىنساپسىزلىق. ھەق ئەمرىدىن قاچساڭ، ئەلۋەتتە.

رىۋايەت قىلىنىشىچە، كائىناتنىڭ باشچىسى، مەۋجۇداتنىڭ پەخرى، ئالەم خەلقىنىڭ شەرەپ-شانى، ئادەملەرنىڭ سەرخىلى، زامانىنىڭ كامالەتكە تولغان كىشىسى مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامدىن—

شاپائەتچى، ئەلچى، سەخى، بىغۇبار،
كەرەملىك، ئۇلۇغۋار، ئەزىز، موھرىدار.①

* * *

نەغەم ئۇممەتكە قورغاندىن سېنىڭدەك باشپانا تۇرسا؟
دېڭىز دولقۇنلىرى خەۋپسىز، ئەگەر نۇھ كېمە باشقۇرسا.②

① موھرىدار—ئەرەپچە "ۋەسىم"—دۈمبىسىگە پەيغەمبەرلىك موھرى بېسىلغان دىگەن مەنىدە بولۇپ، بۇ مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ بىر سۈپىتى.
② رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، نۇھ پەيغەمبەر ئادەم ۋە ھايۋانلارنى كېمىگە سېلىپ توپان سۈيىدىن قۇتقۇزۇپ قالغان.

* * *

يەتتى يۈكسەككە ئۆز كامالى بىلەن،
يەڭدى زۇلمەتنى نۇر جامالى بىلەن.
نەپىس ھەم كۆركەم ئۇندا بار خىسلەت،
دۇئا قىلىڭ ئاڭا، ئەھلى ئايالى بىلەن.

— بىزگە يېتىپ كەلگەن ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: قاچاندا بولمىسۇن، تۇرمۇشى پەرىشان گۇناكار بەندىلەردىن بىرى قوبۇل قىلىشقا ئۈمىد ئۈمىت بىلەن ئۇلۇغ ۋە بۈيۈك خۇدانىڭ دەرگاھىدا توۋىغا قول كۆتەرسە، ئەمما ئاللاتائالا ئۇنىڭغا نەزەر قىلمىسا، ئۇ يەنە كەچۈرۈم سورايدۇ، ئاللاتائالا ئىككىنچى قېتىم رەت قىلسا، ئۇ ئادەم يىغا-زارى بىلەن يەنە يالۋۇرىدۇ. شۇندىن كېيىن ئاللاتائالا ئېيتىدۇ:

"ئەي پەرىشتىلىرىم، بەندەمدىن راستىنلا ئۇيالدىم، چۈنكى ئۇنىڭ مەندىن باشقا پەرۋەردىگارى يوق؛ شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئۆتتۈم، ئۇنىڭ دۇئاسىنى قوبۇل قىلدىم، ئۇنى ھاجەتتىن چىقاردىم، چۈنكى بەندىنىڭ كۆپ دۇئا ۋە يىغا-زارىسىدىن ئۇيىلىمەن".

قارا، بۇ خۇدا قانچىلىك رەھىمدىل،
گۇنانى قىلار بەندە، ئەمما ئۇ خىجىل.

ئۇنىڭ ئۇلۇغلۇق كەئبىسىدە مۇقىم رىيازەت چەككۈچىلەر ئۆزلىرىنىڭ تولۇق ئىبادەت قىلالمىغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىپ: "ساڭا

لايىقىدا ئىبادەت قىلالمىدۇق" دېيىشىدۇ. ئۇنىڭ جامالىنى تەئرىپ قىلغۇچىلار ھەيرەتتە قېلىپ: "بىز سېنى تېگىشلىك دەرىجىدە تونۇيالمىدۇق" دېيىشىدۇ.

گەر كىشى ۋەسپىنى مەندىن سورىسا،
نىمە دەر بىر دىلسىز، بولمىسا نىشان؟①
ئاشىقلار مەشۇقىنىڭ قۇربانى تۇرسا،
ئۆلۈكتىن كەلمەيدۇ ئاۋاز ھېچقاچان.

بىر تەقۋادار② بېشىنى ياقىسىغا چۆكۈرۈپ ھەقىقەت دېڭىزىغا غەرق بولغان ئىدى، ئۇ بۇ ھالەتتىن ئۆزىگە كەلگەندە دوستلىرىدىن بىرى چاقچاق قىلىپ: "سەن سەيرە قىلغان بوستاندىن بىزگە نىمە توھپە-كارامەت ئېلىپ كەلدىڭ؟" دەپ سورىدى. "ئېسىمدىكى، — دېدى تەقۋادار، — گۈلنىڭ قېشىغا بېرىش بىلەنلا ئېتىكىمنى (گۈل بىلەن) تولدۇرۇپ، دوستلىرىمغا ھەدىيە قىلاي دېگەن ئىدىم. ئەمما يېتىپ بارغىنىمدا گۈلنىڭ ھىدى مېنى شۇنداق مەس قىلدىكى، ئېتىكىم قولۇمدىن چىقىپ كەتتى".

---

① بۇ مىسرا: "كۆڭلىدىن ئايرىلغان ئاشىق خۇدانىڭ بەلگە-نىشانى بولمىسا، ئۇنىڭ ھەققىدە نىمە دەپ بېرەلەيدۇ؟" دېگەن مەزمۇندا.

② ئەسلى تېكىستتە "صاحبدل" (دىل ئىگىسى). بۇ سۆز "پاكدىل"، "تەقۋادار"، "دانىشمەن" دېگەن كۆچمە مەنىلەردە قوللىنىلماقتا. بىزمۇ ئورنىغا قاراپ قوللاندۇق.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمكى ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئەي سەھەرنىڭ بۇلبۇلى ئىشقنى ئۈگەن پەرۋانىدىن،
ئۇ كويۇپ ئايرىلدى جاندىن، يوق ئۈنىدىن ھىچ ئەسەر.
ئىشقنى دەۋا قىلغۇچىلار ماھىيەتتىن بىخەۋەر،
تەھتىگە يەتكەن كىشىدىن كەلمىگەي قايتا خەۋەر.

* * *

خىيال، قىياس، ئوي-پەرەزدىن ئۈستۈنسەن خۇدا،
ئېيتىلغاندىن، ئاڭلىغاندىن، ئوقۇغاندىن ھەم.
مەجلىس تۈگەپ، ئۆمرىمىزمۇ ئاخىرغا يەتتى،
ۋەسپىڭدە بىز باشلانغۇچتا قالدۇق تا بۇ دەم.

2

ئىسلام پادىشاسى ئاتابەك ئەبۇ بەكىر ئىبنى سەئىد ئىبنى زەنگى (ئۇنىڭ سەلتەنىتى ئەبەدى بولسۇن) **نىڭ ياخشى سۈپەتلىرى بايانىدا!**

سەئىدىنىڭ ياخشى گېپى ئەل ئاغزىدا جاراڭلىماقتا، ئۇنىڭ سۆزىنىڭ شوھرىتى يەر يۈزىگە پۇر كەتكەن، ھېكايىلىرىنىڭ شېرىن مۇئىلىرىدىن خەلق خۇددى شېكەر يېگەندەك لەززەتلەنمەكتە، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ ئايرىم قولىيازمىلىرى ئالتۇن ئاقچىدەك قولدىن قولغا ئۆتمەكتە. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ كامالىتى، ئىستىداتى ۋە بالاغىتىگىلا باغلىق ئەمەس، بەلكى شۇنىڭغىمۇ باغلىقكى، جاھاننىڭ ئىگىسى، زامان دائىرىسىنىڭ ئوق مەركىزى، سۇلەيماننىڭ[1] ئىزباسارى، دىن ئەھلىنىڭ ھىمايەتكارى ئۇلۇغ شەھەنشاھ

---

[1] سۇلەيمان—سۇلەيمان پەيغەمبەر، داۋۇد پەيغەمبەرنىڭ ئوغلى. بەزى

ئاتابەك مۇزەففەرەددىن ئەبۇبەكر ئىبنى سەئىد ئىبنى زەنگى[1] (خۇدانىڭ يەر يۈزىدىكى سايىسى—ئەي پەرۋەردىگار، ئۇنىڭدىن رازى بول ھەم ئۇنى رازى قىل!) سەئىدىغە غەمخورلۇق كۆزى بىلەن قارىدى، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى تولۇق ياقتۇردى ۋە سەممىي ئىلتىپات كۆرسەتتى. نەتىجىدە خاس-ئاۋام ھەممە كىشى سەئىدىگە مۇھەببەت بىلەن قارايدىغان بولدى، چۈنكى "خالايىق ئۆز پادىشالىرىنىڭ كۆزقارىشىغا ئەگىشىدۇ".[2]

مەن مىسكىنگە نەزىرىڭ چۈشكەندىن بۇيان،
ئەسەرلىرىم بولدى كۈندىنمۇ ئايان.
گەرچە كۆپ مەن قۇلدا كەمچىلىك-نۇقسان،
ھەر ئەيىبىمۇ ھۈنەردۇر، ياقتۇرسا سۇلتان.

* * *

قولۇمغا بىر كۈنى ھاممامدا بەردى
ئاجايىپ خۇشپۇراق بىر گىلنى[3] دوستۇم.
دېدىم بۇ گىلگە: "سەن ئىپارمۇ-ئەنبەر؟
ھىدىڭدىن مەس بولۇپ شادلاندى كۆڭلۈم!"

رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، پارس زېمىنى سۇلەيمان پادىشالىقىنىڭ مەركىزىي قىسمى بولغان.

[1] مۇزەففەرەددىن ئەبۇ بەكر ئىبنى سەئىد ئىبنى زەنگى (1226 — 1258) پارس ھۆكۈمدارى، سەئىدىنىڭ ھىمايىچىسى.

[2] بۇ جۈملە—ئەرەب ماقالى.

[3] گىل—قىزىل توپا. قەدىمقى چاغلاردا كىشىلەر ھاممامدا يۇيۇنغاندا گىلدىن ياسالغان چالمىنى بەدىنىگە سۈرتەتتى.

دىدى ئۇ: "مەن ئىدىم بىر پارچە چالما،
ۋە لېكىن بىر مەھەل گۈل بىرلە تۇردۇم.
ماڭا يۇقتى ئۇنىڭ خىسلەت-كامالى،
بۇ خىسلەت يۇقمىسا، تۇپراقتا ئورنۇم".

ئەي ئاللا، ئۇنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلىش ئارقىلىق مۇسۇلمانلارنى بەختىيار قىل؛ ئۇنىڭ ياخشى قىلىقلىرى ۋە ياخشى ئىشلىرىنىڭ ساۋاۋىنى نەچچە ھەسسە كۆپەيتكىن؛ دوستلىرى ۋە ئەمەلدارلىرىنىڭ مەرتىۋىسىنى يۇقىرى كۆتەرگىن؛ قۇرئاندا ئوقۇلغان ئايەتلەر ھەققى-ھۆرمىتى، ئۇنىڭ دۈشمەنلىرىنى ۋە قارا نىيەت رەقىپلىرىنى يەر بىلەن يەكسان قىل؛ ئەي خۇدا، ئۇنىڭ مەملىكىتىنى ئامان قىل، بالا-چاقىلىرىنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلا.

ئۇ بىلەن دۇنيا گۈزەل، گۈلسۇن ئۇنىڭ بەختى ئەبەت،
ھەقتائالا ئۇنى كۈچلۈك ئەيلىسۇن نۇسرەت بىلەن.
بولسا يىلتىز ئۇ ئەگەر، ئاينىيدۇ تېزلا ياش كۆچەت،
ئۇرۇغى بولسا ئىسىل، ئۆسكەي گىيا زىننەت بىلەن.

ئۇلۇغ ۋە مۇقەددەس تەگرى شىرازنىڭ① پاك تۇپرىغىنى ئادىل ھاكىملارنىڭ تەسىر كۈچى بىلەن ھەمدە ئىشچان ئالىملارنىڭ ھىممىتى بىلەن قىيامەت كۈنىگىچە ئامانلىقتا ساقلىسۇن!

① شىراز-ئىراندىكى قەدىمقى بىر شەھەر، سەئدىنىڭ يۇرتى.

يوق زامانىنىڭ ئاپىتىدىن پارىس ئىقلىمىدە غەم،
ئۆستىدە بولسا سېنىڭدەك بىر ئىلاھىي سايىۋان.
يەر يۈزىدە ئۇشبۇ كۈن ھېچكىم بېرەلمەيدۇ نىشان،
ئىشىك ئالدىڭدىن بولەك ھېچيەردە يوق دارىلئامان.
ئاسىرىماق زىممەڭدەدۇر بىچارىلەرنىڭ كۆڭلىنى،
شۈكرى بىزدىن، ئەجرى بەرمەك ھەقتائالادىن ھامان.
ساقلا، تەگرى، پىتنە-جۇدۇندىن پارىس تۇپراغىنى،
تا جاھاندا بار ئىكەن تۇپراق بىلەن شامال-بوران.

3
كىتاپنىڭ يېزىلىش سەۋەبى

بىر كېچە ئۆتۈپ كەتكەن كۈنلىرىمنى ئويلاپ، زايا بولغان ئۆمرۈمگە ئېچىندىم-دە، دىل سارايىچىسىنىڭ تاشلىرىنى كۆز يېشىنىڭ ئالماسلىرى بىلەن تەشتىم ۋە ئۆز ھالىمغا مۇناسىپ مۇنۇ بېيىتلارنى ئېيتتىم:

ئۆمرۈنى تۈگىتەر ھەر نەپەس، ھەر ئان،
قارىسام، ئۇنىڭدىن كۆپى قالمىغان.
ئەي كىشى ئۇيقۇدا كەتتى ئەللىك يىل،
بۇ قالغان بەش كۈننى سەن غەنىمەت بىل.
شۇ كىشى خىجىلدۇر، كەتسە ئىش قىلماي،
كۆچۈش ۋاقتى يەتسە يۈكى ئارتىلماي،①

① ئەسلى تېكىستتە: "كۆچۈش دۇمبىغى چېلىنسا، يۈكى تېخى ئارتىلمىسا".

ئەۋلاد گۇروپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھارغان چاغ شىرىندۇر ئۇيقۇ سەھەردە،
ياياقنى قالدۇرار يولدىن سەپەردە.
كىمكى يېگىمدىن سالسا ئىمارەت،
ئۇ كېتىپ، باشقىسى كۆرىدۇ راھەت.
ۋە لېكىن باشقىدا يەنە شۇ ھەۋەس،
ھېچكىم بۇ بىنانى پۈتتۈرگەن ئەمەس.
بىۋاپا دوست بىلەن بولمىغىن ئاشنا،
بۇ خائىن دوستلۇققا يارىماس ئەسلا.
ياخشىمۇ، يامانمۇ ئۇلەر ئاقىۋەت،
ياخشى ئىش قىلغانلار تاپار سائادەت.
لازىملىقنى كۆرگەسەن ئۇزەڭ ماڭدۇر،
ئارقاڭدىن ئەۋەتمەس، ماڭغۇزغىن بالدۇر.
ئۇمۇر قار گوياكى تومۇز كۈنىدە—
ئاز قالدى، ئىگىسى مەغرۇر كۆلكىدە.
ئەي كىشى بازارغا بارسەن پۇل يوق،
قورقمەن ياغلىغىڭ قايتارمۇ قۇرۇق.
ئاشلىقنى خام ئورۇپ يەپ بولسا ھەركىم،
خامانىڭ ۋاقتىدا باش تېرىش لازىم.

ئاشۇ بېيىتلارنىڭ مەنىسىنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆرگەندىن كېيىن مەن خىلۋەت بىر جايغا ئورۇنلىشىۋېلىپ، كىشىلەر بىلەن باردى-كەلدى قىلىشنى توختىتىشنى، دەپتەرنى بىھۇدە گەپ-سۆزلەردىن تازىلاشنى ۋە مۇندىن كېيىن بىھۇدە سۆزلىمەسلىكنى ماقۇل كۆردۈم.

بىر بۇلۇڭدا ئۇندىمەي تۇرغان كېسەك تىل. گاس قۇلاق.
تىلىنىڭ تىزگىنى يوق ۋات-ۋات ئادەمدىن ياخشىراق.

(شۇ پەيتتە) بىر كاجۇىدا مۇڭداش① ۋە بىر ھوجرىدا ساۋاقداش بولۇپ ئولتۇرغان دوستلىرىمدىن بىرسى ئىشىگىمدىن كىرىپ كەلدى-دە، بىردىنلا چاقچاق باشلاپ، قىزىقچىلىق بىساتىنى يايدى. مەن ئۇنىڭغا جاۋاپ بەرمىدىم. ئىبادىتىمنى داۋاملاشتۇرۇپ، بېشىمنى تىزىمدىن ئالمىدىم. ئۇ رەنجىگەن ھالدا ماڭا قارىدى-دە، دېدى:

گەپ ئاچقىن بۇرادەر خوشاللىق بىلەن،
بۈگۈن سۆز قىلىشقا بار ئىمكان ساڭا.
تىلىڭنى يىغارسەن بولۇپ نائىلاج،
ئەجەل يەتسە ئەتە پۇشايمان ساڭا.

يېقىن كىشىلىرىمدىن بىرسى بۇ ۋەقەنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى چۈشەندۈرۈپ: ”بۇ ئادەم قالغان ئۆمرىنى ئېتىكافتا ئولتۇرۇش② بىلەن ئۆتكۈزۈشكە قارار قىلدى ۋە سۆز ئاچماسلىققا نىيەت قىلدى. قولۇڭدىن كەلسە، سەنمۇ ئەقلىڭنى تېپىپ، كىشىلەر بىلەن ئارىلاشماسلىق يولىنى تۇتقىن!“ دېۋىدى، دوستۇم مۇنداق دېدى: ”خۇدانىڭ

① بىر كاجۇىدا مۇڭداش بولۇش — سەپەرداش بولۇش مەنىسىدە. بىر تۆگىنىڭ ئىككى يېنىغا ئىككى كاجۇا ئارتىلىپ، ئىككى ئادەم ئولتۇرىدۇ.
② ئېتىكافتا ئولتۇرۇش — مەلۇم مۇددەت جايىدىن قوزغالماي ئىبادەت قىلىش.

ئۇلۇغلۇغىنىڭ ھەققى-ھورمىتى ۋە بىزنىڭ قەدىناسلىغىمىزنىڭ ھەققى ئۈچۈن (قەسەم قىلىمەنكى)، تاكى بۇرۇنقى ئادىتىمىز بويىچە ۋە قەدىمدىن كېلىۋاتقان قائىدىگە مۇۋاپىق بىرەر سوز ئېيتىلمىغىچە دېمىمنى ئالمايمەن ۋە بىر قەدەم نېرى سىلجىمايمەن. چۈنكى دوستلارنى رەنجىتىش نادانلىق، قەسەمنىڭ گۇناھىنى يۇيۇش ئاسان، ئەلىنىڭ زۇلفىقارى① قىنىدا تۇرسۇن، سەئىدىنىڭ تىلى ئاغزىنىڭ ئىچىدە بولسۇن دېيىش ئاقىلانىلىق ئەمەس ۋە دانىشمەنلەرنىڭ پىكرىگە خىلاپ“.

ئەي ئاقىل، نېمەدۇر ئېغىزدىكى تىل؟
ئۇ پەن ئەھلىنىڭ غەزنە ئاچقۇچى.
ئېتىك بولسا ئىشىكى بىلەمدۇ كىشى
دارىگەرمۇ ئۇندا، گوھەر ساتقۇچى؟

* * *

گەرچە دانا ئېيتۇر: سۈكۈت ساقلاش ئەدەپ،
زەرۇر چاغدا سوزلەشكە سەن ھەر دەم تىرىش.
ئىككى نەرسە ئەقىلسىزلىق: زەرۇر چاغدا—
سوزلىمەسلىك يا بىمەزگىل چەكتىن ئېشىش.

قىسقىسى، تىلىمنى سوزدىن تارتىشقا قادىر بولالمىدىم ۋە ئۇنىڭ

① ئەلىنىڭ زۇلفىقارى — رىۋايەت بويىچە، مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ كۈيوغلى ئەلىنىڭ قىلىچى ھەمىشە جەڭدە ئىشقا سېلىنىپ، قىنىدا تۇرمىغانلىغى بىلەن داڭ چىقارغان.

سوھبىتىدىن يۈز ئورۇشنى ئادەمگەرچىلىك دەپ بىلمىدىم، چۈنكى ئۇ ياخشى بۇرادىرىم ۋە سادىق دوستۇم ئىدى.

ئەگەر جەڭچى بولساڭ، كېرەك جەڭ ئېچىش،
كېرەكتۇر يېڭىش ياكى بەزەن قېچىش.

ئاخىر بولماي، ئۇنىڭ بىلەن سوزگە كىرىشىپ قالدۇق ۋە سەيلە-تاماشا ئۈچۈن شەھەرنىڭ تېشىغا چىقتۇق. بۇ باھار پەسلى بولۇپ، سوغاقنىڭ كۈچى قالمىغان ئىدى ۋە گۈللەرنىڭ سەلتەنەت سۈرىدىغان ۋاقتى كەلگەن ئىدى.

چوكان تاللار كىيىشىپتۇ يېشىل كويىنەك،
بەختىيارلار خۇددى ھېيتقا ياسانغاندەك.

* * *

جالال ئېيى① ئۇرد بىھىشت② بېشى ئىدى،
شاخ-شاخلاردا بۇلبۇل ئەجەپ كۈيلەر ناۋا.

① جالال ئېيى — ئىرانلىقلاردا 11-ئەسىردە ئىشلەنگەن بىر خىل يىل ھېساۋى كالىندارى. بۇ كالىندارنى مەشھۇر شائىر ئومەر ھەييام يېتەكچىلىگىدە بىر گۇرۇپپا ئاسترونوملار ئىسفاھان رەسەتخانىسىدا ئىشلەپ چىققان. بۇ كالىندار سەلجۇقىلارنىڭ سۇلتانى جالالىدىن مالىك شاھىنىڭ (1070 — 1092) تەشەببۇسى بويىچە تۈزۈلگەچكە، ئۇنىڭ تەختكە ئولتۇرغان ۋاقتىدىن باشلىنىدۇ. شۇڭا "جالال دەۋرى"، "جالال ئېيى" دەپ ئاتالغان.

② ئۇرد بىھىشت — ئىراننىڭ كونا يىل ھېساۋى بويىچە باھارنىڭ 2-ئېيى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قىزىل گۈلگە ئۈنچە-شەبنەم خوپ ياراشقان،
جانانلارنىڭ مەڭزىدىكى تەردەك گويا.

كىچىنى بىر دوستىمىزنىڭ باغچىسىدا ئوتكۈزۈشكە توغرا كەلدى. بۇ كىشىنىڭ بەھرىنى ئاچىدىغان خۇش ھاۋالىق بىر جاي ئىدى. كوڭۈلنى تارتىدىغان، باراقسان دەرەخلەر بىر بىرىگە چىرمىشىپ كەتكەن ئىدى. بۇ جاينى بىر كورسەڭ، ئۇنىڭ تۇپرىقىغا رەڭمۇ-رەڭ شىشە پارچىلىرى توكۈلۈپتۇ، تاكىلىرىغا ھۆكەر يۇلتۇزى ئىسىلىپتۇ، دىگەن بولاتتىڭ.

بىر باغكى، ئىرىقتا ھاياتبەخش سۇ،
شاخلاردا قۇشلار نەغمىسى ياڭراق.
چەمەنلەر لالىلارغا لىق تولغان،
خىلمۇ-خىل مىۋىلەرگە باي ھەر ياق.
دەرەخلەر ئاستىدا غۇر-غۇر شامال،
گىلەمدەك بىزەلگەن گۈزەل تۇپراق.

ئەتىسى ئەتىگەن ئويگە قايتىش پىكرى تۇغۇلۇپ، بۇ پىكىر بۇ يەردە ئولتۇرۇش خاھىشىمىزدىن ئۈستۈن كېلىپ قالدى. قارىسام، دوستۇم شەھەرگە ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن ئېتىگىنى گۈل ۋە رەيھان، سۇنبۇل ۋە قىزىل چېچەكلەر بىلەن تولدۇرۇپ كەپتۇ. مەن ئۇنىڭغا دىدىم: "بوستاننىڭ گۈللىرىنى ئوزەڭ بىلىسەن، ئۇزۇن تۇرمايدۇ، گۈلىستان مەۋسىمىنىڭ ۋاپاسى يوق. دانالار ئېيتقانكى، 'ئۇزۇن تۇرمايدىغان نەرسىگە كوڭۈل بەرمەسلىك لازىم!'" ئۇ دىدىكى: "ئەمىسە، ئىشنىڭ

يولى قانداق؟" مەن دىدىم: "كىتاپ كورگۈچىلەرنىڭ زوقلىنىشى ۋە ئارزۇ قىلغۇچىلارنىڭ ھوزۇرلىنىشى ئۈچۈن مەن گۈلىستان كىتاۋىنى يېزىپ چىقىشقا قادىرمەنكى، ئۇنىڭ ۋاراقلىرىغا كۈز شامىلىنىڭ رەھىمسىز قولى قەست قىلالمايدۇ، يىل پەسىللىرىنىڭ ئايلىنىپ تۇرۇشى ئۇنىڭ باھارىنىڭ پەيزىنى كۈز پەسلىنىڭ كوڭۈلسىزلىگىگە ئوزگەرتەلمەيدۇ.

نە پايدا گۈلدىن ئالساڭ بىر تاۋاق؟
گۈلىستانىمدىن ساقلا، بىر ۋاراق.
گۈلنىڭ ئومرى ئۇزۇن بولمايدۇ،
بۇ گۈلىستان مەڭگۈ سولمايدۇ."

شۇ سوزنى قىلىۋىدىم، ئۇ ئېتىگىدىكى گۈلنى يەرگە توكتى-دە، پېشىمگە ئېسىلىپ: "سېخى ئادەم ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىدۇ!" دىدى. شۇ كۈنىلا «مۇناسىۋەت قائىدىلىرى ۋە سوھبەت ئۇسۇللىرى ھەققىدە» دىگەن بىر باپ يېزىلىپ ئاققا كوچۈرۈلدى ۋە شۇنداق كىيىم بىلەن ياساندۇرۇلدىكى، ناتىقلارغا ئەسقاتقۇدەك ۋە يازغۇچىلارنىڭ سوز ماھارىتىنى ئاشۇرغۇدەك بولۇپ چىقتى. قىسقىسى، باغچىنىڭ گۈللىرى تېخى تۈگىمەي تۇرۇپلا گۈلىستان كىتاۋى يېزىلىپ بولدى. ئەمما بۇ كىتاپ جاھاننىڭ پاناھى بولمىش شاھنىڭ بارگاھىدا يەنى خۇدانىڭ سايىسى، پەرۋەردىگار لۇتپىنىڭ نۇر-جۇلاسى، زاماننىڭ مەشھۇر كىشىسى، ئامانلىقنىڭ قورغانى، ئاسماندىن كۈچ-نۇسرەت تاپقان، دۈشمەنلەر ئۈستىدىن غالىپ چىققان، قۇدرەتلىك دولەتنىڭ قول-بىلىگى، دىننىڭ ئەڭ روشەن چىرىغى، ئىنسانلارنىڭ ھوسنى-

جامالى، ئىسلامنىڭ پەخرى، سەئد ئىبنى ئاتابەك ئەئزەم، ئۇلۇغ شەھەنشاھ، خەلقلەرنىڭ خوجىسى، ئەرەپ ۋە ئىران پادىشالىرىنىڭ ھامىسى، قۇرۇقلۇق ۋە دېڭىزلارنىڭ سۇلتانى، سۇلەيمان سەلتەنە-تىنىڭ ۋارىسى، موزەففەرەددىن ۋەددۇنيا ئەبۇبەكر ئىبنى سەئد ئىبنى زەنگى (ئاللا بۇ ئىككەيلەننىڭ بەخت-ئىقبالىنى ئۇزۇن قىلسۇن، ئۇلۇغلۇغىنى نەچچە ھەسسە زىيادە قىلسۇن، ئۇلارنىڭ بارلىق ئىشلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى خەيرلىك قىلسۇن!)نىڭ بارگاھىدا ئېتىۋارغا ئىگە بولسا ھەمدە ئۇ بۇ كىتابنى شاھلارغا خاس ئىلتىپات نەزىرى بىلەن ئوقۇپ چىقسا، ئاندىن ھەققى پۈتكەن بولىدۇ.

بۇ كىتابقا بەرسە شاھنىڭ ئىلتىپاتى زىپ-بىزەك،
بولغۇسىدۇر چىن رەسىملەر ئۆيى①، ئەرژەڭ② نەقشىدەك.
زور ئۈمىت بار، شاھ سۆزۈمدىن زېرىكىپ باش تارتمىسا،
چۈنكى ھەرگىز بۇ گۈلىستان جاي ئەمەس زېرىككىدەك.
مۇھىمى: دىباچەدە سەئد ئىبنى ئەبۇبەكر زەنگىنىڭ③
قۇتلۇق نامى قەيت قىلىندى، بۇ سائادەتتىن دېرەك.

---

① چىن رەسىملەر ئۆيى — جۇڭگودىكى رەسىم-ھەيكەللەرگە باي بۇددا ئىبادەتخانىسى.

② ئەرژەڭ — مانىلارنىڭ ئاجايىپ رەسىملەر بىلەن بېزەلگەن مۇقەددەس كىتاۋىنىڭ ئاپتورى ۋە رەسسامى.

③ سەئد ئىبنى ئەبۇبەكر ئىبنى سەئد ئىبنى زەنگى — پارسىنىڭ ھوكۇمدارى. ئۇ ياش چېغىدا (1258-يىل) مەلۇم كېسەللىك سەۋەبى بىلەن ۋاپات قىلغان، بار-يوقى 12 كۈن پادىشالىق قىلغان. ئاپتور گۈلىستان كىتاۋىنى مۇشۇ كىشىگە بېغىشلىغان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، ھېكمەتلىك سۆز ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

4

ئادىل ئەمىر پەخرىددىن ئەبۇبەكر ئىبنى ئەبۇ نەسرنىڭ گۈزەل ئەخلاقى بايانىدا

يەنە (شۇنىمۇ ئېيتىش كېرەككى،) پىكرىمنىڭ كېلىنى ھوسۇن-جامالسىزلىقتىن باش كوتىرىپ تۇرالمايدۇ، ئۈمىتسىزلىك نەزىرىنى خىجىللىق ئايىغىنىڭ ئۈستىدىن ئالالمايدۇ ۋە قەلب ئىگىلىرىنىڭ جەمىيىتىدە نۇر چاچالمايدۇ، پەقەت ئۇلۇغ، ئالىم، ئادىل، غالىپ ئەمىر، زەپەر ئىگىسى، سەلتەنەت تەختىنىڭ يۆلەنچۈكى، دۆلەت ئىشلىرىنىڭ مەسلىھەتچىسى، پەقىرلەرنىڭ ھىمايىچىسى، غېرىپ-لارنىڭ باشپاناھى، ئالىملارنىڭ تەربىيىچىسى، تەقۋادارلارنىڭ دوستى، پارس خەلقىنىڭ ئىپتىخارى، مەملىكەتنىڭ مادارى، دۆلەت ئەرباپلىرىنىڭ باشچىسى، دۆلەت ۋە دىنىنىڭ پەخرى، ئىسلام ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ھامىسى، پادىشا-سۇلتانلارنىڭ تايانچى ئەبۇبەكر ئىبنى ئەبۇنەسر① (ئاللا ئومرىنى ئۇزۇن قىلسۇن، دۆلىتىنى زىيادە قىلسۇن، قەلبى-كۆكسىنى كەڭ قىلسۇن، ئەجرىنى نەچچە ھەسسە كۆپەيتسۇن!)نىڭ قوبۇل-ئىلتىپاتىدىن زىننەت تاپسا، ئەنە شۇ چاغ-دىلا ئۇ جىلۋە بېرەلەيدۇ، چۈنكى بۇ زات پۈتۈن دۇنيانىڭ ئۇلۇغلىرى تەرىپىدىن مەدھىيىلەنگەن، جىمى گۈزەل ئەخلاق بۇ كىشىدە مۇجەسسەملەنگەن.

---

① ئەبۇبەكر ئىبنى ئەبۇنەسر — پارس ھوكۇمدارى ئەبۇبەكر ئىبنى سەئد ئىبنى زەنگىنىڭ ۋەزىرى.

ھەركىمگە ئۇنىڭدىن ئىنايەت بولۇر،
دۈشمىنى دوست، گۇناھى تائەت بولۇر.

قالغان بارلىق قۇللار ۋە خىزمەتكارلارنىڭ ھەرقايسىسىغا مۇئەييەن بىر خىزمەت تەيىن قىلىنغان. ئەگەر ئۇلاردىن بىرەرسى (ئاشۇ خىزمەتنى) ئادا قىلىشتا بىپەرۋالىق ۋە خۇشياقماسلىقنى راۋا كۆرسە، ئۇ چاغدا ئۇ جاۋابكارلىققا تارتىلىپ، كايىشقا ئۇچرايدۇ. ئەمما ئۇلۇغلارنىڭ نېمىتىگە شۈكرى قىلىشى، ئۇلارغا مەدھىيە ئوقۇشى ۋە ياخشى دۇئادا بولۇشى لازىم بولغان دەرۋىشلەر① قاتلىمىغا كەلسەك، ئۇلار بۇنداق خىزمەتنى ئۇلۇغلارنىڭ ئالدىدا ئادا قىلغاندىن كۆرە، يوق چاغلىرىدا بىجىرگىنى تۈزۈك، چۈنكى ئۆزى بار چاغدا دۇئا قىلسا خۇشامەت-ياسىمچىلىققا يېقىن بولىدۇ، يوق يەردە دۇئا قىلسا رىيادىن يىراق بولىدۇ ۋە تېزرەك ئىجاۋەت بولىدۇ.

شادلىنىپ، رۇسلاندى مۆكچەيگەن پەلەكنىڭ دۈمبىسى،
تاكى سەندەك بىر ئوغۇل تۇغقاچقا دەۋرانغا ئانا.
بۇمۇ بىر ھېكمەت، قاراڭكى، ئاممىغا مەسلەت ئۈچۈن
قىلدى تەيىن بەندىنى شەپقەت بىلەن قادىر خۇدا.
كىمكى ئۆتسە ياخشى نامدا، بەختى باقىدۇر ئۇنىڭ،
ياخشىلىقتىن ياخشى نامى قالغۇسىدۇر ئەل ئارا.
سېنى ئالىم ماختىسۇن، ماختىمىسۇن، ھېچگەپ ئەمەس،
قىلمىغاي مەشاتە② لازىم بىر پەرى يۈز دىلرەبا.

① "دەرۋىش" سۆزىنى شائىر ئىككى مەنىدە ئىشلەتتى: 1) كەمبەغەل، نامرات، يوقسۇل، ساياق؛ 2) جاھان كېزىپ يۈرىدىغان سوپى دەرۋىش.

② مەشاتە — قىز-كېلىنلەرنى ياساندۇرىدىغان ئايال.

5

مېنىڭ پادىشا بارگاھىدىكى قۇسۇرۇم ۋە خىزمەتتىن ئۆزەمنى چەتكە تارتىشىم شۇنىڭغا بىنائەن بولغانكى، بىر توپ ھىندىستان ھەكىملىرى بۇزۇرجۇمھىرنىڭ① پەزىلەتلىرى توغرىسىلىق گەپ-سۆزدە بولۇشۇپ، ئۇنىڭ ھېچقانداق كەمچىلىكىنى تاپالمىغان، ئاخىرى ئۇنىڭ پەقەت بىرلا كەمچىلىكىنى تىلغا ئېلىشقان، ئۇ گەپتە ئەزمە ئىكەن، يەنى سۆزنى بەك كېچىكتۈرۈپ سۆزلىگەچكە، ئاڭلىغۇچىلار ئۇ سۆز ئاچقىچە ئۇزاق كۈتۈپ قالىدىكەن. بۇزۇرجۇمھىر بۇنى ئاڭلاپ شۇنداق دېگەن:

"ئاپلا، بۇ سۆزنى نىمىشقا دېگەندىمەن! دەپ پۇشايمان قىلغاندىن كۆرە، نىمە دېسەم بولار، دەپ ئويلىغان ياخشى!"

نۇتۇقتا چىنىققان ياشانغان كىشى
سۆز ئاچماقتىن ئالدىن پىكىردۇر ئىشى.
پىكىر قىلماي ھەرگىز زۇۋان سۈرمىگىن،
گۈزەل سۆزلە، مەيلى كېيىن سۆزلىگىن.
بۇرۇن پۇختا ئويلاپ، قىل سۆزگە جۈرئەت،
"بەس!" دېيىشتىن ئالدىن سۆزۈڭنى تۈگەت.

① بۇزۇرجۇمھىر — ساسانىلار شاھى نۇشىرۋاننىڭ ۋەزىرلىرىدىن بىرى. ئۇ دانىشمەن، پەيلاسوپ دەپ داڭ چىقارغان.

ئۇلاغدىن كىشى تىل بىلەن ياخشىراق،
خاتا سۆزلىسەڭ، سەندىن ئارتۇق ئۇلاغ.

بولۇپمۇ ئەتراپىغا مەرىپەت ئىگىلىرى جەم بولغان ۋە چوڭقۇر بىلىملىك ئالىملار توپلانغان پادىشا ھەزرەتلىرىنىڭ (ئۇنىڭ غەلىبىسى شان-شەرەپ قازانسۇن!) ئەمەلدارلىرى كۆز ئالدىدا سۆزۈمنى يورغىلىتىشقا باتۇرلۇق قىلسام، بىئەدەپلىك قىلغان بولىمەن ۋە ئەرزىمەيدىغان نەرسىلەرنى ئالىي ھەزرەت ھوزۇرىغا ئېلىپ كەلگەن بولىمەن؛ چۈنكى مۇنچاق جەۋھەر پۇرۇشلار بازىرىدا بىر دانە ئارپاچىلىك قىممەتكە تۇرمايدۇ، چىراغنىڭ يورۇقى ئاپتاپتا كۆرۈنمەيدۇ، ئېگىز مۇنار ئەلۋەند تېغىنىڭ① ئېتىكىدە پەسلا كۆرۈنىدۇ.

كىمكى كۆرەڭلەپ سۆزسا بويۇن،
بېشىغا دۈشمەن سالىدۇ ئويۇن.
سەئدى جىم ياتقان ئازادە بىر تەن،
چېلىشماس ھېچكىم ياتقۇچى بىلەن.
ئەۋۋەل ئوي-پىكىر، ئاندىن سۆز كالام،
دەسلەۋىدە ئۇل، ئۇندىن كېيىن تام.

باغۋەنلىك قىلىش مېنىڭ قولۇمدىن كېلىدۇ، ئەمما بوستاندا ئەمەس، مەن گۈزەللىك بىلەن سودا قىلىمەن، لېكىن كەنئاندا

① ئەلۋەند — ئىراندىكى ئېگىز بىر تاغ. ھەمەدان شەھىرىنىڭ جەنۇبىدا.

ئەمەس.①

لۇقماندىن: "ھېكمەتنى كىمدىن ئۆگەندىڭ؟" دەپ سورىغاندا، ئۇ: "قارىغۇلاردىن ئۆگەندىم. چۈنكى ئۇلار ماڭىدىغان يېرىنى سىيپىلاپ بىلىۋالماي تۇرۇپ، ئاياغ باسمايدۇ" دەپ جاۋاپ بەرگەن.
"كىرىشتىن بۇرۇن چىقىشنى ئويلا"②.

* * *

(ئاۋال) ئەرلىكىڭنى سىناپ كۆر، ئۇندىن كېيىن خوتۇن ئال.

* * *

خورازلار سوقۇشتا بولسىمۇ چاققان،
مىس تىرناق لاچىنغا قاچان جەڭ ئاچقان؟
مۈشۈك شىر بولىدۇ چاشقان تۇتۇشتا،
لېكىن ئۇ يولۋاسنىڭ ئالدىدا چاشقان.

ئەمما بىز، قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ئەيىپ-نۇقسانلىرىغا كۆز سالمايدىغان ۋە كىچىكلەرنىڭ گۇناھلىرىنى يۈزىگە سالمايدىغان ئۇلۇغلىرىمىزنىڭ ئالىيجاناب ئەخلاقىغا تايانغان ھالدا بۇ كىتاپقا نادىر ۋەقەلەر، تەمسىللەر. شېئىرلار، ھېكايەتلەر ۋە ئۆتمۈشتىكى پادىشالارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىغا ئائىت بىرقانچىلىغان سۆزلەرنى قىسقا شەكىللەر بىلەن كىرگۈزدۇق. بۇنىڭغا قىممەتلىك ئۆمرىمىزنىڭ بىر

① كەنئان — يۇسۇپ پەيغەمبەرنىڭ يۇرتى، قۇددۇس بىلەن دەمەشىق ئارىسىدا. يۇسۇپ پەيغەمبەر گۈزەللىك بىلەن داڭ چىقارغانلىقتىن، شائىر بۇ يەردە كەنئاننى تىلغا ئالغان.
② ئەرەپ ماقالى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، ئەدەبىي ئەسەر ۋە قوللانمىلار ئامبىرى

قىسمى سەرپ قىلىندى. گۈلىستان كىتاۋىنى يېزىشتىكى سەۋەپ مانا شۇ ئىدى — ياردەم ئاللادىن!

بۇ نەزمە، بۇ ئەسەر ئۇزۇن يىل قالسۇن،
تۇپىمىز ھەر جايدا بولسىمۇ توزان.
غەرەز شۇكى، بىزدىن بىر نىشان قالسۇن،
چۈنكى يوق بارلىقتا بەقا① ھېچقاچان.
دۇئا قىلار بىر كۈن رەھمىتى بىلەن
دەرۋىشلەر ئىشىغا قەلبى پاك ئىنسان.

كىتابنىڭ تۈزۈلۈش تەرتىۋى ۋە باپلارنىڭ جايلاشتۇرۇلۇشىغا دىققەت-نەزىرىمىزنى تىككەندە، سوزنى قىسقا قىلىشنى لايىق كۆرۈپ، بۇ گۈزەل باراقسان باغچىغا جەننەتتەك ئوخشاش سەككىز ئىشىك قويۇش قارارىغا كەلدۇق. زېرىكىش تۇغدۇرماسلىق ئۈچۈن ماۋزۇلار قىسقا بولدى.

① بەقا — دائىملىق، تۇرغۇنلۇق، مەڭگۈلۈك.

بىرىنچى باپ پادىشالارنىڭ خۇلقى-ئادىتى توغرىسىدا
ئىككىنچى باپ دەرۋىشلەرنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا
ئۈچىنچى باپ ئازغا قانائەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا
تۆتىنچى باپ سۈكۈت قىلىشنىڭ پايدىسى توغرىسىدا
بەشىنچى باپ ئىشق ۋە ياشلىق توغرىسىدا
ئالتىنچى باپ ئاجىزلىق ۋە قېرىلىق توغرىسىدا
يەتتىنچى باپ تەربىيىنىڭ تەسىرى توغرىسىدا
سەككىزىنچى باپ مۇناسىۋەت قائىدىلىرى توغرىسىدا

ئۇ چاغ بىزگە ئىدى بىر ياخشى پۇرسەت،
ئىدى ئالتە يۈز ئەللىك ئالتە ھىجرەت.①
نەسىھەت ئىدى مەقسەت، ئاڭا يەتتۇق،
خۇداغا تاپشۇرۇپ قويدۇق ۋە كەتتۇق.

① بۇ يەردە كىتابنىڭ ھىجرىيىنىڭ 656-يىلى يېزىلغانلىقى بايان قىلىنغان. مىلادىنىڭ 1258-يىلىغا توغرا كېلىدۇ.

بىرىنچى باپ

پادىشالارنىڭ خۇلقى-ئادىتى توغرىسىدا

ھېكايەت (1)

ئاڭلىشىمچە، بىر پادىشا بىر ئەسىرنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇغان. بىچارە ئۈمىتسىز ھالەتتە پادىشانى يامان تىل بىلەن تىللاشقا باشلىغان. چۈنكى كىشىلەر ئېيتقاندەك، كىمكى جېنىدىن ئۈمىت ئۈزسە كۆڭلىدىكى ھەممە گېپىنى ئېيتىۋالىدۇ.

ۋاقىت تار، قېچىشقا قالمىسا ئامال،
ئاجىز قول قىلىچقا ئېتىلار دەرھال.

* * *

ئۈمىتسىز ئادەمنىڭ ئۇزۇرار تىلى،
مەغلۇپ مۈشۈك ئۆزىنى ئىتقا ئاتقاندەك.

پادىشا سورىدى: "نېمە دەيدۇ ئۇ؟" ئالىجاناب ۋەزىرلىرىدىن بىرى جاۋاپ بەردى: "ئەي پادىشاھىم، ئۇ ئېيتىدۇكى، جەننەت غەزىۋىنى يۇتقۇچىلار ۋە خەلقنىڭ كەمچىلىكلىرىنى كەچۈرگۈچىلەر ئۈچۈن تەييارلانغاندۇر."①

① قۇرئان، 3-سۈرە، 134-ئايەت.

پادىشانىڭ رەھمى كېلىپ، ئەسىرنىڭ خۇنىدىن ئۆتتى. بايىقى ۋەزىرگە زىت بولغان يەنە بىر ۋەزىر: "بىزنىڭ خىلىمىزدىكى كىشىلەرگە پادىشانىڭ ھوزۇرىدا راست سۆزدىن باشقىنى دېيىش لايىق ئەمەس. بۇ ئەسىر پادىشاغا دەشنام بېرىپ، نالايىق سۆزلەرنى قىلدى" دېدى. پادىشا بۇ سۆزدىن بوينىنى تولغىدى-دە، دېدى: "ماڭا سېنىڭ راست سۆزۈڭدىن كۆرە، ئۇنىڭ يالغان سۆزى ماقۇل كەلگەن ئىدى، چۈنكى ئۇنىڭ يالغان سۆزى يارىشىش جەھەتتىن ئېيتىلغان ئىدى، سېنىڭ بۇ سۆزۈڭ يامانلىق قىلىشقا قارىتىلغان. ھالبۇكى، ئاقىللار: پىتنە تۇغدۇرىدىغان راست سۆزدىن ياخشىلىق يەتكۈزىدىغان يالغان سۆز ئەۋزەل دېگەن."

كىمكى شاھقا سۆزىنى ئۆتكۈزسە،
ئەپسۇسدۇر تىلىنى يامانغا يۈرگۈزسە.

فەرىدۇن① سارىيىنىڭ پەشتىغىغا مۇنۇلار يېزىلغان ئىدى:

جاھان، دوستۇم، ھېچكىمگە باقى ئەمەس،
جاھاننى يارىتقانغا دىل باغلا، بەس.
جاھان مۈلكىگە ھېچ ئۈمىت باغلىما،
بېقىپ كۆپنى سەندەك، جان ئالدى يانا.
كېتەر بولسا پاك جان، پەرق ئەتمەك نېمە؟
زېمىندا ۋە يا تەختتە ئۆلمەك نېمە؟

① فىردەۋسىنىڭ «شاھنامە» سىدىكى شەخسلەرنىڭ بىرى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھېكايەت (2)

خۇراسان شاھلىرىدىن بىرى سۇلتان مەھمۇد ئىبنى سەبۇكتېگىنى① چۈشەپ قاپتۇ. گويا ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى چىرىپ توپىغا ئايلانغانمىش، پەقەت ئىككى كۆزى ساق بولۇپ، چانىغىنىڭ ئىچىدە مولدۇرلەپ تۇرارمىش. بارلىق ھۆكۈما بۇ چۈشكە تەبىر بېرىشتىن ئاجىز قالدى، پەقەت بىر دەرۋىش چۈشنىڭ تېگىگە يېتىپ: "مېنىڭ پادىشالىغىم باشقىلارنىڭ قولىدا نېمە بولۇۋاتقاندۇ، دەپ ھېلىغىچە قاراپ تۇرغان!" دېدى.

نۇرغۇن نامدارلار يەرگە دەپنە قىلىندى،
يەر يۈزىدە ئۇلاردىن نام-نىشان قالمىدى.
يەرگە تاپشۇرۇلغان كونا جەسەتنى
توپا يەم قىلدىكى، ھەتتا ئۇستىخان قالمىدى.
نۇشىرۋاننىڭ② نامى ياخشىلىق بىلەن تىرىك.
كۆپ چاغ ئۆتۈپ، دېيىلسىمۇ: نۇشىرۋان قالمىدى.
ياخشىلىق قىل، ئەي پالانى، ئۆمرۈڭنى غەنىمەت بىلىپ،
مۇنۇ خەۋەردىن ئالدىنراقكى: پالان قالمىدى.

---

① سۇلتان مەھمۇد ئىبنى سەبۇكتېگىن — غەزنىۋىلەرنىڭ قۇدرەتلىك سۇلالىسىگە ئاساس سالغۇچى مەشھۇر بىر پادىشا.

② نۇشىرۋان — ساسانىلار شاھى (531 — 579).

ھېكايەت (3)

ئاڭلىشىمچە، بىر شاھزادە بويى پاكار، كورۇمسىز بولۇپ، ئۇنىڭ ئاكا-ئۇكىلىرى ئېگىز بويلۇق، چىرايلىق ئىكەن. بىر قېتىم ئاتىسى ئۇنىڭغا يىرگىنىش ۋە پەس نەزەر بىلەن قارىغان ئىدى، ئوغۇل بۇنى پاراسەت ۋە چېچەنلىك بىلەن سېزىپ قېلىپ مۇنداق دېدى: "پاكار دانىشمەن ئۇزۇنتۇرا ئەخمەقتىن ياخشى. قامىتى ئېگىز بولسىلا قەدرى-قىممىتى ئۈستۈن بولۇۋەرمەيدۇ. چۈنكى قوي پاكىز، پىل پاسكىنا."

يەر يۈزىدە ئەڭ كىچىك تاغ تۇرسىنا① ئەمما ئۇنىڭ
ئورنى چوڭدۇر قەدرى-قىممەتتە خۇدانىڭ ئالدىدا.

* * *

ئاڭلىدىڭمۇ سېمىز ئەخمەققە
بىر كۈنى دېدى بىر ئورۇق دانا:
"ئورۇق بولسىمۇ ئەرەبنىڭ ئېتى،
سېمىز ئېشەكتىن بەرىبىر ئەلا."

ئاتىسى كۈلۈپ كەتتى، دۆلەت ئەرباپلىرىغا بۇ سۆز ماقۇل كەلدى، ئەمما ئاكا-ئۇكىلىرى قاتتىق رەنجىدى.

---

① تۇرسىنا — يەھۇدىلار بىلەن مۇسۇلمانلار قەدىمدىن مۇقەددەس بىلىدىغان بىر تاغ.

كىشى بىرەر سوز دېمىگەن بولسا،
كەمچىلىك، خىسلىتى بولۇر پىنھان.
چىپار نەرسىنى جۇۋا دېمىگىن،
بولمىسۇن يولۋاس ئۇخلاپ ياتقان.

ئاگلىشىمچە، شۇ ئارىدا كۈچلۈك بىر دۈشمەن پادىشاغا قارشى ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن. ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى يۈزمۇ-يۈز سەپ تارتقاندا، جەڭ مەيدانىغا بىرىنچى بولۇپ ئات چاپتۇرۇپ كەلگەن كىشى ئاشۇ يىگىت بولۇپ، ئۇ:

مەن ئەمەسمەن ئۇ كىشى، ئارقامنى كورسەڭ جەڭ كۈنى،
شۇ كىشى مەنكى، كورەرسەن بېشى قان تۇپراق ئارا.
جەڭگە كىرسە ھەر كىشى قانى بىلەن ئوينار پەقەت،
كىمكى قاچسا جەڭ كۈنى لەشكەرگە بولغاي چوڭ بالا.

دېدى-دە، ئۆزىنى دۈشمەن قوشۇنىغا ئېتىپ، پەھلىۋانلىرىدىن بىرقانچىسىنى غۇلىتىۋەتتى. ئاتىسىنىڭ ئالدىغا قايتىپ كەلگەندە يەر ئۆپۈپ مۇنداق دېدى:

ئەي كىشى، كورۇندۇم بىچارە ساڭا،
گەۋدىلىكنى سەن ئەمدى چوڭ بىلمە،
كارغا كەلگەي ئورۇق ئات جەڭدە،
سەمرىتكەن كالىدىن كەلمەس ھېچنىمە.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، دۈشمەننىڭ ئەسكىرى بىقىياس كوپ بولۇپ، بۇلار ئاز ئىدى. شۇڭا بىر توپ ئەسكەر قېچىشقا يۈز تۇت-قان. بۇ چاغدا شاھزادە نەرە تارتىپ: ”ئەي باتۇرلار، غەيرەت قىلىڭلار ياكى ئايالlارنىڭ كىيىمىنى كىيىۋېلىڭلار!“ دېگەن.

ئۇنىڭ سوزى بىلەن ئاتلىقلارنىڭ غەيرىتى جۇش ئۇرۇپ، ھەممە بىرلىكتە ھۇجۇمغا ئۆتكەن. ئاڭلىشىمچە، ئۇلار شۇ كۈنلا دۈشمەن ئۈستىدىن غەلىبە قازانغان. پادىشا ئوغلىنىڭ يۈز-كوزىدىن سويۈپ قۇچاقلىغان ۋە ئۇنىڭغا كۈندىن-كۈنگە مېھرىۋانلىق بىلەن قارىغان. ئاخىردا ئۇنى ئوزىنىڭ تەختى ۋارىسى قىلىپ جاكالىغان.

ئاكا-ئۇكىلىرى ھەسەت قىلىشىپ، ئۇنىڭ تائامىغا زەھەر سالغان. بۇ ئىشنى سىڭلىسى ھوجرىسىدا تۇرۇپ كورۇپ قېلىپ، دەرىزىنى چەككەن. يىگىت چۈشىنىپ، تائامدىن قولىنى تارتقان ۋە مۇنداق دېگەن: ”ئىش بىلەرمەنلەر ئۆلسۇن، قولىدىن ئىش كەلمەيدىغانلار ئۇلارنىڭ ئورنىنى باسسۇن!“ دېيىش ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس.

ھۇقۇش سايىسىگە كەلمىگەي ئادەم،
ھۇما قۇش① جاھاندىن يوقالغاندا ھەم.

ئاتىسى بۇ ئەھۋالدىن ۋاقىپ بولغاندىن كېيىن، ئاكا-ئۇكىلىرىنى چاقىرتىپ، تېگىشلىك ئەدىۋىنى بەرگەن. شۇندىن كېيىن ھەرقاي-

---

① ھۇما — خەلق ئىچىدە بەخت قۇشى دەپ ئاتىلىدىغان بىر قۇشنىڭ ئىسمى. رىۋايەت بويىچە ھۇمانىڭ سايىسى بېشىغا چۈشكەن ئادەم پادىشا بولارمىش.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بىر ئادەمنى ئاچرىتىپ بەرگەن، سىغا مەملىكەتنىڭ چېتىدىن بىردىن ۋىلايەتنى ئاجرىتىپ بەرگەن،
سىغا مەملىكەتنىڭ چېتىدىن بىردىن ۋىلايەتنى ئاجرىتىپ بەرگەن،

شۇنىڭ بىلەن پىتنە-پاسات پەسىيىپ، جېدەل-ماجرا بېسىقىقان، چۈنكى "ئون دەرۋىش بىر پالاستا ئۇخلايدۇ، ئىككى پادىشا بىر مەملىكەتكە سىغمايدۇ."

مەرت كىشى يېرىم ناننى ئۆزى يېسە،
يېرىمىنى نامراتقا بەخش ئېتەر.
بىر ئىقلىمغا ئىگە بولسا بىر پادىشا،
يەنە بىرىنى قولغا ئالسام دەر.

ھېكايەت (4)

بىر توپ ئەرەپ قاراقچىلىرى تاغ بېشىدا ماكان تۇتۇپ، كارۋانلارنىڭ يولىنى توساتتى. ئەتراپتىكى شەھەرلەرنىڭ ئاھالىسى ئۇلارنىڭ بۇلاڭچىلىقىدىن ۋەھىمىگە چۈشكەن، سۇلتان لەشكەرلىرى بولسا يېڭىلىپ قالغان ئىدى، چۈنكى قاراقچىلار تاغ چوققىسىدا قېيىن يوللارنى قولغا كىرگۈزۈۋېلىپ، ئۇ يەرلەرنى ئۆزىگە پاناجاي قىلىۋالغان ئىدى. شۇ ئەتراپتىكى ئۆلكىلەرنىڭ مەمۇرلىرى ئۇلارنىڭ زىيانكەشلىكىنى يوقىتىش ئۈچۈن مەسلىھەت قىلىشتى، چۈنكى بۇ گۇرۇھ شۇ تەرىقە كېتىۋېرىدىغان بولسا، ئۇلارغا تاقابىل تۇرۇش مۇمكىن بولماي قالاتتى.

يېڭىدىن يىلتىز تارتسا ياش كوچەت،
يۇلالايدۇ يەردىن بىر ئادەم پەقەت.

ئۇزاق يىل نەزەردىن ئۇ قالماق بىلەن،
يۇلالمايسەن ھەتتا تۇمۇر چاق بىلەن،
ئاساندۇر بۇلاقنى كومۇش بەل① بىلەن،
ئۇلغايسا ئۆتەلمەس كىشى پىل بىلەن.

گەپ شۇنىڭغا توختالدىكى، بىر ئادەمنى چارلاشقا ئەۋەتىپ، ئەپلىك پۇرسەت كۈتمەكچى بولۇشتى.

بىر كۈنى قاراقچىلار خەلقنى بۇلاشقا كېتىپ، ئۇۋىسى خالى قالغان چاغدا، بىرقانچە ئىش كۆرگەن، جەڭ تەجرىبىسىگە ئىگە يىگىتلەر ئەۋەتىلدى. ئۇلار تاغنىڭ بىر ئۆڭكۈرىگە موكۇپ تۇرۇشتى. كەچ كىرگەندە قاراقچىلار بۇلاڭچىلىقنى تۈگىتىپ، بۇلىغان نەرسىلىرىنى كۆتىرىشىپ قايتىپ كەلدى، قورال-ياراقلىرىنى يېشىپ تاشلاپ، ئولجىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى، ئۇلارغا ھۇجۇم قىلغان دەسلەپكى دۈشمەن ئۇيقۇ بولدى. بىرىنچى جىسىنىڭ ۋاقتى ئۆتكەندە،

قۇياش گەردىشى زۇلمەتكە چوككەندە،
يۇنۇس ② گويا بېلىق ئاغزىغا موككەندە.

باتۇر يىگىتلەر پىستىرمىدىن چاچراپ چىقىشتى-دە، قاراقچىلارنىڭ قولىنى بىر-بىرلەپ ئارقىسىغا باغلاپ، بامدات ۋاقتىدا پادىشانىڭ

① بەل — كۈرجەك مەنىسىدە.

② يۇنۇس — يۇنۇس پەيغەمبەر. رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، يۇنۇس پەيغەمبەر بېلىقنىڭ قارنىغا كىرىپ قىرىق كۈندىن كېيىن سالامەت چىققان.

پادىشا ھەممىنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق

ھوزۇرىغا ئېلىپ كېلىشتى. پادىشا ھەممىنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق قىلدى. شۇ ئارىدا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر ياش كوزگە چېلىقىپ قالدى. ئۇنىڭ ياشلىق كوچىتىنىڭ مېۋىسى ئەمدىلەتىن يېتىلگەن، جامال گۈلىستانىنىڭ مايسىلىرى يېڭىلا كوكىرىشكە باشلىغان ئىدى. ۋەزىرلەردىن بىرى پادىشا تەختىنىڭ بوسۇغىسىنى ئۆپۈپ، شاپائەت يۈزىنى يەرگە قويىدى-دە، دېدى: "بۇ بالا تېخى ھايات بېغىدىن بىرەر مېۋىنى تېتىپ كورمىگەن ۋە ياشلىق باھارىدىن بەھرىمەن بولمىغان. شۇڭا پادىشاھىمىزنىڭ سېخىيلىقى ۋە ئالىجاناپلىقىدىن ئۈمىدىم شۇكى، ئۇنىڭ خۇنىدىن ئۆتۈپ، مەن بەندىسىگە بېرىۋەتسە ئىكەن."

پادىشا بۇ سوزدىن بويىنىنى تولغىدى، بۇ پىكىر ئۇنىڭ يۈكسەك رەيىگە مۇۋاپىق كەلمىگەچ، مۇنداق دېدى:

ياخشىلارنىڭ نۇرى يۇقماس زاتى پەسكە ھېچقاچان،
تەربىيە نائەھلىگە گۇمبەزدىكى ياڭاقسىمان.

ئۇلارنىڭ ناپاك نەسلىنى قىرقىپ تاشلاپ، ئۇرۇغ-ئەۋلادىنىڭ يىلتىزىنى قومۇرۇۋېتىش ياخشىراق، چۈنكى ئوتنى ئوچۈرۈپ، چوغىنى قالدۇرۇپ قويۇش، يىلاننى ئۆلتۈرۈپ، تۇخۇمىنى ساقلاپ قېلىش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەس.

ئابىھايات توكسىمۇ ئاسماندىن بۇلۇت،
تال-سوگەتتىن مېۋە يېيەلمەيسەن.
پەسكەشكە ۋاقتىڭنى زايا قىلمىغىن،
بورا قومۇشىدىن شېكەر ئالالمايسەن."

ۋەزىر بۇ سوزنى ئاڭلاپ، خالار-خالىماس ماقۇل كورگەن بولدى ۋە پادىشانىڭ گۈزەل پىكرىگە ئاپىرىن ئوقۇپ، مۇنداق دېدى: "پادىشاھىمىزنىڭ ئىلتىپات قىلىپ ئېيتقىنى چىن ھەقىقەت، ئەگەر بۇ بالا ئاشۇ يامان ئادەملەرنىڭ ئۆلپەتچىلىكىدە ئوسكەن بولسا، ئۇلارنىڭ خۇيىنى ئوزلەشتۈرۈۋالغان بولاتتى. ئەمما مەن قۇلىڭىز ئۈمىتۋارمەنكى، ئۇ ياخشىلارنىڭ ئارىسىدا تەربىيە كورسە، ئاقىللارنىڭ خۇلقىنى ئوزلەشتۈرىدۇ. چۈنكى ئۇ تېخى كىچىك بالا، بۇ گۇرۇھنىڭ بۇلاڭچىلىق، توپىلاڭچىلىق ئادەتلىرى ئۇنىڭغا ئانچە سىڭگىنى يوق. ھەدىستە مۇنداق دېيىلگەن:

'ھەر بىر بوۋاق تۇغۇلغان چېغىدا ئىسلام بىلەن تۇغۇلىدۇ، كېيىن ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى ئۇنى يەھۇدى قىلىپ چىقىدۇ، يا خىرىستىيان قىلىپ چىقىدۇ، يا مەجۇسى① قىلىپ چىقىدۇ'

يامانغا يار بولغاچ لۇتنىڭ ② جورىسى،
بولدى پەيغەمبەرلىك خاندان ۋەيران.
ئەسھاب كەھفنىڭ③ ئىتى نەچچە كۈن
ياخشىلارغا ئەگەشكەچ بولغانتى ئىنسان."

بۇ سوزنى ئېيتقاندا، پادىشانىڭ يېقىن كىشىلىرىدىن بىر بولىگى

---

① مەجۇسى — ئوتپەرەس يەنى ئوتقا تىۋىنغۇچى.

② لۇت — پەيغەمبەرلەرنىڭ بىرى. رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، لۇتنىڭ خوتۇنى يامان ئادەملەرگە يار بولغاچقا ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىك ئائىلىسى ۋەيران بولغان.

③ ئەسھاب كەھف — "غار كىشىلىرى" دېگەن مەنىدە بولۇپ، قۇرئاندا زىكرى قىلىنغان.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئۇنىڭ شاپائىتىگە يار-يۆلەكتە بولۇشتى. پادىشا ئۇنىڭ خۇنىدىن ئۆتتى-دە: "بوپتۇ، گەرچە بۇ ئىشنى مەسلىھەت كۆرمىسەممۇ كەچۈرۈم قىلدىم!" دېدى.

بىلەمسەن، رۇستەمگە زال① نېمە دېگەن؟
بولمايدۇ كىچىك دەپ قارالسا دۈشمەن.
كۆپ كۆردۇق. ئەسلىدە بۇلاق سۈيى ئاز،
ئۇلغايسا تۆگىنى ئالار يۈك بىلەن.

گەپنىڭ قىسقىسى، ۋەزىر بالىنى تۈرلۈك نازۇ-نېمەتلەرگە كۆمۈۋەتتى. ئۇنىڭ تەربىيىسىگە ئۇستاز-ئەدىپلەرنى تەيىنلەپ، سۆز سۆزلەش ۋە گەپ قايتۇرۇش سەنئىتىنى ۋە پادىشاغا خىزمەت قىلىشنىڭ باشقا قائىدىلىرىنى ئۆگەتتى. ئەمەلدارلارنىڭ نەزىرىدە بۇ ئىش ناھايىتى ماقۇل كۆرۈندى. بىر قېتىم ۋەزىر پادىشانىڭ ئالدىدا ئۇ بالىنىڭ سۈپەتلىرى توغرىلىق سۆز ئېچىپ، ئاقىللارنىڭ تەربىيەسى ئۇنىڭغا تەسىر قىلغانلىقىنى، بۇرۇنقى نادانلىقى ئۇنىڭ تەبىئىتىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى. پادىشا كۈلۈپ قويدى-دە، دېدى:

"ئاقىۋەت بۆرە كۈچۈكى بۆرە بولۇر،
گەرچە ئۇ ئادەم ئىچرە ئۆرە بولۇر."

① رۇستەم بىلەن زال — فىردەۋسىنىڭ «شاھنامە» سىدىكى شەخسلەر.

ئارىدىن بىر-ئىككى يىل ئۆتكەندە، ئاشۇ مەھەللىنىڭ بىر توپ ئوغرىلىرى ئۇنىڭ بىلەن ئالاقە باغلاپ، ئۇلپەتچىلىك ئورناتتى. شۇنىڭ بىلەن پۇرسەت تېپىپ، ۋەزىرنى ھەم ئۇنىڭ ئىككى ئوغلىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ھەددى-ھېسابسىز مال-مۈلكىنى بۇلاپ كەتتى ۋە قاراقچىلارنىڭ غارى ئىچىدە ئاتىسىنىڭ ئورنىدا ئولتۇردى. دېمەك، ئاسى بولۇپ كەتتى. پادىشا ھەيرەت بارمىقىنى چىشلەپ، دېدى:

"ئەسكى تۆمۈردىن ياسالامدۇ كىشى ئوتكۇر قىلىچ،
رەزىل ئادەم تەربىيىدە، ئەي ھەكىم، بولماس ئىنسان.
گەرچە يامغۇر ياخشىلىقتا ھەممىگە ئوخشاش، بىراق
باغدا لالە ئۆسىدۇ، شورلۇقتا ياتاق ھەرقاچان.

* * *

شورلۇقتا ھېچقاچان سۈنبۈل ئۆسمەيدۇ،
ئۇرۇقنى، ئەمگەكنى قىلمىغىن زايا.
يامان ئادەملەرگە ياخشىلىق قىلىش،
ياخشىغا يامانلىق قىلغانلىق گويا."

ھېكايەت (5)

ئۇغلۇمىشنىڭ① سارىيىدا بىر ھەربى باشلىقنىڭ ئوغلىنى كۆرگەن

① ئۇغلۇمىش — ئازاربەيجان قەبىلىلىرىدىن بىر پادىشانىڭ ئىسمى (1237 — 1250). ھەمەدان ۋىلايىتىنى سورىغان.

ئىدىم، ئۇنىڭ ئەقىل-ئىدرىكى ۋە پەم-پاراستى تەئرىپ-تەۋسىپتىن ئۈستۈن تۇراتتى. بالىلىق چېغىدىلا پىشانىسىدە ئۇلۇغلۇقنىڭ ئالامەتلىرى نامايەن ئىدى.

ئەقىل-ھوش ئاسمىنى بېشىدا پارلاپ،
ئۇلۇغلۇق يۇلتۇزى تۇراتتى چاقناپ.

قىسقىسى، يىگىت سۇلتانغا يېقىپ قالدى، چۈنكى ئۇ تاشقى كورۇنۇشتە خوپ كېلىشكەن، مەنىۋى دۇنياسى كامالەتكە ئېرىشكەن ئىدى. دانالار ئېيتقانكى، ”بايلىق — مالدا ئەمەس، ھۈنەر-قابىلىيەتتە؛ ئۇلۇغلۇق — ياشتا ئەمەس، باشتا“. تەڭتۇشلىرى ئۇنى كورەلمەي، خائىن دەپ قارا چاپلاپ، ئولتۇرگۇزۇشكە تىرىشىپ باققان بولسىمۇ، پايدىسى بولمىدى.

دۇشمىنىڭگە نىمە چارە، دوست ساڭا بولسا ئىناق؟

پادىشا سورىدى: ”بۇ كىشىلەرنىڭ سېنى مۇنچىلىك يامان كۆرۈشىدىكى سەۋەپ نىمە؟“ يىگىت جاۋاپ بەردى: ”ئەي پادىشاھىم، مۇلكىڭىز ئەبەدى بولسۇن! مەن دولىتىڭىزنىڭ سايىسىدا ھەممىنى رازى قىلىپ كەلدىم، پەقەت ھەسەتخورلار رازى بولۇشمىدى. ئۇلار مېنىڭ پاراۋانلىقىم ئاخىرلاشمىغىچە رازى بولۇشمايدۇ، ئىقبال دولىتىڭىز ئەبەدى بولسۇن!“

قادىرمەنكى، بەرمەيمەن ھېچكىمگىمۇ مەن ئازار،

ھەسەتخورنى نىمە قىلاي، ئۇز ئۇزىنى رەنجىتسە؟
ئولۇپ قۇتۇل، ئەي ھەسەتچى، بۇ بىر شۇنداق كېسەلكى،
ئازاۋىدىن قۇتۇلغايسەن پەقەت ئەجەل يېتىشسە.

* * *

شور پېشانە تەشنالىقتا قىلار ئارزۇ:
بەختلىكلەر دولىتىگە يەتسە دەپ زاۋال.
شەپەرەڭنىڭ كۈندۈز كۈنى كوزى كورمىسە،
نىمە گۇنا، نۇرلۇق ئاپتاپ كورسەتسە جامال؟
راست گەپ شۇكى، مۇنداق كوزدىن مىڭى كور بولسۇن،
قۇياش نۇرى زۇلمەتكە بولمىسۇن پايمال!

ھىكايەت (6)

ھىكايە قىلىنىشىچە، ئىران پادىشالىرىدىن بىرى پۇقرالىنىڭ مال-مۈلكىگە زورلۇق قولىنى سوزۇپ، شۇنداق جەۋرى-زۇلۇم قىلىشقا باشلىغانكى، خەلق ئۇنىڭ زۇلمى دەستىدىن جاھانغا تارىلىپ كەتكەن ۋە جەۋرىنىڭ ئېغىرلىقىدىن يات يۇرتقا كېتىشكە مەجبۇر بولغان. شۇنىڭ بىلەن پۇقرالىرى ئازىيىپ، مەملىكەتنىڭ مەھسۇلاتى تۆۋەنلىشىشكە باشلىغان، غەزنە قۇرۇقدىلىپ قالغان، دۇشمەنلىرى ئۈستۈنلۈك قازانغان.

كىم ئېغىر كۈنلەردە تىلىسە مەدەت،
ئېيت ئاڭا، تېچ كۈندە قىلسۇن ياخشىلىق.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھالقىلىق قۇل① قاچار ئەركىلەتمىسەڭ،
لۇتپ قىل.② بىگانە بولۇر ھالقىلىق.

بىر كۈنى بۇ پادىشانىڭ مەجلىسىدە «شاھنامە»③ كىتاۋىدىن زەھھاك④ مەملىكىتىنىڭ زاۋال تېپىشى ۋە پەرىدۇننىڭ دەۋر سۈرۈشى توغرىسىدىكى قىسسە ئوقۇلغان ئىدى. ۋەزىر پادىشادىن سوراپ قالدى: "بىلىشكە بولۇرمۇ؟ پەرىدۇندا نە غەزنە، نە مال-مۈلۈك، نە مۇلازىم ئەسكەر يوق ئىدى، قانداق قىلىپ مەملىكەت ئۇنىڭغا قارار تېپىپ قالدى؟"

پادىشا جاۋاپ بەردى: "سەنمۇ ئاڭلىغان، خەلق ئۇنىڭ ئەتراپىغا تولىمۇ ساداقەتلىك بىلەن ئۇيۇشقان ۋە قوللاپ قۇۋۋەتلىگەن، شۇڭا ئۇ پادىشالىقنى تاپقان."

ۋەزىر دېدى: "ئەي پادىشاھىم، خەلقنىڭ توپلىنىشى پادىشالىق قىلىشنىڭ مەنبەسى بولسا، سەن نېمىشقا خەلقنى ھەر تەرەپكە قاچۇرۇۋېتىسەن؟ پادىشالىق قىلىش خىيالىڭدا يوقمۇ-يا؟"

ھامان جان بىلەن ئاسرا لەشكەرنى سەن،
سورار يۇرتنى سۇلتان قوشۇنلار بىلەن.

---

① ھالقىلىق قۇل — قەدىمقى چاغلاردا قۇللارنىڭ قۇلىغىغا ھالقا سېلىناتتى.
② لۇتپ قىل — ياخشىلىق قىل دېگەن مەنىدە.
③ «شاھنامە» — فىردەۋسىنىڭ «شاھنامە»سى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.
④ زەھھاك — بىر زالىم پادىشانىڭ ئىسمى.

پادىشا دېدى: "قوشۇن بىلەن خەلقنى ئۇيۇشتۇرۇشنىڭ ئامىلى نېمە؟"

ۋەزىر جاۋاپ بەردى: "پادىشا كەڭ قوساق-ئالىجاناپ بولۇشى لازىم، شۇنداق بولغاندىلا خەلق ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشىدۇ ھەمدە ئادالەتمۇ كېرەك، چۈنكى كىشىلەر ئۇنىڭ دۆلىتى سايىسىدا خاتىرجەم ھايات كەچۈرەلەيدىغان بولىدۇ. سەندە بولسا بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى يوق!"

ئەزگۈچى زالىم بولمىسۇن سۇلتان،
بورىدىن چىقماس ھەرگىزمۇ چۇپان.
پادىشا سالسا زۇلۇمغا ئاساس،
دۆلەتنىڭ ئۇلىنى كولىغان ئوخشاش.

دانا ۋەزىرنىڭ نەسىھىتى پادىشانىڭ دىتىغا توغرا كەلمىدى، بۇ سۆزگە تەتۈر قاراپ، ۋەزىرنى زىندانغا يوللىدى. ئارىدىن كۆپ ۋاقىت ئۆتمەي، پادىشانىڭ بىر نەۋرە تۇققانلىرى توپىلاڭ كۆتىرىپ، لەشكەرلىرىنى جەڭگە تەييارلىدى ۋە ئاتىسىنىڭ مۈلكى-دۆلىتىنى قايتۇرۇۋالماقچى بولۇشتى. پادىشانىڭ زۇلمىدىن بىزار بولۇپ، ھەر تەرەپكە تارىلىپ كەتكەن كىشىلەر توپىلاڭ كۆتەرگەنلەرگە قوشۇلۇپ، ئۇلارنى كۈچلەندۈردى، شۇنداق قىلىپ، ھاكىمىيەت پادىشانىڭ قولىدىن كېتىپ، كېيىنكىلەرگە قارار تاپتى.

پادىشا پۇقرالىرىغا زۇلمىنى كۆرسە راۋا،
ئايلىنىپ دۈشمەنگە دوستى جەڭ كۈنى بولغاي بالا.

بول ئىناق پۇقرا بىلەن، دۈشمەن جېكىدىن بول ئەمىن،
بولسا ئادىل پادىشا، پۇقرالىرى لەشكەر ئاڭا.

ھىكايەت (7)

بىر پادىشا بىر ئەجەم غۇلام[1] بىلەن كېمىگە چۈشكەن ئىدى. غۇلام دېڭىزنى ھەرگىز كۆرمىگەن ۋە كېمە ئازاۋىنى باشتىن كەچۈرمىگەن ئىدى، شۇڭا يىغى-زارى قىلىشقا باشلىدى، ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايىنى تىترەك باستى. ھەرقانچە بەزلىسىمۇ ئۇ تىنجىمىدى. ئۇنىڭ يىغىسىدىن پادىشانىڭ كەيپى بۇزۇلدى، ئەمما ئۇ غۇلامغا ھېچ چارە قىلالمىدى. بۇ كېمىدە بىر دانىشمەن بار ئىدى، ئۇ كىشى پادىشاغا دېدى: "ئەگەر بۇيرۇق بەرسىڭىز، مەن ئۇنى بىر ئىلاج قىلىپ تىنجىتالايمەن".

پادىشا دېدى: "شۇنداق قىلسىڭىز تولىمۇ ياخشى، ئالىجاناپ ئىش بولاتتى!"

دانىشمەن غۇلامنى دېڭىزغا تاشلاشقا بۇيرۇدى. بالا نەچچە قېتىم سۇغا چۆككەندىن كېيىن، كىشىلەر ئۇنى چېچىدىن تۇتۇپ كېمە تەرەپكە تارتتى، ئۇ ئىككى قولى بىلەن كېمىنىڭ ياغىچىغا ئېسىلىپ، ئۈستىگە تىرمىشىپ چىقتى-دە، بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرۇپ شۈك بولۇپ قالدى.

پادىشا ئەجەپلەندى: "بۇنىڭ ھېكمىتى نېمە؟" دانىشمەن دېدى: "بۇ بالا ئىلگىرى سۇدا غەرق بولۇشنىڭ قورقۇنچىسىنى باشتىن كەچۈرمىگەچكە، كېمىنىڭ تېچ ئىكەنلىكىنىڭ قەدرىنى بىلمىگەن.

---

[1] غۇلام — ياش خىزمەتكار ياكى قول بالا؛ ئەجەم — پارس ياكى تۈركى خەلق.

چۈنكى كىشى بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشكەندىلا تېچ-ئامانلىقنىڭ قەدرىنى بىلىدۇ."

ئەي توق كىشى، ئارپا نېنى ساڭا ياقماس،
ماڭا مەشۇقتۇر ساڭا كورۇنگەن سەت.
جەننەتنىڭ ھورلىرىگە دوزاخ بولۇر ئەئراف،[1]
ئەئرافنى دوزىخىلار سانايدۇ جەننەت.

* * *

پەرقى باركى، بىراۋنىڭ قېشىدا بولسا يار،
يەنە بىرى ئىشىككە قاراپ يارغا ئىنتىزار.

ھىكايەت (8)

ھۆرمۇزدىن[2] سوراشتى: "ئاتاڭنىڭ ۋەزىرلىرىدە نېمە خاتالىق كوردۇڭ؟ ئەجەپ ئۇلارنى قاماققا بۇيرۇدۇڭغۇ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "بىرەر خاتالىق سەزگىنىم يوق، لېكىن قارىسام، ئۇلار مېنى كورگەندە ئىنتايىن قورقۇشۇۋاتىدۇ، ماڭا تازا ئىشەنچ قىلمايۋاتىدۇ، ئۇلار ئۆزلىرى ئۈچۈن خەۋپسىرەپ، مېنى قەست قىلىپ ئولتۇرۇۋەتمىسۇن، دەپ قورقتۇم، شۇڭا دانىشمەنلەرنىڭ سوزى بويىچە ئىش قىلدىم، ئۇلار مۇنداق دېگەن:

---

[1] ئەئراف — جەننەت بىلەن دوزاخ ئارىسىدىكى جاي.

[2] ھۆرمۇز (578 — 590) — ساسانىلار سۇلالىسىدىن بولغان بىر ئىران شاھىنىڭ ئىسمى. نۇشىرۋاننىڭ ئوغلى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بىراۋ سەندىن قورقسا، قورق ئۇندىن، ھەكىم،
يىقىتساڭمۇ جەڭدە ئۇنىڭ يۈزىنى.
بۇنى كورمىدىڭمۇ ئامالسىز مۇشۇك
ئويار چاڭگىلىدا يولۋاس كوزىنى.
يىلان مالچىنى نەق ئاياغىدىن چاقار،
ئېزەر دەپ قورقۇپ، تاش بىلەن ئۇزىنى'."

ھېكايەت (9)

ئەرەپ پادىشالىرىدىن بىرى قېرىلىقتىن ئاغرىپ قېلىپ، ھاياتىدىن ئۈمىت ئۈزگەن ئىدى. ئىشىكتىن بىر ئاتلىق ئەسكەر كىرىپ كەلدى-دە، خۇش خەۋەر يەتكۈزدى: "پادىشاھىمىزنىڭ دولىتى سايىسىدا پالان قەلئەسىنى ئالدۇق، دۈشمەنلەر ئەسىرگە چۈشتى، ئۇ تەرەپنىڭ ئەسكەر ۋە پۇقرالىرى تامامەن سىزنىڭ بۇيرۇغىڭىزغا قارايدىغان بولدى!"

پادىشا سوغاق بىر ئۇھ تارتتى-دە، دېدى: "بۇ خۇش خەۋەر ماڭا ئەمەس، بەلكى مېنىڭ دۈشمەنلىرىمگە، يەنى مەملىكەتنىڭ ۋارىسلىرىغا!"

ئەزىز ئۆمرۈم ئۆتتى، دەرىغ، ئاشۇ ئۈمىتتە،
دىلدا كۈتتۈم: ئارزۇيۇم كېلەر دەپ قاچان.
كۈتكەن ئۈمىت كەلدى، لېكىن پايدىسى نېمە؟
ئۈمىت يوقكى، ئۆتكەن ئۆمۈر قايتماس ھېچقاچان.

* * *

چالدى سەپەر دۇمبىقىنى ئەجەلنىڭ قولى،
ئەي كوزلىرىم ۋىدالىشىڭ بېشىم بىلەن سىز.
ئەي ئالقىنىم، بىلەكلىرىم، بېغىش، جەينىگىم،
خوشلىشىڭلار، بىر بىرىڭلار بىلەن ھەممىڭىز.
ھۇجۇم قىلىپ كەلدى ماڭا ئەشەددى دۈشمەن،
ئەي دوستلىرىم، كاشكى مېنى يوقلاپ كەلسىڭىز.
ئۆتتى مېنىڭ روزگارىم نادانلىق بىلەن،
مەن قىلمىدىم، ئەمدى سىزلەر ھەزەر ئەيلىڭىز!

ھېكايەت (10)

بىر يىلى دەمەشق جامەسىدە يەھيا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قەۋرىسى بېشىدا ئىبادەتتە ئولتۇرغان ئىدىم. ئادالەتسىزلىك بىلەن نامى چىققان بىر ئەرەپ پادىشاسى كۈتۈلمىگەندە بۇ يەرگە زىيارەتكە كېلىپ قالدى. ناماز ئوقۇدى ۋە دۇئا قىلىپ ھاجىتىنى تىلىدى.

كەمبەغەل-باي ھەممە ئادەم ئۇشبۇ يەرگە قۇل بولۇر،
قانچە باي بولسا كىشى مۇھتاجلىغىمۇ مول بولۇر.

ئاندىن ئۇ ماڭا قاراپ دېدى: "ماڭا دەرۋىشلەرگە خاس ھىممەت بىلەن ۋە ئۇلارنىڭ سەممىي مۇئامىلىسى بويىچە بىر دۇئا قىلىپ قويسىڭىزچۇ، چۈنكى كۈچلۈك بىر دۈشمەندىن ئەندىشە قىلىۋاتىمەن!"

مەن دېدىم: "ئاجىز پۇقرالارغا رەھىم-شەپقەت قىل، كۈچلۈك دۈشمەن سېنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ!"

كۆچلۈك بىلەك، قۇدرەتلىك قول سەندە بولسا،
مىسكىن، ئاجىز پەنجىسىنى يەنجىش خاتا.
باغرى تاشنىڭ يىقىلغانغا پەرۋاسى يوق،
ئۇ يىقىلسا ياردەم بەرمەس ھېچكىم ئاڭا!
يامانلىقنى تىرىپ كۆتسەڭ ياخشىلىقنى،
باغلىنارسەن قۇرۇق ئۈمىت، خام خىيالغا.
قۇلىقىڭدىن ئال پاختىنى، خەلقنى تىڭشا،
تىڭشىمىساڭ، بىركۈن كېلىپ بېرەر جازا.

* * *

پۈتۈن ئادىمىزات تۇتاشقان ئەزا،
ئۇلار بىر جەۋھەردىن يارالغان يانا.
بىر ئەزاغا يەتكۈزسە دەرت روزگار،
تۇگەر باشقا ئەزادا سەۋرۇ-قارار.
ئەگەر باشقىلار چەكسە دەرت، سەن بىغەم،
ئاتاشقا بولۇرمۇ سېنى بىر ئادەم؟

ھېكايەت (11)

دۇئاسى ئىجاۋەتلىك بىر دەرۋىش باغداتتا پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ توغرىلىق ھوججاج يۇسۇپكە① خەۋەر قىلىشتى. ھوججاج ئۇنى قېشىغا چاقىرتىپ دېدى: "ماڭا ياخشى بىر دۇئا قىلىپ قويساڭچۇ!"

① ھوججاج يۇسۇپ — خەلىپە ئابدۇلمۇلۇك ئىبنى مەرۋاننىڭ مۇئاۋىنى بولغان بىر لەشكەر باشلىقى، زالىم.

دەرۋىش دېدى: "خۇدايا، ئۇنىڭ جېنىنى ئالغىن!"
ھوججاج چۆچۈپ سورىدى: "خۇدا ھەققى، بۇ قانداق دۇئا؟"
دەرۋىش دېدى: "بۇ سەن ئۈچۈن ۋە بارلىق مۇسۇلمانلار ئۈچۈن ياخشى دۇئا!"

ئەي زالىم، يېتەر خەلققە ئازارىڭ،
قاچانغىچە قاينار بۇ بازارىڭ؟
سەلتەنەت سۈرمەك نە كېرەك ساڭا؟
خەلقنى ئەزگەندىن ئۆلگىنىڭ ئەلا!

ھېكايەت (12)

بىر ئادالەتسىز پادىشا تەقۋادار كىشىدىن سورىدى: "خۇداغا قايسى ئىبادەتنى قىلغان ياخشى؟"

تەقۋادار جاۋاپ بەردى: "ساڭا چۈشكىچە ئۇخلاش ھەممە ئىبادەتتىن ياخشى، چۈنكى شۇ غەپلىتىڭ خەلق سېنىڭ ئازارىڭدىن قۇتۇلۇپ قالىدۇ!"

چۈشكىچە ئۇخلىغان زالىمنى كورۇپ،
دېدىمكى، بۇ پىتنە ئۇيقۇسى ياخشى!
ئۇيقۇدا ياتقىنى ياخشى بولغانىنىڭ
تىرىك تۇرغىنىدىن ئۆلگىنى ياخشى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھېكايەت (13)

ئاڭلىشىمچە، بىر پادىشا پۈتۈن كېچىنى ئەيش-ئىشرەتتە ئۆتكۈزگەن ۋە راسا مەس بولغان چاغدا مۇنداق دېگەن:

"بىزگە جاھان ئىچرە بۇ ئىڭدىن خۇشراق دەم يوق،
ياخشى-ياماندىن ئەندىشە، كىشىدىن غەم يوق."

بىر يالىڭاچ دەرۋىش تالادا سوغاقتا ياتاتتى، ئۇ مۇنداق دېدى:

"ئەي زات، ئالەمدە سەن كەبى تەلەيلىك ئادەم يوق،
خوپ دەيلى غېمىڭ يوق، بىزنىڭ غېمىمىز ھەم يوق؟"

بۇ سۆز پادىشاغا خۇش كەلدى-دە، مىڭ دىنار پۇلنى ھەميان بىلەن دەرىزىدىن كوچىغا سۇنۇپ: "ئېتىگىڭنى تۇت، ئەي دەرۋىش!" دېدى.

دەرۋىش دېدى: "ئېتەكنى نەدىن ئالاي، كىيىم-كېچىكىم بولمىسا؟"

ئۇنىڭ يوقسۇزلۇقىغا پادىشانىڭ تېخىمۇ ئىچى ئاغرىپ، بىر قۇر كىيىممۇ قوشۇپ بەردى.

دەرۋىش بۇ پۇللارنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە يەپ-ئىچىپ، بۇزۇپ-چېچىپ تۈگىتىۋەتتى-دە، يەنە كەلدى.

بىغەملەر قولىدا مال توختىمايدۇ،
ئاشىق دىلىدا سەۋر، غەلۋىردە ھەم سۇ.

پادىشا ئۇنىڭغا قاراشقا چولىسى يوق بىر چاغدا، ئەھۋالنى مەلۇم قىلغان ئىدى، پادىشا غەزەپلىنىپ، بويىنىنى تولغىدى. پاراسەتلىكلىرى ۋە دانالار شۇ سەۋەپتىن ئېيتقانكى، پادىشالارنىڭ قەھرى-غەزىپىدىن ساقلىنىش لازىم، چۈنكى ئۇلارنىڭ دىققەت-ئېتىۋارى كۆپىنچە دۆلەتنىڭ مۇھىم ئىشلىرى بىلەن بولۇپ، ئاۋام خەلقنىڭ غەلۋىسىنى كۆتەرمەيدۇ.

ھارامدۇر شۇ ئادەمگە شاھ نېمىتى،
ئەگەر ئەپلىك پۇرسەتكە يوق دىققىتى.
ئەگەر تاپمىساڭ سۆزگە دەل پەيتىنى سەن،
چۈشۈرمە ئۆزەڭنى قۇرۇق سۆز بىلەن.

پادىشا دېدى: "بۇ يۈزسىز ئىسراپخور گاداي شۇنچە كۆپ نېمەتنى شۇنچىلىك قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بۇزۇپ-چېچىپتۇ. ئۇنى ھەيدىۋېتىڭلار، چۈنكى دۆلەت غەزىنىسىدىكى بايلىق مىسكىنلەرنىڭ ئوزۇقى، ھەرگىز شەيتان بۇرادەرلىرىنىڭ تۇئمىسى ئەمەس."

كۈندۈزى، ئەخمەق بىكاردىن ياقسا كاپۇر شام-چىراق،
تېز كورەرسەن ئاخشىمى يوق چىرىغىدا تامچە ياغ.

نەسىھەتچى ۋەزىرلەردىن بىرى دېدى: "ئەي پادىشاھىم، شۇنى مەسلىھەت قىلىمەنكى، بۇنداق ئادەملەرگە تىرىكچىلىك ياردىمىنى مەلۇم ۋاقىتتا يەتكۈدەكلا بېرىش كېرەك، ئۇ چاغدا ئالغان نەپىقىنى ئىسراپ قىلىۋەتمەيدۇ. ئەمما سىزنىڭ قاتتىق بولۇش، نەرسە

بەرمەسلىك توغرىسىدىكى بۇيرۇغۇڭ ھىممەت ئىگىلىرىنىڭ خۇلقى-ئادەتلىرىگە مۇناسىپ كەلمەيدۇ، بىراۋنى لۇتپ مەرھەمەت بىلەن ئۈمىتۋار قىلىپ قويۇپ، ئارقىدىنلا نائۈمىت قىلىش كۆڭلىنى ئاغرىتىپ قويغانلىق بولىدۇ."

تاماخورغا ئىشىكنى ئېچىشقا بولماس،
ئېچىلغاندا قاتتىق يېپىشقا بولماس.

* * *

ھېچكىم كۆرمىگەنكى، ھىجاز تەشناسى①
شورلۇق سۇ لېۋىدە توپلىشىپ تۇرغان.
قەيەردە بۇلاقتا بولسا شېرىن سۇ،
ئادەم، قۇش، چۈمۈلە ئولىشىپ تۇرغان.

ھېكايەت (14)

بۇرۇنقى پادىشالاردىن بىرى مەملىكەت ئىشلىرىغا سۇس قارىدى ۋە لەشكەرلىرىنى تەمناتتا بەك قىسۋەتتى. شۇڭلاشقا كۈچلۈك دۈشمەن ھۇجۇم قىلىپ كەلگەندە ئۇلارنىڭ ھەممىسى قېچىشقا باشلىدى.

پۇلنى ئاياپ قىلسا لەشكەرگە كەم،
ئايايدۇ قولىنى قورالدىن ئۇ ھەم.

---

① ھىجاز تەشناسى — مەككىگە ھەج قىلغىلى بارغان ھاجىلارنىڭ يولدا ئۇسسۇز قالغانلىرى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئاشۇ ۋاپاسىزلىق قىلغان ئەسكەرلەرنىڭ بىرى مېنىڭ دوستۇم ئىدى. ئۇنى ئەيىپلەپ شۇنداق دېدىم: "پەسكەش، ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان، رەزىل ۋە تۇزكور ئادەم شۇكى، ئەھۋالدا ئازغىنا ئۆزگىرىش بولغاندا، بۇرۇنقى خوجايىنىدىن يۈز ئۆرۈپ، ئۇزۇن يىللىق نېمەتلىرىنىڭ ھەققىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ."

ئۇ دېدى: "مېنى ئالىجاناپلىق بىلەن كەچۈرۈشۈڭ لازىمكى، بۇ جەڭ باشلانغاندا ئېتىم ئارپىسىز قالغان ئىدى، ئىگىرى گورەدە ئىدى، سۇلتان ئۆز ئەسكەرلىرىدىن پۇلنى ئايايدىكەن، ئۇ ھالدا ئۇنىڭ ئۈچۈن جانپىدالىق بىلەن ئۇرۇش قىلىش مۇمكىن ئەمەس-تە."

مەرت جەڭچىگە پۇل تۆككىن، قىلۇر جان پىدا،
پۇل تۆكمىسەڭ، باش ئېلىپ كېتەر يات يۇرتقا.

* * *

قوسىغى توق بولسا باتۇر جەڭ قىلار غەيرەت بىلەن،
ئاچ قوساق قالغاندا جەڭچى قاچىدۇ شىددەت بىلەن.

ھېكايەت (15)

بىر ۋەزىر خىزمىتىدىن چېكىنىپ، دەرۋىشلەر سىرۋۇنىغا كىرگەن ئىدى، ئۇلارنىڭ سوھبىتىنىڭ ئۇنۇمى يۇقۇپ، كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ قالدى. پادىشا ئۇنىڭغا قايتىدىن ئىلتىپات كۆرسىتىپ، ۋەزىر-لىك خىزمىتىگە تەكلىپ قىلغان ئىدى، ئۇ قوبۇل قىلماستىن، مۇنداق دېدى: "ئەمەلدارلىق قىلىشتىن ئىستىپادا بولغىنىم ياخشى!"

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھەركىم ئۆزىنى چەتتە تۇتۇپ، تاپتى پاراغەت،
ئادەم تىلىنى، ئىت چىشىنى توستى شۇ سائەت.
قەغەزنى تىتىپ، سۇندۇردى قەلەمنى نىھايەت،
غەيۋەتچى قولى ھەم تىلىدىن قالدى سالامەت.

پادىشا دىدى: "بىزگە ھەرھالدا دۆلەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇش قولىدىن كېلىدىغان ئاقىل ۋە قابىل كىشى كېرەك!" ۋەزىر دىدى: "ئاقىل ۋە قابىل كىشىنىڭ نىشانى شۇكى، ئۇ مۇنداق ئىشلار بىلەن شۇغۇللانمايدۇ!"

قۇشلار ئارا ھۇما قۇش تاپتى شەرەپ-ئىتىۋار،
ئۇستىخان يەپ ھەرقاچان، جانغا بەرمىگەچ ئازار.

قارا قۇلاقتىن① كىشىلەر سوراشقان ئىدى: "سەن نىمە سەۋەپتىن شىرغا يېقىنلىشىشنى ئىختىيار قىلىپ قالدىڭ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "شۇ سەۋەپتىنكى، ئۇنىڭ ئوۋلىغان نەرسىلىرىنىڭ ئاشقان-تاشقىنىنى يەيمەن، ئۇنىڭ ھەيۋەتلىكى پاناسىدا دۈشمەنلەرنىڭ زىيانكەشلىكىدىن ساقلىنىپ، تىرىكچىلىك قىلىمەن!"

كىشىلەر يەنە سوراشتى: "سەن ئۇنىڭ ھىمايىسى ئاستىغا كىرىۋېلىپ، نېمەتلىرىگە شۈكرى ئېيتىشنى ئېتىراپ قىلىدىكەنسەنۇ، نىمىشقا ئۇنىڭ قېشىغا يېقىن بارالمايسەن؟ ئۇ سېنى يېقىن كىشىلىرىنىڭ قاتارىغا كىرگۈزۈپ، سادىق قۇللىرىدىن ھىساپلىمامدى؟" قارا

---

① قارا قۇلاق (پارسچە سىيەگوش) — چۆل چاشقىنى.

قۇلاق دىدى: "ئۇنىڭ قەھرى-غەزىۋىدىنمۇ ئەمىن ئەمەسمەن!"

ئاتەش پەرەس ئوت ياقسىمۇ يۈز يىل،
چۈشسە ئىچىگە شۇئان بولۇر كۈل.

شۇنداق، ئەھۋالمۇ بولۇپ تۇرىدۇكى، پادىشانىڭ يېقىن كىشىلىرى ئالتۇن تاپىدۇ، بەزىدە بېشى كېتىپ قالىدۇ، شۇڭا دانىشمەنلەر ئېيتقانكى، "پادىشالارنىڭ كەيپىنىڭ ئۆزگىرىپ تۇرۇشىدىن ھەزەر قىلىش كېرەك، چۈنكى بەزىدە سالام بەرسەڭ رەنجىيدۇ، بەزىدە تىللىساڭمۇ تون كىيگۈزىدۇ."

ئاقىلار ئېيتقانكى، تولىمۇ خۇش چاقچاق بولۇش نەدىملەر① ئۈچۈن ھۈنەر-پەزىلەت بولىدۇ. دانىشمەنلەر ئۈچۈن بىر ئەيىپ!

ئۆز قەدرىڭنى بىل، ساقلا سالماقنى،
نەدىملەرگە قوي ئويۇن-چاقچاقنى.

ھىكايەت (16)

دوستلىرىمدىن بىرى تۇرمۇشنىڭ ئېغىرلىغىدىن ئەھۋال ئۇقۇپ قېشىمغا كېلىپ، مۇنداق دىدى: "كۈنلۈك كىرىمىم ئاز، بالا-چاقام كۆپ، كەمبەغەللىكىنىڭ يۈكىنى كۆتىرىشكە تاقىتىم قالمىدى. باشقا مەملىكەتكە كېتىپ، مەيلى قانداق تىرىكچىلىك ئۆتكۈزسەم،

---

① نەدىملەر — ئوردا كىشىلىرى، پادىشانىڭ قېشىدىكى يېقىن كىشىلەر.

ياخشى-يامانلىقىم بىلەن ھېچكىمنىڭ كارى بولمايتتى، دىگەن پىكىر نەچچە قېتىم خىيالىمدىن كەچكەن ئىدى.

كوپ كىشى ئاچ ياتسا خەلقلەر كىملىگىنى بىلمىگەي،
ھەم جېنى تومشۇقتا يەتسە ھېچكىشى غەم يېمىگەي.

ئەمما دۈشمەنلەرنىڭ مەسخىرىسىدىن ئەندىشە قىلىمەن، ئۇلار ئارقامدىن تىللاپ كۈلۈشىدۇ ۋە ئائىلەم توغرىسىدا قىلىۋاتقان تىرىشچانلىقىمنى ئادىمىيەتسىزلىككە چىقىرىپ مۇنداق دېيىشىدۇ:

بۇنامەرت ئادەمگە ھەرگىز قارىما،
كورگۈسى كەلمەيدۇ بەخت يۈزىنى.
بالا-چاقىسىنى كۈلپەتكە قويۇپ،
تۇرمۇشتا ئويلايدۇ پەقەت ئۆزىنى.

ئۆزەڭگە مەلۇم، ھىساپ ئىلمىدىن ئانچە-مۇنچە خەۋىرىم بار، ئەگەر سېنىڭ مەرتىۋەڭ شارапىتىدىن بىرەر ئىشقا تەيىنلىنىپ قالسام، تۇرمۇشتا خاتىرجەم بولاتتىمكى، قالغان ئومرۈمدە ساڭا قانچە تەشەككۈر بىلدۈرسەممۇ ئەھدىسىدىن چىقالمىغان بولاتتىم.“

مەن دىدىم: ”ئەي بۇرادەر، پادىشاغا خىزمەت قىلىشنىڭ ئىككى تەرىپى بار: ھەم نان ئۈمىدى، ھەم جان قورقۇنچىسى، شۇڭا ئاشۇ ئۈمىتنى دەپ قورقۇنچىغا چۈشۈپ قېلىش ئاقىللارنىڭ پىكرىگە خىلاپ.“

كەلمىگەي ھېچكىم پەقىر ئىشىكىگە،
باغ-زېمىنىغا باج-خىراج تولە دەپ.
ياكى تەشۋىش، غەمگە رازى بول،
يا ئۈچەي باغرىڭنى كەتسۇن قاغا يەپ.

دوستۇم دىدى: ”بۇ سوزنى مېنىڭ ئەھۋالىمغا مۇۋاپىق ئېيتمىدىڭ ۋە ئىلتىماسىمغا جاۋاپ بەرمىدىڭ. كىمكى خىيانەت بىلەن شۇغۇللانسا، قولى ھىساپتا تىترەيدۇ، دىگەن ماقالنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟

راست سوزدىن ھەرقاچان خۇدامۇ رازى،
كورمىدىم تۈز يولدا گۇم بولغان قايىسى.

دانىشمەنلەر ئېيتىدۇ: 'تۆت كىشى تۆت كىشىدىن ئولگۈدەك قورقىدۇ: قاراقچى سۇلتاندىن، ئوغرى پاششەپتىن، پاسىق چېقىمچىدىن، پاھىشە مۇھتەسىبدىن'①، ئەمما ھىساپتا توغرا بولغان كىشى ھىساپ بېرىشتىن قورقمايدۇ.“

بولما ئىسراپخور ئەمەلدە② ئىشتىن ئايرىلغان كۈنۈڭ،
قالمىسۇن دىسەڭ ئەگەر دۈشمەندە ھېچ ئىمكانىيەت،
تۇت ئۆزەڭنى پاك، بۇرادەر، ھېچكىشىدىن قورقمىغىن،
كىر كىيىمنى كىرچىلەر تاش ئۈستىدە ئۇرغاي پەقەت.

① مۇھتەسىب — شەھەر قازىلىرىنىڭ بازار باشقۇرغۇچىسى.
② ئەمەل — بۇ يەردە ئىش، خىزمەت مەنىسىدە.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

مەن دېدىم: ”تۈلكىنىڭ ھېكايىسى سېنىڭ ئەھۋالىڭغا مۇناسىپ كېلىدىكەن: كىشىلەر قارىسا، بىر تۈلكە يىقىلىپ-قوپۇپ، جان-جەھلى بىلەن قېچىپ كېتىۋاتقۇدەك، بىرەيلەن ئۇنىڭدىن: ’ساڭا نېمە بالا بولدى، نېمانچە قورقۇپ كەتتىڭ؟‘ دەپ سورىغان ئىكەن، تۈلكە: ’ئاڭلىشىمچە، توگىلەرنى سەيسىگە تۇتۇۋاتقۇدەك‘، دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. ھېلىقى كىشى: ’ھوي پەس، توگە بىلەن سېنىڭ نېمە مۇناسىۋىتىڭ بار ۋە قانداق ئوخشاشلىغىڭ بولسۇن؟‘ دەپتىكەن، ’توختا!— دەپتۇ تۈلكە،— ئەگەر ھەسەتخورلار غەرەزلىك ھالدا: مۇنۇ توگە، دەپ قويسا، مەن قولىغا چۈشۈپ قالىمەن، ئۇ چاغدا مېنىڭ ئەھۋالىمنى تەكشۈرۈشكە كىم كوڭۈل بولۇپ، مېنى غەمدىن خالاس قىلىدۇ؟ ئىراقتىن تىرياق① ئېلىپ كەلگىچە، يىلان چاققان ئادەم ئولۇپ تۈگەيدۇ‘②. سېنىڭ ئەھۋالىڭمۇ خۇددى شۇنداق. گەرچە سەندە ئارتۇقچىلىق، ھالاللىق، توغرىلىق ۋە سادىقلىق بولسىمۇ، ئەمما ھەسەتخورلار پىستىرمىدا، شىكايەتچىلەر بۇلۇڭ-پۇچقاقلاردا ئولتۇرۇشىدۇ. سەن ياخشى ئىشلارنى قىلساڭمۇ، ئۇلار پادىشاغا تەتۈرسىچە يەتكۈزىدۇ، شۇنىڭ بىلەن پادىشانىڭ ئالدىدا جاۋاپقا تارتىلىسەن، ئۇ چاغدا كىم سېنىڭ تەرىپىڭنى ئېلىپ سوزلەشكە جۈرئەت قىلالايدۇ؟ شۇنىڭ ئۈچۈن مەسلىھەتىم شۇكى، قانائەت مۈلكىنى ساقلا، ئەمەلدار بولۇش ئارزۇسىنى تاشلا.

مەنپەئەت كوپ بولۇر دېڭىز-دەريادا،

① تىرياق — زەھەر قايتۇرىدىغان دورا.

② بۇ — خەلق ئىچىدە كەڭ تارالغان ماقال.

ۋە لېكىن تىنچلىق ئىككى ياقادا“

دوستۇم بۇ سوزنى ئاڭلاپ، تازا ئاچچىغى كەلدى-دە، ھىكايەمدىن چىرايى ئوڭۇپ، زەردە بىلەن سوزلەشكە باشلىدى: ”مۇشۇمۇ ئەقىللىقلىق، بىلىمدانلىق بولدىمۇ؟ مۇشۇمۇ پەم-پاراسەت بولدىمۇ؟ دانىشمەنلەر توغرا ئېيتقان ئىكەن: ’دوستلار زىنداندا ئەسقاتىدۇ، داستىخان ئۈستىدە ھەممە ئادەم دوست كورۈنىدۇ.‘“

دوست دېمە، كىمكى نېمەت ئۈستىدە
يار-بۇرادەرلىكتىن ئۇرسا قانچە لاپ.
دوست شۇكى، پەرىشان، ئېغىر كۈنلەردە
قول تۇتۇپ دوستلۇقنى قالدۇ ساقلاپ.

قارىسام، ئۇنىڭ رەڭگى ئوڭۇپ، نەسىھەتلىرىمگە ئاچچىغى بىلەن قۇلاق سېلىۋېتىپتۇ. (نائىلاج) مەن ساھىپ دىۋانىنىڭ① قېشىغا باردىم-دە، ئارىمىزدىكى كونا تونۇشلۇغىمىز بويىچە ئۇنىڭ ئەھۋالىنى سوزلەپ، قابىلىيەت-ئارتۇقچىلىغىنى بايان قىلدىم، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا كىچىكرەك بىر خىزمەت بەردى.

ئارىدىن بىرنەچچە ۋاقىت ئوتتى، ئۇنىڭ مىجەزىنىڭ ئوبدانلىغىنى كورۈشتى، تەدبىرچانلىغىغا قايىل بولۇشتى، ئۇنىڭ ئىشى

① ساھىپ دىۋان — ۋەزىرلىك ئۇنۋانى. بۇ يەردە سەئدى زامانىدىكى پادىشانىڭ ۋەزىرى ۋە مۇشاۋىرى ئەبەك خان شەمسىدىن جۇۋاينى كوزدە تۇتۇلىدۇ. سەئدى «ساھىبىيە» ناملىق بىر شېئىر توپلىمىنى مۇشۇ كىشىگە بېغىشلىغان.

ئىلگىرىلەپ، ئۇ تېخىمۇ يۇقۇرى ئورۇنغا قويۇلدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭ بەخت يۇلتۇزى بارغانسېرى يۇقۇرى ئورلەپ، شۇنداق يۈكسەك پەللىگە يەتتىكى، سۇلتان ھەزرەتلىرىگە ئەڭ يېقىن كىشىگە ئايلىنىپ، ئۇنىڭ مۇشاۋىرى ۋە ئىشەنچلىك ۋەكىلى بولۇپ قالدى. مەن ئۇنىڭ تىنچ كېتىۋاتقانلىقىغا شادىمان بولۇپ دېدىم:

”ئۈگۈشسىزلىقتىن ھېچ قورقما، كوڭلۈڭنى يېرىم قىلما،
ئابىھايات بۇلىقى قاراڭغۇلۇق ئىچىدە.

* * *

كوڭلۈڭنى بۇزما، ئەي كۈلپەتكە يار،
خۇدانىڭ پىنھان شەپقىتى ھەم بار.

* * *

خاپا ئولتۇرما زامان تەتۈرلۈگىدىن، سەۋىر قىل،
سەۋىر ئاچچىق غورىسىدىن ھالۋا پىشار، بۇنى بىل.“

شۇ ئارىدا بىر توپ يارانلىرىم بىلەن سەپەرگە چىقىشقا توغرا كېلىپ قالدى. مەن مەككە زىيارىتىدىن قايتىپ كەلگەندە، ئۇ مېنى ئىككى مەنزىل يەرگىچە قارشى ئالغىلى چىقىپتۇ. ئۇنىڭ تۇرقى پەرىشان، كىيىم-كېچەكلىرى ۋەيران كورۇنەتتى.

مەن: ”نىمە بولدۇڭ؟“ دەپ سورىدىم.

ئۇ جاۋاپ بەردى: ”خۇددى سەن ئېيتقاندەك بولدى، بىر گۇرۇھ كىشىلەر ھەسەت قىلىشىپ، ماڭا خائىن دەپ توھمەت چاپلاشتى، پادىشا (دولىتى ئەبەدى بولسۇن) ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى ئېچىش ئۈچۈن، چوڭقۇرراق تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىشنى بۇيرۇمىدى، كونا يارانلىرىم

بىلەن يېقىن دوستلىرىم ھەق سوزنى ئېيتماي، شۇك بولۇۋالدى ۋە بۇرۇنقى دوستلۇغىمىزنى ئۇنتۇپ قالدى.

كورەرسەن ئەمەلدار ئالدىدا كىشى
كوكسىگە قول قويۇپ، بېشىنى ئېگەر.
زامان مەنسۇپىدىن چۈشۈرسە ئۇنى،
جىمى خەلقى ئالەم بېشىغا تېپەر.

قىسقىسى، تۇرلۇك ئازاپ-ئوقۇبەتكە گىرىپتار بولدۇم، پەقەت مۇشۇ ھەپتىدە ھاجىلارنىڭ سالامەت قايتىپ كەلگەنلىگى توغرىسىدىكى خۇش خەۋەر يېتىپ كەلگەندە، مېنى ئېغىر زەنجىر-كىشەندىن ئازات قىلىشتى. بىراق مال-مۈلكۈمنى مۇسادىرە قىلىشتى.“

مەن دېدىم: ”ئۇ چاغدا مېنىڭ دىگەنلىرىمنى قوبۇل قىلمىدىڭ. پادىشاغا خىزمەت قىلىش دېڭىز سەپىرىگە ئوخشايدۇ: ھەم خەتەرلىك ھەم پايدىلىق: يا غەزىنىنى قولغا كىرگۈزىسەن، ياكى تىلسىماتتا ئولىسەن!“

ئىككى قوللاپ زەرنى ئۇسسۇيدۇ دېڭىزدا باي غوجا،
يا ئۇنى ساھىلغا ئاتقاي بىر كۈنى دولقۇن راسا.

مەن تاپا-تەنە بىلەن ئۇنىڭ يارىسىغا تۇز سېپىپ، ئىچىنى ئېچىشتۇرۇشنى لايىق كورمىدىم-دە، مۇنۇ سوزلەر بىلەن چەكلەندىم:

بىلمەمتىڭ پۇتۇڭغا كىشەن چۈشۈشنى؟

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قۇلاقتا ئالمىدىڭ قىلسام نەسىھەت.
قۇلۇقنى سوزمىغىن ھەرگىز چايانغا،
گەر سەندە يوق بولسا نەشتەرگە تاقەت.

ھېكايەت (17)

بىر نەچچە دەرۋىش بىلەن باردى-كەلدى مۇناسىۋىتىم بار ئىدى. ئۇلار كورۇنۇشتە سوپىلىق كىيىمى بىلەن ياسانغان ئىدى. ئەمەلدارلاردىن بىرى بۇ كىشىلەر ھەققىدە ناھايىتى ياخشى پىكىردە بولغاچقا، مەلۇم مىقداردا تۇرمۇش پۇلى بېرىپ تۇرۇشنى بېكىتكەن ئىدى. ئۇلارنىڭ بىرسى دەرۋىشلەرنىڭ ئەخلاقىغا مۇناسىپ كەلمەيدىغان بىر ئىشنى قىلىپ قويغانلىقتىن، ھېلىقى ئەمەلدارنىڭ ياخشى پىكرى ئۆزگىرىپ، دەرۋىشلەرنىڭ بازىرى كاساتلاشتى.

مەن دوستلىرىمىنىڭ تەمىناتىنى بىرەر يول بىلەن قۇتقۇزۇۋالماقچى بولۇپ، ئۇ كىشىنىڭ ئالدىغا باردىم. دەرۋازىۋەن كىرگۈزمەستىن، مېنى ھاقارەتلىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئېغىر ئالمىدىم. چۈنكى شۇنداق گەپ بار:

ئەمىر، ۋەزىر، سۇلتاننىڭ بوسۇغىسىغا
تونۇشسىز ھەرگىزمۇ بارمىغىن يېقىن.
يات ئادەمنى كورسە ئىتتى ئېتەكتىن،
ئىشىك باقارى ئالار دەرھال ياقىدىن.

شۇ ئەسنادا ئاشۇ ئەمەلدارنىڭ يېقىن كىشىلىرى بۇ ئەھۋالىمنى

بىلىپ، مېنى ئىززەت-ئىكرام بىلەن ئىچكىرىگە باشلاپ كىرىشتى ۋە توردىن جاي كورسەتتى. مەن تاۋازۇ بىلەن تۆۋەنرەك يەردە ئولتۇردۇم-دە، دېدىم:

"رۇخسەت ئەيلە، مەن كەمىنە بىر مالايمەن،
قۇللار بىلەن بىر قاتاردا ئولتۇرايمەن."

ئۇ دېدى: "ۋاي ئاللا، ۋاي خۇدا، نېمە دېگىنىڭ بۇ؟

كوتىرەي، باش-كوزۇمگە ئولتۇرساڭ،
چۇنكى سەن كېلىشكەن نازىنىن تۇرساڭ!"

سوزنىڭ قىسقىسى، ئولتۇردۇم ۋە ئۇ يەر-بۇ يەردىن پاراڭ سالدىم. ئاخىرى گەپ دوستلىرىمنىڭ خاتالىقلىرى ئۇستىگە كوچتى، مەن مۇنداق دېدىم:

نېمە گۇنا كورگەندۇ سابىق ئىنئام ئىگىسى،
قۇللىرىنى خار كورۇپ، قىلماي قويدى ئېھسانىنى.
ئۇلۇغۋارلىق ھەم قۇدرەت خۇداغىلا مەنسۇپتۇر،
بەندە گۇنا قىلسىمۇ ئۇزۇپ قويماس ئاش-نانىنى.

بۇ سوزۇم ھاكىمغا بەك ياراپ كەتتى-دە، دوستلىرىمىنىڭ تۇرمۇش تەمىناتىنى بۇرۇنقى قائىدە بويىچە بېرىپ تۇرۇشقا ۋە ئۇزۇپ قويۇلغان كۇنلەرنىڭمۇ تەمىناتىنى تولۇقلاپ بېرىشكە بۇيرۇق قىلدى.

مەن ئۇنىڭ ئىلتىپاتىغا تەشەككۈر بىلدۈرۈپ، يەر تۆپۈپ تازىم قىلدىم، بۇ ئىشتىكى جاسارىتىمگە ئەپۇ سورىدىم ۋە چىقىپ كېتىۋېتىپ مۇنداق دېدىم:

كەئبە ــ ھاجەت قىبلىسىدۇر، بەك يىراق دىيارلاردىن
كوپ مۇساپىلەرنى بېسىپ، خەلق بولۇر ئاڭا جەم.
سېنىڭ كوتەرمىگىڭ لازىم بىزدەكلەرنىڭ يۈكىنى،
مۇڭسىز دەرەخلەرگە تاش ئاتمايدۇ ھېچ ئادەم.

ھېكايەت (18)

بىر شاھزادىگە ئاتىسىدىن نۇرغۇن غەزىنە مىراس قالغان ئىدى. ئۇ مەرتلىك ئالقىنىنى ئېچىپ، سېخىلىق نەمۇنىسىنى كورسەتتى. لەشكەر بىلەن پۇقراغا پۇل ـ مالنى ئايىماستىن توكتى.

پۇراق چاچمايدۇ تەخسىدە ئارچا،
ئوتقا قوي ئۇنى، ئەنبەر بوي چاچقاي.
ئۇلۇغلۇق لازىم بولسا ئېھسان قىل،
ئۇرۇق چاچمىساڭ ھوسۇل بولمىغاي.

كالتە پەم مۇشاۋىرلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ، مۇنداق دېدى: ”بۇ بايلىقلارنى بۇرۇنقى پادىشالار تەسلىكتە تاپقان ۋە مۇھىم ئىشلار ئۈچۈن قويۇپ قويغان. بۇ ھەركەتتىن قولىڭىزنى تارتىڭ، چۈنكى نى ئىشلار بار ئالدىمىزدا، دۈشمەن ئارقىمىزدا.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئېھتىياجلىق پەيتتە قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالماڭ.

غەزنەڭنى تارقاتساڭ بىردىن ئامما،
ھەر ئۆيگە بىر گۈرۈچ تېگىدۇ ئاران.
ھەر ئۆيدىن ئالساڭ سەن ئارپىچە كۈمۈش،
كۈندە بىر غەزنە پۈتەتتى ئوبدان.“

پادىشا بۇ سوزدىن بوينىنى تولغىدى، چۈنكى دىتىغا توغرا كەلمىگەن ئىدى. ئۇنى جازالاشقا بۇيرۇپ مۇنداق دېدى: ”خۇدايى تائالا مېنى يەپ ـ ئىچسۇن، باشقىلارغىمۇ بەرسۇن دەپ بۇ مەملىكەتكە ئىگە قىلغان، مەن مال ـ دۇنياغا قارايدىغان قاراۋۇل ئەمەسمەن.“

قىرىق غەزىنە ساقلىغان قارۇنمۇ① ئولدى بىمۇرات،
نۇشىرۋان ئولمەس، ئۇنىڭكى ياخشى نامى بەرھايات.

ھېكايەت (19)

ھېكايە قىلىنىشىچە، بىركۈنى شىكار ئۈستىدە نۇشىرۋان ئادىل ئۈچۈن بىر ياۋا قۇشنى كاۋاپ قىلىشتى، تۇز يوق ئىدى. بىر غۇلام تۇز ئەپكېلىش ئۈچۈن يېزىغا ماڭغان ئىدى، نۇشىرۋان ئۇنىڭغا

---

① قارۇن ــ ئوزىنىڭ بېخىللىقى ۋە ئاچكوزلۈكى بىلەن يەرگە كىرگەن ئەپسانىۋى بىر باي.

تاپىلاپ: "تۆزنى نۆز باھاسى بويىچە سېتىۋال، كېيىن بۇ ئىش رەسمىيەتكە ئايلىنىپ، يېزىنى خاراپ قىلمىسۇن!" دىدى. كىشىلەر: "بۇنچىلىك نەرسىدىن قانچىلىك زىيان يېتەر؟" دەپ سورىغان ئىدى، نۇشىرۋان دىدىكى: "ئەڭ بۇرۇن جاھان يارالغاندا زۇلۇمنىڭ ئاساسى كىچىككىنە ئىدى. ئەمما كېيىن دۇنياغا كەلگەن ھەر بىر كىشى ئاز - ئازدىن كوپەيتكەچ مانا مۇشۇ دەرىجىگە يەتتى!"

يەي دىسە پۇقرا بېغىدىن پادىشا بىر ئالمىنى،
يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلار دەرەخنى غالچىسى.
كورسە سۇلتان بەش توخۇمغا زورلۇق ئەيلەشنى راۋا،
مىڭ توخۇنى زىخقا تارتقاي لەشكەرىدىن قانچىسى.

ھىكايەت (20)

ئاڭلىشىمچە، بىر غاپىل ۋەزىر سۇلتاننىڭ غەزنىلىرىنى پاراۋان قىلىمەن دەپ، پۇقرانىڭ ئۆي - مۈلكىنى خاراپ قىلىۋەتكەن. ئۇ دانىشمەنلەرنىڭ سوزىدىن بىخەۋەر ئىدى، دانىشمەنلەر ئېيتقانكى، "كىمكى بىرەر ئادەمنىڭ كوڭلىنى قولغا كەلتۈرىمەن دەپ، خۇدايى تائالانى رەنجىتسە، خۇدايى تائالا دەرھال خەلقنى ئۇنىڭغا قارشى ئاتلاندۇرۇپ، ئۇنى يەر يۈزىدىن سۈپۈرۈپ تاشلايدۇ."

مەزلۇملار ئاھىدىن چىققان دۈت بولەك،
چوغ، ئىسرىق ئۇنىڭدىن بېرەلمەس دېرەك.

كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، بارلىق ھايۋانلارنىڭ پادىشاسى شىر، ئەڭ بىچارىسى ئېشەك، ئەمما يۈك كوتىرىدىغان ئېشەك ئادەم يەيدىغان شىردىن ياخشى.

بىچارە ئېشەك كالۋا سۈپەتلىك،
يۈك توشۇش بىلەن ھامان قىممەتلىك.
يۈك كوتەرگۈچى ئېشەك ۋە كالا
زالىم ئادەمدىن مىڭ مەرتە ئەلا.

يەنە غاپىل ۋەزىرنىڭ ھىكايىسىگە كېلەيلى، كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاغا ئۇنىڭ يامان ئىشلىرىنىڭ ئازغىنا بىر قىسمى دەلىل - ئىسپات بىلەن مەلۇم بولغاچ، پادىشا ئۇنى قىيىن - قىستاققا ئېلىپ، تۈرلۈك ئازاپ - ئوقۇۋەت بىلەن ئولتۇرۇۋەتتى.

بەندىلەر كوڭلىنى ئالمىساڭ ئەگەر،
سۇلتاندىن كەلمەيدۇ ساڭا مەرھەمەت.
خۇدادىن ئىلتىپات كورمەكچى بولساڭ،
خەلققە ياخشىلىق ئەيلىگىن پەقەت.

ئېيتىلىشىچە، زۇلۇم كورگەن كىشىلەردىن بىرى جازا مەيدانى يېنىدىن ئوتۇپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق ئولۇمى ئۈستىدە ئويلىنىپ مۇنداق دىگەن:

سەلتەنەتتە قولى ئۈستۈن، مەنسۈى بار ھەركىشى

ئۇ بىئامان.
قىلمىسۇن تاراج كىشىنىڭ مۈلكىنى
يۇتمىغىڭ قاتتىق سۆڭەكنى ئۇنچىلىكمۇ تەس ئەمەس،
كەلسە كىندىككە، لېكىن قوساقنى يىرتقاي بىگۇمان.

* * *

بۇ دۇنيادا زالىم قالالماس ئەبەت،
ئۇنىڭغا قالىدۇ مەڭگۈلۈك لەنەت.

ھېكايەت (21)

ھېكايە قىلىنىشىچە، بىر زوراۋان بىر مومىن ئادەمنىڭ بېشىغا تاش بىلەن ئۇرغان ئىدى. دەرۋىشنىڭ ئىنتىقام ئېلىشقا قۇدرىتى يەتمىگەچكە، ئاشۇ تاشنى ساقلاپ يۈردى. بىر چاغدا ھېلىقى زالىم چېرىككە پادىشانىڭ غەزىۋى كېلىپ، ئۇنى قۇدۇققا تاشلىدى. ھېلىقى دەرۋىش قۇدۇقنىڭ بېشىغا كېلىپ ئاشۇ تاش بىلەن ئۇنىڭ بېشىغا ئۇردى.

چېرىك ۋاقىراپ دېدى: "سەن كىم، نېمىشقا بۇ تاش بىلەن مېنى ئۇرىسەن؟"

دەرۋىش جاۋاپ بەردى: "مەن پالانى كىشى بولىمەن، سەن پالانى چاغدا مېنى ئۇرغان تاش مانا مۇشۇ."

"ئانداق بولسا شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان نەدە ئىدىڭ؟" دېدى چېرىك. دەرۋىش دېدى: "ئۇ چاغدا مەن مەنسىۋىڭدىن قورقاتتىم، ھازىر سېنى قۇدۇقتا كوردۇم-دە، پۇرسەتنى غەنىمەت بىلدىم."

بىنومۇسنى كورگىنىدە بەختىيار،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

زېرەك ئادەملەر ۋاقىتلىق بوي سۇنار.
بولمىغاندا تىرنىقىڭ ئۇتكۇر قىلىچ،
ياخشىسى يىرتقۇچ بىلەن ئازراق ئېلىش.
كىم پولات قوللۇق كىشىگە مۇشت ئاتار،
ئۇزىنىڭ ئاجىز قولىنى ئاغرىتار.
كۈت، زامان بىركۈن قولىنى باغلىغاي،
ئەز بېشىنى، شۇندا دوستلار يايرىغاي.

ھېكايەت (22)

بىر پادىشانىڭ تىلغا ئالغىلى بولمايدىغان ئىنتايىن قورقۇنچلۇق كېسىلى بار ئىدى. بىرتوپ يۇنان تېۋىپلىرى: بۇ كېسەلگە ھېچقانداق داۋا يوق، پەقەت بىرقانچە خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغان ئادەمنىڭ ئوتى داۋا دېگەن پىكىرگە كېلىشتى. پادىشا شۇنداق ئادەمنى تېپىڭلار دەپ بۇيرۇدى. بىر دېھقاننىڭ ئوغلىنى تېپىپ كېلىشتى، تېۋىپلار ئېيتقان سۈپەت بۇ بالىدا بار ئىدى، پادىشا ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىنى چاقىرتىپ، ھېساپسىز پۇل-مال بىلەن رازى قىلدى، قازى: "پادىشانىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن بىرەر پۇقرانىڭ قېنىنى توكۇش راۋا" دەپ پەتىۋا بەردى. جاللات ئولتۇرۇشكە تەييارلاندى، بالا بېشىنى ئاسمانغا قىلىپ تەبەسسۇم قىلدى. پادىشا ئۇنىڭدىن سورىدى: بۇنداق ھالەتتە كۈلۈشكە نېمە ئورۇن بار؟"

يىگىت جاۋاپ بەردى: "بالىغا مېھرى قويۇش ئاتا-ئانىنىڭ قەرزى، كىشى قازىنىڭ ئالدىغا دەۋا بىلەن كېلىدۇ، پادىشادىن بولسا ھەق-ئادالەت ئىستەيدۇ، لېكىن ھازىر ئاتا-ئانىلىرىم چېرىك

دۇنيانىڭ پۈچەك پۇلىنى دەپ خۇنۇمنى توكۇشكە رازى بولدى،
قازى ئۇلتۇرۇشكە پەتۋا بەردى، سۇلتان ئۆزىنىڭ ئامان قېلىشىنى
مېنىڭ ئۆلۈمۈمدىن ئىزلىمەكچى بولدى. (بۇ ئەھۋالدا) خۇدايى
تائالادىن باشقا ھېچ پانا كۆرمىدىم.

سېنىڭ دەستىڭدىن كىمگە قىلاي پەريات؟
زۇلمىڭدىن ئېيتاي ئۆزەڭگىلا دات."

بۇ سۆزدىن سۇلتاننىڭ يۈرىگى ئېزىلدى-دە، كۆزىدىن ياش
تامچىلىرى دومىلىدى ۋە شۇ ئاندا دېدى: "گۇناسىزنىڭ قېنىنى
توككەندىن ئۆزەمنىڭ ئۆلگىنىم مىڭ ئەلا!"

ئۇ، بالىنىڭ يۈز-كۆزىدىن سۆيۈپ، قۇچاغلىدى، ئاندىن ھېساپسىز
پۇل-مال بېرىپ ئۇنى ئازات قىلىۋەتتى. ئېيتىلىشىچە، پادىشا شۇ
ھەپتە ئىچىدە ساقىيىپ كەتكەن.

ئىل بويىدا پىل باقار ئېيتقان مۇنۇ
ئىككى مىسرا تۇردى يادىمدا ھامان:
"بىلسەڭ ئاستىڭدا چۈمۈلە ھالىنى،
پىل ئاياغىدا ئۆزۈڭ قالغانسىمان!"

ھېكايەت (23)

ئەمرۇلەيسنىڭ① قۇللىرىدىن بىرى قېچىپ كەتكەن ئىدى. بىرقانچە

① ئەمرۇلەيس — مەشھۇر پارىس پادىشاسى (879 — 900).

ئادەم ئارقىسىدىن قوغلاپ تۇتۇپ كېلىشتى. بىر ۋەزىرنىڭ ئۇنىڭغا
ئۆچ-ئاداۋىتى بار ئىدى، ئۇ، باشقا قۇللار مۇنداق قىلىقنى قىلمىسۇن،
دىگەن بانا بىلەن ئۇنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى. قۇل ئەمرۇلەيسنىڭ
ئالدىدا يەرگە باش قويۇپ مۇنداق دېدى:

"نىمە قىلساڭ قىل ماڭا، سەن خالىساڭ ھەر ئىش راۋا،
قۇل نىمە دەۋا قىلار، گەر غوجىسى بەرسە جازا؟

ئەمما مەن مۇشۇ خانىداننىڭ ئاش-تۇزىنى يەپ پەرۋىرىش
تاپقانلىقىمدىن قىيامەت كۈنى مېنىڭ خۇنۇمغا جاۋاپكار بولۇپ
قېلىشىڭنى خالىمايمەن. شۇڭا ئىجازەت بەرسەڭ، ۋەزىرنى ئۆلتۈرەي.
ئاندىن ئۇنىڭ قىساسى ئۈچۈن مېنىڭ قېنىمنى توكۇشكە بۇيرۇق
قىل، ئۇ چاغدا مېنى ھەققانى ئۆلتۈرگەن بولىسەن!"①

پادىشا كۈلۈپ كەتتى-دە، ۋەزىرگە دېدى: "بۇ پىكىرگە قانداق
قارايسەن؟"

ۋەزىر دېدى: "ئەي پادىشاھى ئالەم، ئاتىڭىزنىڭ گۆرىنىڭ
سەدىقىسى بولاي، خۇدا ھەققى بۇ قىزىل كۆزنى ئازات قىلىۋېتىڭ.
ئۇ مېنى بالاغا قويمىسۇن، گۇنا مەندىن ئۆتتى. دانىشمەنلەرنىڭ
سۆزى ھەق، ئۇلار مۇنداق دىگەن:

"پالاخمانچى② بىلەن جەڭدە ئېلىشساڭ،

① شەرىئەتتە قاچقان قۇلغا ئۆلۈم جازاسى بېرىلمەيدۇ.
② پالاخمانچى — قەدىمقى زاماندا راگاتكىغا ئوخشاش قورال بىلەن تاش
ئاتىدىغان ئەسكەر.

بوياپسەن ئۆز بېشىڭنى، بىلمەي قانغا.
ئەگەر ياۋغا ئوق ئاتساڭ سەن ھەزەر قىل،
چۈشۈپ قالما يەنە ئۆزەڭ نىشانغا."

ھېكايەت (24)

زەۋزەن① پادىشاسىنىڭ قول ئاستىدا بىر خوجا② بار بولۇپ، ئالىجاناپ، ھەممەتلىك كىشى ئىدى. كىشىلەر كۆرۈشكىلى كەلسە خىزمىتىنى قىلاتتى، يوق چېغىدا كىشىلەرنىڭ ياخشى گېپىنى قىلاتتى. كۈتۈلمىگەندە بۇ خوجىنىڭ بىر ئىشى سۇلتانغا ياقماي قالدى-دە، مال-مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىپ، ئۆزىنى جازاغا ھۆكۈم قىلدى. پادىشانىڭ ھەربىي باشلىقلىرى ئۇنىڭ بۇرۇنقى ياخشىلىقلىرىنىڭ قەدرىنى بىلگەچكە، ئۇنىڭغا تەشەككۈر ئېيتىشقا قەرزدار ئىدى، شۇڭا قاماقتا بولغان جەريانىدا دوستانە ۋە يۇمشاق مۇئامىلىدە بولۇشتى. قىيناش ۋە جازالاشقا يول قويمىدى.

تىنچ ئۆتۈشنى خالىساڭ دۈشمەن بىلەن، ھەر چاغ سېنى
يوق چېغىڭدا سۆكسە مەيلى، سەن ئۇنى ماختا راسا.
سۆز دېگەن چىققاي ئېغىزدىن، شۇڭا سەن ئازارچىدىن
ئاڭلىماي دىسەڭ يامان تىل، ئاغزىنى ياغلا راسا.

---

① زەۋزەن — خۇراساندىكى بىر شەھەر.
② خوجا — بۇ يەردە مالىيە ۋەزىرى ياكى دەپتەردار مەنىسىدە.

پادىشا ئوتتۇرىغا قويغان ئەيپلەرنىڭ بىر قىسمىنى خوجا بوينىغا ئالمىدى، قالغان بىر قىسمى ئۈچۈن زىنداندا قالدى. شۇ ئەتراپتىكى پادىشالاردىن بىرى خوجىغا مەخپىي مەكتۇپ ئەۋەتىپ، مۇنۇلارنى بىلدۈرگەن ئىدى: "سىز تەرەپنىڭ پادىشالىرى سىزدەك چوڭ بىر ئەمەلدارنىڭ قەدرىنى بىلمىدى ۋە ھۆرمەتسىزلىك قىلدى. ئەگەر سىزدەك يۈكسەك پىكىرلىك بىر كىشى (خۇدا تېزرەك خالاس تاپتۇزسۇن) سىز تەرەپكە ئىلتىپات قىلىدىغان بولسا، كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن بار تىرىشچانلىق كۆرسىتىلىدۇ، بۇ مەملىكەتنىڭ كاتتىلىرى ئۇ كىشىنى كۆرۈشكە بەكمۇ ئىنتىزار ۋە بۇ خەتنىڭ جاۋابىنى تۆت كۆزى بىلەن كۈتىدۇ."

خوجا خەتنىڭ مەزمۇنىدىن ۋاقىپ بولۇپ، ئىشنىڭ خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىرئاز ئويلىدى-دە، دەرھال مەكتۇپنىڭ ئارقا تەرىپىگە قىسقىچە جاۋاپ يېزىشنى لازىم تېپىپ، ئۇنى ئەۋەتىۋەتتى.

پادىشانىڭ بىر ئادىمى بۇ ئىشتىن ۋاقىپ بولۇپ، پادىشاغا مەلۇم قىلدى: "سىز قاماقتا ئالغان پالان ئادەم خوشنا مەملىكەت پادىشالىرى بىلەن خەت-ئالاقىدا بولۇپتۇ."

پادىشانىڭ بەك ئاچچىقى كەلدى-دە، بۇ خەۋەرنى تەكشۈرۈپ كۆرۈشنى بۇيرۇدى. چاپارمەننى تۇتۇپ كېلىشتى، خەتنى ئوقۇشتى، خەت مۇنداق يېزىلغان ئىكەن:

"ھەزرەتلىرىنىڭ ياخشى پىكرى بىزنىڭ پەزىلىتىمىزدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. بۇيرۇلغان تەكلىپنى قوبۇل قىلىش شەرىپىگە ئىگە بولۇشقا پەقىر بەندىدە ئىمكان يوق، چۈنكى مەن بۇ خانداننىڭ نېمەتلىرى بىلەن پەرۋىرىش تاپقانمەن، شۇڭا ئىلتىپاتىنىڭ ئازراق ئۆزگىرىشى بىلەن ئۆز شەپقەتچىمگە ۋاپاسىزلىق قىلىشىم مۇمكىن ئەمەس!"

ئەۋلاد كۇتۇپخانىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئاقىللار مۇنداق دەيدۇ:

ساڭا ھەردەم ياخشىلىق قىلغان كىشى—شەپقەتچىنى
ئەپۇ ئەيلە ئۇمرىدە بىر مەرتە رەنجىتسە سېنى.

پادىشاغا ئۇنىڭ ھەققانىيەتچىلىكى ياراپ كەتتى-دە، ئۇنىڭغا ئالاھىدە تون كىيگۈزۈپ، مال-نېمەت ئىنئام قىلدى ۋە: "مەن ساڭا ناھەق ئازار بېرىپ خاتا قىلدىم!" دەپ ئۆزرىخالىق ئېيتتى.

خوجا دېدى: "ئەي ئالىلىرى، مەن قۇلىڭىز بۇ ھالەتتە سىزدىن ھېچقانداق خاتالىق كۆرگىنى يوق، بەلكى خۇدايى تائالانىڭ تەقدىرى شۇنداق بولۇپ، پەقىرنىڭ بېشىغا قاملاشمىغان ئىش كېلىپ قالغاندۇ. ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، بۇنداق ئىش سىزنىڭ قولىڭىزدىن كەلگەن بولسا مەيلى، چۈنكى ئىلگىرى ماڭا كۆپ ياخشىلىق قىلدىڭىز، نېمەتلىرىڭىزنى ئايىمىدىڭىز، دانىشمەنلەر ئېيتىدۇ:

'گەر پالاكەت كەلسە خەلقتىن رەنجىمە،
جەۋر-راھەتنى پەقەت خەلقتىن دىمە.
دوست-دۈشمەن زىددىنى ھەقتىن دىگىن،
ئىككى ياقنىڭ كۆڭلى چىقماس ھوكمىدىن.
چىقسىمۇ ئوق گەر كامانچە ئىچىدىن،
ئەقلى بار ئادەم بىلۇر ئوقىياچىدىن.'"

ھېكايەت (25)

ئەرەپ پادىشالىرىدىن بىرى دىۋان① خىزمەتچىلىرىگە بۇيرۇق چۈشۈردى: پالانچىنىڭ مائاشىنى ئىككى ھەسسە ئۇستۇرۇڭلار، چۈنكى ئۇ ئوردىدا! ئىزچىل خىزمەت قىلىپ كەلدى ۋە بۇيرۇقنى ئوبدان ئورۇنلىدى. باشقا خىزمەتچىلەر بولسا ئويۇن-تاماشاغا بېرىلىپ، ئۆز خىزمىتىگە سۇس قارىشىدۇ!"

بىر تەقۋادار كىشى بۇنى ئاڭلاپ دېدى: "ھەق تائالانىڭ دەرگاھىدا بەندىلەرنىڭ دەرىجىسىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈش خۇددى شۇنداق بولىدۇ!"

كىمكى شاھنىڭ خىزمىتىگە ئىككى بار كەلسە سەھەر،
شاھ ئۈچىنچىدە ئاڭا لۇتپى بىلەن سالغاي نەزەر.
بارچە مۇخلىس بەندىلەردە ھەرقاچان باردۇر ئۈمىت،
تەڭرىنىڭ دەرگاھىدىن ئۇ نائۈمىت قايتماس مەگەر.

* * *

پەرمانغا بوي سۇنۇش بولۇر ئۇلۇغلۇق،
پەرماندىن قاچقانىنى باسىدۇ خورلۇق.
كىمكى كورسىتەي دىسە ساداقەت،
خىزمىتى ئورنىدا بولسۇن داۋامەت.

---

① دىۋان — قەدىمقى زاماندا ھۆكۈمەت كاتىۋات ئىشخانىسى.

ھېكايەت (26)

ھېكايە قىلىنىشىچە، بىر زالىم كەمبەغەللەرنىڭ ئوتۇنىنى ناھايىتى ئەرزان باھادا سېتىۋېلىپ، بايلارغا يۇقىرى باھادا ساتاتتى. بىر پاكدىل كىشى ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ دېدى:

"سەن يىلانمۇ، كىمنى كۆرسەڭ چاقىسەن ئەيلەپ ئازاپ،
يا ھۇقۇشمۇ، نەگە قونساڭ، ئۇشبۇ جاي بولغاي خاراپ؟

* * *

زورلۇغۇڭ ئۆتسىمۇ گەرچە بىزگىلا،
خۇدانىڭ ئالدىدا سەن ئاجىز مەخلۇق.
خەلقلەرنىڭ دۇئاسى يەتمىسۇن كۆككە،
يەر يۈزى ئەھلىگە قىلمىغىن زورلۇق."

زالىم بۇ سۆزدىن خاپا بولۇپ، نەسىھەتچىدىن بويىنىنى تولغاپ، پەرۋا قىلمىدى. "ئۆز غۇرۇرى ئۆز بېشىغا چىقتى" دېگەن مانا شۇ: بىر كېچە ئاشخانىدىن بىر پارچە ئوت چاچراپ چىقىپ، ئوتۇن ئامبىرىغا چۈشتى-دە، ئۇنىڭ پۈتۈن مۈلكىنى كۆيدۈرۈۋەتتى، زالىمنى يۇمشاق توشەكتىن ئىسسىق كۈلنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. تاساددىپى ھېلىقى پاكدىل كىشى ئۇنىڭ قېشىدىن يەنە ئۆتۈپ قالدى. قۇلاق سالسا، ئۇ ئۆز دوستلىرىغا مۇنداق دەۋاتاتتى: "بىلمىدىم، بۇ ئوت سارىيىمغا نەدىن چۈشكەندۇ؟"

ئۇ كىشى دېدى: «كەمبەغەللەرنىڭ يۈرىكىدىن چىققان ئاھتىن!»

ئەۋلاد گۈزىلى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھەزەرقىل يارىلىق كۆڭۈل ئاھىدىن،
يۈرەكتىن تېشىغا چىقار ئاقىۋەت.
ئىمكان بار، رەنجىتمە بىراۋ دىلىنى،
ئاھ ئۇرسا جاھاننى تۇتار ئاقىۋەت.

كەيخۇسراۋنىڭ تاجىغا مۇنۇلار پۈتۈلگەن ئىدى:

يىللار چەكسىز، پايانى يوق، ھايات ئۇزۇن!
جاھاندا خەلق بېشىمىزدىن ئۆتمەك ئىستەر.
قولدىن قولغا ئۆتۈپ شاھلىق بىزگە يەتتى،
بىزدىن يەنە باشقا قولغا شۇنداق ئۆتەر.

ھېكايەت (27)

بىرسى چېلىش سەنئىتىدە كامالەتكە ئېرىشكەن بولۇپ، ئۈچ يۈز ئاتمىش ھىلە-پەن ئىشلىتىشنى بىلەتتى ۋە ھەركۈنى بۆلەك بىر ئۇسۇل بىلەن چېلىشاتتى، شاگىرتلىرىنىڭ ئىچىدە كېلىشكەن بىر يىگىت بار ئىدى، ئۇنىڭغا كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە مۇھەببەت ساقلايتتى. ئۇنىڭغا ئۈچ يۈز ئەللىك توققۇز چېلىش ئۇسۇلىنى ئۆگىتىپ بولۇپ، پەقەت بىر ئۇسۇلنى ئۆگەتمەستىن كېچىكتۈرۈپ كېلەتتى. قىسقىسى، شاگىرت بالا كۈچ-قۇۋۋەت ۋە سەنئەت جەھەتتە يۇقىرى پەللىگە يەتتى. ئۇ زامانىسىدە ھېچكىم ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. ھەتتا شۇ دەرىجىگە يەتتىكى، بىر كۈنى ئۇ پادىشا ئالدىدا مۇنداق دەپ قويدى: "ئۇستازىمنىڭ مەندىن ئارتۇقچىلىقى

پەقەت شۇنىڭدىكى، ئۇ مەندىن چوڭ ۋە مېنى تەربىيىلىگەن ھەقىقى بار. ئۇنداق بولمىغاندا، كۈچ-قۇۋۋەتتە ئۇنىڭدىن كەم ئەمەسمەن، سەنئەتتە بولسا ئۇنىڭ بىلەن باپ-باراۋەرمەن!“

بۇ سۆز پادىشاغا قوپال تۇيۇلدى-دە، ئۇلار چېلىشىپ باقسۇن دەپ بۇيرۇق قىلدى. چوڭ سورۇن تۈزۈلدى. دۆلەت ئەرباپلىرى، ھەزرەتنىڭ ئەمەلدارلىرى ۋە بۇ ئەلنىڭ پەھلىۋانلىرى ھازىر بولۇشتى. يىگىت مەست پىلدەك مەيدانغا كىرىپ كەلدى، ئۇ گويا بىر زەربە بىلەن تۆمۈر تاغنى جايىدىن يۆتكىۋەتكۈدەك ئەلپازدا ئىدى. ئۇستازى يىگىتنىڭ كۈچ-قۇۋۋەتتە ئۆزىدىن ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى بىلدى-دە، ئۇنىڭدىن سىر تۇتۇپ كەلگەن ئاجايىپ بىر ئۇسۇل بىلەن چېلىشىشقا باشلىدى. يىگىت ئۆزىنى مۇداپىئە قىلىشنى بىلمەي قالدى. ئۇستازى ئىككى قولى بىلەن ئۇنى دەس كۆتۈرۈپ، باش ئۈستىگە ئالدى-دە، يەرگە ئۇردى. خەلق چۇقان كۆتۈرۈشتى. پادىشا ئۇستازغا تون كىيگۈزۈشكە ۋە پۇل-مال بېرىشكە بۇيرۇدى، شاگىرت بالىنى قاتتىق سۆز بىلەن يەرگە قاراتتى:

“ئۆز تەربىيەچىڭ بىلەن تەڭ كېلەلەيمەن، دەپ دەۋا قىلغان ئىدىڭ، ھېچنېمە قىلالمىدىڭغۇ؟“

شاگىرت دېدى: “ئەي پادىشاھىم، ئۇ مېنى كۈچ بىلەن يەڭگىنى يوق، بەلكى چېلىش سەنئىتىدە بىر ھىلىنى مەندىن سىر تۇتۇپ، ئۆگەتمەي كەلگەن ئىكەن. بۈگۈن ئاشۇ ھىلە بىلەن مېنى يەڭدى“.

ئۇستاز دېدى: “بۇ ھىلىنى مەن مۇشۇنداق كۈنلەر ئۈچۈن ساقلىغان ئىدىم. چۈنكى دانىشمەنلەر ئېيتىدۇ: ‹دوستۇڭغا ئۇنچىلىك كۈچ-قۇۋۋەت بەرمە، ئەگەر ئۇ دۈشمەنگە ئايلانسا سېنى يېڭىۋالىدۇ.› ئۆز شاگىرتىدىن جاپا كۆرگەن بىرسىنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى

ئاڭلىماپمىدىڭ:

‹بۇ دۇنيادا ياكى ھېچ ۋاپا يوق،
يا ۋاپا قىلماس كىشى بۇ زامان.
ھېچكىم مەندىن ئوق ئېتىشنى ئۆگەنمىدى،
ئاخىر مېنى قىلمىسىدى ئاڭا نىشان.›“

ھېكايەت (28)

بىر دەرۋىش قاقاس بىر يەردە تەنھا ئولتۇراتتى. بىر پادىشا ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ قالدى. دەرۋىش ئۆزەمگە ئۆزەم پادىشا، ھېچكىمگە بېقىنمايمەن، دېگەن قانائەت بىلەن بېشىنى كۆتەرمىدى ۋە نەزەرمۇ سالمىدى. سۇلتان بولسا سەلتەنەت-ھاكىمىيەت ئۈستىدىكى كىشىمەن دېگەن نۇقتىدىن خاپا بولۇپ مۇنداق دېدى: “جەندە كىيگەن بۇ بىرنېمىلەر خۇددى ھايۋانغا ئوخشايدۇ، ئۇلاردا ئادەمگەرچىلىك پەزىلىتى يوق!“

ۋەزىر دەرۋىشنىڭ قېشىغا كېلىپ دېدى: “ئەي مەرت كىشى، يەر يۈزىنىڭ سۇلتانى يېنىڭدىن ئۆتسە، نېمىشقا ئورنۇڭدىن تۇرۇپ تازىم قىلمايسەن ۋە ئەدەپ قائىدىلىرىنى بەجا كەلتۈرمەيسەن؟“

دەرۋىش دېدى: “پادىشاغا ئېيت، ئۇنىڭ نېمەتلىرىدىن كىم بەھرىمەن بولۇشنى ئۈمىت قىلسا، شۇ كىشىدىن خوشامەت قىلىشنى كۈتسۇن، يەنە شۇنى بىلىپ قويسۇنكى، پادىشا دېگەن پۇقرانى ساقلاش ئۈچۈن مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ، پۇقرالار ھەرگىز پادىشاغا ئىتائەت قىلىش ئۈچۈن ئەمەس!“

پادىشا كەمبەغەللەر پاسىۋانى،
گەرچە شاھلىق ئۇنىڭ ئۈچۈن دولەت.
قوي دېگەن چۆپان ئۈچۈن ياشىماس،
بەلكى چۆپان ئاڭا قىلۇر خىزمەت.

* * *

بۈگۈن كورسەڭ بىراۋنى بەختلىك، شات،
كورەرسەن بىرسىنى كوڭلى جاراھەت.
كۆتۈپ تۇر نەچچە كۈن، تۈپراق بىراۋنىڭ
خىيالچان بېشىنى يەيدۇ كارامەت.
تۈگەر شاھلار بىلەن قۇللارنىڭ پەرقى،
ئۇلارغا كەلسە بىر كۈن يازمىش قىسمەت.
ئۆلۈكلەر قەۋرىسىنى ئاچساكى بىر كىم،
كورەلمەس باي-گادايلىقنى ئالامەت!

دەرۋىشنىڭ سوزى پادىشاغا قاتتىق تەسىر قىلدى-دە: "مەندىن نىمىنى خالىساڭ سورا!" دېدى.

دەرۋىش دېدى: "مەن سەندىن شۇنى سورايمەنكى، مېنى ئىككىنچى بىئارام قىلمىساڭ!"

پادىشا دېدى: "ماڭا بىرەر پەندى-نەسىھەت قىلساڭچۇ!"

دەرۋىش دېدى:

"بۈگۈنلا بار قولدا بايلىق، بىل غەنىمەت،
قولدىن قولغا ئۆتۈپ تۇرار مۈلك-دولەت."

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھېكايەت (29)

ۋەزىرلەردىن بىرى زۇننۇن مىسرىنىڭ① ئالدىغا كېلىپ، دۇئا قىلىپ قويۇشنى ئىلتىماس قىلدى: "مەن كېچە-كۈندۈز سۇلتاننىڭ خىزمىتى بىلەن مەشغۇلمەن، شۇڭا ئۇنىڭ ياخشىلىقىدىن ئۈمىتۋار بولسام، يەنە بىر تەرەپتىن غەزىۋىگە يولۇقۇپ، ئازاپ چېكىشتىن قورقىمەن!" زۇننۇن يىغلاپ مۇنداق دېدى: "سەن سۇلتاندىن قورققانچىلىك خۇدايى تائالادىن قورققان بولسام، ئۇ چاغدا مەن سادىق بەندىلەردىن بولاتتىم!"

دەرۋىشنىڭ ئايىغى كوكتە بولاتتى،
ئۈمىدى يوق بولسا راھەت-جاپادىن.
ئەڭ ئەزىز پەرىشتە بولاتتى ۋەزىر،
شاھىدىن قورققاندەك قورقسا خۇدادىن.

ھېكايەت (30)

بىر پادىشا، بىر گۇناسىز ئادەمنى ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق قىلدى. بۇ ئادەم مۇنداق دېدى: "ئەي پادىشا، ماڭا بولغان غەزىۋىڭ تۈپەيلىدىن ئۆزەڭنى كۆلپەتكە سالما، چۈنكى مېنىڭ چېكىدىغان ئازاۋىم بىر دەمچىلىك، ئەمما بۇنىڭ ئۇۋالى سەندە مەڭگۈ قالىدۇ".

---

① زۇننۇن مىسرى — مىسىرلىق مەشھۇر بىر سوپى ھەم دەرۋىش.

چۆل شامالى ئوخشاش تۇرمۇش، دەۋران ئۆتەر،
قايغۇ-شادلىق، ياخشى بىلەن يامان ئۆتەر.
جاپا سالسا زالىم بىزگە ئۆز بويىندا،
سالغان جاپا بىزدە قالماس ھامان ئۆتەر.

پادىشاغا ئۇنىڭ نەسىھەتىنىڭ پايدىسى بولدى-دە، ئۇنىڭ خۇنىدىن ئۆتتى.

ھېكايەت (31)

نۇشىرۋاننىڭ ۋەزىرلىرى مەملىكەتنىڭ مۇھىم بىر ئىشى ئۈستىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بارغان ئىدى، ھەرقايسىسى ئۆز پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتى. پادىشامۇ بىر تەدبىرنى ئويلىغان بولدى. بۇزۇرجەمھىر پادىشانىڭ پىكرىگە قوشۇلغان ئىدى، ۋەزىرلەر ئۇنىڭدىن ئاستا سوراشتى: "شۇنچە دانىشمەنلەرنىڭ پىكرى ئالدىدا پادىشانىڭ رايىدا نىمە ئارتۇقچىلىق كۆردۈڭ؟"

ئۇ دېدى: "بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئىشنىڭ ئاقىۋىتى تېخى مەلۇم ئەمەس، باشقىلارنىڭ پىكرى توغرىمۇ، خاتامۇ، خۇدانىڭ ئىرادىسىگە باغلىق. شۇنداق ئىكەن، پادىشانىڭ پىكرىگە قوشۇلغان ياخشىراق، چۈنكى ئەگەر توغرا بولۇپ چىقمىسا، ئۇنىڭغا قوشۇلغانلىقىم ئۈچۈن ماڭا گەپ كەلمەيدۇ."

سۇلتاننىڭ پىكرىگە زىت سۆزنى ئېيتماق،
بولۇر ئۆز قانى بىرلە قولىنى يۇماق.

"كېچە بۇ!" دېسە گەر كۈندۈزنى سۇلتان،
"ئەنە ئاي بىرلە يۇلتۇز!" دېگىن شۇ ئان.

ھېكايەت (32)

بىر ئالدامچى ئۇزۇن ئۇرۇمە چاچ قويۇپ، ئۆزىنى ئەلى ئەۋلادى① قىلىپ كۆرسەتتى. ئۇ ھەججدىن ھازىر قايتىپ كېلىشىم دەپ ھىجاز كارۋىنى بىلەن شەھەرگە كىردى. پادىشاغا بىر قەسىدە ئېلىپ كىرىپ، بۇنى مەن ئۆزەم يازدىم دېدى! پادىشا ئۇنىڭغا نۇرغۇن پۇل-مال بەردى، ئىززىتىنى قىلدى ۋە تولىمۇ مېھرىۋانلىق كۆرسەتتى. پادىشانىڭ قېشىدا شۇ يىلى دېڭىز سەپىرىدىن قايتىپ كەلگەن يېقىن كىشىلىرىدىن بىرى بار ئىدى، ئۇ: "مەن ئۇنى قۇربان ھېيتتا بەسرە شەھىرىدە كۆرگەن تۇرسام، قانداق قىلىپ ھاجى بولسۇن؟" دېدى. يەنە بىر كىشى: "ھە، توغرا، ئۇنىڭ ئاتىسى مەلەتىيەدە② ياشايدىغان خىرىستىيان تۇرسا، قانداقسىگە ئۇلۇغ ئەۋلات بولۇپ قالىدۇ؟" دېدى.

ئۇنىڭ شېئىرىنى ئەنۋەرىنىڭ دىۋانىدىن③ تېپىشتى. پادىشا شۇ ئان: "ئۇ نىمىشقا شۇنچە يالغان گەپلەرنى قىلىدۇ؟ ئۇرۇپ قوغلىۋېتىڭلار!" دەپ بۇيرۇق قىلدى.

---

① ئەلى ئەۋلاتلىرى ئۇزۇن ئۇرۇمە چاچ قويىدىكەن.

② مەلەتىيە — كىچىك ئاسىيادىكى بىر شەھەر بولۇپ، سەئدى زامانىدا خىرىستىيان دىنىدىكى يۇنان خەلقى ياشىغان.

③ ئەنۋەرى — مەشھۇر پارس شائىرى ئەلى ئىسھاق ئەنۋەرى. دىۋان — شېئىرلار توپلىمى.

كەززاپ مۇنداق دېدى: "ئەي يەر يۈزىنىڭ ھۆكۈمدارى، يەنە بىر سۆزۈم قالدى، بۇنى ئېيتىۋالاي، ئەگەر راست بولمىسا، ھەر-قانداق جازاغا بۇيرۇساڭ لايىقمەن." پادىشا دېدى: "ئېيت قېنى، نېمە گەپ؟" ئۇ دېدى:

مۇساپىر ئېلىپ كەلسە ئالدىڭغا دوغ،
سۈيى ئىككى ئاپقۇر، قېتىق بىر قوشۇق.
مېنىڭ يالغىنىمدىن پەقەت رەنجىمە،
جاھان كۆرگەن يالغاندا مەندىن ئۇشۇق.

پادىشا كۈلۈپ كەتتى-دە، دېدى: "سەن ئۆز ئۆمرۈڭدە مۇنچىلىك راست سۆزنى دېمىگەن بولغىيدىڭ!" شۇندىن كېيىن بۇيرۇق قىلدى: "ئۇنىڭ سورىغان نەرسىلىرىنى بېرىڭلار، كۆڭلى خوش بولۇپ قايتسۇن!"

ھېكايەت (33)

ۋەزىرلەردىن بىرى قول ئاستىدىكىلەرگە كويۇمچان ئىدى، ھەممەيلەننىڭ ئىشلىرىنىڭ ياخشى بولۇشى ئۈچۈن بىۋاستە ئارىلىشىپ ياردەم كۆرسەتتى. كۈتۈلمىگەندە ئۇ كىشى پادىشانىڭ بۇيرۇغى بىلەن قولغا ئېلىندى، ھەممەيلەن ئۇنى قۇتقۇزۇشقا تىرىشتى، نازارەتچىلەر جازا جەريانىدا ئۇنىڭغا يۇمشاق مۇئامىلە قىلدى، ئەمەلدارلار ئۇنىڭ ياخشى خۇلۇقلۇق كىشى ئىكەنلىكىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي سۆزلەشتى، نەتىجىدە پادىشا ئۇنىڭ گۇنايىدىن ئۆتتى.

بىر پاكدىل كىشى بۇنىڭدىن ۋاقىپ بولۇپ دېدى:

"تېپىش ئۈچۈن دوستلىرىڭنىڭ كۆڭلىنى سەن،
ئاتا مىراس باغ-ھويلاڭنى ساتقىنىڭ خوپ.
ياخشىلارنىڭ قازىنىنى قاينىتىشچۈن،
بىساتىڭنى ئوچاقتا سەن ياققىنىڭ خوپ.
يامان نىيەت كىشىگە ھەم ياخشىلىق قىل،
ئىت ئاغزىغا ھەردەم لوقما ئاتقىنىڭ خوپ."

ھېكايەت (34)

ھارۇن رەشىدنىڭ① ئوغۇللىرىدىن بىرى ئاتىسىنىڭ ئالدىغا غەزەپلەنگەن ھالدا كىرىپ كەلدى-دە، دېدى: "پالان لەشكەر بېشىنىڭ بالىسى مېنى قاتتىق تىللىدى!"

ھارۇن دۆلەت ئەرباپلىرىدىن سورىدى: "بۇنداق ئادەمگە قانداق جازا بېرىمىز؟" بىرى ئۆلتۈرۈشنى، يەنە بىرى تىلىنى كېسىپ تاشلاشنى، يەنە بىرى مال-مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىپ، سۈرگۈن قىلىشنى تەكلىپ قىلدى...

ھارۇن دېدى: "ئوغلۇم، مەرتلىك قىلاي دېسەڭ، ئۇنى ئەپۇ قىل، ئەگەر بۇنىڭغا قادىر بولالمىساڭ، سەنمۇ ئۇنى تىللىۋال، ئەمما ئىنتىقام چەكتىن ئېشىپ كەتمىسۇن، چۈنكى ئۇ چاغدا زورلۇق سەن تەرەپتىن بولۇپ قېلىپ، قارشى تەرەپنىڭ دەۋاسىغا قالىسەن!"

---

① ھارۇن رەشىد — ئابباسىلار سۇلالىسىنىڭ ئالتىنچى خەلىپىسى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كىم كۆڭلۈك پىل بىلەن ئېلىشاي دىسە،
ئاقىللار ئالدىدا ھەرگىز مەرت ئەمەس.
ئەسلىنى ئالغاندا مەرت ئادەم شۇكى،
ئاچچىقى كەلگەندە ناچار سوز دىمەس.

*

بىراۋنى خۇيى سەت قىلغانتى دەشنام،
جىداپ ئېيتتى ئاڭا: "ئەي ياخشى ئاشنام،
دىسەڭ سەن ھەر نىمە، ئۇندىن بەتەرمەن،
ئۆزەمنىڭ ئەيىبىنى ياخشى بىلەرمەن."

ھىكايەت (35)

بىرقانچىلىغان چوڭ ئەمەلدارلار بىلەن بىر كېمىگە چۈشكەن ئىدىم. ئارقىمىزدا بىر قېيىق چوكۇپ كېتىپ، ئىككى بۇرادەر سۇنىڭ قاينىمىغا چۈشۈپ قالدى. ئەمەلدارلاردىن بىرى دېڭىزچىغا دىدى: "ئۇلارنى قۇتقۇزۇۋال، ھەر بىرى ئۈچۈن 50 دىناردىن پۇل بېرىمەن!"

دېڭىزچى سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ، بىرىنى قۇتقۇزۇپ چىقتى، يەنە بىرى سۇدا ھالاك بولدى. شۇندا مەن دىدىم: "ئۇنىڭ ئۆمرى شۇنچىلىك ئىكەن-دە، شۇڭا سەن ئۇنى قويۇپ تۇرۇپ، يەنە بىرىنى ئېلىپ چىقىشقا ئالدىرىدىڭ!"

دېڭىزچى كۈلۈپ دىدى: "سېنىڭ دىگىنىڭمۇ توغرا، لېكىن يەنە بىر تەرىپى بار، مېنىڭ كۆڭلۈم مۇشۇ بىرسىنى قۇتقۇزۇشقا كوپرەك مايىل ئىدى، چۈنكى بىر زاماندا مەن باياۋاندا قالغاندا، بۇ

بۇرادەر مېنى توگىسىگە مىندۈرۈۋالغان، ئاۋۇ بىرىدىن بالا ۋاقتىمدا تاياق يىگەن ئىدىم."

مەن دىدىم: "خۇدا راست ئېيتقان ئىكەن: 'كىمكى ياخشى ئىش قىلسا (ساۋابى) ئۆزىگە، كىمكى يامان ئىش قىلسا (جازاسى يەنىلا) ئۆزىگە'".①

كىشى كۆڭلىنى ھەرگىز ئاغرىتما،
ئېھتىمال، بۇ يولدا تىكەن ياتقاي.
چىقارغىن كەمبەغەلنى ھاجەتتىن،
بىر كۈنى ئۇمۇ ساڭا ئەسقاتقاي.

ھىكايەت (36)

ئىككى ئاكا-ئۇكا بار ئىدى. بىرسى سۇلتاننىڭ خىزمىتىنى قىلاتتى، يەنە بىرى ئىككى بىلىگىگە تايىنىپ كۈن كەچۈرەتتى. بىر قېتىم باي بۇرادىرى كەمبەغەل بۇرادىرىگە دىدى: "نىمىشقا سۇلتاننىڭ خىزمىتىنى قىلمايسەن، ئېغىر ئەمگەكتىن قۇتۇلۇپ قالغان بولاتتىڭ؟"

كەمبەغەل بۇرادىرى دىدى: "سەن نىمىشقا ئەمگەك قىلمايسەن، خىزمەتنىڭ خورلۇقىدىن خالاس تاپاتتىڭ؟ چۈنكى ئاقىللار ئېيتىدۇ: 'ئۆز نېنىڭنى يەپ ئولتۇرغىنىڭ خىزمەتتە ئالتۇن كەمەر باغلىغاندىن ياخشى!'"

---

① قۇرئان، 41-سۈرە، 46-ئايەت.

ھاك لېيىنى قىلساڭ خىمىر قولدا مۇجۇپ،
شاھ ئالدىدا قول قوشتۇرۇپ تۇرغاندىن خوپ.

* * *

يازدا قوساق، قىشتا كىيىم-كېچەكنىڭ غېمى،
ئەڭ قىممەتلىك ئۆمۈر ئۆتتى ئاشۇ مەقسەتتە.
بىر نانغا سەن قانائەت قىل، قوساقنىڭ قۇلى،
ئاسرا بەلنى، قامىتىڭنى پۈكمە خىزمەتتە.

ھېكايەت (37)

بىر ئادەم نۇشىرۋان ئادىلغا خۇش خەۋەر يەتكۈزدى: "ئاڭلىشىمچە، خۇدايى تائالا پالانى دۈشمىنىڭنى دۇنيادىن تازىلاپتۇ."
نۇشىرۋان دېدى: "سەن مېنى قالدۇرۇپ قويىدىغانلىغىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟"

ئۆلسە دۈشمەن خۇش بولۇشقا ھېچبىر ئورۇن يوق،
چۈنكى بىزنىڭ ئۆمرىمىزمۇ ئەمەس تۈرغۇنلۇق!

ھېكايەت (38)

بىر گۇرۇھ ھەكىملەر كىسرانىڭ① ھوزۇرىدا بىر مۇھىم ئىش

① كىسرا — ساسانىلار سۇلالىسى پادىشالىرىنىڭ ئۇنۋانى بولۇپ، "خوسراۋ" سۆزىنىڭ ئەرەبچە تەلەپپۇز قىلىنىشى. بۇ يەردە نۇشىرۋان كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

ئۈستىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بارغان ئىدى. بۇزۇر جەمھىر ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ مۇھىم كىشى بولسىمۇ، جىم ئولتۇردى. بۇ يەردىكىلەر ئۇنىڭدىن سورىدى: "نېمىشقا بۇ مۇنازىرىگە بىز بىلەن تەڭ قاتناشمايسەن؟"
بۇزۇر جەمھىر دېدى: "ھەكىم دېگەن تېۋىپقا ئوخشاش خەلق، تېۋىپ بولسا پەقەت كېسەلگىلا دورا بېرىدۇ. مەن سىلەرنىڭ پىكرىڭلارنى توغرا تاپقانلىغىم ئۈچۈن، بۇ توغرىلىق يەنە سۆز ئېچىشنىڭ ئەھمىيىتى يوق."

مەن كىرىشمەي، ئىش يۈرۈشسە ئۇتۇغلۇق،
بۇ توغرىلىق سۆزلىشىمگە ئورۇن يوق.
ئەمما كورسەم كورنى قۇدۇق ئالدىدا،
لام-مىم دېمەي جىم ئولتۇرسام زور گۇنا.

ھېكايەت (39)

مىسىر پادىشالىغى ھارۇن رەشىدنىڭ تەۋەلىكىگە ئۆتكەندە، ئۇ شۇنداق دېدى: "مەن بۇ يۇرتنى مىسىر پادىشالىغى بىلەن مەغرۇرلىنىپ، خۇدالىق دەۋاسى قىلغان ئاشۇ ئاسى (فىرئەۋن)①گە خىلاپ ھالدا، باشقا بىرسىگە بەرمەستىن، ئەڭ تۆۋەن قۇللىرىمدىن بىرىگە بېرىمەن."
ئۇنىڭ خۇسەيب ئىسىملىك بىر ھەبەش قۇلى بار ئىدى. ئۇ

① فىرئەۋن — ئاسىلىق قىلىپ، خۇدالىق دەۋاسى قىلغان بىر پادىشا.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

مىسىر پادىشالىغىنى شۇنىڭغا بېرىۋەتتى. ئېيتىلىشىچە، بۇ قۇلنىڭ ئەقلى-ھوشى ۋە پەم-پاراسىتى شۇنچىلىك ئىدىكى، بىر كۈنى بىر توپ مىسىر دېھقانلىرى: "بىز كېۋەز تېرىغان ئىدۇق، بىمەزگىل يامغۇر يېغىپ نابۇت قىلىۋەتتى" دەپ شىكايەت قىلىپ كەلگەندە، ئۇ: "يۇڭ تېرىش كېرەك ئىدى!" دەپ جاۋاپ بەرگەن.

بىلىمدىن بولسا گەر تۇرمۇش پاراۋان،
قالاتتى ئەڭ قىيىن كۈنلەرگە نادان.
نادانلار ئۇتىدۇ شۇنچە پاراۋان،
ئەقىللىقلار ئۇنىڭدىن بەكمۇ ھەيران.

* * *

بەختۇ-دولەت ئەمەس كامالەتتە،
بەلگىلەنگەن ئۇ كوكتە-قىسمەتتە.
كورۇلەر مۇنداق ئىش جاھاندا بىسىيار:
بىئەقىل ھورمەتتە، ئەقىللىق خار.
كىمياگەر ئۆلۈپ كېتەر غەمدە،
دوت تاپار خارابىدىن غەزنە.

ھىكايەت (40)

پادىشالاردىن بىرىگە بىر جۇڭگو كېنىزىكى ئېلىپ كېلىنگەن ئىدى. پادىشا مەست ھالەتتە ئۇنىڭ بىلەن يېقىنلاشماقچى بولدى. كېنىزەك قارشىلىق كورسىتىپ ئۇنىمىدى. پادىشانىڭ غەزىۋى كېلىپ، ئۇنى بىر ھەبەش قۇلغا بېرىۋەتتى. ھەبەشنىڭ توپە كالپۇكى بۇرنى-

نىڭ ئۈستىگە يېپىشىپ قالغان، تۆۋەنكى كالپۇكى ياقىسىغىچە ساڭگىلاپ چۈشكەن ئىدى. بۇ شۇنداق سەت ھەيكەل ئىدىكى، ئۇنىڭ تەلەتىنى كورگەندە سەخرەجىنمۇ① قورقۇپ قېچىپ كەتكەن بولاتتى. ئۇنىڭ قولتۇغىدىن سېسىق بىر سۇيۇقلۇق تاماتتى.

دەيسەن: كەلمەس تا قىيامەت ئۇنىڭدىن سەت،
يوق بولغاندەك يۇسۇپ كەبى يۈز-قىياپەت.

* * *

بۇ شۇنداق مەخلۇقكى، بەدچىراي، خۇنۇك.
بۇنىڭدىن باشقىنى بولماس سەت ئاتاپ،
خۇدا كورسەتمىسۇن ئۇنىڭ قولتۇغى
تومۇز ئاپتىۋىدا سېسىغان بىر تاپ.

ئېيتىلىشىچە، شۇ چاغدا ھەبەشنىڭ نەپسى تاقىلداپ، شەھۋانىلىغى ئۈستۈن كەلدى-دە، بىردىنىلا تۇيغۇسى قوزغىلىپ، كېنىزەكنىڭ قىزلىغىنى كەتكۈزۈۋەتتى. ئەتىسى ئەتىگەن پادىشا كېنىزەكنى ئىزلەپ تاپالمىدى. ۋەقەنى ئېيتىپ بېرىشكەن ئىدى، پادىشانىڭ غەزىۋى كېلىپ، ھەبەش بىلەن كېنىزەكنى مەھكەم باغلاپ، قەلئەنىڭ ئۈستىدىن خەندەكنىڭ ئاستىغا تاشلاشقا بۇيرۇق قىلدى. بىر ئالىجاناپ ۋەزىر شاپائەت يۈزىنى يەرگە قويۇپ، دېدى:
"ھەبەش بىچارىنىڭ بۇ ئىشتا خاتالىغى يوق، چۈنكى بارچە

---

① سەخرەجىن — رىۋايەت بويىچە ئىنتايىن سەت بىر دىۋىنىڭ ئىسمى. ئۇ سۇلايمان پەيغەمبەرنىڭ ئۈزۈكىنى ئوغرىلىغان ئىكەن.

قول-خىزمەتكارلار پادىشاھىمىزنىڭ مېھرى-شەپقىتىگە ئۈگىنىپ قالغان."

پادىشا دېدى: "بىر كىچىك يېقىنلاشماي، تەخىر قىلغان بولسا نىمە بولاتتى! مەن ئۇنى كېنىزەكنىڭ باھاسىدىنمۇ كۆپرەك نەرسە بىلەن رازى قىلغان بولاتتىم!"

ۋەزىر دېدى: "ئەي پادىشاھىم، بۇنى ئاڭلىمىغانمىدىڭىز:

چاڭقىغان ئۇسسۇز يەتسە سۇزۇك بۇلاققا،
قورقار دەپ ئۈيلىما تۇرسا غالجىر پىل.
ئاچ پاسىق خىلۋەتتە داسقان ئۈستىدە،
روزىنى ئۈيلىسا، ئىشەنمەس ئەقىل."

بۇ لەتىپە پادىشاغا ماقۇل كەلدى-دە، دېدى: "ئەمدى بۇ ھەبەشنى ساڭا بېرەي، كېنىزەكنى قانداق قىلىمىز؟"

ۋەزىر دېدى: "كېنىزەكنى ھەبەشكە بېرىۋېتەيلى، چۈنكى ئۇنىڭدىن ئاشقان نەرسە ئۇزىگىلا لايىق!"

لايىق كورمە دوستلۇققا ئۇنى سەن ھەرگىز،
نالايىق جايلاردا يۈرگەن بولسا.
سۈزۈك سۇنى خالىماس يۈرىگى تەشنا،
بەد ئېغىزدىن ئاشقىنىنى كورگەن بولسا.

ھىكايەت (41)

ئىسكەندەر رۇمىدىن سوراشتى: "مەغرىپ بىلەن مەشرىق دىيارىنى قانداق قىلىپ ئالدىڭ؟ چۈنكى ئىلگىرىكى پادىشالارنىڭ غەزنە ۋە لەشكەرلىرى سېنىڭكىدىن كوپ بولسىمۇ، مۇنچىلىك غەلىبىگە ئېرىشەلمىگەن ئىدىغۇ؟"

ئۇ جاۋاپ بەردى: "خۇدايى تائالانىڭ ياردىمى بىلەن ھەر مەملىكەتنى ئالغاندا، شۇ مەملىكەتنىڭ پۇقرالىرىنى رەنجىتمىدىم، پادىشالىرىنىڭ نامىنى پەقەت ياخشى دەپلا تىلغا ئالدىم، باشقا ھىچنىمە دېمىدىم."

كىمكى ئۇلۇغلارنىڭ سوكسە نامىنى،
ئۇلۇغ دېمەس ئاقىل ھەرگىزمۇ ئۇنى.

* * *

بۇ ھەممە ئەرزىمەس، ئۆتكۈنچى نەرسە:
تەختۇ-بەخت، باشقۇرۇش، ھوقۇق، ھوكۇمەت.
ئۆتكەنلەر نامىنى قىلما ھاقارەت،
ياخشى نامىڭ قالسۇن دۇنيادا ئەبەت.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئىككىنچى باپ

دەرۋىشلەرنىڭ ئەخلاقى توغرىسىدا

ھېكايەت (1)

بىر ئەمەلدار بىر تەقۋاداردىن سورىدى: "پالان سوپى ھەققىدە قانداق پىكىردە سەن، باشقىلار ئۇنىڭ يامان گېپىنى قىلىشىۋاتىدىغۇ؟"

تەقۋادار دىدى: "ئۇنىڭ تاشقى كورۈنۈشىدە بىرەر كەمچىلىك كورگىنىم يوق، ئىچىدىكىسى پىنھان، شۇڭا بىلمەيمەن!"

كىمنى كورسەڭ جەندە تون ئىچىدە،
ئۇنى بىل، خوش پېئىل، تەقۋادار.
دىلىدا نىمە بار، بىلمىسەڭ مەيلى،
چۈنكى مۇھتەسىپ① ئۇيدە نىم قىلار؟

ھېكايەت (2)

بىر دەرۋىشنى كوردۇمكى، ئۇ كەئبىنىڭ بوسۇغىسىغا يۈز - كوزىنى

---

① مۇھتەسىپ — بازار باشقۇرىدىغان ئادەم. ئۇيدىكى ئىشلار بىلەن كارى يوق.

سۇرتۇپ مۇنداق دەيتتى: "ئەي مېھرىۋان، شەپقەتلىك ئاللا! مەن قارا نادانىدىن نىمە ئىش كىلىدىغانلىغىنى ئوزەڭ بىلىسەن.

خىزمەتتە ناچار دەپ ئوزرە كەلتۇردۇم،
تائەتىم لۇتپىغا ئەمەس سازاۋار.
تووا قىلار ئاسىلار گۇناھى ئۇچۇن،
ئارىپ تائىتىگە ئېيتار ئىستىغپار.①

سوپىلار تائەتنىڭ ئەجرىنى سورىشىدۇ، خۇددى سودىگەرلەر مال باھاسىنى تالاشقاندەك. مەن بەندەڭ دەرگاھىڭغا تائەت بىلەن ئەمەس، ئۇممىت بىلەن كەلدىم، تىجارەت ئۇچۇن ئەمەس، خەير - ئېھسان ئۇچۇن كەلدىم. سەن ماڭا ئوز شەنىڭگە مۇناسىپ نىمىنى قىلساڭ قىل".

خاھى ئولتۇر، خاھى كەچۇر، باشىم بوسۇغاڭدا سىنىڭ،
ئەركى بولماس بەندىنىڭ، ھەر بۇيرۇغۇڭ بۇرچۇم مىنىڭ.

* * *

كەئبە ئىشىگىدە بىر سائىل② كوردۇم،
ئاچچىق ياش توكۇپ دەيتتى ھەر دەمدە:
تائەتىم قوبۇل بولسۇن دىمەيمەن،

---

① بۇ مىسرا: تەقۋادار كىشىلەر لايىغىدا ئىبادەت قىلالمىدىم دەپ كەچۈرۈم سورايدۇ، دىگەن مەزمۇندا.

② سائىل — تىلەمچى؛ بۇ يەردە ئەپۇ سورىغۇچى مەنىسىدە.

گۇناھىمنى سەن ئۆچۈر قەلەمدە!①

ھېكايەت (3)

(كىشلەر) ئابدۇلقادىر گىلانىنى② (خۇدا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) كەئبە ھەرەمدە كورۇشكەن ئىدى، ئۇ يۈزىنى يەرگە سۈرتۈپ مۇنداق دىگەن:
"ئەي ئىگەم، مېنى كەچۈرگىل! مەن قانداقلىكى ئازاپقا لايىق بولسام، قىيامەت كۈنى مېنى قارىغۇ قىلىپ تىرىلدۈرگىن، مەن ياخشىلارنىڭ ئالدىدا خىجالەتتە قالماي".

ئەجزىمنى③ ئېيتىمەن يەرگە يۈز قويۇپ،
ھەر سەھەر سىپىلاپ ئۆتكەندە سابا:
"ئۇنۇتماسمەن ھەرگىز، ئەي ئىگەم سېنى،
كېلەمدۇ بىرەر چاغ بەندەڭ يادىڭغا؟"

ھېكايەت (4)

بىر تەقۋادارنىڭ ئۆيىگە ئوغرى كىردى، ئۇ شۇنچە ئاختۇرۇپ، ھېچنىمە تاپالماي، ئىچى تىت-تىت بولدى. تەقۋادار بۇنى كور-

① بۇ مىسرانىڭ ئەسلى: "ئەپۇ قەلىمى بىلەن گۇناھىمنى ئۆچۈرگىن".
② ئابدۇلقادىر گىلانى — مەشھۇر شەيخ. "قەدرىيە" سوپىلار جەمىيىتىنىڭ ئاساسچىسى. سەئدى باغداتتا ئابدۇلقادىر گىلانىنىڭ شاگىرتلىرىدا ئوقۇغان.
③ ئەجزىمنى — ئاجىزلىقىمنى.

گەچ، قورۇق قول قايتمىسۇن دەپ، ئۆزى ئۆلتۇرغان پالاسنى ئۇنىڭ يولىغا تاشلاپ قويدى.

ئاڭلىدىم، ھەق يولىدىكى كىشلەر
ھەتتاكى دۈشمىنىنى قىلماس مالال.
بۇ ماقام ساڭا قاچان مۇيەسسەردۇر،
چىقارساڭ دوست بىلەن ئۇرۇش-جاڭجال؟

پاكدىل كىشىلەرنىڭ ئادەملەرگە بولغان مېھرى-مۇھەببىتى، ئالدىدا بولسۇن، كەينىدە بولسۇن، بىر خىلدۇر. ئۇلار سېنى ئارقاڭدا تىللىمايدۇ، ئالدىڭدا سەن ئۈچۈن ئۆلۈپ بېرەيدۇ.

ئالدىڭدا گويياكى ياۋاش بىر قوي،
ئارقاڭدا خۇددى ئادەمخور بورە.

* * *

كىم بىراۋنىڭ ئەيىبىنى ئالدىڭدا بىر-بىرلەپ سانار،
باشقىلار ئالدىدا، شەكسىز، سېنى ھەم تىنماي غاچار.

ھېكايەت (5)

بىرنەچچە دەرۋىش بىرلىكتە ساياھەتكە چىقىشتى، ئۇلار قىيىنچىلىق بىلەن راھەتنى تەڭ كورۇشتى. مەن ئۇلارغا قېتىلىشىنى خالىغان ئىدىم، ئۇناشمىدى. مەن دىدىم: "مىسكىنلەرنىڭ ئۇلپەتچىلىگىدىن باش تارتىپ، ئۇلارنى پايدا-بەركەتتىن مەھرۇم قىلىش

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئالى ھىممەت كىشىلەرنىڭ سىجىللىقىغا مۇناسىپ ئىش ئەمەس.
مەن ئۆزەمدە يارانلارنىڭ خىزمىتىنى قىلغۇدەك كۈچ-قۇۋۋەت ۋە
چاققانلىق بارلىقىنى ھىس قىلىپ تۇرۇپتىمەن، ھەرگىز ئۇلارنىڭ
كۆڭلىگە ئېغىر كېلىدىغان يۈك بولۇپ قالمايمەن.

مىنىسەممۇ گەرچە ئات-ئۇلاغقا،
تىرىشىمەن يوپۇق كوتىرىپ ماڭماققا».

ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرسى دىدى: "سەن مۇنۇ گەپنى ئاڭلاپ خاپا
بولۇپ كەتمىگىن، مۇشۇ كۈنلەردە بىر ئوغرى دەرۋىش قىياپىتىگە
كىرىۋېلىپ، بىزنىڭ سېپىمىزگە قوشۇلۇۋالدى.

نە بىلسۇن كىشىلەر كىيىمدە كىم بار؟
خەت يازغانلار بىلگەي خېتىدە نىم بار.

دەرۋىشلەرنىڭ روھىي دۇنياسى پاك بولغانلىقتىن ئۇنىڭدىن
گۇمانلانمىدى-دە، دوستلۇققا قوبۇل قىلدى.

سوپىلار سىماسى قۇراق تون-جەندە،
مۇشۇلا كىپايە خەلقلەر كورگەندە.
نىمە كىيسەڭ كىيگىن، تىرىش ئىشتا ھەم،
باشقا تاج قويساڭمۇ، يەلكەڭگە ئەلەم.①

① بۇ مىسرانىڭ مەزمۇنى: ياكى پادىشادەك بېشىڭغا تاج كەي، ياكى
قەلەندەردەك يەلكەڭگە تۇغ قادا.

سوبىلىق يالغۇزلا كىيىمدە ئەمەس،
دۇنيانى، ئارزۇنى، ھەۋەسنى دىمەس.
يارىغلار مەرتلەرنىڭ قولىدا بولسۇن،
قورقاقتىكى قورالدىن نىمە نەپ كەلسۇن؟

شۇنداق قىلىپ، بىر كۈنى كەچكىچە يول يۈرۈپ، قاراڭغۇ چۈش-
كەندە بىر قەلئە سېپىلىنىڭ تۈۋىدە يېتىپ ئۇخلىغان ئىدۇق. نائىن-
ساپ ئوغرى بىر يولدىشىمىزنىڭ ئۈزۈرىغىنى ئېلىپ، تاھارەتكە بارد-
مەن، دىدى-دە، ئوغرىلىقچا كەتتى.

سوپىنى كورگىنكى، جەندە يېپىنغان،
كەئبە لىباسىنى ئېشەككە جول قىلغان.

ئۇ دەرۋىشلەرنىڭ كوزىدىن غايىپ بولۇپ، قەلئەنىڭ ئىچىگە
كىرىپ، ئۇ يەردىن بىر ساندۇقچىنى ئوغرىلاپتۇ-دە، تاڭ يورۇغىچە
بۇ قارا يۈز بىز تۇرغان يەردىن خېلى يەرگىچە ئۇزاپ كېتىپتۇ.
گۇناسىز يولداشلار بولسا جايىدا ئۇخلاۋەرگەن. ئەتىسى ئەتىگەن
ھەممىمىزنى قەلئەنىڭ ئىچىگە ھەيدەپ كىرىپ، زىندانغا تاشلىدى...
شۇ چاغدىن باشلاپ بىز ئارىمىزغا ناتونۇش ئادەمنى ئالماسلىققا قارار
قىلىپ، يەككە يول يۈرىدىغان بولدۇق، چۈنكى 'تىنچلىق يالغۇز-
لۇقتا'.

بىر قەۋمدىن بىر ئادەم يامان ئىش قىلسا،
چوڭ-كىچىك ھەممىنىڭ قويماس قەدرىنى.

كۆرمىدىڭمۇ بىر كالا ئىكىنگە كىرسە،
يېزىدىكى كالىنىڭ بولغار بەرىنى".

مەن دېدىم: "خۇداغا شۈكۈر ۋە مىننەتدارلىق بولسۇنكى، مەن دەرۋىشلەرنىڭ دۇئاسىدىن مەھرۇم قالمىدىم، گەرچە كورۇنۇشتە ئۇلارنىڭ ئۇلپەتچىلىكىدىن سىرتتا قالغان بولساممۇ، بۇ ھېكايەڭدىن كۆپ پايدا تاپتىم. بۇ نەسىھەت ماڭا ۋە ماڭا ئىخشاشلارغا ئۆمۈر بويى ئەسقاتىدۇ."

بىر قوپال مەنمەنچى مەجلىستە بولۇر،
ئۇرغۇن ئاقىل كۆڭلى ئەشلىككە تولۇر.
تولدۇرۇلسا بىر كول گۈلاپ-شەرۋەتكە،
ئىت چۈشسە ئايلىنار شۇ دەم ئەۋرەزگە!

ھېكايەت (6)

بىر زاھىد پادىشانىڭ مېھماندارچىلىقىدا بولغان ئىدى. تاماققا ئولتۇرغاندا، يېگۈسى بار بولسىمۇ، ئازلا يېدى. نامازغا تۇرغاندا، ئۇزىنى قالتىس سوپى ئىكەن دېسۇن دەپ، ئورۇنقى ئادىتىدىن ئەتەي ئۇزۇن ئوقۇدى.

ئەي ئەئرابى،① قورقمەنكى، يېتەلمەيسەن كەئبىگە،

---

① ئەئرابى — تاغلىق كوچمەنچى ئەرەپ.

يۇرگەن يولۇڭ ئېلىپ بارار چۈنكى تۈركىستان سىرى.

ئۇ ئويىگە قايتىپ كەلگەندە، تاماق يېيىش ئۇچۇن داستىخان سېلىشنى بۇيرۇدى. ئۇنىڭ بىر زېرەك ئوغلى بار ئىدى، دادىسىغا دېدى: "ئاتا، سۇلتاننىڭ زىياپىتىدە تاماق يېمىدىڭمۇ؟" ئاتىسى دېدى: "كىشىلەرنىڭ ئالدىدا تۈزۈك بىر نەرسە يېيەلمىدىم!" "ئانداق بولسا، — دېدى ئوغلى، — نامازىڭمۇ قازاسىنى ئوتە، چۈنكى ئۇنىمۇ تۈزۈك ئوقۇمىغان ئوخشايسەن!"

سەنكى ھۇنىرىڭنى ئالقاندا تۇتۇپ،
ئەيىبىڭنى تىقارسەن قولتۇق تەھتىگە.
ئەي غاپىل، نىمىنى سېتىپ ئالسەن،
ئېغىر كۈن كەلگەندە ساختا تەڭگە؟!

ھېكايەت (7)

يادىمدىكى، باللىق چېغىمدا بەك سوپى ئىدىم، كېچىنى ئىبادەت بىلەن ئوتكۈزەتتىم، زوھدو-پەرھىزكارلىققا ھېرىس ئىدىم. بىر كېچىسى ئاتام (خۇدا رەھمەت قىلسۇن!) بىلەن بىللە ئولتۇرغان ئىدىم، كېچىچە كوز يۇمماستىن كالام شەرىفنى قۇچىغىمدا تۇتۇپ چىقتىم. ئەتراپىمىزدا بىر توپ ئادەم ئۇخلاۋاتاتتى. مەن دادامغا دېدىم:

"ئۇلاردىن بىرەرسى بېشىنى كوتىرىپ، ئىككى رەكئەت نامازمۇ ئوقۇپ قويۇشمىدى، شۇنداق غەپلەت ئۇيقۇسىغا چومگەنكى،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئولۇكتەكلا يېتىشىدۇ!"
ئاتام دېدى: "جىنىم بالام، سەنمۇ ئۇخلىساڭ ياخشى بولاتتى،
كىشلەرنىڭ سېسىق گېپىگە قالغىچە".

مۇددەئىي① ئوزىدىن باشقىنى كورمەس،
مەنمەنلىك پەردىسى توسقان كوزىنى.
بەخش ئەتسە خۇدايىم ھەقنى كورەر كوز،
كورەتتى ھەممىدىن ئاجىز ئوزىنى.

ھىكايەت (8)

بىر ئولتۇرۇشتا چوڭلاردىن بىرىنى ماختاپ كوككە كوتىرىشتى، ياخشى سۇپەتلىرىنى تازا كوپتۇرۇشتى. ئۇ كىشى بېشىنى كوتىرىپ دېدى: "مەن ئوزەمنىڭ قانداقلىغىنى ئوزەملا بىلىمەن!"

ساندىلىڭ خىسلەتلىرىمنى، شۇ ئىزا-كۇلپەتمۇ بەس.
بۇ پەقەت سىرتىم، ساڭا ئىچكى سىرىم مەلۇم ئەمەس.

* * *

خوپ كورۇنگەي كىشلەرگە تۇرۇقۇم-شەخسىيىتىم،
ئويۇلۇپ باشىم ئېگىلگەن ئىچكى نۇقساندىن ھامان.
كىشلەر ماختار گوزەللىكتە تاۋۇسنى توختىماي،
ئۇ نومۇس ئەيلەر پۇتىنىڭ سەتلىكىدىن ھەر زامان.

① مۇددەئىي — دەۋاگەر مەنىسىدە بولۇپ، بۇ يەردە ئوزىگە تەمەننا قويىدىغان مەنمەنچى مەنىسىدە.

ھىكايەت (9)

ئەرەپ دىيارىدا ئوزىنىڭ ئەۋلىيالىغى بىلەن تونۇلغان ۋە كارامەتلىرى بىلەن مەشھۇر بولغان لىۋانلىق بىر زاھىد دەمەشىق جامەسىگە كىرىپ كولنىڭ لېۋىدە تاھارەت ئېلىشقا باشلىغان ئىدى، تويۇقسىز تېيىلىپ كېتىپ، كولگە چۇشۇپ كەتتى-دە، ئۇنىڭدىن مىڭ تەسلىكتە قۇتۇلۇپ چىقتى. نامازدىن كېيىن يارانلىرىدىن بىرى دېدى: "مېنىڭ بىر شۇبھەم بار، ئەگەر سوراشقا ئىجازەت بولسا!" شەيخ دېدى: "قانداق شۇبھە؟" ئۇ كىشى دېدى: "يادىمدا تۇرۇپتىكى، شەيخ مەغرىب دېڭىزى① يۈزىدىن بېسىپ ئوتكەندە ئايىغىنى ھول قىلمىغان ئىدى. بۈگۈن نېمىشقىدۇ، كىچىككىنە كولچەكتە ھالاك بولۇشقا تاس قالدى؟"

شەيخ بېشىنى ياقىسىغا چوكۇرۇپ، چوڭقۇر ئويغا پاتتى ۋە ئۇزاق ئويلىغاندىن كېيىن بېشىنى كوتىرىپ دېدى: "ئاڭلىمىغانمىدىڭ، ئالەمنىڭ خوجىسى مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام مۇنداق دىگەن ئىدى: 'مېنىڭ ئاللا بىلەن بولغان بىر ۋاقتىم باركى، بۇ چاغدا قېشىمىزغا ئۇنىڭ يېقىن پەرىشتىلىرى ۋە ئەلچى قىلىنغان پەيغەمبەرلىرىمۇ كېلىشكە قادىر بولالمايدۇ'. ئەمما ئۇ: 'دائىم شۇنداق بولىدۇ' دېمىدى. ئۇنىڭ مەرھەمەت قىلىپ ئېيتىشىچە، بۇنداق چاغدا ئۇنىڭ جەبرائىل ۋە مىكائىل بىلەنمۇ ئىشى بولمايدىكەن. باشقا چاغدا

① مەغرىپ دېڭىزى — ئوتتۇرا دېڭىز.

بولسا ھەفسە ۋە زەينەپ① بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈزىدىكەن".

ئەۋلىيالارنىڭ (خۇدانى) كۆزىتىشى بىر نۇرلۇق جامالنىڭ كۆرۈنۈشى، بىر يوشۇرۇنۇشى ئارىسىدا بولىدۇ؛ كۆرۈنىدۇ ھەم بىكىنىدۇ.

يۈز ئاچار سەن، ھەم يوشۇرۇنارسەن،
ئىشق ئوتىمىزنى يالقۇنجىتارسەن.

* * *

گاھ كورەرمەن سويگىنىمنى مەن ئۇدۇللا،
گاھ يولۇمنى يوقىتارمەن بىر ھال بىلەن.
يالقۇنجىتىپ ئوتنى، سوڭرە سۇ چاچارسەن،
شۇڭا كورسەڭ، بىر ئوتتىمەن، بىر سۇدىمەن.

ھىكايەت (10)

بىرى بەردى سوئال ئوغلى يوقالغان — ②
كىشىگە: "ئەي ئۇلۇغ دانىشمەن ئىنسان!
مىسىردىن سەزدىڭۇ كوينەك ھىدىنى،
نىمىشقا كورمىدىڭ چاھدا ئوزىنى؟"③

① ھەفسە ۋە زەينەپ — مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ خوتۇنلىرى.
② ئوغلى يوقالغان كىشى — ياقۇپ پەيغەمبەر.
③ قۇرئان ۋە تەۋراتتا زىكرى قىلىنىشىچە، يۇسۇپ پەيغەمبەرنى ئاكىلىرى ئۇرۇپ كەنئاندىكى قۇدۇقتا تاشلىۋەتكەن، ئاتىسى ياقۇپ مىسىردا تۇرۇپ، ئوغلى يۇسۇپنىڭ كوينىكىنىڭ ھىدىنى سەزگەن. بىراق ئۇنىڭ قۇدۇقتا تاشلىۋېتىلگەنلىگىنى بىلمىگەن.

دىدى ئۇ: "ھالىمىز گوياكى چاقماق،
گاھى پەيدا بولۇش، گاھى يوقالماق.
گاھى ئولتۇرىمەن كوكتە-راۋاقتا،
پۇتۇم ئۇستىنى گاھ كورمەيمەن ھەتتا.
ئەگەر بۇ ھالدا دەرۋىش قالسا بىردەم،
كېرەك بولماس ئىدى ھەر ئىككى ئالەم."

ھىكايەت (11)

مەن بىر چاغدا بەئلەبەك جامەسىدە① ئېزىلەڭگۇ، كوڭلى ئولگەن، شەكىلدىكى دۇنيادىن مەنىۋى دۇنياغا يول سالالمىغان بىر توپ جامائەتكە ۋەز تەرىقىسىدە سوز قىلغان ئىدىم. قارىسام، نەپىسىم ئوتلۇق بولماي‌ۋاتىدۇ، ئوتۇم ئۇلارنىڭ ھول ئوتۇنىغا تەسىر قىلماي‌ۋاتىدۇ. ھايۋانلارغا تەربىيە بېرىش ۋە قارىغۇلار مەھەللىسىدە ئەينەك كوتىرىپ يۇرۇش ماڭا پايدىسىز كورۈندى، لېكىن پىكىرلەر ئىشىگى ئوچۇق، سوز زەنجىرى ئۇزۇن ئىدى. مەن ئۇلارغا: "بىز ئۇنىڭغا قىزىل قان تومۇرىدىنمۇ يېقىنراقمىز"② دىگەن ئايەتنىڭ مەنىسىنى چۇشەندۇردۇم. ئاندىن سوزۇمنى بىر جايغا يەتكۈزدۇم-دە، (ئادىتىمچە شېئىر بىلەن) مۇنۇ سوزنى ئېيتتىم:

ئۇز ئوزەمگە مەن يېقىن، دوستۇم ئوزەمدىنمۇ يېقىن،

① بەئلەبەك — لىۋاندىكى بىر شەھەر؛ جامە — چوڭ مېچىت.
② قۇرئان، 50 - سۇرە، 16 - ئايەت.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

شۇنىسى قىزىق ۋە لېكىن مەن ئۇنىڭدىن بەك يىراق.
نەقىلاي، كىملەرگە ئېيتاي ئۇشبۇ ھالىمنى كورۇڭ:
يار قۇچاغىمدا تۇرۇپ، ھىجراندا يۇرگەيمەن يىراق!

مەن بۇ سوزنىڭ شارابىدىن مەس ئىدىم، گويا قولۇمدا تېخى ئېچىلىپ بولمىغان قەدەھ بار ئىدى، شۇ ئەسنادا بىر يولۇچى بىر يىغلىغان جايدىن ئوتۇپ قالدى؛ ئۇنىڭغا سوزۇمنىڭ ئاخىرى تەسىر قىلغاچقا، ئۇ شۇنداق ۋاقىرىدىكى، باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ چۇقان كوتىرىشتى. جىمىپ قالغان مەجلىس قايناشقا باشلىدى. مەن دىدىم: "سۇبھانالللا! قېشىمىزدىكى قەلبى كورلار يىراقتا قىلىپ، ئوزى يىراقتا بولسىمۇ خۇدادىن خەۋىرى بارلار بۇ يەردىن چىقىپ قالدى!"

ئاڭلىغۇچى يەتمىسە سوزنىڭ پەھمىگە،
نانقىتىن ئىزدىمە ئىلھام زىيادە!
ئىرادە-خاھىشقا بولسا كەڭ مەيدان،
سوز توپىنى سوزمەن ئۇرار ئازادە!

ھېكايەت (12)

بىر كېچە مەككىنىڭ باياۋىنىدا ئۇيقۇسىزلىقتىن ماڭغۇچىلىكىم قالمىغان ئىدى. يەرگە بېشىمنى قويدۇم-دە، توگىچىگە: "مېنى قالدۇرۇپ، ئوزەڭ كېتىۋەر!" دىدىم.

قانچىلىك يول يۇرەر مىسكىن پىيادە،
ھەتتاكى نار توگە كەتسە دەرماندىن؟
سېمىزنىڭ بەدىنى ئورۇقلىغىچە،
ئورۇق ھېرىپ-چارچاپ ئايرىلار جاندىن.

توگىچى دىدى: "بۇرادەر! ھەرەم ئالدىمىزدا، قاراقچىلار ئارقىمىزدا. يۇرسەڭ قۇتۇلدۇڭ، ئۇخلىساڭ ئولدۇڭ!

ئۇخلىماق راھەت مۇغىلان① سايىسىدا چول ئارا،
كوچىسە ئەل شۇ كېچە، لازىم جان بىلەن قىلماق ۋىدا.

ھېكايەت (13)

دەريا بويىدا يولۋاس ياردار قىلىپ قويغان بىر تەقۋادارنى كورگەن ئىدىم، ئۇنىڭ يارىسىغا ھېچقانداق دورا ئۇنۇم بەرمەپتۇ. ئۇ بىرقانچە ۋاقىت يارا ئاغرىغىنىڭ دەردىنى تارتقان بولسىمۇ، خۇدايى تائالاغا داۋاملىق شۇكرى ئېيتىپ، شۇنداق دەيتتى: "خۇداغا شۇكۇر، پالاكەتكە يولۇققان بولسامۇ، بىرەر گۇناغا گىرىپتار بولغىنىم يوق!"

گەر ئولۇمگە شۇ ئەزىز يار يوللىسا مەن زارنى،
دىمىگەيسەنكى، بېشىدا جان غېمى بار دەپ شۇ دەم.

---

① مۇغىلان — ئاكاتسىيە دەرىخى.

ئېيتىمەن: مەن بەندە ئۆتكەزگەندىمەن قانداق گۇنا،
رەنجىتىپ قويدۇممۇ ئۇنى؟ــ مەندە بار شۇ بىرلا غەم!

ھىكايەت (14)

بىر دەرۋىش بەك مۇھتاجلىقتىن بىر دوستىنىڭ ئۆيىدىن بىر دانە پالاسنى ئوغرىلىغان ئىدى، ھاكىم ئۇنىڭ قولىنى كېسىشكە بۇيرۇدى.① پالاسنىڭ ئىگىسى بولسا: "مەن ئۇنى ئەپۇ قىلدىم!" دەپ شاپائەت قىلدى.

ھاكىم دېدى: "مەن سېنىڭ شاپائىتىڭ سەۋەبى بىلەن شەرىئەتنىڭ ھۆكمىدىن چىقمايمەن!"

پالاسنىڭ ئىگىسى دېدى: "بۇ دېگىنىڭ توغرا، لېكىن ۋەقفە مالدىن نەرسە ئوغرىلىسا، قولىنى كېسىش لازىم كەلمەيدۇ؛ چۈنكى 'پەقىرنىڭ مال-مۈلكى بولمايدۇ'، دەرۋىشلەرنىڭ قولىدىكى بارلىق نەرسە مۇھتاجلارنىڭ ۋەقفىسى!"

ھاكىم پالاسنىڭ ئىگىسىنى قايرىپ قويۇپ، دەرۋىشنى تىللاشقا باشلىدى: "ساڭا جاھان تار كەلدىمۇ، ئاشۇنداق بىر دوستۇڭنىڭ ئۆيىدىن باشقا ئوغرىلىق قىلىدىغان جاي تاپالمىدىڭمۇ؟"

ئۇ ئادەم دېدى: "ئەي ئىگەم، 'دوستۇڭنىڭ ئۆيىنى سۈپۈرۈپ قوي، دۈشمەننىڭ ئىشىگىنى قاقما!' دېگەن ماقالنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟"

---

① شەرئەتنىڭ ھۆكمى بويىچە، ئوغرىلىق قىلغان كىشىنىڭ قولى كېسىلىدۇ.

چۈشسە گەر قانتقچىلىق باشىڭغا سەن تەن بەرمىگىن،
دۈشمىنىڭنىڭ پوستىنى شىل، دوستلىرىڭدىن ئال جۇۋا.

ھىكايەت (15)

بىر پادىشا بىر تەقۋاداردىن سورىدى: "مېنى يادىڭغا ئالىدىغان ۋاقتىمۇ بولامدۇ؟" تەقۋادار دېدى: "ھەئە، خۇدانى ئۇنۇتقان چاغدا!"

ھەر تەرەپكە قاترىغاي دەرگاھدىن ھەيدەلگەن كىشى،
ياشقىلار ئىشىكىگە چاپماس يانغا چىرلانغان كىشى.

ھىكايەت (16)

دىيانەتلىك كىشىلەردىن بىرى چۈشىدە بىر پادىشانى جەننەتتە، بىر تەقۋادارنى دوزاختا كوردى. ئۇ سورىدى: "ئۇ بىرسىنىڭ مۇنچىلىك دەرىجىگە يېتىشىنىڭ سەۋەبى نېمە؟ نېمىشقا بۇ بىرسى تۆۋەن چۈشۈپ كەتتى؟ ھالبۇكى، كىشىلەر بۇنىڭ تەتۈرسىچە ئويلىشاتتىغۇ؟" نىدا كەلدى: "بۇ پادىشا دەرۋىشلەرگە كۆڭۈل بولگەنلىكتىن جەننەتكە كىردى، بۇ تەقۋادار پادىشالارغا يېقىن بولغانلىقتىن، دوزاخقا كىردى!"

نېمە كارغا كېلەر ساڭا جەندە ۋە تەسۋى؟
سەن ئۆزەڭنى يامان ئىشتىن ساقلىغىن ھەر چاغ.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سوپى تۇماق كىيمەكلىك نە ھاجەت ساڭا؟
چىن دەرۋىش بول، مەيلى كىي تاتارچە تۇماق.①

ھكايەت (17)

يالاڭۋاش، يالاڭىياق بىر پىيادە ئادەم ھىجاز كارۋىنى بىلەن كۇفە تەرەپتىن چىقىپ كەلدى - دە، بىزگە ھەمرا بولدى. ئۇنىڭ ھېچنىمىسى يوق ئىدى، ئەمما ئۇزىنى چوڭ تۇتۇپ، مۇنداق دەيتتى:

نە مىنەرگە خىچىرىم بار، نە توگىدەك يۇكۇم بار،
نە پۇقراغا پادىشامەن، نە شاھقا غۇلام - خىزمەتكار.
بار نەرسىدىن غېمىم يوق، يوق نەرسىگە ئەمەس زار،
نەپەس ئالىمەن ئەركىن، ئومرۇم ئوتەر بىغۇبار.

توگە مىنگەن بىر ئادەم ئۇنىڭغا دىدى: "ئەي دەرۋىش، نەگە بارىسەن؟ ئارقاڭغا قايت، بولمىسا جاپا - مۇشەققەتتىن ئولۇپ قالىسەن!" ئەمما ئۇ قۇلاق سالماستىن باياۋان تەرەپكە قەدەم تاشلاپ كېتىۋەردى.
بىز نەخلەئى مەھمۇد② دىگەن مەنزىلگە يەتكەندە، ھىلىقى توگە

---

① تاتارچە تۇماق — بۇ تۇماقنى ئوز ۋاقتىدا ئىسلام دىنىدا بولمىغان موڭغۇل ئىستىلاچىلىرى كىيەتتى.
② نەخلەئى مەھمۇد — مەككىنىڭ شەرقىدىكى ۋادىدا كارۋان چۈشىدىغان بىر مەنزىلنىڭ ئىسمى.

مىنگەن بايغا ئەجەل يەتتى. دەرۋىش ئۇنىڭ بېشىغا كېلىپ دىدى: "بىز يوقسۇزلۇقتىن ئولمىدۇق، سەن توگىنىڭ ئۇستىدە تۇرۇپ ئولدۇڭ!"

بىراۋ بىمار بېشىدا چىقتى تۇن بويى يىغلاپ،
ئۇ ئولدى سەھەر، قوپتى بىمار ئورنىدىن چاچراپ.

* * *

كوپ چاغدا يۇگرۇك ئات ئارقىدا قېلىپ،
ئاقساق ئېشەك مەنزىلگە يېتىدۇ ئامان.
كوپىنچە ساقلارنى يەرگە كومەرمىز،
زەخملەنگەن ئادەم ساقىيار ئوبدان.

ھكايەت (18)

بىر سوپىنى پادىشا ھوزۇرىغا چاقىرتقان ئىدى. سوپى ئويلىنىپ، مۇنداق قارارغا كەلدى: "بىر دورا ئىچىپ ئورۇقلىۋالاي، بەلكى ماڭا بولغان ئېتىقادى ئاشسا ئەجەپ ئەمەس".
ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ، ئادەم ئولتۇرىدىغان دورا ئىچكەن ئىكەن، دەرھال ئولدى.

مىڭىسى پىستىدەك پۇتۇن دىسەم مەن،
ئەسلىدە قات - قاتكەن، گوياكى پىياز.
سوپىلار يۇزىنى ئاۋامغا قىلىپ،
قىبلىگە كەينىچە ئوقۇيدۇ ناماز.

* * *

خۇدانى ياد قىلماق بولسا گەر قۆلى،
خۇدادىن ئۆزگىدە بولمىسۇن دىلى.

ھىكايەت (19)

يۇنان تۇپرىقىدا بىر كارۋانغا قاراقچىلار ھۇجۇم قىلىپ، ھەددى-ھېساپسىز بايلىقنى بۇلاپ كەتتى. سودىگەرلەر يىغا-زارى قىلىشىپ، خۇدا ۋە رەسۇلنى شەپى كەلتۈردى،[1] ئەمما پايدىسى بولمىدى.

شەپقەتسىز قاراقچى زەپەر تاپقاندا،
كارۋان زارىغا قىلامدۇ پەرۋا؟

لۇقمان ھەكىم شۇ كارۋاننىڭ ئىچىدە ئىدى. كارۋانچىلاردىن بىرى ئۇنىڭغا مۇراجىئەت قىلدى:

"سىز ئۇلارغا نەسىھەت قىلىپ، بىر نىمە دەپ باقسىڭىز، بەلكىم مېلىمىزنىڭ بىر قىسمىنى تاشلاپ كېتەرمىكىن، چۈنكى شۇنچە بايلىق زايا بولسا، ئۇۋال كېتىدۇ!"

لۇقمان دىدى: "ئۇلارغا ھىكمەت سۆزلىسەڭ ئۇۋال كېتىدۇ!"

تومۇرنى قاتمۇ-قات دات باسقان بولسا،

---

[1] شەپى كەلتۈرمەك — خۇدا ۋە رەسۇلنى تىلغا ئېلىپ، ھىمايىچىلىققا تارتماق.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سەيقەل[1] بىلەن ھەرگىز كەتكۈزۈپ بولماس.
ئىچقارىغا ۋەزنىڭ پايدىسى نىمە؟
تومۇر مىخنى تاشقا كىرگۈزۈپ بولماس.

ھەر ھالدا خاتالىق بىزدىن ئۆتتى.

تېچ كۈندە دەرتمەننىڭ بېشىنى سىلا،
مىسكىننى خوش قىلىش قايتۇرغاي بالا.
تىلەمچى سورىغان نەرسىنى بەرگىن،
بەرمىسەڭ، زومىگەر كۈچ بىلەن ئالار.

ھىكايەت (20)

ئۇلۇغ شەيخ ئوبۇل فەرەج ئىبنى جۇزى[2] (ئۇنىڭغا خۇدا رەھمەت قىلسۇن) ماڭا نەغمە-ناۋا ئاڭلىماسلىقنى ۋە خىلۋەتتە يەككە ئولتۇشنى بۇيرۇغان بولسىمۇ، ياشلىق باھارىم ئۈستۈن كېلىپ، ھاۋايى-ھەۋەس مېنى قىزىقتۇراتتى-دە، بەزىدە ئىختىيارسىز ئۇستازىمنىڭ رايىغا خىلاپ ھالدا قەدەم تاشلاپ، ناخشا-ساز ئاڭلاشتىن ۋە دوستلىرىمنىڭ ئولپەتچىلىكىدىن بەھرىمەن بولاتتىم. شەيخىمنىڭ نەسىھىتى يادىمغا كەلگەندە مۇنداق دەيتتىم:

---

[1] سەيقەل — پەرداز.

[2] جامالىددىن ئوبۇل فەرەج ئابدۇراخمان ئىبنى مۇھەددىن يۇسۇف ئىبنى جامالىددىن ئوبۇل فەرەج ئىبنى جۇزى — سەئدىنىڭ ئۇستازى.

بىز بىلەن ئولتۇرسا قازى زوقلىنار چاۋاك چېلىپ،
مەسنى كورسە كارى بولماس، ئىچسە گەر مەي مۇھتەسىپ.

مانا بىر كېچىسى مەن بىر توپ ئۆلپەتلەرنىڭ ئولتۇرۇشىغا
سېرىپ قالدىم-دە، بىر ناخشىچىنى كوردۇم.

قان تومۇر گويا ئۆزۈلگەي غىچ-غىچلىداق سازىدىن،
كۆيى ھەم شۇمراق ”ئاتاك ئولدى“ دىگەن ئاۋازدىن.

ئاڭلىغۇچىلار بىر دەم قولى بىلەن قۇلىقىنى ئېتىۋالسا، بىر دەم
”شۈك!“ دەپ بارمىقىنى لېۋىگە تەككۈزەتتى.

قەلبىمىزنى تەۋرىتەر خۇش كۆي غەزەلخانىنىڭ ئۈنى،
جانغا راھەت لېكىن سەندەك كۆيچىنىڭ جىم بولغىنى.

* * *

كۆيۈكدە سېنىڭ خۇشلۇق كورمەس كىشى،
كېتەر چاغ جىمىقساڭ بولۇر دىل خۇشى.

* * *

بۇ چالغۇچى① ناخشىسىنى ئېيتقان چېغى،
ئېيتار ئىدىم ساھىپخانىغا: ”خۇدا ھەققى،
سىماپ قۇيغىن② قۇلىقىمغا، مەن ئاڭلىماي،
يا ئىشىكنى ئاچقىن ماڭا، سىرتقا چىقاي!“

① چالغۇچى — تېكىستتە چىلتار چالغۇچى.
② سىماپ قۇيغىن — بەزى نۇسخىدا ”پاختا تىققىن“ دەپ يېزىلغان.

سوزنىڭ قىسقىسى، دوستلىرىمنىڭ كوڭلىنى ئاياپ، ئۇلارغا بوي سۇندۇم-دە، كېچىنى مىڭ مۇشەققەتتە تاڭ ئاتقۇزدۇم.

مانا مەزىن ئېيتتى ئەزان بىمەھەل چاغ،
ئۇ بىلمەسكى، بۇ كېچىدىن ئوتتى قانچە.
سورا تۈنىنىڭ ئۇزۇنلۇغىن كىرپىگىمدىن،
چۈنكى كوزنى يۇممىدىم مەن بىر دەقىقە.

ئەتىسى ئەتىگەن دۇئا ئېلىش مەقسىدىدە بېشىمدىن سەللىنى ئالدىم ۋە بېلىمدىن بىر دانە دىنارنى يەشتىم-دە، غەزەلخانىنىڭ ئالدىدا قويدۇم ۋە ئۇنى قۇچاقلاپ بىرمۇنچە تەشەككۇر ئېيتتىم. دوستلىرىم ئۇنىڭغا مۇنچىلىك ئېتىۋار قىلغانلىقىمنى ئادەتتىن تاشقىرى بولۇپ كەتتى دەپ بىلىپ، مېنى ئەخمەققە چىقىرىشتى. ئۇلارنىڭ بىرى تىلىنى قويۇۋېتىپ، ھە دەپ تاپا-تەنە قىلىشقا باشلىدى: ”بۇ قىلغىنىڭ ئاقىللارنىڭ رايىغا مۇناسىپ ئەمەس. سەن شەيخلەرنىڭ خىرقىسىنى① ئومۇر بويى قولى بىر تىيىن پۇل كورمىگەن ۋە دېپىغا بىر تال ئالتۇن زەررىسى چۈشمىگەن بىر غەزەلچىگە بېرىۋەتتىڭ!“

بۇ ئۇيدىن نەغمىچى يوقالغان ھامان،
ئىككىنچى بىر جايدا كورمىدى ھېچ جان.
شەكسىزكى، چىقىراپ كوتەرسە چۇقان،

① خىرقە — سوپىلارنىڭ پەرىجىسى ياكى جەندىسى، بۇ يەردە باش كىيىمى ياكى سەللە مەنىسىدە ئېلىنغان.

بەدەندىن مويىمىز تىك تۇرار شۇئان.
قوش ئۇچار ئاڭلىسا قورقۇپ، ئەندىكىپ،
مېڭىمىزنى يەيدۇ، گېلىنى يىرتىپ.

مەن دېدىم: "مەسلىھەتىم شۇكى، تاپا-تەنە تىلىنى قىسقارتقىن، چۈنكى ماڭا بۇ ئادەمدىن بىر كارامەت نامايەن بولدى!"

ئۇ دېدى: "بۇ كارامەتنىڭ ماھىيىتىدىن مېنىمۇ خەۋەردار قىلغىن، مەنمۇ ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپ، بايىقى چاقچىقىم ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئەپۇ سورىغان بولاتتىم!"

مەن دېدىم: "خوپ، بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇلۇغ شەيخىم نەچچە قېتىم ماڭا نەغمە ئاڭلاشنى قويغىن، دەپ چىرايلىق نەسىھەتلەرنى قىلغان بولسىمۇ، مەن قۇلىقىمغا ئالمىغان ئىدىم. مانا بۈگۈن كېچە مۇبارەك بەختۇ-تالىيىم مېنى بۇ جايغا ئېلىپ كەلدى، مەن بۇ نەغمىچىنىڭ ياردىمى بىلەن توۋا قىلدىم، قالغان ئۆمرۈمدە نەغمە ساز بار يەرگە ھەرگىز يولىمايمەن."

ھەر شىرىن ئېغىز لەۋلىرىدىن چىقسا خۇش ئاۋاز،
دىللارغا ھوزۇر، قىلسا ۋە ياقىلمىسا ھەم ساز.
ئول كۈيكى "ئۇششاق" ياكى "ھىجاز" ياكى "خۇراسان"①،
ئاۋازى خۇنۇك ناخشىچىغا زادى ياراشماس.

① "ئۇششاق"، "ھىجاز"، "خۇراسان" — مۇقامنىڭ ئىسىملىرى. بەزى نۇسخىدا "خۇراسان" ئورنىدا "سىفاھان" دەپ ئېلىنغان.

ھېكايەت (21)

لوقماندىن سوراشتى: "ئەدەپ-قائىدىلەرنى كىمدىن ئۆگەندىڭ؟"

ئۇ جاۋاپ بەردى: "بىئەدەپلەردىن ئۆگەندىم، چۈنكى ئۇلارنىڭ قىلىقلىرىدىكى نەزىرىمگە پەسەنت كەلمىگەن نالايىق ئىشلارنى قىلىشتىن ساقلاندىم!"

ئويۇن-چاقچاق بىلەن ئېيتىلسا بىر سۆز،
ئالار زېرەك كىشى ئايرىمچە مەنپەت.
ھەزىلنىڭ ئورنىدا ئاڭلايدۇ نادان،
ئوقۇلسا ئالدىدا يۈز باپچە ھېكمەت.

ھېكايەت (22)

ھېكايە قىلىنىشىچە، بىر سوپى ھەر كېچىسى ئون پاتمان تاماق يەپ، سەھەرگىچە ناماز ئوتەپ، قۇرئاننى بىر ئوقۇپ تۈگىتىدىكەن. بىر پاكدىل كىشى بۇنى ئاڭلاپ دېدى: "ئەگەر ئۇ يېرىم نان يەپ ئۇخلىغان بولسا، ئۇنىڭدىن كوپرەك ساۋاپ تاپقان بولاتتى!"

ئۇچىڭنى تائامدىن بوشراق تۇت،
ئۇندا مەرىپەت نۇرىنى كورىسەن.
سەندە ھېكمەت يوق، شۇ سەۋەپتىنكى،
ئاش ۋە ناننى بۇرنۇڭغىچە ئۇرىسەن.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھكايەت (23)

ئاللانىڭ مەرھەمىتى گۇناغا پاتقان بىر ئازغۇننى ھەقىقەت ئىز-دىگۇچىلەرنىڭ قاتارىغا قوشۇلۇۋالىسۇن دەپ ئۇنىڭ يولىغا تەۋپىق چىرىغىنى يېقىپ بەردى. دەرۋىشلەرنىڭ يۇرۇش-تۇرۇشى ۋە پاك نەپەسلىرى تەسىرىدە ئۇنىڭ ناچار ئەخلاقى گۈزەل ئەخلاققا ئۆزگەردى. ئۇ ھاۋايى-ھەۋەستىن قولىنى تارتتى، ئەمما ئۇنىڭ ھەققىدە غەيۋەتچىلەرنىڭ تىلى ھامان داۋام قىلىۋەردىكى، گويا ئۇ ئاۋالقى پېتى تۇرىۋەرگەنمىش، ئۇنىڭ ئۆزىنى تۇتۇۋالغانلىقىغا ۋە تائەت-ئىبادىتىگە ئىشەنگىلى بولماسمىش!

خۇدا ئازاۋىدىن قۇتۇلۇش توبە بىلەن مۇمكىندۇر،
ۋەلېكىن مۇمكىن ئەمەس خەلق تىلىدىن قۇتۇلماغلىق.

ئۇ ئادەم يامان تىللارنىڭ ئەلىمىگە چىدىيالماي بىر پىرى ئۇستاز-نىڭ ئالدىغا شكايەت قىلىپ كىردى. ئۇستاز ئۇنىڭغا جاۋاپ بېرىپ مۇنداق دېدى: ”سەن بۇ نېمەتنىڭ شۈكرىسىنى قانداقمۇ ئادا قىلالارسەن؟ چۈنكى سەن كىشلەرنىڭ ئويلىغىنىدىن ياخشىراقسەن!

قاچانغىچە دەيسەن: 'ھەسەتچى، كىنچى[1]
قىلماقتا مەن مىسكىن يامان گېپىنى.

---

[1] كىنچى — ئاداۋەتچى، ئەيىپ تاپقۇچى.

قېنىمنى توكمەككە قەست قىلسا بىر دەم،
گاھىدا ئولتۇرۇپ سوكىدۇ مېنى!'
ياخشى بول، خەلق يامان دېسىمۇ، مەيلى،
شۇ ياخشى يامانغا چىقارسا سېنى.

لېكىن كىشلەرنىڭ مېنىڭ ئۇستۇمدىكى ياخشى ئوي-پىكىرلىرى مېنى كامالەتكە ئېرىشتۇردى. ھالبۇكى مەن نەق كەمچىلىك-نۇقسان ئىچىدە مەن، بۇ نەرسە مېنى ئويلاشقا ۋە ئوكۇنۇشكە مەجبۇر قىلىدۇ.

ئەگەر ئېيتقىنىمنى كەلتۇرسەم بەجا،
بولاتتىم خۇش پېئىل. پەرھىزكار دانا.“

* * *

خوشنىلار كوزىدىن گەرچە پىنھانمەن،
بار-يوقۇم ئاللاغا روشەن ئىنسانمەن.

* * *

ئەتتۇق كىشلەرگە ئىشىگىمىزنى،
يايمىسۇن دەپ ئەلگە نۇقسانىمىزنى.
نە پايدا ئىشىكنى ئېتىپ، بىكىنمەك،
ھەق بىلگۈچى ئوچۇق-نېھانىمىزنى.

ھكايەت (24)

مەن شەيخلەردىن بىرىنىڭ ئالدىدا: ”پالانچى مېنى بۇزۇق ئادەم دەپ گۇۋالىق بېرىپتۇ!“ دەپ شكايەت قىلغان ئىدىم. شەيخ

دېدى: "سەن ئۇنى ئۆزەڭنىڭ ياخشىلىقى بىلەن خىجىل قىل!"

ئۆزەڭ توغرا بول، بەدنىيەت پەستىنچى
تاپالماس قۇسۇر سەندىن، يەتمەس كۈچى.
راۋاپنىڭ ئۇنى پەردىگە بولسا ماس،
قۇلاقنى بىكار تولغىماس چالغۇچى!

ھېكايەت (25)

شام① شەيخلىرىنىڭ بىرسىدىن (كىشىلەر) سوراشتى:
"تەسەۋۋۇپنىڭ② ھەقىقى ماھىيىتى نېمە؟" ئۇ جاۋاپ بەردى:
"بۇرۇن بىر توپ كىشىلەر بولغان، ئۇلار تاشقى كورۇنۇشتە پەرىشان كورۇنسىمۇ، ئىچكى دۇنياسى خاتىرجەم ئىدى، ھازىر بىر توپ كىشىلەر باركى، كورۇنۇشتە خاتىرجەمدەك تۇرسىمۇ، ئىچكى دۇنياسى پەرىشان!"

ئۇچۇپ يۈرسە كوڭلۇڭ ھەر دەم ھەر يەردە،
يەككە-يېگانىلىكتە پاكلىق كورمەيسەن.
بولسا گەر مال، زېمىن، مەنسەپ، تىجارەت،
دىلىڭ ھەقتە بولسا چىندىن دەرۋىشسەن.

---

① شام — سۈرىيە.
② تەسەۋۋۇپ — سوپىزىم.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھېكايەت (26)

ئېسىمدىكى، بىر چاغدا بىز كارۋان بىلەن كېچىچە يول يۈرۈپ، سەھەردە بىر ئورماننىڭ چېتىدە ئۇخلىغان ئىدۇق. بۇ سەپىرىمىزدە بىز بىلەن ھەمرا بولغان بىر سەۋدايى ئادەم ھاي-ھايلاپ باياۋانغا قاراپ يۈگۈرۈپ كەتتى ۋە بىر دەممۇ ئارام تاپمىدى. كۈندۈزى مەن ئۇنىڭدىن: "بۇ كېچە ساڭا نېمە بولدى؟" دەپ سورىغان ئىدىم.

ئۇ جاۋاپ بەردى: "قارىسام، بۇلبۇللار دەرەخنىڭ ئۈستىدە، كەكلىكلەر تاغدا سايرىشىۋاتىدۇ، پاقىلار سۇدا كوكىراۋاتىدۇ، ھايۋانلار ئورماندا نالە-پىغان قىلىشىۋاتىدۇ، شۇڭا ھەممە خۇداغا ئىبادەت قىلىۋاتسا، مەن غەپلەتتە ئۇخلىسام ئادەمگەرچىلىك ئەمەس، دېگەننى ئويلىدىم."

ئوتكەن سەھەر بىر قۇش ئەجەپ سايرىغانتى،
ئەقلۇ-ھۇشۇم، تاقىتىمنى تامام ئالدى.
ئەڭ سەممىي دوستلىرىمدىن بىرسى شۇ چاغ
پەقەت مېنىڭ پەريادىمغا قۇلاق سالدى.
ئېيتتى ئاندىن: "ئىشەنمەيمەن، قانداق قۇش ئۇ؟
بىر سايراشتا شۇنچە ئاسان ھۇشۇڭ ئالدى."
مەن دېدىمكى، "قۇشلار سايراپ تەسبىھ ئېيتسا،①
مەن جىم بولسام، ئادەملىگىم نەدە قالدى!"

---

① تەسبىھ ئېيتماق — "خۇداغا مەدھىيە ئوقۇماق" مەنىسىدە.

ھېكايەت (27)

بىر چاغدا ھىجاز سەپىرىدە بىر توپ پاكدىل يىگىت مەن بىلەن ھەمدەم-ھەمسەپەر بولغان ئىدى. ئۇلار پات-پات غەزەل ئېيتاتتى ۋە زوق بىلەن شېئىر ئوقۇشاتتى. يولدا بىر سوپى يىگىتلەرنىڭ بۇ ئىشىنى ياراتمىدى، چۈنكى بۇ ئادەم ئۇلارنىڭ دەردىدىن بىخەۋەر ئىدى. بىز بەنى ھىلال ئوتىڭىگە يېتىپ بارغاندا، ئەرەپلەرنىڭ چەللە-بارىڭىدىن قاراقۇمچاق بىر بالا چىقىپ، شۇنداق غەزەل ئوقۇغىلى تۇردىكى، ھاۋادا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇشلار پەسكە چۈشۈپ، قېشىغا ئولاشتى. قارىسام، ھېلىقى سوپىنىڭ تۆگىسى راسا ئۇسۇلغا چۈشتى-دە، سوپىنى يەرگە ئېتىپ ئۇرۇپ، باياۋان تەرەپكە چېپىپ كىرىپ كەتتى. مەن دېدىم: "ھەي شەيخ، بالىنىڭ غەزىلى ھايۋانىمۇ تەسىر قىلدى، ئەمما ساڭا بۇنىڭ ھېچ پەرقى يوق ئىكەن!"

بىلەمسەنكى، بۇلبۇل ماڭا نېمە دېدى سەھەر؟
"ھەي... سەن ئۆزەڭ قانداق ئادەم، ئىشقتىن بىخەۋەر؟"
ھەتتا تۆگە ئەرەپلەرنىڭ شېئىرىدىن زوقمەن،
دوت مەخلۇقسەن، سەندە زوق-شوق بولمىسا ئەگەر.

* * *

قاتتىق شامال چىقسا باغدا تاپماستىن تىنىم،
تال شاخلىرى ئېگىلىدۇ، ئەمما تاشلار جىم.

* * *

كورۈنگەن ھەممە جان زىكرىندە① سايرار،
لېكىن بىلگەي بۇنى دىل بولسا ھوشيار.
نە بۇلبۇل گۈل شېخىدا بىر غەزەلخان،
تىكەنمۇ گۈل بولۇپ ئوقۇيدۇ سۇبھان.

ھېكايەت (28)

بىر پادىشانىڭ ئۆمرى ئاخىرلىشىپ قالغان بولۇپ، تەختىدە ئولتۇرىدىغان ۋارىسى يوق ئىدى. ئۇ مۇنداق ۋەسىيەت قىلدى: "كىمكى ئەتە ئەتىگەن شەھەر دەرۋازىسىدىن بىرىنچى بولۇپ كىرسە، شاھلىق تاجىنى شۇ كىشىنىڭ بېشىغا كىيگۈزۈپ، مەملىكەتنى ئىدارە قىلىشنى شۇ كىشىگە تاپشۇرۇڭلار."

كۈتۈلمىگەندە بىرىنچى بولۇپ كىرگەن كىشى ئۆمۈر بويى تىلەمچىلىك قىلغان ۋە جۇل-جۇل كىيىمنى ياماپ كىيگەن بىر گاداي بولۇپ چىقتى. دۆلەت ئەربابلىرى ۋە ئوردا ئەمەلدارلىرى پادىشانىڭ ۋەسىيىتىنى بەجا كەلتۈرۈپ، قەلئە ۋە غەزنىلەرنىڭ ئاچقۇچلىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ بەردى. (گاداي) بىر مۇددەت شاھلىق قىلغان بولسىمۇ، كوپ ئوتمەي مەملىكەتنىڭ بەزى ئەمىرلىرى ئىتائەت قىلىشتىن بويۇن تولغىدى، ئەتراپتىكى مەملىكەتلەرنىڭ پادىشالىرى جاڭجال كوتىرىپ، گادايىنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن لەشكەر توپلىدى. قىسقىسى، قوشۇن بىلەن پۇقرالار ئوپۇر-توپۇر بولۇشتى ۋە مەملىكەتنىڭ بىر قىسمى ئۇنىڭ باشقۇرۇشىدىن چىقىپ كەتتى.

① زىكرىندە — خۇدانىڭ يادىدا.

بۇ ۋەقە سەۋەبى بىلەن گاداي پادىشانىڭ كۆڭلى پەرىشان بولدى. دەل شۇ پەيتتە كەمبەغەللىك كۈنلىرىدە يېقىن ئۆتكەن قەدىناس دوستلىرىدىن بىرى سەپەردىن قايتىپ كەلدى-دە، ئۇنى بۇ قەدەر يۇقىرى مەرتىۋىدە كۆرۈپ، مۇنداق دېدى: "ئەي ئەزىز ۋە ئۇلۇغ ئاللانىڭ مەرھەمىتى بىلەن گۈلۈڭ تىكەندىن، تىكەن ئايىغىڭدىن چىقىپتۇ، تەلىيىڭ ئوڭدىن كەپتۇ، بەختۇ-ئىقبال يار بوپتۇ. مۇشۇ دەرىجىگە ئېرىشىپسەن: 'تەھقىق قىيىنچىلىقتىن كېيىن بىر ئوڭۇشلۇق بار'.①"

گۈل-چېچەكلەر گاھ ئېچىلغاي، گاھ تۆكۈلگەي،
دەرەخ-ئورمان گاھ يالىڭاچ، گاھ تون كىيگەي.

گاداي پادىشا دېدى: "ھەي بۇرادەر ئەزىز، ماڭا قايغۇداش بولۇپ، تەسەللى-خاتىر بەرگىنكى، تەبرىكلەشكە ھېچ ئورۇن يوق! ئۆزەڭ بىلىسەن، بۇرۇنقى چاغلاردا بىرناننىڭ غېمىنى قىلاتتىم، ئەمدىلىكتە پۈتۈن جاھاننىڭ تەشۋىشى ئۈستۈمدە!"

ئەگەر يوق بولسا پۇل-مال دەرت چېكەرمىز،
ئۇ بولسا، باغلىنىپ ئىشقتا كۆيەرمىز.

* * *

جاھاندىن② تىنچسىزراق بىر بالا يوق،
ئۇ بولسۇن، بولمىسۇن دىل غەمگە تولۇق.

---

① قۇرئان، 94-سۈرە، 6-ئايەت.

② جاھاندىن — جاھاننىڭ مال-دۇنياسىدىن مەنىسىدە.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

* * *

تىلسەك بايلىقنى، تۇت قانائەتنى،
چۈنكى بىل، قانائەت تۈگىمەس دۆلەت.
ئىتىگىنى زەرگە تولدۇرسا غەنى،
ئۇنىڭ ئېھسانىغا كۆز سالما پەقەت.
ئاڭلايتتىم چوڭلاردىن: دەرۋىشنىڭ سەۋرى
باينىڭ ھەدىيىسىدىن ياخشى مىڭ نۆۋەت!

* * *

كاۋاپ قىلىپ بىر قۇلاننى بەھرام① ئەيلىسە تارتۇق،
چۈمۈلىنىڭ سوغاتى-چېكەتكە پۇتى ئارتۇق.②

ھېكايەت (29)

بىر ئادەمنىڭ دىۋاندا③ خىزمەت قىلىدىغان بىر دوستى بولۇپ، ئۇلار ئۇزاق ۋاقىت بىر بىرى بىلەن كۆرۈشمىگەن ئىدى. بىر كىشى سوراپ قالدى: "پالان دوستۇڭ بىلەن ئۇزاق ۋاقىت كۆرۈشمىدىڭغۇ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "ئۇنى كۆرگۈم كەلمەيدۇ!"

---

① بەھرام — ئۆزىنىڭ قۇدرەتلىكلىكى ۋە سېخىيلىقى بىلەن مەشھۇر بولغان. ئۇ مەخسۇس قۇلاننى ئوۋ قىلغانلىقى ئۈچۈن "بەھرام گور" دەپ ئاتالغان. "گور" پارسچە قۇلان دېمەكتۇر.

② رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، چۈمۈلە سۇلەيمان پەيغەمبەرگە چېكەتكىنىڭ بىر پۇتىنى سوغات قىلىپ ئەپكەلگەن ئىكەن.

③ دىۋان — ئوتتۇرا ئەسىردە شەرقتىكى مۇسۇلمان مەملىكەتلىرىنىڭ ۋەزىرلەر ئىشخانىسى، دۆلەت مەھكىمىسى.

دەل شۇ چاغدا ئاشۇ دوستىنىڭ قول ئاستىدىكى كىشىلەردىن بىرى كېلىپ قالدى-دە، سورىدى: "ئۇنىڭدىن نىمە خاتالىق ئۆتكەندۇ، ئۇنى كورسەڭ ساڭا نىمە مالاللىق يېتىدۇ؟" "ھېچقانداق مالاللىق يوق، — دېدى ئۇ، — ئەمما دېۋاندا خىزمەت قىلىدىغان دوستنى پەقەت خىزمەتتىن چېكىنگەن چاغدىلا كورىسە بولىدۇ، لېكىن مەن ئۇزەمنىڭ راھىتىنى دەپ ئۇنىڭ خاپىلىق تارتىشىنى خالىمايمەن!"

مەنسۇۋى بار چاغدا، ئەمەل تۇتقاندا،
ئۇلار دوستلىرىدىن نېرى قاچىدۇ.
ئورنىدىن ئايرىلىپ، ھالى تەڭ بولسا،
دىلدىكى ھەسرەتنى دوستقا ئاچىدۇ.

ھېكايەت (30)

ئەبۇ ھۇرەيرە① (ئاللا ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) ھەر كۈنى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى يوقلاپ كېلەتتى. مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام دېدى: "ئەي ئەبۇ ھۇرەيرە، كۈن ئارىلاپ كەلگىن، مۇھەببىتىڭ زىيادە بولىدۇ، يەنى ھەر كۈنى كېلىۋالما، مۇھەببىتىڭ ئاشسۇن!"

* * *

---

① ئەبۇ ھۇرەيرە — مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ ساھابىلىرىدىن بىرى. ئۇ كىشى ئۇزىنىڭ ياخشى كورگەن مۈشۈگىدىن ئايرىلمىغانلىقى ئۈچۈن "ئەبۇ ھۇرەيرە" (مۈشۈكنىڭ ئاتىسى) دەپ ئاتالغان.

بىر دانىشمەنگە (كىشىلەر) دېدى: "قۇياش گۈزەل بولسىمۇ، بىرەر كىشىنىڭ ئۇنى ياخشى كورۇپ ئاشىق بولغانلىقىنى ئاڭلىمىدۇق!"

دانىشمەن دېدى: "بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇنى ھەر كۈنى كورگىلى بولىدۇ. پەقەت زىمىستاندا بۇلۇتقا پۈركۈنۈۋالغاندا سويۈملۈك بولىدۇ!"

كىشىنى كورۇشكە بېرىش ئەيىپ ئەمەس،
لېكىن بولمىسۇن كوپ "يېتەر!" دېگىچە.
ئۇزەڭگە پەقەتلا ئۇزەڭ كايىغىن،
كىشىدىن ئورۇنسىز كايىش كۈتكىچە.

ھېكايەت (31)

ئۇلۇغلاردىن بىرىنىڭ قوسىغىدا تەتۈر يەل تولغاشقا باشلاپ، ئۇنى يېغىنىشكە ھېچ ئىلاج قىلالمىدى-دە، ئىختىيارسىز قويۇۋەتتى. ئۇ كىشى دېدى: "دوستلىرىم، بۇ ئىش مەندىن ئىختىيارسىز ئوتۇلۇپ قالدى، شۇڭا ماڭا گۇنا بولۇپ يېزىلماس، ۋۇجۇدۇم راھەت تاپتى، سىلەرمۇ ئالىجاناپلىق بىلەن كەچۈرۈڭلار!"

قوساق يەل زىندانى ئەي ئاقىل ئىنسان!
لېكىن يەلنى سولاشقا يوقتۇر ئىمكان.
قوساقتا چاپسا يەل دەرھال قويۇپ بەر،
ئېغىرلىق كەلتۈرۈر جانىڭغا بەتتەر.

* * *

خۇنۇك چىراي، قىلىغى سەت، ناباپ مېھمان،
كېتەي دىسە، تۇتما ھەرگىز، بولسۇن راۋان!

ھېكايەت (32)

(بىر چاغدا) دەمەشقتىكى يارانلىرىمنىڭ ئۈلپەتچىلىگىدىن زېرىكىپ، قۇددۇس چۆلىگە① باش ئېلىپ كەتكەن ئىدىم. بۇ يەردە ھايۋانلار بىلەن ئۈلپەتچىلىك قىلىشقا كىرىشتىم. بىر ۋاقىت كېلىپ فەرەڭلەرنىڭ② قولىغا ئەسىر چۈشتۈم. ئۇلار تەرابۇلس③ خەندەكلىرىدە مېنى جوھۇتلار بىلەن بىللە تۇپا قېزىش ئىشلىرىغا سالدى. شۇ ئارىدا ئىلگىرى تونۇشلۇغىمىز بولغان ھەلەب شەھىرىنىڭ ئەمەلدارلىرىدىن بىرسى يېنىمىزدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مېنى تونۇپ قالدى-دە، توۋلىدى: "ساڭا نىمە ئەھۋال بولدى؟"

مەن دىدىم: "نىمىسىنى ئېيتاي؟

كىشىلەردىن قېچىپ كەلدىم تاغ-باياۋانغا،
ھەقتىن باشقا ھېچكىم بىلەن يوق ئىدى ئىشىم.
قىياس قىلغى، ھالىم نىچۈك ئۇشبۇ سائەتتە؟
بىر ئېغىلدا ھايۋان بىلەن ئۆتەر تۇرمۇشۇم.

---

① قۇددۇس چۆلى — ئېرۇسالىم قېشىدىكى بىر چۆل.

② فەرەڭلەر — "ئەھلى سەلىپ" يۈرۈشى قىلغان فەرەڭلەر. بۇ ۋەقە، ئېھتىمال، 13-ئەسىرنىڭ 40-يىللىرىدا يۈز بەرگەن.

③ تەرابۇلس — تىرىپولى شەھىرى.

* * *

دوستلار بولسا ياخشى، بولسام كىشەندە،
يات بىلەن بولغاندىن بوستان-چىمەندە."

بۇ ھالىمغا ئەمەلدارنىڭ رەھمى كېلىپ، ئون دىنار بىلەن مېنى فەرەڭلەرنىڭ زەنجىر-كىشەندىن قۇتقۇزۇۋالدى-دە، ئۆزى بىلەن بىللە ھەلەب شەھىرىگە ئېلىپ كەلدى ۋە ئۆزىنىڭ بىر قىزىنى ماڭا نىكا قىلىپ بەردى، تېخى قىزنىڭ ھەققى-مېھرىدىن يۈز دىنار پۇلنىمۇ قوشۇپ بەردى. مەلۇم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن قىزنىڭ خۇيى يامانلىشىپ، ھە دىسە جېدەل قىلىدىغان، گەپكە كىرمەيدىغان بولۇۋالدى. تىلى بارغانسېرى ئۇزىرىپ، تۇرمۇش ھالاۋىتىمنى بۇزۇۋەتتى.

ياخشى ئەر ئۆيىدە بىر يامان خوتۇن،
بىل، دۇنيادا دوزاخ ئەر ئۈچۈن.
ھەزەر قىل، يامان خوتۇن باشقا بالا،
بىزنى ئوت ئازاۋىدىن ساقلا ئاللا.

بىر قېتىم ئۇ ھاقارەت تىلىنى قويۇۋېتىپ: "ئاتام سېنى فەرەڭلەرنىڭ كىشەندىن ئون دىنارغا سېتىۋالغان ئەمەسمۇ؟" دىگەن ئىدى. مەن: "توغرا، مېنى فەرەڭلەردىن ئون دىنارغا سېتىۋېلىپ، يۈز دىنارغا ساڭا ئەسىر قىلىپ قويدى!" دەپ جاۋاپ بەردىم.

بىر قويىنى بىر چاغدا ئەمەلدار ئادەم

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بورىنىڭ ئاغزىدىن قۇتقازغان بەردەم.
كەچقۇرۇن بوغىزىغا پىچاق سۇرگەنتى،
قوينىڭ جېنى قاخشاپ، شۇنداق دىگەنتى:
"تارتىۋالدىڭ بورىدىن مېنى سالامەت،
ئۇزەڭ بىرە ئىكەنسەن، بىلدىم ئاقىۋەت!"

ھېكايەت (33)

بىر پادىشا بىر سوپىدىن سورىدى: "قىممەتلىك ۋاقتىڭىز قانداق ئۆتۈۋاتىدۇ؟" سوپى دىدى: "پۈتۈن كېچىنى مۇناجاتتا ئۆتكۈزىمەن، سەھەردە ھاجىتىمنى تىلەپ دۇئا قىلىمەن، كۈندۈزى بالا-چاقىلىرىمنى بېقىش كويىدىمەن!"

پادىشا سوپىنىڭ كىنايە سوزىنىڭ مەزمۇنىنى چۈشەندى-دە، ئۇنىڭغا تۇرمۇش ياردەم پۇلى بەلگىلەپ، ئۇنى ئائىلە غېمىنىڭ يۈكىدىن ئازات قىلىشقا بۇيرۇق قىلدى.

ئەي ئائىلە غېمىگە پاتقان چال،
ئەمدى سەن تېچلىقنى قىلما خىيال.
سەن پەرزەنت، نان، كىيىم ئۈچۈن غەمدە،
سەير ئېتەلمەيسەن يۇقارقى ئالەمدە.①

* * *

ئۇيلايمەن پۈتۈن كۈن سەھەردىن تا شام:

① يۇقارقى ئالەم — پەرىشتىلەر دۇنياسى.

"كېچىچە پەقەتلا ھەق بىلەن بولسام".
لېكىن كەچ نامازغا كىرىشسەم ئەگەر،
يەنە غەم: "پەرزەنتىم ئەتە نىمە يەر؟"

ھېكايەت (34)

شام زاھىتلىرىدىن بىرى جاڭگالدا كۈن ئۆتكۈزۈپ دەرەخ ياپراقلىرىنى يەيتتى. بىر پادىشا ئۇنىڭ قېشىغا زىيارەتكە بېرىپ، مۇنداق دىدى:

"ئەگەر ماقۇل كورسىڭىز، شەھەردە سىز ئۈچۈن بىر جاي راسلاپ بەرسەم، خاتىرجەم ئىبادەت قىلغان بولاتتىڭىز. باشقىلارمۇ نەپەسلىرىڭىز بەركاتىدىن بەھرىمەن بولۇپ، ياخشى ئىشلىرىڭىزغا ئەگەشكەن بولاتتى."

زاھىت ئۇنىمىدى. ۋەزىرلەردىن بىرى ئۇنىڭغا دىدى:

"پادىشانىڭ كوڭلى ئۈچۈن شەھەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ، بۇ جاينىڭ قانداقلىقىنى بىلىپ باقسىڭىز بولمامدۇ. ئەگەر كېيىن ئەزىزلەر ئۆتكۈزۈۋاتقان ۋاقىتنىڭ ساپلىقى بىگانە كىشىلەرنىڭ باردى-كەلدىسىدىن بۇلغىنىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئىختىيار ئۆزىڭىزدە!"

زاھىت شەھەرگە كەلدى، ئۇنى پادىشانىڭ خاس باغچە سارىيىغا ئورۇنلاشتۇردى. بۇ جاي شۇنداق دىلنى تارتىدىغان ۋە جانغا ھوزۇر بېغىشلايدىغان بىر جاي ئىدى.

گۈزەللەر مەكزىدەك مۇندا قىزىل گۈل،
مەھبۇبلار چېچىدەك خۇش پۇراق سۇنبۇل.

سوغاقتىن ئەندىككەن مۇندا ھەر چېچەك،
دايىنىڭ① سۈتىگە تەشنا بوۋاقتەك.

* * *

شاخ-شاختا قىزارغان ھەر ئانار گۈلى،
يېشىل دەرەخلەرنىڭ بىزەك مەشئىلى.

پادىشا دەرھال ئۇنىڭ ئالدىغا چىرايلىق بىر كېنىزەكنى ئەۋەتتى.

بۇ شۇنداق ئايجامالكى، جانغا ئاپەت،
سىياقى بىر مەلەك②، تاۋۇس قىياپەت.
سوپىلار تۇرقىنى بىر كورسە قالماس
تېنىدە زەررىچە ئارامۇ-تاقەت.

ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يەنە ئاجايىپ ساھىپجامال ۋە تولىمۇ كېلىشكەن بىر غۇلامنى ئەۋەتتى.

ئەتراپىدا تەشنالىقتىن كىشىلەر ئۆلگەي،
ئۇ بىرساقى، كورۇپ تۇرۇپ سۇ ئىچۈرمىگەي.
كوزلەر ئاڭا قاراپ-قاراپ پەقەت تويماستى،
ئىستىسقانىڭ③ تەشناسىدەك زادى قانماستى.

---

① دايە — ئىنكئانا.
② مەلەك — پەرىشتە.
③ ئىستىسقا — سۇ كېسىلى. بۇ كېسەلگە گىرىپتار بولغان ئادەم سۇنى قانچە ئىچسىمۇ قانمايدۇ.

زاھىت لەززەتلىك تائاملارنى يېيىشكە، ئىسىل كىيىملەرنى كىيىشكە باشلىدى. شېرىن مۇسلەر ۋە خۇش بۇي ئەتىرلەردىن ھوزۇرلىنىشقا ھەمدە غۇلام-كېنىزەكلەرنىڭ جامالىدىن زوق ئېلىشقا كىرىشتى. دانالار ئېيتقانكى، "گوزەللەرنىڭ جىڭگىلەك چاچلىرى ئەقىلنىڭ ئايىغىغا زەنجىردۇر ۋە ھۇشيارلىق قۇشى ئۈچۈن تۇزاقتۇر!"

بىلمەمنى، دىل ۋە دىنىمنى ساڭا بەردىم تامام،
دەر ھەقىقەت ئۇشبۇ كۇندە مەن زىرەك قۇش، سەنكى دام.

قىسقىسى، زاھىتنىڭ خاتىرجەم كېتىۋاتقان دەرۋىشلىك ھاياتى ئاخىرلاشتى. چۈنكى شۇنداق گەپ بار:

مەيلى ئالىم، مەيلى بوۋاي، مەيلى مۇرىت،
قەلبى تازا، تىلى ئۆتكۈر بۈيۈك دانا،
پەس دۇنياغا چۈشۈپ قالسا، ھالى شۇكى،
پۈتى ھەسەل ئىچرە پاتقان ھەرە گويا.

بىر كۈنى پادىشا ئۇنى كورۇشكە قىزىقىپ قالدى. قارىغۇدەك بولسا، زاھىتنىڭ ئاۋالقى تۇرقى ئۆزگەرگەن: مەڭزى قىزىرىپ، ئاپپاق سەمرىپ كېتىپتۇ، پەر ياستۇققا يولىنىپ ئولتۇرۇپتۇ، پەرى سۈپەت غۇلام بېشى ئۇستىدە تاۋۇس قانتىدىن ياسالغان يەلپۈگۈچ بىلەن يەلپۈپ تۇرۇپتۇ. پادىشا ئۇنىڭ سالامەتلىكىگە خوشال بولۇپ، ھەر توغرىلىق پاراڭلاشتى. گەپ ئاياغلىشاي دىگەندە پادىشا مۇنداق

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
تۈرلۈك ماقالە، قەدىمى ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دېدى: "مەن دۇنيادا مۇنۇ ئىككى خىل تەبىقىدىكى كىشىلەرنى دوست تۇتىمەن، بىرى ئالىملار، يەنە بىرى زاھىتلار!" بۇ يەردە جاھان كۆرگەن بىر پەيلاسوپمۇ بار ئىدى، ئۇ مۇنداق دېدى: "ئەي پادىشاھىم، دوستلۇقنىڭ شەرتى شۇكى، ھەر ئىككى تەبىقىگە ياخشىلىق قىلغايسەن: ئالىملارغا پۇل بەر، ئۇلار ئىلىم بىلەن تېخىمۇ كوپرەك شۇغۇللانسۇن، زاھىتلارغا ھېچنەرسە بەرمە، ئۇلار زاھىت بولۇپ قېلىۋەرسۇن."

نە ھاجەت چىرايلىق، خۇشرۇي ئايالغا
ئۇپا-ئەڭلىك، پەرداز، پىرۇزە ئۈزۈك.
تەقۋادار، نومۇسچان، ساپدىل دەرۋىشلەر
خەيرى-ئېھسان ئېنىنى ئالمىغان تۈزۈك.

* * *

نەرسەم بار تۇرۇپ، بولەكنى دېسەم،
زاھىت دېمىسۇن مېنى ھېچ ئادەم.

ھېكايەت (35)

مۇشۇ سوزلەرگە تازا باپ كېلىدىغان يەنە بىر ھېكايە بار. بىر پادىشا مۇھىم بىر ئىشقا دۇچ كېلىپ مۇنداق دېدى: "ئەگەر بۇ ئىش مېنىڭ مەقسىتىمدىكىدەك بېجىرىلىدىغان بولسا، زاھىتلارغا مۇنچىلىك پۇل سەدىقە بېرىمەن!" ئۇنىڭ ھاجىتى راۋا بولغاندىن كېيىن كوڭلىدىكى تەشۋىش تۈگىدى. ئەمدى ۋەدىسى بويىچە ئاتىغان نەزىرسىنى بېرىشكە توغرا كەلدى. پادىشا ئۆزىنىڭ خاس

قۇللىرىدىن بىرىگە بىر خالتا تەڭگە بېرىپ، زاھىتلارغا ئۈلەشتۈرۈپ بېرىشنى بۇيرۇدى. بۇ قۇل ئەقىللىق ھەم ھوشيار ئىكەن. ئۇ پۈتۈن كۈن كوچا ئايلىنىپ، كەچقۇرۇن قايتىپ كەلدى-دە، تەڭگىنى بىر سويۇپ، پادىشانىڭ ئالدىغا قويىدى ۋە دېدى: "مەن زاھىتلارنى شۇنچە ئىزدىسەممۇ، تاپالمىدىم!"

پادىشا دېدى: "نېمە دېگىنىڭ بۇ؟ بۇ مەملىكەتتە توت يۈز زاھىت بارلىقى ماڭا مەلۇمغۇ!"

قۇل دېدى: "ئەي جاھاننىڭ شاھى! ھەقىقى زاھىت پۇلنى ئالمايدۇ، كىمكى پۇلنى ئالىدىكەن، ئۇ زاھىت ئەمەس!"

پادىشا كۈلۈپ كەتتى-دە، ئوز يېقىنلىرىغا دېدى: "مېنىڭ تەقۋادار سوپىلارغا قانچىلىك مۇھەببەت-ھورمىتىم بولمىسۇن ۋە مۇنۇ قىزىل كوزنى قانچىلىك يامان كورمەي، لېكىن ھەقىقەت مۇشۇنىڭ تەرىپىدە!"

زاھىتكى، ئالسا تەڭگە-تىللا،
باشقا چىڭراق زاھىتنى قوللا.

ھېكايەت (36)

ئىخلاسى چىڭ بىر ئالىمدىن (كىشىلەر) سوراشتى: "ۋەقپىدىن كىرگەن ئاش توغرىسىدا پىكرىڭىز قانداق؟"

ئالىم جاۋاپ بەردى: "ئەگەر بۇنداق ئاش كوڭۈلنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان بولسا ھالال، ئەگەر مۇشۇ نانى دەپلا مەلۇم ئورۇندا ئولتۇرسا ھارام."

نانى تەقۋادار پەقەت ئالغاي ئىبادەت قىلسىلا،
نان ئۈچۈن ئۆلتۈرمىغاي ھەرگىز ئىبادەتكە ئۇلار.

ھېكايەت (37)

بىر دەرۋىش بىر جايغا كېلىپ قالدى، ئۇ جايىنىڭ ئىگىسى سېخى ۋە ئەقىللىق ئىدى. بىر توپ ئوقۇمۇشلۇق ۋە سوزمەن كىشىلەر ئۇنىڭ ئۇلپەتچىلىگىدە بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى شۇ زاماندا نازۇك پىكىرلىك چاخچاقچىلار ئارىسىدا ئادەت بولغىنىدەك بىرەردىن چاخچاق قىلىشتى، لەتىپە ئېيتىشتى. دەرۋىش باياۋاندا ئۇزۇن يول ماڭغاچقا ھېرىپ، ھالى قالمىغان ۋە قوسىقىمۇ ئاچ ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرسى چاخچاق تەرىقىسىدە مۇنداق دېدى. "سەنمۇ بىرەر نەرسە ئېيتىپ بىرەرسەن!" دەرۋىش دېدى: "مەندە باشقىلاردەك ئارتۇقچىلىق، چىچەنلىك يوق، مەن ھېچ نەرسە ئوقۇمىغان ئادەممەن، شۇڭا بىر بېيىت شېئىر ئوقۇپ بەرسەم، قانائەت قىلساڭلار!" ھەممەيلەن بىر ئېغىزدىن: "قېنى ئېيت!" دېيىشتى. دەرۋىش دېدى:

"ئاچ قوساقمەن نان تىزىلغان چوڭ بىر داسقان ئالدىدا،
خۇددى بويتاق قىز-جۇۋانغا خاس بىر ھاممام ئالدىدا!"

ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى-دە، ئۇنىڭ چاخچىقىنى تولىمۇ ياقتۇرۇپ، داسقاننى ئۇنىڭ ئالدىغا تارتتى. ساھىپخان مۇنداق دېدى: "دوستۇم، بىر دەم تەخىر قىل، خىزمەتكارلىرىم قىيما كاۋاپ

تەييارلاۋاتىدۇ."
دەرۋىش تائامدىن بېشىنى كۆتىرىپ دېدى:

"ئالدىمدا قىيما بولمىسا مەيلى،
ئاچ قوساققا قۇرۇق نان ئۆزى قىيما."

ھېكايەت (38)

بىر مۇرىت ئۇزىنىڭ پىرىگە دېدى: "قانداق قىلارمەن؟ خالايىقتىن ماڭا ھېچ ئارامىلىق يوق، ئۇلار قېشىمغا تولا كېلىۋالىدۇ، ئۇلارنىڭ كېلىپ-كېتىشىدىن مېنىڭ ئىبادەت قىلىدىغان ۋاقتىم زايا بولۇپ كېتىۋاتىدۇ!"

ئۇستازى دېدى: "ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى كەمبەغەللىرىگە پۇل قەرز بەر، بايلىرى بولسا، ئۇلاردىن نەرسە سورا، ئۇلار ئىككىنچى ئەتراپىڭدا ئايلانمايدۇ."

ئەگەر ئىسلام لەشكىرىگە بولسا باشلامچى گاداي،
خەۋپسىرەپ نەرسە سوراشتىن چىنغچە كاپىر قاچار.

ھېكايەت (39)

بىر قانۇنشۇناس ئالىم ئاتىسىغا دېدى: "ماڭا نەسىھەتچىلەرنىڭ بۇ ھەشەمەتلىك، يېقىملىق سوزلىرى ھېچقانداق تەسىر كۆرسەتمەيدۇ، چۈنكى مېنىڭ قارىشىمچە، ئۇلارنىڭ ئىش-ئەمەلىيىتى گەپ-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، ھەدىمىي ئەسەر ۋە قوللانمىلار ئامبىرى

سۆزلىرىگە ئۇيغۇن ئەمەس.

ئۆگىتىپ ئەلگە تەركى دۇنيانى،
ئۆزلىرى يىغار مالۇ-دۇنيانى.
ئەمەلسىز ئالىم نە دىسە دىسۇن،
سۆزىگە ھېچكىشى ئەمەس مەپتۇن،
يامان ئىش قىلمىسا، شۇدۇر ئالىم،
خەلققە دەپ، ئۆزى قىلمىسا زالىم.

'كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنى بۇيرۇپ، ئۆزەڭلارنى ئۇنتامسىلەر؟'①

ئالىمكى، بولسا بەخت. قوساقپەرۋەر،
ئۆزى بىر ئازغۇندۇر، بولالماس رەھبەر."

ئاتىسى دېدى: "ئوغلۇم، بۇنداق قۇرۇق خىيال ئارقىسىدا نەسىھەتچىلەرنىڭ تەربىيىسىدىن باش تولىغاپ، ھەممە ئالىملارنى ئازغۇن دىيىش كېرەك ئەمەس، پاك ئالىمنى تاپىمەن دەپ، ئىلىمنىڭ پايدىسىدىن قۇرۇق قېلىش شۇنداق بىر قارىغۇغا ئوخشاشكى، بىر كېچىسى ئۇ ياتقاقتا يىقىلىپ چۈشۈپ: 'ئەي مۇسۇلمانلار، يولۇمغا چىراق تۇتۇپ بېرىڭلار!' دەپتۇ. بىر مازاقچى ئايال: 'سەن چىراقنى كۆرمىسەڭ، چىراقنىڭ يورۇقىدا نىمىنى كۆرەلەيسەن؟' دەپتۇ.

① قۇرئان، 2 ـ سۈرە، 44 ـ ئايەت.

شۇنىڭدەك، ۋەز ئېيتىلىدىغان جاي گەزمالچىلار دۇكىنىغا ئوخشايدۇ، نەق پۇل تۆلىمەي، بۇ يەردىن رەخ ئالالمىغىنىڭدەك، بۇ يەرگىمۇ ھەقىقى مەيلى-مۇھەببىتىڭ بولمىسا، مەنىۋى لەززەتكە ئىگە بولالمايسەن."

قۇلاق سال جان بىلەن ئالىم سۆزىگە،
قىلسىمۇ سۆزىگە ماس ئەمەس ئىش-كار.
ۋالاقتەككۇرلەرنىڭ سۆزى بىھۇدە،
ئۇخلىغاننى ئۇخلىغان قىلالماس بىدار.
ھەركىم قۇلىغىدا تۇتسۇن نەسىھەت،
ھەتتاكى بولسۇن ئۇ تامدىكى شوئار.

* * *

خانىقادىن مەدرىسەگە كەلدى بىر دانا،
ئۈزۈپ ئەھلى تەرىقەتتىن مۇناسىۋەتنى.
سورىدىم: "قانداق ئالىم بىلەن سوپىنىڭ پەرقى،
ئۇنى تاشلاپ، خالاپ قاپسەن بۇنداق ئۇلپەتنى؟"
دېدى: "سوپى قۇتقۇزىدۇ ئۆز پالاسىنى
بۇ قۇتقۇزار سۇ مەۋجىدىن ئىنسانىيەتنى."

ھىكايەت (40)

بىرسى يول ئۈستىدە مەس پېتى ئۇخلاپ قالغان ۋە ئىختىيار تىزگىنىنى قولىدىن بېرىپ قويغان ئىدى. يېنىدىن بىر سوپى ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ قەبىھ ھالەتتە ئۇخلاپ ياتقانلىقىغا يامان نەزەر

بىلەن قارىدى. مەس يىگىت بېشىنى كوتىرىپ دېدى:
(ئۇلار) "ئەھمىيەتسىز نەرسىنىڭ يېنىدىن ئۆتسە، ئالىجاناپلىق
بىلەن ئۆتۈپ كېتىدۇ."①

يىرگىنمىگىن، ئەي تەقۋادار، گۇناھكاردىن،
ئىللىق نەزەر سالغىن ئاڭا شەپقەت بىلەن.
نالايىق ئىش قىلغان بولسام ئەگەردە مەن،
ئۆت يېنىمدىن مەرتلەر كەبى ھىممەت بىلەن.

ھىكايەت (41)

بىر توپ هاراقكەش بىر دەرۋىشكە قارشى چىقىپ، ئۇنى ئاغزىغا كەلگەنچە تىللىدى، ئۇردى ۋە رەنجىتتى. دەرۋىش تاقەت قىلالماي تەرىقەت پىرىنىڭ② ئالدىغا كېلىپ، بولغان ئەھۋالنى شىكايەت قىلدى.

پىر دېدى: "ئوغلۇم، دەرۋىشلەرنىڭ جەندىسى — چىداش، رازى بولۇشنىڭ تونىدۇر. كىمكى بۇ تونىنى كىيىپ تۇرۇپ، بەختسىزلىككە بەرداشلىق كورستەلمىسە، يالغان دەرۋىش بولىدۇ، جەندە كىيىش ئۇنىڭغا هارام."

لايلانماس چوڭ دەريا بىر تال تاش بىلەن،

---

① قۇرئان، 25 - سۇرە، 72 - ئايەت.
② تەرىقەت پىرى — سوپىلارنىڭ پىرى، ئىشان.

رەنجىگەن سوپىدۇر بىر تېيىز ئېرىق.

* * *

سەۋرە قىل، يەتسە زىيانكەشلىك ساڭا،
ئەپۇ قىلساڭ يۇيۇلار بارچە گۇنا.
ئەي بۇرادەر، توپا بولغۇڭ ئاقىۋەت،
توپا بولماقتىن بۇرۇن سەن بول توپا.

ھىكايەت (42)

بىر قىسسە ئاڭلىغىن باغدات شەھرىدە،
تالىشىپ قاپتۇ سوز بايراق ھەم پەردە.
جەڭلەردە كونارغان، چاڭ باسقان بايراق
ئۆپكىلەپ پەردىگە دەر ئىدى مۇنداق:
"سەن بىلەن ئىككىمىز خىزمەتتە ئورتاق،
سۇلتانىنىڭ قۇلىمىز ئوردىدا ھەر چاغ.
خىزمەتتىن بىر دەممۇ يوق مەندە ئارام،
كۈن - تۈنۈم ئوتىدۇ سەپەردە① تامام.
سەن بولساڭ چەكمەيسەن جاپا ھېچقاچان،
كورمەيسەن نە قەلئە، نە چول، چاڭ - توزان.
قەدىمىم ئىلگىرى سەندىن غەيرەتتە،
خوش، نەچۈن سەن ئارتۇق ئىززەت - ھورمەتتە؟
ئاي يۈزلۈك غۇلاملار قۇچار بېلىڭدىن،

---

① سەپەردە — ھەربى سەپەردە، جەڭ مەيدانلىرىدا.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئەترە بوي كىنزەك نۇتار قولۇڭدىن.
مەن بولسام هەر دائىم ئەسكەر قولىدا،
ئەركىم يوق، سەرگەردان جەڭلەر يولىدا"
دىدى پەردە: "مىنىڭ بىشىم ئاستاندا،①
گىدەيمەس سىنىڭدەك ئىگىز ئاسماندا.
كىمكى بوينىنى قىلسا بىر خادا،
ئۆزىنى بويىندىن قىلىدۇ جۇدا!"

هىكايەت (43)

بىر پاكدىل كىشى بىر پەهلىۋاننى راسا غەزەپلەنگەن ۋە ئاغزىدىن كۆپۈك ئاققان هالەتتە كوردى. ئۇ كىشى سورىدى: "ئۇنىڭغا نىمە بولغاندۇ؟" (كىشىلەر) جاۋاپ بىرىشتى: "ئۇنى پالانچى تىللاپتۇ."
پاكدىل كىشى دىدى: "بۇ پەسكەش يۈز پاتمان تاشنى كوتىرىدۇ، بىرەر ئىغىز گەپنى كوتىرەلمەدىكەن!"

ماختىنىپ مۇشتۇك بىلەن مەرتلىكنى دەۋا قىلمىغىن،
بىر يۈرەكسىز زاتى پەسسەن، مەيلى ئەرسەن، يا ئايال.
گەر قولۇڭدىن كەلسە بىر ئىغىزنى شىرىن ئەيلىگىن.
ئەر ئەمەسسەن بىر ئىغىزنى مۇشت بىلەن قىلساڭ ئۇۋال.

* * *

① ئاستان — بوسۇغا.

ئەگەر يىرتسا بىراۋ پىل ماڭلىينى،
ئەر ئەمەس، ئۇندا يوق قىلچە ئادىمىيەت.
يارالغاندۇر توپا-تۇپراقتىن ئادەم،
ئادەممەس، بولمىسا كەمتەرلىك ئادەت.

هىكايەت (44)

بىر تەقۋادادىن "ساپا ئەهلى"① نىڭ ئەخلاقى توغرىسىلىق گەپ سورىغان ئىدىم. ئۇ كىشى مۇنداق دىدى: "ئۇلار ئەڭ ئاز دىگەندە دوستلىرىنىڭ كوڭلىدىكى مۇرات-خاهىشىنى ئوز مەنپەئەتلىرىدىن ئۇستۈن قويىدۇ. دانالار ئىيتقانكى، ’ئوزى بىلەنلا باغلىنىپ قالغان بۇرادەر بۇرادەر ئەمەس، ئوزمۇ ئەمەس.‘"

يولدا ئالدىرىغان ساڭا هەمرا ئەمەس،
ساڭا دىلنى بەرمىگەن ئاشنا ئەمەس.

* * *

تۇققىنىڭدا بولمىسا ئىنساپ-دىيانەتتىن پۇراق،
سەن يىقىنلىق رىشتىسىنى ئۈزگىنىڭ مىڭ ياخشىراق.

ئىسىمدىكى، مۇشۇ بىيىتتىكى سوزۇمگە بىر مۇنازىرىچى ئىتىراز بىلدۈرۈپ مۇنداق دىدى: "هەق تائالا ئوزىنىڭ مۇقەددەس كىتاۋىدا تۇققانلىق رىشتىسىنى ئۈزۈشنى مەنئى قىلغان ۋە ئوز تۇققانلىرىغا مىهرى-مۇهەببەت بىلەن قاراشنى بۇيرۇغان. ئەمما سىنىڭ

① "ساپا ئەهلى" — سوپىلار كوزدە تۇتۇلىدۇ.

ئېيتقانلىرىڭ بۇنىڭغا خىلاپ!"

مەن دېدىم: "گېپىڭ خاتا، (مېنىڭ سوزلىرىم) قۇرئانغا مۇۋاپىق كېلىدۇ، قۇرئانىدا مۇنداق دېيىلگەن: 'ئەگەر ئاتا-ئاناڭ قانداقتۇ سەن بىلمىگەن بىر نىمىنى ماڭا شېرىك قىلىشقا سېنى مەجبۇر قىلسا، ئۇ هالدا ئۇلارغا ئىتائەت قىلما!'"①

بولسا گەر مىڭ تۇغقىنىڭ ئاللاغا يات، كوڭلى چىگىش،
بىر خۇداغا ئاشنا يات تەن بىلەن دەرهال تېگىش.

هىكايەت (45)

باغداتتا خۇش خۇي بىر چال بار ئىدى،
ئۇماق قىزىنى موزدۇزغا بەردى.
قىزنىڭ لېۋىنى باغرى تاش تەنتەك،
چىشلىدى قاتتىق، ئاقتى قان ئۇقتەك.
بۇ هالنى كورۇپ ئەتىسى ئاتا،
كۇياۋگە بېرىپ كايىدى راسا:
"ئەي پەسكەش چىشلىك نىمانچە يامان،
چەممۇ قىز لېۋى؟ چايناپسەن هايۋان!"
بۇ سوزۇم چىندۇر، قىلمىدىم مازاق،
راست ئىش دەپ بىلگىن، بولمىسۇن چاخچاق:
سىڭسە بىراۋغا بىر يامان ئادەت،
چىقماس تېنىدىن ئولگىچە پەقەت.

① قۇرئان، 29-سورە، 8-ئايەت.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

هىكايەت (46)

بىر ئالىمنىڭ ئىنتايىن سەت بىر قىزى بار ئىدى، ياتلىق قىلىدىغان ۋاقتى كېلىپ قالدى، ئەمما قىزنىڭ مەهرىگە نۇرغۇن مال-دۇنيا قوشۇپ بېرەي دېسىمۇ، هېچكىم ئۇ قىز بىلەن توي قىلىشنى خالىمىدى.

بەتچىراي قىزنىڭ ئىشى ئىكەن بەك تەس،
كەلمىگەي كارغا كىمخاپ بىلەن ئەتلەس.

ئاخىر قىزنى بىر ئەئماغا چىقىرىشقا توغرا كەلدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، شۇ ئارىدا سەرەندىپتىن① بىر تېۋىپ كېلىپ قالغان، ئۇ قارىغۇلارنىڭ كوزىنى ساقايتىشنى بىلىدىكەن. (كىشىلەر) ئالىمدىن سوراشقان: "نىمىشقا كۇيوغلۇڭنىڭ كوزىنى داۋالاتمايسەن؟"

ئالىم مۇنداق دېگەن: "ئەگەر كوزى كورىدىغان بولسا، قىزىمنى قويۇۋېتەرمىكىن، دەپ قورقىمەن!"

ياخشىكەن سەت ئايالغا بىر كوز ئەر.

هىكايەت (47)

بىر پادىشا بىر توپ دەرۋىشكە هاقارەت كوزى بىلەن قارىغان ئىدى. ئۇلاردىن بىرى پاراسەت بىلەن بايقاپ قېلىپ، مۇنداق

① سەرەندىپ — سەيلون ئارىلى.

دېدى: ”ئەي پادىشا، بۇ دۇنيادا ساڭا قارىغاندا تەشۋىشسىز ئازراق، تۇرمۇشىمىز خۇشراق، ئۆلگەندە باراۋەر، قىيامەتتە سەندىن ياخشىراقمىز!“

بولسىمۇ پادىشا ئەلگە ھۆكۈمران،
دەرۋىشكە لازىمى قوساققا بىر نان.
ئۇ ھەم بۇ—ئىككىسى ئۆلۈم يەتكەندە،
كېتىدۇ جاھاندىن يالاڭ كېپەندە.
خالىساڭ دۇنيادىن يۈكۈڭنى تاڭماق،
شاھلىقتىن گادايلىق، شەكسىز، ياخشىراق.

دەرۋىشنىڭ تاشقى ئالامىتى—جەندە چاپان بىلەن چېچىنىڭ قىرىلغانلىقى: ھەقىقى ماھىيىتى—كۆڭلى تىرىك، نەپسى ئۆلگەنلىكى.

لېكىن دەرۋىش ئەمەس خەلقتىن نېرى دەۋادا ئولتۇرسا،
ئۇنىڭغا قارشى چىقسا كىم، شۇ ئانلا جەڭ ئۈچۈن تۇرسا.
ئەگەر تۈگمەن تېشى تاغدىن بېشىغا دومىلاپ چۈشسە،
ئەمەس ئۇ جىمىڭ سوپى، شۇ تاش يولىدىن نېرىغا قاچسا.

دەرۋىشلەرنىڭ تۇرمۇش يولى—خۇدانى ياد ئېتىش ۋە شۈكۈر قىلىش، خىزمەت، تائەت-ئىبادەت، ئۆزىنى پىدا قىلىش، ئازغا قانائەت قىلىش، خۇدانىڭ بىرلىكىگە پۈتۈش، ئۈمىت باغلاش، بوي سۇنۇش ۋە سەۋرە قىلىش. كىمىكى مۇشۇ سۈپەتلەرگە ئىگە بولسا ھەقىقى دەرۋىشتۇر، گەرچە ئىسىل تون كىيگەن بولسىمۇ. ئەمما

بىكارچى، سالپا-ساياق، بىناماز، شەھۋەتپەرەس، ھەۋەسكە بېرىلگەن ئادەملەر باركى، ئۇلار كۈندۈزنى شەھۋەتپەرەسلىك بىلەن كېچىدەك ئۆتكۈزىدۇ، كېچىنى غەپلەت ئۇيقۇسىدا كۈندۈزگە ئۇلايدۇ، ئوچرىغان نەرسىلەرنى يەيدۇ، ئاغزىغا كەلگەننى سۆزلەيدۇ، مانا بۇلار سوپىلىق پەردىسىگە ئورۇلۇۋالسىمۇ، بۇزۇقلاردۇر.

ئەي ئىچى قۇرۇق تەقۋا-دىيانەتتىن،
تېشىڭغا كىيگەن تون تامام رىيا.
ئاسما ئىشىكىڭگە يەتتە رەڭ پەردە،
ئۆيۈڭگە سالغىنىڭ قومۇش بورا.

ھېكايەت (48)

نەچچە دەستە گۈل كوردۇم، ياشنىغان راسا،
بىر قۇچاق ئوت بىلەن باغلانغان ئەمما.
مەن دېدىم: ”نېمە ئىش، ئەرزىمەس گىيا
گۈل بىلەن تۇرۇپتۇ ئەجەپ بىر جايدا؟“
”توختاپ تۇر،—دېدى-دە، يىغلىدى گىيا:
دوستلۇقنى ئۇنۇتماس سېخىلار ئەسلا!
رەڭ، جامال، خۇش پۇراق گەرچە مەندە يوق،
ئاخىر مەن ئالغانغۇ شۇ باغدىن ئوزۇق؟“

كەرەملىك خۇدانىڭ بىر بەندىسىمەن،
قەدىمى نېمەتنىڭ ئەرزەندىسىمەن.

قولۇمدىن ئىش كەلسۇن، مەيلى كەلمىسۇن،
ئۇمىدىم: ئىگەمنىڭ لۇتپى يار ئولسۇن.
مەنكى بىر قۇرۇق قول، ئاز ئىبادىتىم،
سەرمايە قىلغۇدەك يوقتۇر تائىتىم.
ھەق قىلار بەندىنىڭ ئىشىغا چارە،
ئىلاجىسىز قالغاندا قۇلى بىچارە.
ئادەتتۇر: غوجىسى بولسا ئەركتىن شات،
قېرىغان قۇلىنى قىلىدۇ ئازات.
ئالەمنى بىزىگەن ئۇلۇغ خۇدايىم،
قېرىغان بەندەڭمەن، كەچۈر گۇناھىم.
رىزا كەئبىسگە سەئدى سەن يول تۇت،
ھەق يولىدا ماڭغىن ئەي بەندە مەزمۇت!
كىم بۇ ئىشىكتىن باش تارتسا بەختىدۇر قارا،
چۇنكى باشقا ئىشىكنى تاپالماس ئەسلا.

ھېكايەت (49)

(كىشىلەر) بىر ھەكىمدىن سوراشتى: "ساخاۋەت ياخشىمۇ، شىجائەت؟" ھەكىم دىدى: "ساخاۋەتلىك كىشى شىجائەتكە مۇھتاج ئەمەس!"

بەھرام گور① قەۋرىدە باردۇر بىر پۈتۈك:

① بەھرام گور — ئىرانىنىڭ ساسانىلار سۇلالىسىدىن بىر پادىشانىڭ ئىسمى.

"تومۇر پەنجىلەردىن ئۇچۇق قول تۇزۇك!"

* * *

ھاتەم تائى① بۇ جاھاندىن كەتتى، لېكىن
يۈكسەك نامى، پەزىلىتى مەڭگۈ ياشار.
مىلىنىڭ ئاشسا، بەرگىن زاكات، چۈنكى باغۋەن
قىرقىپ تۇرسا تەكنى، ئۈزۈم شۇنچە ئوخشار.

① ھاتەم تائى — سېخىلىق بىلەن مەشھۇر بولغان بىر كىشى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئۈچىنچى باپ

قانائەت قىلىشنىڭ پەزىلىتى توغرىسىدا

ھېكايەت (1)

مەغرىپلىك بىر تىلەمچى ھەلەبنىڭ گەزمال رەستىسىدىكى دۇكاندارلارغا مۇنداق دېگەن: "ئەي بايلار! ئەگەر سىلەردە ئىنساپ بولۇپ، بىزدە قانائەت بولغان بولسا، ئۇ چاغدا تىلەمچىلىك ئادىتى دۇنيادىن يوقالغان بولاتتى!"

ئەي قانائەت، مېنى ئۆزەڭ باي قىل،
سەندىن ئارتۇق جاھاندا نېمەت يوق.
سەۋر بۇلۇڭى لۇقمانغا بولدى نېسىپ،
كىمدە سەۋر يوق بولسا، ھېكمەت يوق.

ھېكايەت (2)

مىسىردا ئىككى ئەمىرزادە بار ئىدى، بىرى ئىلىم ئۆگەندى، يەنە بىرى مال-دۇنيا توپلىدى. ئاخىرغا بېرىپ، بىرى ئۆز زامانى-

سىنىڭ ئەللامىسى① بولدى، يەنە بىرى مىسىرنىڭ ئەزىزى② بولدى. بۇ باي بولغىنى ئالىمغا ھاقارەت كۆزى بىلەن قاراپ مۇنداق دېدى: "مەن سەلتەنەتكە يېتىشتىم، سەن يەنىلا مىسكىنلىكتە قالدىڭ!"

ئالىم دېدى: "ئەي بۇرادەر، مەن ئاللاتائالانىڭ نېمىتىگە سەندىن كۆپرەك شۈكۈر قىلسام بولىدۇ، چۈنكى مەن پەيغەمبەرلەرنىڭ مىراسىغا يەنى ئىلىمگە ئىگە بولدۇم، سەن بولساڭ فىرئەۋن بىلەن ھامانىنىڭ مىراسىغا يەنى مىسىرنىڭ شاھلىقىغا ئىگە بولدۇڭ!"

مەن گويا چۈمۈلە، دائىم دەپسەندە،
بىراق ئەمەس ھەرە — چاققاق گىزەندە.
بۇ نېمەت شۈكرىنى تۈگىتەي قاچان؟
بولمىدىم ئەزگۈچى ياۋۇز زوراۋان.

ھېكايەت (3)

ئاغلىشىمچە، بىر دەرۋىش نامراتلىق ئوتىدا كۆيگەن ۋە قۇراق چاپىنىنى ياماپ كۈن ئۆتكۈزگەن، شۇنداق بولسىمۇ ئۆزىنىڭ غېرىپ كۆڭلىگە ئارام بېرىش ئۈچۈن مۇنداق دەيتتى:

كۇپايە بىزگە قۇرۇق نان، جەندە چاپان،
خەقنىڭ مىننىتىدىن ئۆز جاپايىمىز ئوبدان.

---

① ئەللامە — ئاكادېمىك، داڭلىق ئالىم.
② ئەزىز — ئوتتۇرا ئەسىردىكى مىسىردا مالىيە ۋەزىرى.

بىر كىشى ئۇنىڭغا دېدى: "نېمە ئولتۇرىسەن؟ بۇ شەھەردىكى پالان ئادەم بەك مەرت ۋە تولىمۇ سېخى ئادەم. ئۇ ئازات ئەرلەرنىڭ خىزمىتىگە بەل باغلىغان ۋە ئۇلارنىڭ كوڭلىنى قاچان تاپارمەن دەپلا ئولتۇرۇپتۇ؛ ئەگەر سېنىڭ بۇ ھالەتتە ئىكەنلىكىڭنى بىلسە، ئەزىز كوڭلۇڭنى تەسكىن تاپتۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغىنى ئۈچۈن مىننەتدار بولىدۇ!"

دەرۋىش دېدى: "بۇ گېپىڭنى قوي، ئوز ھاجىتىنى سوراپ، كىشىنىڭ ئالدىغا بارغاندىن كورە خىلۋەت بىر جايدا ئولگەن ياخشى!"

ياخشىدۇر ياماق تىكمەك، سەۋر بۇلۇڭىدا ئوتمەك،
چاپان تىلەپ بايلارغا ئەرز نامە يازغاندىن.
دوزاخ ئوتىنىڭ، شەكسىز، پەرقى يوقتۇر ھېچقانداق
خوشنىدىن مەدەت ئېلىپ جەننەتسىرى بارغاندىن.

ھېكايەت (4)

ئەجەم① پادىشالىرىدىن بىرى بىر ئۇستا تىۋىپنى مۇھەممەد مۇستەفا — سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋە سەللەم — نىڭ خىزمىتىگە ئەۋەتكەن ئىدى.

(تىۋىپ) ئەرەپ دىيارىدا ساق بىر يىل تۇرغان بولسىمۇ، ھېچكىم

① ئەجەم — ئىران ۋە تۈرك مەملىكەتلىرىنى كورسىتىدۇ. بۇ يەردە ئىران كوزدە تۇتۇلغان.

ئۇنىڭ ئالدىغا كېسەل كورسىتىشكە كەلمىدى ياكى داۋالىنىش چارىلىرىنى سورىمىدى. شۇڭا ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئالدىغا كېلىپ شىكايەت قىلدى: "مېنى بۇ يەرگە ساھابىلارنى داۋالاش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئىدى، ئەمما شۇ كەمگىچە ھېچكىم قېشىمغا كېلىپ كورۇنۇشنى خالىمىدى، مەن بەندە تاپشۇرۇلغان خىزمەتنى بەجا كەلتۇرسەم بولماستى؟"

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام دېدى: "بۇ كىشىلەرنىڭ ئادىتى شۇكى، ئىشتىھاسى غالىپ بولمىغىچە ھېچنېمە يېمەيدۇ ۋە ئىشتىھاسى پەسەيتۇرگەنگە قەدەر، تائامدىن قولىنى تارتىپ تۇرىدۇ!"

تىۋىپ: "تېنى ساق تۇرغانلىقنىڭ سەۋەبى ئەنە شۇ!" دېدى-دە، يەر ئوپۇپ كېتىپ قالدى.

دانىشمەن شۇ چاغدا سوز ئاچقاي پەقەت،
يا قىلغاي نائىلاج يېمەككە ھەركەت —
سۇكۇتتىن ئوزگە يەتكەندە زىيان،
ياكى يېمەسلىكتىن چىقار بولسا جان.
شۇ چاغدا گەپ-سوزى بولۇر ھېكمەت،
يېگىنى تېنىگە بېرەر قۇۋۋەت.

ھېكايەت (5)

ئەردەشىر بابكاننىڭ① تەرجىمھالىدا ئېيتىلىشىچە، ئۇ بىر ئەرەپ

① ئەردەشىر بابكان — ساسانىلار سۇلالىسىنى قۇرغۇچى.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھەكىمدىن: "بىر كۈندە قانچىلىك تائام يېسە بولار؟" دەپ سوراپتۇ. "يۈز دەرەم ئېغىرلىقىدا يېسە كۇپايە قىلىدۇ" دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ھەكىم. ئەردەشىر سوراپتۇ: "مۇنچىلىك تائام قانچىلىك قۇۋۋەت بېرەر؟" ھەكىم ئېيتىپتۇ: "مۇشۇ مىقداردا بولسا سېنى كوتىرىدۇ، بۇنىڭدىن ئارتۇغىنى سەن كوتىرىسەن، يەنى شۇنچىلىك تائام سېنى ئۆرە تۇرغۇزىدۇ، بۇنىڭدىن ئارتۇغى ساڭا يۈك بولۇپ قالىدۇ."

تائام دىگەن ياشىماق، ئىبادەت ئۈچۈن،
سېنىڭچە، ياشىماق ھالاۋەت ئۈچۈن.

ھېكايەت (6)

خۇراسانلىق ئىككى دەرۋىش ھەمسەپەر بولۇپ بىرلىكتە ساياھەتكە چىقىپتى. بىرى ئاجىز ئىدى، چۈنكى ئىككى كۈندە بىر قېتىم كەچتە ئىپتار قىلاتتى، يەنە بىرى كۈچلۈك بولۇپ، ھەر كۈنى ئۈچ ۋاق تاماق يەيتتى. كۈتۈلمىگەندە، بىر شەھەرنىڭ دەرۋازىسىدا ئۇلار جاسۇس دىگەن تۆھمەت بىلەن تۇتۇلۇپ، ھەر ئىككىسى بىر ئۆيگە سولاندى، ئىشىك لاي بىلەن چاپلىۋېتىلدى.

ئىككى ھەپتىدىن كېيىن مەلۇم بولدىكى، بۇلار گۇناسىز ئىكەن. ئىشىكنى ئېچىپ قارىسا، كۈچلۈگى ئۆلۈپ، ئاجىزى تىرىك قاپتۇ. ھەممە ھەيران قېلىشتى. بىر دانىشمەن دىدى: "ئەگەر بۇنىڭ تەتۈرسىچە بولغاندا، ئەجەپلىنەرلىك ئىش بولاتتى. چۈنكى ئاۋۇ بىرسى كوپ يىيىشكە ئادەتلەنگەچكە، ئاچلىققا بەرداشلىق بېرەلمەي، قىينىلىپ ئۆلگەن، مۇنۇ بىرسى نەپسىنى تىزگىنلەپ كەلگەنلىكتىن،

تەبىئىكى، ئۆز ئادىتى بويىچە سەۋر قىلىپ سالامەت قالغان!"

كىمكى ئاز يىيىشنى قىلسا ئادەت،
بېشىغا چۈشسە كۈن ئاسانلا يەڭگەي.
ئەگەر سەمرىتسە تەننى مولچىلىقتا،
ئېغىر كۈن كەلسىلا تەڭلىكتە ئۆلگەي.

ھېكايەت (7)

ھەكىملەردىن بىرى ئوغلىنى كوپ تاماق يىيىشتىن توستى. چۈنكى بەك تويۇنۇپ كېتىش ئادەمنى كېسەل قىلىدۇ. ئوغلى مۇنداق دىدى: "ئاتا! ئاچلىق كىشىلەرنى ئۆلتۈرىدۇغۇ. ئاڭلىمىغانمىدىڭ، ئاقىللار ئېيتىدۇ: ئاچلىققا چىداپ يۈرگەندىن توقلۇق بىلەن ئۆلگەن ياخشى!" ئاتىسى دىدى: "ئۆلچەمنى ساقلا، 'يەڭلار، ئىچىڭلار، ئەمما ئىسراپ قىلماڭلار'."①

تاماق يە ۋە لېكىن يىمە قۇسقىچە،
ھەم ئازمۇ يىمىگىن جېنىڭ چىققىچە.

* * *

تائام دىگەن گەرچە ھەر ئان جانغا راھەت،
چەكتىن ئاشسا كېسەل قىلار تائام بەزەن.

① قۇرئان، 7 ـ سۈرە، 31 ـ ئايەت.

گۆلقەن تەنگە زىيان قىلار يىسەڭ زورلاپ،
لايىغىدا يىسەڭ قۇرۇق نانمۇ گۆلقەن.

ھېكايەت (8)

بىر كېسەل ئادەمدىن (كىشىلەر) سوراشتى: "كۆڭلۈڭ نېمىنى خالايدۇ؟" ئۇ دېدى: "كۆڭلۈم ھېچنېمىنى خالىماسلىقنى خالايدۇ!"

ئاشقازان لىق بولۇپ، ئاغرىسا قوساق،
كار قىلماس ئۇنىڭغا چارە ھېچقانداق.

ھېكايەت (9)

ۋاسىت① شەھىرىدە بىر باققالنىڭ سوپىلار گەردىنىدە بىر نەچچە تەڭگە پۇلى يىغىلىپ قالغان ئىدى. باققال ھەركۈنى پۇلنى تەلەپ قىلىپ، قوپال سوزلەرنى قىلاتتى. ئۇنىڭ قاتتىق قىستىشىدىن سوپىلارنىڭ يۈرىگى زىدە بولسىمۇ، سەۋر قىلىشتىن بولەك چارىسى يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى پاكدىل بىر ئادەم مۇنداق دېدى: "باققالغا پۇل توغرىلىق ۋەدە بېرىشتىن نەپسىنى پالان تاماقنى يەيسەن دەپ گوللاش ئاسانراق!"

بايىنىڭ ئېھسانىنى ئالمىغان تۈزۈك،
غالچىدىن گەپ ئاڭلاپ جاپا تارتقاندىن.

① ۋاسىت — ئىراقتىكى بىر شەھەر.

بىر ئۆمۈر گوش يېمەي ئۆلگەن مىڭ ياخشى،
قاسساپتىن گەپ ئاڭلاپ ئىزا تارتقاندىن.

ھېكايەت (10)

بىر مەرت يىگىت تاتارلار① بىلەن بولغان جەڭدە قاتتىق يارىدار بولغان ئىدى. بىر كىشى ئۇنىڭغا دېدى: "پالان سودىگەردە چاپىدىغان دورا بار، سورىساڭ، بەلكىم، ئايىماس!" ئېيتىلىشىچە، بۇ سودىگەرنىڭ بېخىللىق بىلەن نامى چىققان ئىكەن.

بۇ بېخىلنىڭ داستىخىنىدا بولسا كۈن نان ئورنىدا،
تا قىيامەت ھېچكىشى كورمەس ئىدى كۈن نۇرىنى.

مەرت يىگىت دېدى: "ئەگەر مەلھەم دورىنى سورىسام، يا بېرىدۇ، ياكى بەرمەيدۇ، ئەگەر بەرسە، يا پايدا قىلىدۇ ياكى پايدا قىلمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئۇنىڭدىن سورىغان نەرسە ئادەم ئۆلتۈردىغان زەھەر بولىدۇ."

پەسلەردىن يالۋۇرۇپ سورىساڭ نانىنى،
تېنىڭگە سىڭىسمۇ خورىتار جانىنى.

① تاتارلار — مۇئەللىپ بۇ يەردە ۋە باشقا ئورۇنلاردا موڭغۇل ئىستىلاچىلىرىنى تاتار دەپ ئاتايدۇ.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قىسسە ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھەكىملەر ئېيتىدۇ: مەسىلەن، ئابىھاياتنى ئابرويى ئۈچۈن ساتماقچى بولۇشسا، دانا كىشى ئۇنى سېتىۋالمايدۇ، چۈنكى خورلۇقتا ياشىغاندىن كېسەل بىلەن ئۆلگەن ياخشى!

ياخشىدۇر خوش خۇيدىن ئىچمەكلىك زەھەر،
بەتچىراي قولىدىن ئىچكەندىن شېكەر.

ھېكايەت (11)

بىر ئالىمنىڭ جان سانى كوپ بولۇپ، تەمىناتى ئاز ئىدى. ئۆزى توغرىلىق ياخشى پىكىردىكى بىر باشلىققا ئەھۋال ئېيتتى. ئەمما باشلىق ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى ئاڭلاپ تەتۈر قارىۋالدى، چۈنكى ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ نەرسە سورىشى ئۇنىڭ نەزىرىدە قەبىھ تۇيۇلغان ئىدى.

ھال ئۇقۇپ ئەزىز دوستقا بىچارە قىياپەتتە،
بارمىغىنكى، ئۇخشاشلا ئۇنىڭ كەيپىنى بۇزىسەن.
ئەگەر بارساڭ ھاجەت ئۈچۈن، خوشال-خورام بارغىن،
ئۇچۇق پىشانە بىلەن ھەر ئىشىڭنى تۈزىسەن.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، باشلىق ئۇنىڭ ماڭاشىنى بىر ئاز ئۇستۇرگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭغا بولغان مېھرى-مۇھەببىتى كېمىيىپ كەتكەن. بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئالىم بۇرۇنقى ئىلتىپاتنى كورمىدى-دە، دىدى:

ياماندۇر شۇ تاماق: خارلىققا سالغان،
قازان تەييار، لېكىن قەدرىڭ يوقالغان.

* * *

نان كوپەيسە، ھورمەت كېمەيدى تولۇق،
يوقسۇللۇق ياخشىكەن، تىلىمەك-خورلۇق.

ھېكايەت (12)

بىر دەرۋىشكە پۇل بەك لازىم بولۇپ قالغان ئىدى. بىر كىشى ئۇنىڭغا دىدى: "پالان كىشى ناھايىتى باي، ئەگەر ھاجىتىڭنى بىلسە، ئادا قىلىشنى ھەرگىز كېچىكتۈرمەيدۇ!" دەرۋىش دىدى: "مەن ئۇ ئادەمنى بىلمەيمەن." ئۇ كىشى: "مەن سېنى باشلاپ باراي" دىدى-دە، دەرۋىشنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، ئاشۇ باينىڭ ئويىگە ئېلىپ باردى.

دەرۋىش كالپۇكى پەسكە ساڭگىلاپ قالغان توڭ چىراي بىر ئادەمنىڭ ئولتۇرغانلىغىنى كوردى-دە، گەپ قىلماستىن ئارقىسىغا ياندى، ھىلىقى كىشى سورىدى: "قانداق قىلدىڭ؟" دەرۋىش دىدى: "ئۇنىڭ ئېھسانىنى شەكلى-چىرايىغا بېرىۋەتتىم!"

توڭ چىرايغا بارمىغىن ھاجەت بىلەن،
ئەسكى خۇيىدىن ساڭا يەتكەي ئازار،
دىل غېمىڭنى ئېيتساڭ ئېيت شۇ كىشىگە:
تاپسا كوڭلۇڭ چېھرىدىن ئىللىق باھار.

ھېكايەت (13)

قۇرغاقچىلىق بولغان بىر يىلى ئىسكەندىرىيەدە دەرۋىشلەر سەۋر-تاقەت تىزگىنىنى قولدىن بېرىپ قويغان ئىدى: ئاسمان دەرۋازىلىرى يەر يۈزىگە تاقالغان، يەردىكىلەرنىڭ پەريادى پەلەككە يەتكەن ئىدى.

ۋەھشى ھايۋان، قۇش، بېلىق، چۈمۈلە-ھېچ جان قالمىدى
نائۈمىتلىكتىن پىغانى يەتتە كوكتىن ئاشمىغان.
شۇ ئەجەپ: خەلق ئاھىدىن چىققان تۈتۈن بۇلۇت بولۇپ،
كوز يېشى دەريادىكى كەلكۈن سۈيىدەك تاشمىغان!

مانا شۇنداق بىر يىلى بىر خۇنسا① (ئۇ دوستلاردىن يىراق بولسۇن!) بار ئىدى، ئۇنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى توغرىلىق سوز ئېچىش ئەدەپسىزلىك بولىدۇ، بولۇپمۇ چوڭلارنىڭ ئالدىدا، لېكىن پەرۋاسىزلىق بىلەن تىلغا ئالماي ئۆتكۈزۈۋېتىشمۇ مۇمكىن ئەمەس، چۈنكى بەزى كىشىلەر مۇئەللىپنى قابىلىيەتسىزگە چىقىرىشى مۇمكىن، شۇڭا ئاز نەرسە كوپكە دەلىل بولار ۋە بىرنەچچە تال دان بىر تاغار ئاشلىققا نەمۇنە بولار دەپ، مۇنۇ ئىككى بېيت بىلەن سوزنى بولدى قىلىمىز!

① خۇنسا — جانلىق تىلدا خۇمسى، ئايال مىجەز ئادەم.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئەگەر بۇ خۇنسانى ئولتۇرسە تاتار،
كېرەكمەس ئولتۇرمەك تاتارنى ھېچ ھەم.
باغدات كوۋرۇكىدەك ياتار قانچە ۋاخ،
ئاستىدا سۇ ئاقسا، ئۈستىدە ئادەم؟

مانا ھازىر سىلەر سۆھبەتلىرىدىن ئاز بىر قىسمىنى ئاڭلاپ تۇرغان مۇشۇنداق بىر شەخس ئاشۇ يىلى ھېساپسىز بايلىققا ئىگە ئىدى، كەمبەغەللەرگە ئالتۇن-كۈمۈش بېرەتتى، مۇساپىرلارغا داستىخان سالاتتى. يوقسۇللۇقنىڭ جەۋرىدىن جېنى تۇمشۇغىغا كېلىپ قالغان بىر توپ دەرۋىش ئۇنىڭ ئېھسانىنى ئالماقچى بولۇپ، مېنىڭ قېشىمغا مەسلىھەت سوراپ كەپتۇ. مەن قوشۇلمىدىم-دە، دېدىم:

شىر يېمەس ھەرگىزمۇ ئىتتىن ئاشقانىنى،
ئولسىمۇ ئاچلىقتىن غاردا-دالىدىدا.
تېنىگنى ئاچلىق ھەم جاپاغا تاپشۇر،
قول سوزۇپ تۇرمىغىن پەسكەش ئالدىدا.
ئادەم دەپ سانىما بىلمىسىزنى سەن،
فەرىدۇن بولسىمۇ بايلىق بابىدا.
نائەھلى كىيسە گەر كىمخاپ ۋە تاۋار،
ئالتۇن ھەل، نەقىشدۇر گويا كى تامدا.

ھېكايەت (14)

ھاتەم تائىدىن (كىشىلەر) سورىدى: "جاھاندا ئۆزەڭدىنمۇ ئالى

ھەممەترەك كىشىنى كوردۇڭمۇ ياكى ئىشىتتىڭمۇ؟" ھاتەم دېدى: "ھەئە، كورگەنمەن. بىر كۈنى ئەرەپ ئەمىرلىرى ئۈچۈن قىرىق توگە سويغان ئىدىم. كېيىن بىر ئىش بىلەن بىر سەھرانىڭ چېتىگە چىقىشقا توغرا كەلدى. قارىسام، ئۇ يەردە بىر ياىتاقچى ياىتاق يىغىۋېتىپتۇ. مەن ئۇنىڭغا دېدىم: 'نىمىشقا ھاتەمنىڭ مېھماندارچىلىقىغا بارمايسەن؟ خالايىق ئۇنىڭ داستىخىنىغا توپلانىدىغۇ؟' ئۇ دېدى:

يىسە نان ھەركىشى قىلىپ مېھنەت،
ھاتەمنىڭ شەپقىتىگە يوق ھاجەت!

شۇڭا مەن ئۇنى ھەممەت ۋە سېخىلىق جەھەتتە ئۆزەمدىن ئۈستۈنرەك كوردۇم!"

ھېكايەت (15)

مۇسا ئەلەيھىسسالام بىر دەرۋىشنى كوردى، ئۇ يالىڭاچ قالغانلىقىتىن قۇمغا كومۇلۇۋالغان ئىكەن. "ئەي مۇسا، — دېدى ئۇ، — دۇئا قىل، خۇدايى تائالا ماڭا تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىنى بەرسۇن، تاقەتسىزلىكتىن جېنىم تۇمشۇغۇمغا كېلىپ قالدى!" مۇسا ئەلەيھىسسالام دۇئا قىلىپ، كېتىپ قالدى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ مۇناجاتتىن قايتىپ كېلىپ، دەرۋىشنى زەنجىر-كىشەندە كوردى. ئۇنىڭ ئەتراپىغا نۇرغۇن ئادەم يىغىلىۋالغان ئىدى.

مۇسا سورىدى: "نىمە بولۇپتۇ ئۇ؟"

كىشىلەر جاۋاپ بېرىشتى: "هاراق ئىچىپ، جېدەل چىقىرىپ، بىر ئادەمنى ئولتۇرۇپ قويۇپتۇ، ئەمدى ئۇنىڭغا ئولۇم جازاسى بېرىلىدىكەن."

ئاجىزنىڭ بىلىگى تاپسا كۈچ-قۇدرەت،
دەس تۇرۇپ ئاجىزنى مۇشتلايدۇ پەقەت.

"ئەگەر ئاللا بەندىلىرىگە رىزقىنى بەك مول قىلىۋەتسە ئىدى، چوقۇم، ئۇلار يەر يۈزىدە توپىلاڭ چىقىرىپ، چېكىدىن ئاشقان بولاتتى!"①

مۇسا ئەلەيھىسسالام جاھاننى ياراتقۇچىنىڭ ھېكمىتىگە ئىقرار بولۇپ، ئۆزىنىڭ جاسارىتى ئۈچۈن كەچۈرۈم سورىدى.

خەۋپ-خەتەرگە نىمە مەجبۇر قىلدى، ئەي مەغرۇر سېنى،
سەن ھالاك بولدۇڭ، چۈمۈلە ئۇچمىسكەن بىر كۈنى.

* * *

پەسكە كەلسە پۇل ۋە مەنسەپ قوش-قەۋەت،
بىر بالا بولغاي بېشىغا ئاقىۋەت،
ئاڭلىدىڭمۇ، بىر ھەكىمنىڭ سوزىنى:
بولمىسۇن چۈمۈلىدە قانات پەقەت.

* * *

ئاتىسىدا ھەسەل كوپ، لېكىن ئوغلىنىڭ مىجەزى ئىسسىق.

① قۇرئان، 42-سۈرە، 27-ئايەت.

باي قىلماس سىنى ئىگەم ھىچقاچان،
پايدائىنى بىلگەچ سەندىن يۈز چەندان.

ھېكايەت (16)

بەسرە شەھىرىنىڭ جەۋھەرپۇرۇشلىرى ئارىسىدا بىر سەھرالىق ئەرەپنى كورگەن ئىدىم، ئۇ مۇنۇنى ھېكايە قىلىۋاتاتتى: "بىر چاغدا باياۋاندا يولنى يوقىتىپ قويغان ئىدىم. خالتامدا يول ئوزۇقىدىن ھېچنىمە قالمىغانلىقتىن، جانىم ھالاكەتكە تاپشۇراي دەپ تۇرغىنىمدا، تۇساتتىن بىر خالتا مەرۋايىت تېپىۋالدىم. بۇنى مەن قورۇلغان بۇغداي دەپ ئويلاپ چەكسىز ھاياجان ۋە شاتلىقتا چومگەنلىگىمنى، ئەمما بۇنىڭ مەرۋايىت ئىكەنلىگىنى بىلگەندىن كېيىن قاتتىق قايغۇ-ھەسرەت ۋە ئۈمىتسىزلىككە چۆشكەنلىگىمنى زادىلا ئېسىمدىن چىقىرالمايمەن!"

قۇپ-قۇرۇق چولدە، چەكسىز قۇملۇقتا،
دۇر-سەدەپ بىر پۇل ئۇسسۇز-تەشناغا.
ئوزۇقسىز كىشى ھالدىن كەتكەندە
ياندىكى ئالتۇن گوياكى چالما.

ھېكايەت (17)

بىر ئادەم چولدە تولىمۇ ئۇسساپ كەتكەنلىكتىن مۇنداق دەيتتى:

"ئولۇمدىن ئالدىن ئەرزىم خۇداغا
يەتكۈزسە مېنى مۇنۇ ئارزۇغا:
چۇشسەم تىزغىچە بىر شوخ دەرياغا،
تۇلۇم قاچامنى تولدۇرسام سۇغا!"

ھېكايەت (18)

خۇددى شۇنداقلا بىر مۇساپىر كەڭ باياۋاندا ئېزىقىپ قالدى. ئۇنىڭ كۈچ-مادارى ۋە ئوزۇقى تۈگىدى، پەقەت بېلىدە بىرنەچچە تەڭگە پۇلى بار ئىدى. ئۇ كوپ ئايلاندى، يولنى تاپالمىدى. ئاخىر ئاچلىقتىن ئولدى. بىر توپ يولۇچىلار بۇ يەرگە يېتىپ كەلدى. ئولگۇچىنىڭ ئالدىدىكى تەڭگىلەرنى كوردى. توپىغا مۇنۇلار يېزىلغان ئىدى:

يېنىمدا ئالتۇنى بولسىمۇ ئادەم،
ئوزۇقسىز باسالماس ھەتتا بىر قەدەم.
چولدە تەشنالىقتا كويگەن ئادەمگە
يامبۇدىن ئارتۇقتۇر پىشۇرغان شەلغەم.①

ھېكايەت (19)

ئۇتتۇپ بېرىۋاتقان زاماندىن ھەرگىز زارلانمىغان ئىدىم، پەلەك-

① شەلغەم — (پارسچە) چامغۇر.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

نىڭ گەردىشىدىن يۈزۈمنى يۇرۇشتۇرمىگەن ئىدىم، پەقەت بىر چاغدا يالاڭياق قالدىم، كېيىش سېتىۋېلىشقا پۇلۇم يوق ئىدى. غەمكىن بولۇپ، كۇفە جامەسىگە كىردىم. ئۇ يەردە بىر ئادەمنى كوردۇمكى، ئۇنىڭ پۇتى يوق ئىدى. ھەق تائالانىڭ نېمىتىگە شۇكۇر قىلدىم-دە، كېيىشىم يوقلۇغىغا سەۋر قىلدىم.

توقلار كوزىدە قورۇلغان توخۇ
قەدرى-قىممەتتە كوكتاتچە يوقتۇر.
كۈچ-قۇدرىتى يوق يوقسۇللار ئۈچۈن
توخۇغا تەڭدۇر پىشۇرغان چامغۇر.

ھېكايەت (20)

بىر پادىشا ئۇزىنىڭ بىرقانچە يېقىن كىشىلىرى بىلەن قىش-زىمىستاندا شىكاردا يۈرۈپ، ئوردىسىدىن يىراقلىشىپ كەتكەن ئىدى. كەچ كىرىپ قالدى، پادىشا بىر دېخاننىڭ ئويىنى كورۇپ دېدى: "كېچىنى شۇ يەرگە بېرىپ ئوتكۇزەيلى، سوغاقنىڭ جاپاسىنى تارتمايمىز." ۋەزىرلەردىن بىرى دېدى: "دېخاننىڭ ئويىدىن پانا جاي ئىزدەش ئالىي مەرتىۋىلىك پادىشاغا لايىق ئەمەس، مۇشۇ يەرگە چېدىر تىكىپ ئوت ياقايلى!"

دېخان بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، ئوزىگە چۇشلۇق داستىخان ھازىرلاپ پادىشانىڭ ھوزۇرىغا ئېلىپ كەلدى-دە، يەر ئوپۇپ مۇنداق دېدى: "سۇلتاننىڭ ئۇلۇغ مەرتىۋىسى بۇنىڭلىق بىلەن توۋەنلەپ كەتمەس، لېكىن ئۇلار دېخاننىڭ مەرتىۋىسى ئوسۇپ

قالارمىكىن، دېگەننى ئۇمىت قىلمايدۇ!"

ئۇنىڭ سوزى پادىشاغا ماقۇل كەلدى-دە، كەچقۇرۇنلۇغى ئۇنىڭ ئويىگە كوچۇپ كەلدى. ئەتىسى ئەتىگەندە پادىشا ئۇنىڭغا پۇل-مال ۋە كىيىم-كېچەك ئىنئام قىلدى. دېخان سۇلتاننىڭ ئۇزەڭگىسى يېنىدا ئۇزىتىپ كېتىۋېتىپ مۇنداق دەيتتى:

چۇشمىدى سۇلتاننىڭ شانۇ-شەۋكىتى،
مېھمان بولسا دېخان ئويىگە بۇ كەچ.
دېخاننىڭ كۇلاھى پەلەككە يەتتى،
سەن كەبى سۇلتاننىڭ سايىسى چۇشكەچ.

ھېكايەت (21)

ھېكايە قىلىنىشىچە، ئەڭ پەس بىر گاداي ناھايىتى نۇرغۇن بايلىق توپلىغان ئىدى. بىر پادىشا ئۇنىڭغا دېدى: "ئاڭلىشىمچە سەندە مال-دۇنيا كوپ ئىكەن. بىزدە مۇھىم بىر ئېھتىياج تۇغۇلۇپ قالدى. ئەگەر مال-دۇنيايىڭنىڭ بىر قىسمىنى بىزگە ئوتنە بېرىپ تۇرساڭ، دولەتنىڭ كىرىمى ئاشقاندا قەرزىنى قايتۇراتتۇق."

گاداي دېدى: "ئەي يەر يۇزىنىڭ پادىشاھى، مەندەك بىر گادايىنىڭ مېلى بىلەن ھىممەت قولىنى بۇلغاش پادىشالارنىڭ ئۇلۇغۋار مەرتىۋىسىگە لايىق بولماس، چۇنكى مەن بۇ بايلىقنى تىلەمچىلىك بىلەن ئاز-ئازدىن يىغقانمەن!"

پادىشا دېدى: "مەن بۇ پۇللارنى كاپىرلارغا بېرىمەن — 'ئىپلاس نەرسىلەر ئىپلاسلار ئۇچۇندۇر!'"

بولسا ناپاك نەسرانىلار① قۇدۇغى،
نە زەرەر يۇيۇلسا جوھۇت ئۇلۇگى؟

* * *

دىدىلەر: "پاك ئەمەس ئاھاك بىلەن لاي!"
بىز دىدۇق: "سۇۋايمىز ئۇندا خالا جاي".

ئاڭلىشىمچە، بۇ گاداي پادىشانىڭ بۇيرۇغىدىن باش تارتىپ، سوز تالاشقان ۋە قوپاللىق قىلغان. بۇ چاغدا پادشا سورىغان نەرسىسىنى كۈچ ۋە زورلۇق بىلەن ئېلىشقا بۇيرۇق بەرگەن.

يۇمشاقلىق بىلەن پۈتمىسە ھەر ئىش،
تۇرغانلا بىر گەپ زورلۇق ئىشلىتىش.
كىمكى ئۆزىنى ئۆزى ئايىماس،
باشقىلار ھەم ئۇنىڭغا يۈز قارىماس.

ھېكايەت (22)

بىر سودىگەرنى كورگەن ئىدىم، ئۇنىڭ بىر يۈز ئەللىك توگىدە مال-يۈكى ۋە قىرىق قۇل-خىزمەتكارى بار ئىدى. بىر كېچىسى ئۇ مېنى كىش ئارىلىدا② ئۆز ھوجرىسىغا باشلاپ كىرىپ، تۈن بويى ئارام ئالماستىن: "تۈركىستاندا مۇنچە ئامبىرىم بار، ھىندىستاندا مۇنچىلىك

① نەسرانىلار — خرىستىيانلار.
② كىش ئارىلى — پارس قولتۇقىدىكى بىر ئارال.

مۈلكىم بار، مۇنۇ پالان زىمىنىنىڭ ۋەسىقىسى. پالان نەرسەمگە پالانچى كېپىل..." دەپ قولاشمايدىغان پاراڭلارنى سېلىپ چىقتى. ئۇ بىر تۇرۇپ: "ئىسكەندەرىيىگە بارايمىكىن دەۋاتىمەن، چۈنكى ئۇ يەرنىڭ ھاۋاسى بەك ياخشى!" دەيتتى، بىر تۇرۇپ: "ياق، بارمايمەن، چۈنكى مەغرىپ دېڭىزى تەشۋىشلىك! ھەي سەئدى، ئالدىمدا باشقا بىر سەپەر تۇرۇپتۇ، ئەگەر ئەمەلگە ئېشىپ قالسا، قالغان ئۆمرۈمنى خىلۋەت بىر بۇلۇڭدا ئۆتكۈزىمەن!" دەيتتى.

"ئۇ قانداق سەپەر؟" دەپ سورىدىم. ئۇ دىدى: "پارسنىڭ گۈڭگۈرتىنى جۇڭگوغا ئاپىرىپ ساتماقچىمەن، ئاڭلىشىمچە، ئۇ يەردە ئۇنى يۇقۇرى باھادا ئالىدىكەن، ئۇ يەردىن جۇڭگونىڭ چانان چىنىسىنى رۇمغا ئاپىرىپ ساتىمەن، رۇمنىڭ كىمخاپلىرىنى ھىندىستانغا، ھىندىستاننىڭ پولاتلىرىنى ھەلەبكە، ھەلەبنىڭ ئەينەكلىرىنى يەمەنگە، يەمەننىڭ توقۇلمىلىرىنى پارىسقا ئېلىپ كېلىپ ساتىمەن. شۇنىڭدىن كېيىن تىجارەتنى توختىتىپ، ئۆز دۇكىنىمدا ئولتۇرىمەن!"

مۇبالىغە قىلماي ئېيتسام، ئۇ شۇنچىلىك سەپسەتىلەرنى ساتتىكى، ئاخىردا سوزلەشكە مادارى قالماي، مۇنداق دىدى: "ئەي سەئدى، سەنمۇ كورگەن-بىلگەنلىرىڭنى ياكى ئاڭلىغانلىرىڭنى سوزلەپ بەرسەڭچۇ." مەن دىدىم:

"ئاڭلىدىڭمۇ دوستۇم، سەھرايى غوردا①
توگىدىن يىقىلغان سودىگەر يولدا.

① سەھرايى غور — غور سەھراسى، ئافغانىستاننىڭ غەربىي قىسمىدىكى تاغلىق قاقاس بىر چول.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، ھەدىسىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئۇ ئېيتقان: ’ئاچكوزنىڭ كوزى تويمايدۇ،
قانائەت تويغۇزار، يا تويار گوردا.‘‘

ھېكايەت (23)

ئاڭلىشىمچە، خۇددى ھاتەم تائى ئۆزىنىڭ سېخىيلىقى بىلەن تونۇلغاندەك، بىر باي ئۆزىنىڭ بېخىللىقى بىلەن شۇنچىلىك تونۇلغان. ئۇنىڭ تۇرمۇشى تاشقى كورۇنۇشتە دۇنيا نېمەتلىرى بىلەن بېزەلگەندەك تۇرسىمۇ، ئەمما ئىچكى دۇنياسىغا تەبىي بىر خەسىسلىك چىڭ ئورناشقان ئىدىكى، جېنى چىقسىمۇ بىر پارچە ناننى قولدىن بەرمەس ئىدى. ئەبۇ ھۇرەيرىنىڭ مۇشۇكىگىمۇ بىر پارچە لوقما بەرگۈسى كەلمەيتتى، ئەسھابۇلكەھفنىڭ ئىتىغىمۇ بىر پارچە سوڭەك تاشلاپ بەرمەيتتى. قىسقىسى، ھېچكىم ئۇنىڭ ئويىنىڭ ئىشىگىنىڭ ئوچۇق تۇرغانلىقىنى كورمىگەن، داستىخان سالغىنىنىمۇ كورمىگەن ئىدى.

كەلسە مىسكىن ئاش ھىدىدىن باشقىنى سەزمەس ئىدى،
نان يېسە قۇشلارغا جىندەك ئۇۋۇقى تەگمەس ئىدى.

ئاڭلىشىمچە، ئۇ مەغرىپ دېڭىزى ئارقىلىق مىسىرغا كېتىۋاتقىنىدا كاللىسى فىرئەۋن خىيالى① بىلەن تولۇپ تاشقان ئىدى، ”تۇساتتىن غەرق بولۇپ كەتتى“،② كېمىگە قارشى تەتۈر شامال كوتۈرۈلگەن ئىدى.

① فىرئەۋن خىيالى — ئۇچىغا چىققان تەكەببۇرلۇق خىيال.
② قۇرئان، 10 ـ سۇرە، 90 ـ ئايەت.

نەچارە دىل ماس كەلمىسە ناخۇش تەبىئىگە؟
شامال ھەرچاغ كېمىلەرگە لايىق بولالماس.

ئۇ دۇئاغا قول كوتۈرۈپ، پايدىسىز دات-پەرياد قىلىشقا باشلىغان. ”ئۇلار كېمىگە چۈشكەندە، ئۆزىنى ئاللاغا دىنىنىڭ مۇخلىسلىرى قىلىپ كورسىتىپ دۇئا قىلىدۇ!“①

ھاجەت چۈشسە، قول كوتەرسە دۇئاغا،
ھېچ پايدا يوق كەرەم چېغى قول قوشتۇرسا.

* * *

باشقىنى خوش قىل زەر، كۈمۈش بىلەن،
ئۆزەڭ ھەم بىللە مەنپەئەت تاپقىن.
قالدۇرماق بولساڭ ئويۇڭنى مەڭگۈ،
ئۇنى زەر-كۈمۈش خىش بىلەن ياپقىن.

ئېيتىلىشىچە، ئۇنىڭ مىسىردا كەمبەغەل تۇغقانلىرى بار بولۇپ، ئۇنىڭدىن قالغان مال-دۇنيا بىلەن بېيىپ كەتكەن. باي ئۆلۈش بىلەنلا ھەممىسى ئۆزىنىڭ كونا كىيىملىرىنى يىرتىپ تاشلاپ، ئىسىل رەختتىن جۇۋا تىكتۈرگەن. بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ بىرسىنى كورۈپ قالدىم: ئۇ ئۇچقۇر ئارغىماقنى ئويناقلىتىپ باراتتى، بىر غۇلام ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېتىۋاتاتتى.

① قۇرئان، 29 ـ سۇرە، 65 ـ ئايەت.

ۋاھ، ئەگەر مۇردا تىرىلىپ قايتسا،
تۇققان-جەمەت ئىچىگە، ئۆز يېرىگە،
تۇققىنى ئۆلگەندىن ئېغىر چۈشكەي
مىراسنى قايتۇرۇش ھەر بىرىگە.

مەن ئارىمىزدىكى بۇرۇنقى تونۇشلۇقىمىز بويىچە، ئۇنىڭ يېنىدىن تارتىپ مۇنداق دېدىم:

يەپ-ئىچىپ، قەنتنىڭنى چاق ئەي مەرت كىشى،
ئۇ يىمەستىن، مال يىغىش بولدى ئىشى.

ھىكايەت (24)

بىر ئاجىز بېلىقچىنىڭ تورىغا كۈچلۈك بىر بېلىق چۈشكەن ئىدى. بېلىقچىنىڭ ئۇنى تۇتۇۋېلىشقا قۇربى يەتمىدى، بېلىق غالىپ كېلىپ، بېلىقچىنىڭ قولىدىن تورنى سۇغۇرۇۋېلىپ كېتىپ قالدى.

باردى بىر غۇلام ئۇستەڭگە سۇغا،
ئۇلۇغ سۇ ئۇنى ئاقىزۇپ كەتتى.
ئەپكېلەتتى تور ھەر قېتىم بېلىق،
بۇ قېتىم تورنى بېلىق ئەپ كەتتى.

باشقا بېلىقچىلار ئۇنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇرۇپ، تاپا قىلىشقا باشلىدى: "تورۇڭغا شۇنچىلىك بىر بېلىق چۈشسە، تۇتۇپ قېلىشنى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بىلمەيسەن-دە!" ئاجىز بېلىقچى دېدى: "ھەي بۇرادەرلىرىم، نىمە قىلاي، ماڭا نېسىپ بولمىغان ئىكەن، بېلىقنىڭمۇ كورىدىغان رىزقى-نېسىۋىسى بار ئىكەن. بېلىقچى نېسىۋىسىز بولسا، ھەتتا دەجلە① دەرياسىدىمۇ بېلىق تۇتالمايدۇ، ئەجىلى يەتمىگەن بېلىق قۇرۇقلۇقتىمۇ ئۆلمەيدۇ!"

ھىكايەت (25)

قول-پۇتى كېسىلگەن بىر مەجرۇھ ئادەم مىڭ پۇتلۇقنى② ئۆلتۈرگەن ئىدى. بىر تەقۋادار كىشى ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ مۇنداق دېدى: "سۇبھانالla! ئۇنىڭ ئەجىلى يەتكەنلىكتىن مىڭ پۇتى بار تۇرۇقلۇق بىر قول-ئايىغى يوق ئادەمدىن قېچىپ كېتەلمەپتۇ!"

جان ئالغۇچى دۈشمەن يېتىشكەن ھامان،
ئەجەل باغلار يۈگرۈك ئات پۇتىنى شۇ ئان.
بېسىپ كەلسە ياۋ ئىزمۇ-ئىز توختىماي،
نە ھاجەت ئېتىشقا كىيانى كامان.③

---

① دەجلە — باغداتتىكى بىر دەريا.

② مىڭ پۇتلۇق — ئومىلىگۈچ بىر ھايۋاننىڭ ئىسمى. ھەرقايسى خەلقلەردە تۈرلۈك ئاتىلىدۇ. بەزىسى "قىرق پۇتلۇق"، بەزىسى "يۈز پۇتلۇق" دەپ ئاتايدۇ. ئەسلى تېكىستتە "مىڭ پۇتلۇق".

③ كىيانى كامان — شاھلارغا خاس كۈچلۈك ئوقيا.

حېكايەت (26)

بىر يوغان قوساق ئەخمەقنى كوردۇم، ئۇنىڭ ئۇچىسىدا قىممەت-باھا تون، ئاستىدا ئەرەپ ئېتى، بېشىدا مىسىرنىڭ ئېسىل رەختى-دىن قىلىنغان سەللىسى بار ئىدى. بىركىشى مەندىن سورىدى: "سەئدى، بۇ پەمسىز ھايۋاننىڭ ئۇچىسىدىكى كىمخاپ تونغا قانداق قارايسەن؟"

مەن دېدىم: "گويا مەزمۇنى يامان خەت ئالتۇن ھەل بىلەن يېزىلىپتۇ، خالاس!"

بىر ئېشەككى، سۇرىتى ئادەم سۇپەت،
گەۋدىسىدۇر بىر موزاي، مەرەيدۇ سەت.

گۈزەل خۇلق مىڭ كىمخاپ توندىن ياخشى.

بۇ ھايۋاننى ئادەم دېيىش ھېچ مۇمكىن ئەمەس،
چاپان، سەللە، تۇرقىنىلا ئادەم دېسەڭ بەس.
تەكشۈر ھەممە مال-مۈلكىنى، يوقۇ-بارىنى،
ئۇز قېنىدىن باشقىسى ھالالىغا كىرمەس.

* * *

ئۇلۇغ كىشى كۈچ-قۇدرەتتىن قالسا ئەگەر،
ئابرويىمۇ چۈشەر، دەپ ئويلاپ قالما.
بوسۇغىسى كۈمۈش بولۇپ، قاقسا زەر مىخ،

جوھۇتنى سەن ئۇلۇغ زات دەپ پەرەز قىلما.

حېكايەت (27)

بىر ئوغرى تىلەمچىگە دېدى: "سەن بىر تىيىن ئۈچۈن ھەر بىر پېخسىقنىڭ ئالدىغا بېرىپ قول سوزۇشتىن ئويالمامسەن؟" تىلەمچى دېدى:

"قول ئۇزىتىپ ئالغان ياخشى مىسقال پۇلنى،
كەستۇرگەندىن بىر يېرىم سوم پۇلغا قولنى."①

حېكايەت (28)

ھېكايە قىلىنىشىچە، بىر مۇشتلاشچى پەھلىۋاننىڭ ئىشى ئوڭدىن كەلمىگەچكە، مۇھتاجلىق تۇپەيلىدىن كەڭ بوغوزى جېنى بىلەن خوشلىشاي دەپ قالغان ئىدى. ئۇ شىكايەت بىلەن ئاتىسىنىڭ ئالدىغا كىرىپ، ئىجازەت سورىدى:

"مەن سەپەرگە چىقماقچىمەن، بەلكىم بىلىگىمنىڭ كۈچ-قۇۋۋىتى بىلەن بەخت ئېتىگىنى قولغا كەلتۇرسەم ئەجەب ئەمەس.

ئىشلەتمىسەڭ پايدا يوقتۇر ھۈنەر-پەندە،

---

① شەرئەتنىڭ ھۆكمى بويىچە، ئوغرىلارنىڭ ئوغرىلىغان نەرسىسى مەلۇم مىقدارغا يەتسە قولى كېسىلەتتى، بۇ مىسرادا شۇ ئىش ئەسلىتىلگەن.

پۇراق بېرەر ئارچا ئوتنا، مۇشۇك سۈرتكەندە!"

ئاتىسى دېدى: "ئوغلۇم، ئەمەلگە ئاشمايدىغان خىيالنى كاللاڭدىن چىقىرىپ تاشلا، قانائەت ئايىغىنى سالامەتلىك ئېتىگى بىلەن ياپ، چۈنكى چوڭلار ئېيتىدۇ: بەختۇ-دۆلەت كۆچىنىپ قولغا كەلتۈرىدىغان نەرسە ئەمەس، ئازراق ھاياجانلانغىنىڭ تۈزۈك."

ئۈشلىيالماس بەخت پېشىنى كۈچ بىلەن ھەر بىر كىشى،
قوي، كۆچەنمە، ئۇسىمغا مۇھتاج ئەمەس ئەئما قېشى.

* * *

نەقىلار پەھلىۋان، بەختىدۇر قارا؟
كۈچلۈك قولدىن، شەكسىز، قۇتلۇق قول ئەلا.

* * *

ھەر بىر تال چېچىڭدا بولسا يۈز ئەقىل،
تالىيىڭ بولمىسا بىكار، بۇنى بىل.

ئوغۇل دېدى: "ئاتا، سەپەرنىڭ پايدىسى كۆپ: كۆڭلۈڭنى ئارام تاپتۇرىسەن، مەنپەئەت قازىنىسەن، ئاجايىپ نەرسىلەرنى كۆرىسەن، غارايىپ نەرسىلەرنى ئاڭلايسەن، شەھەرلەرنى تاماشا قىلىسەن، دوستلار بىلەن سوھبەتلىشىسەن، بىلىم تەھسىل قىلىسەن، ئەدەپ ئۆگىنىسەن، مال ۋە دارامەتنى كۆپەيتىسەن، دوستلار بىلەن تونۇشىسەن، تەلىيىڭنى سىناپ كۆرىسەن. تەرىقەت يولىدىكىلەر ئېيتىدۇ:

'دۇككان ھەم ئۆيۈڭگە باغلانغان بولساڭ،
ئادەم بولالمايسەن ھەرگىز ئەي نادان!
يۈر، تۇرما، جاھان كەز، تاماشا ئەيلە،
تېنىڭدىن ئايرىلىپ كەتمەستە شۇ جان.'"

ئاتىسى دېدى: "ئوغلۇم، سەن ئېيتقاندەك، سەپەرنىڭ مەنپەئەتلىرى كۆپ، لېكىن ئۇ بەش خىل كىشىگە لايىق: بىرىنچىسى، بايلىقى ۋە كۈچ-قۇدرىتى بولغاندىن تاشقىرى، گۈزەل غۇلام ۋە كېنىزەكلىرى ھەمدە چاققان خىزمەتكارلىرى بولغان سودىگەرلەر؛ ئۇلار ھەر كۈنى بىر شەھەردە، ھەر كېچىسى بىر جايدا، ھەر دەمدە بىر تاماشا ئورنىدا دۇنيانىڭ نېمەتلىرىدىن بەھرىمەن بولىدۇ:

تاغۇ دەشت-چۆللەردە بايلار ھېچقاچان بولماس غېرىپ،
نەگە بارسا بىمالال قۇرغاي قونالغۇ، بارگاھ.
بۇ جاھان نېمەتلىرىدىن بىنەسىپ بولغان كىشى
بولغۇسى ئۆز يۇرتىدا نامسىز غېرىبى بىنەۋا.

ئىككىنچىسى، شېرىن سۆزلۈك، گەپكە چېچەن، نەپىس سۆز سەرمايىسىغا ئىگە ئالىملار؛ ئۇلار ھەر جايغا بارسا، كىشىلەر ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىشقا تىرىشىدۇ ۋە ئۇلارغا ئىززەت-ئىكرام قىلىدۇ.

ئالىملارنىڭ تەبىئىتى ساپ ئالتۇندەك،
نەگە بارسا قەدرى-قىممەت تاپقاي چەكسىز.
چوڭلار نەسلى بولسا نادان ئۆتمەس ياماق،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، تەمسىل، ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ياقا يۇرتتا هىچكىم ئۇنى ئالماس، شەكسىز.

ئۈچىنچىسى، چىرايلىق كىشى؛ پاكدىل كىشىلەرنىڭ تەبىئىتى گۈزەل كىشى بىلەن باردى-كەلدى قىلىشقا ئىنتىلىدۇ، چۈنكى دانالار ئېيتقاندەك، ئازغىنا هوسۇن-جامال نۇرغۇن مالدىن ياخشى. ئېيتىلىشىچە، چىرايلىق يۈز — جاراهەتلىك كوڭۈلنىڭ مەلهىمى ۋە ئىتتىكلىك ئىشىكىنىڭ ئاچقۇچى. تەبىئىكى، چىرايلىق كىشى بىلەن ئۇلپەتچىلىك قىلىشنى هەممە يەردە كىشىلەر غەنىمەت هىساپلايدۇ، ئۇنىڭغا خىزمەت قىلىشنى ۋەزىپە دەپ بىلىدۇ.

هوسنى بارلار نەگە بارسا ئىززەتتۇ-هورمەت تاپار،
گەرچە ئۆيدىن قوغلىغان بولسۇن ئۇنى ئاتا-ئانا.
مەن كورۇپ قۇرئان ئىچىدە بىر تاۋۇسنىڭ پەرىنى،
شۇندا ئېيتتىم: 'مەرتىۋەڭدىن بۇ ئورۇن ئۈستۈن ساڭا!'
پەر دىدى: 'قوي بۇ سوزۇڭنى، هەر كىشى بولسا گۈزەل،
تاشلىسا نەگە قەدەم هىچبىر توسالغۇ يوق ئاڭا!'

* * *

ئەگەر ئوغۇل خوپ كېلىشكەن دىلبەر بولسا،
ئايرىلسىمۇ ئاتىسىدىن غەمسىز ياشار.
ئۇ بىر گوهەر، سەدەپ ئاڭا هاجەت ئەمەس،
ئېسىل دۇرغا هەممە يەردە بار خەرىدار

تۆتىنچىسى، خۇش ئاۋاز ناخشىچى؛ ئۇ داۋۇتنىڭ ئاۋازىدەك خۇش نەپەس بىلەن سۇنى ئېقىشتىن، قۇشنى ئۇچۇشتىن توختىتالايدۇ.

شۇنداق ئىكەن، ئۇ بۇ ئارتۇقچىلىقنىڭ ياردىمى بىلەن تەشنا بولغۇچىلارنىڭ كوڭلىنى ئوۋلايدۇ، هەقىقەت ئەهلى ئۇنىڭ بىلەن سوهبەت قۇرۇشقا ۋە قولىدىن كېلىشىچە ئۇنىڭغا خىزمەت قىلىشقا تىرىشىدۇ.

گۈزەل كۈينى ئاڭلاشقا مەن بەكمۇ خۇشتار،
كىم چالاركىن دىل قانغۇدەك مۇڭلۇق دۇتتار؟

* * *

خۇش ئاڭلىنار سەهەر پەيتى مۇڭلۇق ئاۋاز
ئىشرەتخورلار قۇلىغىغا يېتىپ بېرىدەك.
خۇش ئاۋاز خوپ ئەگەر بىلسەڭ، گۈزەل يۈزدىن
چۈنكى ئۇسى روهى ئوزۇق، بۇسى ئەمەك.

بەشىنچىسى ئاز-تولا هۈنىرى بار ئادەم؛ ئۇ ئىككى قولىغا تايىنىپ تۇرمۇشنى تەمىنلەيدۇ، نان ئۈچۈن ئۆز ئابرويىنى توكمەيدۇ.

ئۆز شەهىرىدىن كەتسە موزدۇز يات يۇرتقا،
هۈنەر بىلەن تارتماس جاپا-مۇشەققەت.
نىمروز شاهى① ئۆز ئېلىدىن ئايرىلسا،
ئاچلىق قىيناپ باسار ئۇنى پالاكەت.

ئوغلۇم! مەن بايان قىلغان بۇ سۈپەتلەر كوڭۇل خاتىرجەملىگىنىڭ

① نىمروز شاهى — "يېرىم كۈنلۈك شاه" دىگەن مەنىدە بولۇپ، "نىمروز" شەرقىي ئىراندىكى سىيستان ۋىلايىتىنىڭ شائىرانە ئاتىلىشى.

كاپالىتى ۋە ياخشى كۆڭۈل ئۇتكۇزۇشنىڭ مەنبەسى، شۇڭا بۇ سۆپەت-
لەردىن خالى كىشلەر قۇرۇق خىيال بىلەن جاھان كەزسە، ھېچكىم
ئۇنىڭ نامۇ-نىشانى توغرىلىق ئىز-دېرىكىنى قىلمايدۇ.

ئەتۇر ئايلانسا كىشىگە كاج پەلەك،
ياخشىلىقىنىڭ ئەكسىگە باشلار زامان
كەيتەر مەڭگۇ ئۇۋۇسىنى كورمىسە،
باشلىغاي قىسمەت ئۇنى توزاق تامان."

ئوغۇل دېدى: "ئاتا، دانىشمەنلەرنىڭ سوزىگە قانداقمۇ خىلاپلىق قىلىمىز؟ ئۇلار ئېيتقانكى، رىزق ئەزەلدە تەقسىم قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى بىر ئىلاج قىلىپ قولغا كەلتۇرۇش شەرت، شۇنىڭدەك بالا-قازامۇ تەقدىردە پۈتۈلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ كېرىدىغان ئىشى-كىدىن ساقلىنىش لازىم.

رىزق كىشىگە يېتىشىمۇ شەكسىز،
ئەقىل دەركى، ئۇنى تېپىش ھاجەت.
ھېچكىم بىئەجەل ئۆلمەس، ۋە لېكىن
يۇرىگىن ئەجدىھا ئاغزىغا پەقەت.

مۇشۇ بەستىم بىلەن قوتۇرىغان پىل بىلەنمۇ ئېلىشالايمەن، قەھرلىك شىر بىلەنمۇ چېلىشالايمەن. شۇنداق ئىكەن، ئاتا، مەن سەپەرگە چىقاي، چۈنكى يوقسۇللۇقتا چىداشقا ئەمدى تاقەت قىلالمايمەن.

ئايرىلىپ كەتسە كىشى ئۆز جايى ۋە ئۆز يۇرتىدىن،
نىمە غەم يەر؟ ئۆي-ماكان بولغاي ئاڭا ئەتراپ-جاھان.
كېچە بولسا باي كىشى ساراي تېپىشقا ئالدىرار،
نەدە كەچ بولسا، شۇ يەر مىسكىن كىشىگە ئۆي-ماكان."

ئۇ شۇ سوزنى دېدى-دە، ئاتىسى بىلەن ۋىدالاشتى ۋە دۇئا-تەلەپتە بولۇپ، يولغا راۋان بولدى. ئۇ ئۆزىگە ئۆزى مۇنداق دەيتتى:

"ھۇنەر ئەھلىگە بولمىسا بەخت يار،
كېزىپ باققۇلۇق ناتونۇش بىر دىيار."

شۇنداق قىلىپ، ئۇ بىر دەريانىڭ ياقىسىغا يېتىپ كەلدى، بۇ دەريانىڭ شىددەتلىك ئېقىمىدىن تاش تاشقا ئۇرۇلاتتى، گۇلدۇرلى-گەن ئاۋازى نەچچە چاقىرىم يەرگە ئاڭلىناتتى.

بىر خەتەرلىك سۇكى، ئۇدەكمۇ ئەمىن تاپماس ئىدى،
ھەر يوغان تاش بىرلا دولقۇندىن ئامان قالماس ئىدى.

يىگىت بىر گۇرۇھ كىشىنى كوردى، بۇ يەردە ھەر بىر كىشى ئۇششاق مىس پۇلغا قېيىقتىن ئورۇن ئېلىپ، ئوتۇشكە تەييارلىنىپ تۇرغان ئىكەن. يىگىتنىڭ بېرىشكە بىر تىيىنىمۇ بولمىغانلىقتىن، دۇئا قىلىشقا باشلىدى، ئەمما شۇنچە يالۋۇرسىمۇ، پايدىسى بولمىدى.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، ھەدىس، شېئىر ۋە قوشاقلار ئامبىرى

گېپىڭ ئوتمەس كىشىگە پۇلسىز ھەرگىز،
ئەگەر بولسا پۇلۇڭ، زورلۇق ھاجەت.

ۋىجدانسىز كېمىچى كۈلۈپ قويۇپ، ئۇنىڭدىن يۈزىنى ئۆرىدى-دە، دېدى:

"ئوتەلمەيسەن بۇ دەريادىن پۇلسىز، كۈچ بىلەن،
كارغا كەلمەس ئۇن ئەر كۈچى، بىر كىشىلىك پۇل بەر!"

كېمىچىنىڭ تەنىسىدىن يىگىتنىڭ يۈرىكى سىقىلدى-دە، ئۇنىڭدىن ئىنتىقام ئالماقچى بولدى، ئەمما قېيىق يىراقلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ ۋاقىردى: "ئەگەر ئۈستۈمدىكى چاپىنىم بىلەن قانائەتلەنىدىغان بولساڭ، ئاياپ تۇرمايمەن!" كېمىچى (ئالدىنىپ) چاپان تاماسى بىلەن قېيىقنى ئارقىغا بۇرىدى.

ئەقىللىق كوزىنى ھىرىس كور قىلار،
تاما قۇش، بېلىقنى تۇزاققا ئىلار.

يىگىت كېمىچىنىڭ ساقىلىنى ياقىسى بىلەن قوشۇپ بىرلا سىقىمداپ ئالدىغا تارتتى-دە، ئايىماستىن يەرگە ئۇردى. ئۇنىڭ شىرىگى ياردەم بېرىش ئۈچۈن قېيىقتىن سەكرەپ چۈشكەن بولسىمۇ، ئوخشاشلا زەربىگە ئۇچراپ نېرى قاچتى. ئەمدى كېمىچىلەرگە ئۇنىڭ بىلەن مادارا قىلىشتىن باشقا چارە قالمىغان ئىدى، قېيىقنىڭ كىراسىدىنمۇ كەچتى.

سەۋر قىل، قوپاللىقنى كورسەڭ ئەگەر،
جىدەل ئىشىگىنى يۇۋاشلىق ئېتەر.
سىلاپ ئەركىلەتسەڭ شىرىن تىل بىلەن،
يېتەكلەيسەن پىلنى بىر تال قىل بىلەن.
يىسەڭمۇ ئازار، بولغىن خۇش خوي، تىنچ،
يىپەك يۇمشاق بولغاچ، كېسەلمەس قىلىچ.

كېمىچىلەر ئوتكەن ئىشقا ئەپۇ سوراپ، يىگىتنىڭ ئايىغىغا باش قويدى ۋە ئىككى يۈزلىملىك بىلەن ئۇنىڭ يۈز-كوزىنى سويۇپ كەتتى، ئاندىن ئۇنى قېيىققا ئولتۇرغۇزۇپ، يولغا راۋان بولدى، تاكى سۇنىڭ ئۈستىدە چوقچىيىپ تۇرغان يۇنان ئىمارىتىنىڭ بىر تۈۋرۈكىگە يەتكىچە ئۈزۈشتى. بۇ يەرگە كەلگەندە كېمىچى دېدى: "قېيىقتا بىر توشۇك بار. ئاراڭلاردىن باتۇرراق بىرەيلەن ئاۋۇ تۈۋرۈككە چىقىپ، قېيىقنىڭ ئارغامچىسىنى تۇتۇپ تۇرسا، توشۇكنى ئېتىۋالاتتۇق."

يىگىت پەھلىۋانلىق غۇرۇرى بىلەن بايىلا ئوزى رەنجىتكەن دۈشمەننى ئويلاپمۇ قويمىدى ۋە دانىشمەنلەرنىڭ سوزىگە ئېتىۋار قىلمىدى. دانىشمەنلەر ئېيتقانكى، "بىراۋنىڭ كوڭلىنى بىر قېتىم رەنجىتىپ قويۇپ، ئارقىدىن يۈز راھەت يەتكۈزگەن بولساڭمۇ، ئاشۇ بىر رەنجىتكىنىڭ ئۈچۈن ئىنتىقامغا ئۇچراشتىن ساقلان، چۈنكى ئوقيانىڭ ئوقى جاراھەتتىن چىقىپ كېتىدۇ، لېكىن ئەلەم يۈرەكتە قالىدۇ".

ئەجەپ ياخشى دېدى خىلتاشقا بەگتاش:①

① "بەگتاش" بىلەن "خىلتاش" كەڭ تارالغان تۈركچە كىشى ئىسىملىرى.

”لازىمدۇر يېڭىلگەن دۈشمەننى ئۇيلاش!“

* * *

ئەمىن بولما، سەنمۇ ئەلەم تارتسەن،
قولۇڭدىن بىراۋ چەككەن بولسا ئەلەم.
تاش ئاتما پەقەت سەن سىپىل ئۈستىگە،
ئۇ يەردىن ياغار تاش بېشىڭغا شۇ دەم.

يىگىت كېمىنىڭ ئارغامچىسىنى بىلىگىگە ئوراپ، تۈۋرۈكنىڭ ئۈستىگە چىقىشى بىلەنلا، كېمىچى ئۇنىڭ قولىدىكى ئارغامچىنى كېسىپ تاشلاپ، كېمىنى تېز ھەيدەپ كەتتى. بىچارە پەھلىۋان ھاك-تاك بولۇپ قالدى. ئۇ ئىككى كۈن جاپا-مۇشەققەت چەكتى ۋە بەك ئېغىرچىلىق تارتتى. ئۈچىنچى كۈنى ئۇيقۇ ياقىسىدىن تۇتۇپ سۇغا ئاتتى. بىر كېچە-كۈندۈزدىن كېيىن ئۇنى سۇ قىرغاققا چىقىرىپ تاشلىدى. ھاياتىدىن يەنە ئازراق ئەسەر قالغان ئىدى. دەرەخنىڭ يوپۇرمىقىنى يۇلۇپ، ئوت-چۆپنىڭ يىلتىزىنى قېزىپ يېيىشكە باشلىدى. بىر ئاز كۈچكە كىلىپ، باياۋان تەرەپكە باش ئېلىپ كەتتى. ئۇ ماڭا-ماڭا ئۇسساپ كەتتى-دە، ئاران بالالىقتا بىر قۇدۇقنىڭ بېشىغا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە بىر توپ كىشى توپلىشىۋېلىپ، ھەرقايسىسى بىر تىيىندىن پۇل تولەپ، بىر ئىچىم سۇ ئىچىۋاتاتتى. يىگىتنىڭ تىيىنى يوق ئىدى، شۇڭا ئاجىزلىقىنى بايان قىلىپ، سۇ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى، ئەمما ئۇنىڭغا رەھىم قىلىشمىغانلىقتىن، ئۇ زورلۇق قولىنى سوزغان ئىدى، ئىش چىقمىدى. نائىلاج بىرنەچچىسىنى يەرگە يىقىتتى، لېكىن ئۇ كىشىلەر ئۈستۈن كېلىپ، ئۇنى ئايىماستىن ئۇرۇپ يارىلاندۇردى.

پاشا توپلانسا يېڭەر پىلنى ئۇرۇپ،
بۇندا كۈچ-قۇۋۋەت، سالاپەت بار تۇرۇپ.
كوپ چۈمۈلە بولسا بىردەك ئىتتىپاق،
يىرتىدۇ شىر پوستىنى ئۇجۇقتۇرۇپ.

پەھلىۋان نائىلاج بىر كارۋاننىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدى. كەچكە يېقىن قاراقچىلارنىڭ خەۋپ-خەتىرى بىلەن تولغان بىر جايغا يېتىپ كېلىشتى. ئۇ كارۋانچىلارنىڭ ئەزايى تىترەپ، كوڭلىدە ئولۇمگە تەن بەرگەنلىكىنى سەزدى-دە، دىدى: ”ئەندىشە قىلماڭلار، مەن ئاراڭلاردا ئىكەنمەن، ئوزەم يالغۇز ئەللىك ئادەمگە تېتىيمەن، باشقا يىگىتلەرمۇ يار-يولەكتە بولسۇن!“ ئۇنىڭ لاپ ئۇرۇپ ئېيتقان ئاشۇ سوزى بىلەن كارۋانچىلارغا قايتىدىن جان كىرىپ، ئوز ئارىسىدا مۇنداق بىر كىشى بولغانلىقىغا خوشال بولۇشتى ۋە ئۇنىڭغا ئوزۇق-تۈلۈك، سۇ بىلەن ياردەم قىلىشنى لازىم تاپتى. يىگىتنىڭ ئاشقازىنىنىڭ ئوتى گۇكىرەپ ياندى. سەۋر-تاقەت تىزگىنى قولىدىن كەتكەن ئىدى. ئۇ بىرقانچە لوقما تائامنى ئىشتىھا بىلەن يىدى، ئارقىدىن بىرنەچچە يۇتۇم سۇ ئىچتى. شۇنىڭ بىلەن نەپسىنىڭ شەيتانى ئارام تاپتى-دە، ئۇيقۇغا كەتتى.

بۇ كارۋاندا جاھان كورگەن بىر قېرى كىشى بار ئىدى. ئۇ مۇنداق دىدى: ”دوستلار! مەن قاراقچىلاردىن ئۇنچىلىك ئەندىشە قىلمايمەن، مۇنۇ ھەمرايىڭلاردىن قورقىمەن. ھىكايە قىلىنىشىچە، بىر ئەرەپنىڭ بىرقانچە دەرەم پۇلى بار ئىكەن. كېچىسى ئوغرىدىن تەشۇىش قىلىپ، ئويىدە يالغۇز ئۇخلىيالماپتۇ. ئۇ قېشىغا دوستلىرىدىن بىرىنى ئېلىپ كېلىپ، يالغۇزلۇق قورقۇنچىسىنى يوقاتماقچى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بولۇپتۇ. بىرنەچچە كىچىنى ئاشۇ دوستى بىلەن بىللە ئۆتكۈزۈپتۇ. ئاخىرى دوستى پۇل بار يەرنى بىلىۋېلىش بىلەنلا ھەممە پۇلىنى ئېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە كىشىلەر ئەرەپنى يالىڭاچ ھەم يىغلىغان ھالدا كۆرۈپتۇ-دە، ئۇنىڭدىن سوراپتۇ: 'نىمە بولدى؟ پۇلۇڭنى ئوغرى ئالمىغاندۇ؟' ئۇ جاۋاپ بېرىپتۇ: 'ياق، خۇدا ئۇرۇپتۇ، ھەمرايىم ئوغرىلاپ كەتتى!'

يىلاندىن خاتىرجەم ئولتۇرغىنىم يوق،
ئۇنىڭ خىسلىتىنى بىلگەندىن بۇيان.
كىشىلەر كۆزىدە دوستتەك كۆرۈنگەن
دۈشمەننىڭ چىشى زەخمى ھەممىدىن يامان.

كىم بىلىدۇ، بەلكىم، بۇمۇ ئوغرىلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئارىمىزغا ھىيلىگەرلىك بىلەن كىرىۋالغان نەرسىمۇ، ۋاقتى-سائىتى كەلگەندە دوستلىرىغا خەۋەر قىلامدۇ تېخى. ئەمدى مەسلىھەتىم شۇكى، ئۇنى بۇ يەردە ئۇخلىغان پېتى قالدۇرۇپ، بىز كېتەيلى!"

قېرىنىڭ تەدبىرى ياشلارغا خوپ كەلدى ۋە شۇنىڭ بىلەن تەڭ كۆڭلىدە مۇشتلاشىچىدىن قورقۇشقا باشلىدى-دە، دەرھال نەرسە-كېرەكلىرىنى تۆگىگە ئارتىپ، پەھلىۋاننى ئۇخلىغان پېتى قالدۇرۇپ قويۇپ، جونەپ كېتىشتى. يىگىت ئاپتاپ دۈمبىسىنى قىزىتىشقا باشلىغان چاغدىلا ئەھۋالدىن خەۋەر تاپتى. بېشىنى كۆتىرىپ قارىسا، كارۋان كېتىپ قالغان. بىچارە بىرمۇنچە ئايلىنىپ يۈردى، يولىنى تاپالمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇسسۇز ۋە ئاچ قوساق يەرگە يۈزىنى قويۇپ، ئۆلۈمگە تەييار بولۇپ تۇردى. ئۇ مۇنداق دەيتتى:

"كارۋان كوچكەندە 'تۇر!' دەپ كىم خەۋەر بەرسۇن ماڭا؟
يوق غېرىپقا بىر غېرىپتىن باشقا مۇنىس-ئاشىنا!

* * *

ئۆزى ئانچە غۇربەتتە كوپ بولمىغان،
مۇساپىرغا قاتتىق بولۇر ھەر زامان".

بىچارە مۇشۇ سوزنى قىلىۋاتقاندا، ئۇۋ بىلەن ئۆز لەشكىرىدىن يىراقلىشىپ كەتكەن بىر شاھزادە ئۇنىڭ يېنىدا توختاپ، بۇ سوزنى ئاڭلىدى-دە، تۇرقىغا نەزەر سالدى. ئۇ تاشقى كورۇنۇشتە پاكىزە ۋە ھالى پەرىشان كورۇندى. شاھزادە ئۇنىڭدىن سورىدى: "قەيەرلىكسەن؟ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭ؟" يىگىت بېشىدىن ئوتكەن ئىشلارنى قىسقىچە سوزلەپ بەردى. ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق ھالىغا شاھزادىنىڭ رەھمى كېلىپ، ئۇنىڭغا بىر قۇر كىيىم، قولىغا پۇل بەردى ۋە ئۆز شەھىرىگە بېرىۋېلىشى ئۈچۈن ئىشەنچلىك بىر كىشىنى قوشۇپ قويدى.

ئاتىسى ئۇنىڭ بىلەن دىدار كورۇشكەنلىگىگە شادمان بولدى، ئۇنىڭ سالامەت قايتىپ كەلگەنلىگىگە شۈكۈر ئېيتتى. كەچقۇرۇن يىگىت بېشىدىن ئوتكەن ۋەقەلەرنى — كېمىدە يۈز بەرگەن ئىشنى، كېمىچىنىڭ سالغان جەۋرىنى، قۇدۇق بېشىدىكى دىخانلارنىڭ جاپاسىنى، يولدىكى كارۋانلارنىڭ ۋاپاسىزلىغىنى ئاتىسىغا سوزلەپ بەردى.

ئاتىسى دىدى: "ئوغلۇم كېتىدىغان چاغدا مەن ساڭا دىمىدىممۇ؟ يوقسۇللارنىڭ باتۇر قولى باغلاقلىق، شىر پەنجىسى سۇنۇق.

ئەجەپ ياخشى ئېيتقان پەھلىۋان مىسكىن:

تېرىقچە زەر ئارتۇق يۈز پاتمان كۆچتىن.""

ئوغۇل دېدى: "ئاتا! قانداق بولمىسۇن، مۇشەققەت چەكمىگىچە غەزنىگە ئىگە بولالمايسەن، جاننى خەتەرگە قويمىغىچە دۈشمەن ئۈستىدىن زەپەر قازىنالمايسەن، ئۇرۇق چاچمىساڭ خامان ئالالمايسەن. كۆرمىدىڭمۇ، ئازغىنا جاپا چېكىپ، قانچىلىك راھەت تاپتىم، ھەردىن نەشتەر يەپ، قانچىلىك ھەسەل ئېپكەلدىم-ھە!"

ھەر ئادەم يېيەلمەس رىزقىدىن ئارتۇق،
ۋە لېكىن ئىزلەشتە قىلمىسۇن سۇسلۇق.

* * *

لەھەڭنىڭ ئاغزىدىن قورقسا گەر غەۋۋاس،①
دېڭىزدىن قىممەتلىك گوھەر ئالالماس.

تۈگمەننىڭ تېگى تېشى چۆگىلمەيدۇ، شۇڭا ئېغىر يۈك كۆتىرەلەيدۇ.

نىمە يەر ئۆنگۈردە يىرتقۇچ شىر؟
نىمجان لاچىنغا نەدە تەييار ئوزۇق؟
خالىساڭ ئوي ئىچىدە شىكار قىلماق،
ئۇ چاغدا پۇت-قولۇڭ بولۇر بوغۇق.

ئاتىسى دېدى: "ئوغلۇم، بۇ نۆۋەت ساڭا پەلەك يار-يۆلەكتە

① غەۋۋاس — سۇ ئاستىغا چۆشۈپ گوھەر ئالغۇچى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بولۇپ، ئىقبالىڭ يول باشلاپتۇ، شۇڭا بىر دۆلەت ئىگىسى ئۇچۇقۇشۇپ، ساڭا ئىچ ئاغرىتقانلىقتىن، ئالاھىدە غەمخورلۇق كۆرسىتىپ سېنى ئېغىر ئەھۋالدىن قۇتقۇزۇپ قاپتۇ، ئەمما بۇنداق تاسادىپى ئەھۋال كەم ئۇچرايدۇ، تاسادىپىلىققا ئۈمىت باغلاش مۇمكىن ئەمەس. ھەزەر قىل، بۇنداق تاما بىلەن ئىككىنچى خام خىيالىڭ قۇربانى بولما."

ئۇۋچى ھەر كۈن تۇتالماس چىلبۆرە،
بىر كۈن ئۇنى يولۋاس قىلۇر پارە.

مۇنداق بىر ئىش بولغان: پارس پادىشالىرىدىن بىرىنىڭ ئۈزۈگىدە قىممەت باھالىق كۆز بار ئىكەن. بىر كۈنى پادىشا ئۆزىنىڭ بىرنەچچە يېقىن كىشىلىرى بىلەن شىرازنىڭ "مۇسەللا" دېگەن ھېيتگاسىغا① سەيلى-تاماشاغا چىققان ئىكەن. ئۇ ئۈزۈكىنى "ئەزۇد"② گۈمبىزى ئۈستىگە قويۇشقا بۇيرۇق قىلىپ، كىمكى ئوقيا ئوقىنى ئاشۇ ئۈزۈكىنىڭ ھالقىسىدىن ئۆتكۈزەلىسە، ئۈزۈك شۇ كىشىنىڭ بولسۇن دېگەن. شۇنىڭ بىلەن يېنىدىكى توت يۈز ئوقياچىنىڭ ھەممىسى ئوقىنى خاتا كەتكۈزگەن، پەقەت بىر كىچىك بالا بىر سارايىنىڭ ئۆگزىسىدە تۇرۇپ ھەر تەرەپكە ئوقيا ئېتىپ

① مۇسەللا — "ناماز ئوقۇلىدىغان جاي" ياكى "ھېيتگاھ" دېگەن مەنىدە بولۇپ، شىراز شەھىرىدە بىر قەۋرىستان يېنىدىكى مەشھۇر باغچىنىڭ ئىسمى.
② "ئەزۇد" — شىرازنىڭ چېكىسىدىكى بىر مەقبەرەنىڭ گۈمبىزى. بۇ يەرگە ئەزۇدىد دەۋلە ئىسىملىك بىر پادىشا (949 — 983) دەپنە قىلىنغان.

ئويناۋاتقان ئىكەن، شامال ئۇنىڭ بىر ئوقىنى ئۈزۈكنىڭ ھالقىسىدىن ئۆتكۈزۈۋەتكەن، شۇنىڭ بىلەن بالا تون بىلەن مۇكاپات بۇيۇملىرىغا ئىگە بولغان، ئۈزۈكمۇ ئۇنىڭغا قالغان. ئوغۇل ئوق بىلەن كامانىنى كۆيدۈرۈۋەتكەن. "نېمىشقا ئۇنداق قىلىسەن؟" دەپ سورىغاندا، بالا: "مېنىڭ بۇ دەسلەپكى شۆھرىتىم ئۆزەمدىلا قالسۇن" دەپ جاۋاپ بەرگەن.

بەزىدە كاللىسى ئۆتكۈر دانادىن
چىقمايدۇ دۇرۇسراق تەدبىر-مەسلىھەت.
بەزىدە ئۇقۇشماي بىر گودەك نادان
ئوق ئاتسا نىشانغا تېگىدۇ ھەيۋەت.

ھېكايەت (29)

ئاڭلىشىمچە، بىر دەرۋىش غاردا ماكان تۇتقان بولۇپ، جاھان كىشىلىرىگە ئىشىكنى تاقىۋالغان، شۇڭا ئۇنىڭ ھىممەت نەزىرىدە پادىشا ۋە بايلارنىڭ ھېچقانداق شەۋكەت ۋە ئۇلۇغۋارلىقى قالمىغان ئىدى.

كىمكى تىلەمچىلىك ئىشىگىنى ئاچسا،
ئۆلگىچە ئۆتىدۇ بولۇپ ھاجەتمەن.
ئاچكۆزلۈكنى تاشلاپ، شاھانە ياشا،
تاماسىز گەردىنىڭ بولىدۇ بەلەن.

ئاشۇ تەرەپنىڭ پادىشالىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا مۇنداق بىر تەكلىپ بىلدۈردى: "ئەزىز كىشىلەر ئەخلاقىنىڭ لۇتپى-كەرەمىدىن ئۈمىدىمىز شۇكى، ئاش-تۇزىمىزنى بىز بىلەن بىللە تېتىپ كۆرسە!" شەيخ رازى بولدى. چۈنكى تەكلىپنى قوبۇل قىلىش سۈننەت ئىدى.

ئەتىسى پادىشا ئۇنى بۇ يەرگە ئەپكەلدۈرگەنلىكى ئۈچۈن ئۇزرە ئېيتىشقا كەلدى. دەرۋىش ئورنىدىن تۇرۇپ، پادىشانى قۇچاقلاپ مېھرىۋانلىق كۆرسەتتى ۋە شۈكرى-سانا ئېيتتى. پادىشا قايتىپ كېتىش بىلەنلا مۇرىتلىرىدىن بىرى شەيختىن سورىدى: "بۈگۈن سەن ئادەتكە خىلاپ ھالدا پادىشاغا مۇنچىلىك ئىلتىپات كۆرسىتىپ كەتتىڭغۇ؟ مۇنداق قىلغىنىڭنى ھېچقاچان كۆرمىگەن ئىدۇق!" شەيخ دېدى: "ئاڭلىمىغانمۇ سەن، مۇنداق گەپ بار:

'بىراۋنىڭ داستىخىنىغا ئولتۇرساڭ،
لازىمدۇر ئۇنىڭغا خىزمەت قىلماق'"

* * *

قۇلاققا مۇمكىندۇر: پۈتۈن ئۆمرىنى
ئۆتكۈزسە ئاڭلىماي نەغمە ئۈننى.①
تاماشا قىلمىسا باغنى چىدار كۆز،
بۇرۇن ئۆتسە مۇمكىن گۈلسىز، نەسرىنسىز.②
پەر ياستۇق بولمىسا قويۇشقا باشقا.

① نەغمە ئۈننى — ئەسلى تېكىستتە "داپ، چاڭ، نەي ئۈننى".
② بۇ مىسرا: بۇرۇن قىزىل گۈل بىلەن نەسرىن گۈلىنىڭ خۇش پۇرىقىنى پۇرىماستىن ئۆتۈشمۇ مۇمكىن، دېگەن مەزمۇندا.

بىر تاشمۇ بولىدۇ قويۇپ ئۇخلاشقا.
قۇچۇشقا بولمىسا سۆيۈملۈك دىلبەر،
ئۆز قولى قۇچاقتا بولسا شۇ يېتەر.
ۋە لېكىن لەنىتى بۇ تويىماس قوساق،
ھېچنېمە بولمىسا ئۇنىماس ھېچ چاق.

تۆتىنچى باپ

سۈكۈت قىلىشنىڭ پايدىسى توغرىسىدا

ھېكايەت (1)

دوستلىرىمدىن بىرىگە دېدىم: "سۆز قىلىشتىن ئۆزەمنى تارتىشنى شۇ سەۋەپتىن ئىختىيار قىلدىمكى، كۆپ چاغلاردا سۆزدە ياخشى-يامان ھەممىسى ئېيتىلىدۇ، ئەمما دۈشمەننىڭ كۆزى ياماندىن باشقىنى كۆرمەيدۇ."

دوستۇم دېدى: "ئاشۇ ياخشىنى كۆرمەيدىغان دۈشمەن ياخشى!"

ئۆتمىگەي خىسلەتلىك ئادەم ئالدىدىن دۈشمەن پەقەت،
ئارقىدىن بوھتان توقۇيدۇ، ئەڭ يامان يالغانچى دەپ.

* * *

سانىلار ئۈچمەن نەزەردە كاتتا ئەيىپ بىلىم-ھۈنەر،
گۈل ئىدى سەئدى، لېكىن دۈشمەن كۆزىدە بىر تىكەن.

* * *

كۈن نۇرى ئالەمگە ئەسلى بىر زىننەت،
لېكىن شەپىرەڭگە كورۇنەر بەك سەت.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ھىكايەت (2)

بىر سودىگەر مىڭ دىنار زىيان تارتقان ئىدى، ئوغلىغا: "ھېچ-كىمگە دەپ تاشلىما!" دېدى. ئوغلى دېدى: "ئاتا! سېنىڭ بۇيرۇغۇڭ بويىچە بولسۇن، ئېيتماي، لېكىن بۇنىڭ نىمە پايدىسى بارلىقىنى چۈشەندۈرۈپ قويساڭچۇ. مەخپى تۇتۇشنىڭ نىمە ئەھمىيىتى بار؟"

ئاتىسى دېدى: "خاپىچىلىق ئىككى بولۇپ قالمىسۇن: بىرى سەرمايىنىڭ كېمەيگەنلىگى، يەنە بىرى خوشنىلارنىڭ ئىچى يامانلىق بىلەن خوشال بولۇشى!"

ئېيتمىغىن غېمىڭنى، بىلمىسۇن دۈشمەن،
"لاھەۋلە"① دېيىشىپ بولىدۇ خۇرسەن.

ھىكايەت (3)

بىر ئەقىللىق يىگىت ئىلىم-پەندە يۇكسەك كامالەتكە ئېرىشكەن ئىدى، ئەمما تارتىنچاق ئىدى، شۇڭا ئالىملارنىڭ سوھبىتىگە قاتناشقاندا تىلىنى سوز قىلىشتىن ساقلايتتى. بىر قېتىم ئاتىسى ئۇنىڭغا

① لاھەۋلە — "كۈچ - قۇدرەت يوق" دىگەن مەنىدە بولۇپ، كوچمە مەنىدە "خۇدا كورسەتمىسۇن"، "خۇدا ساقلىسۇن" دەپ قوللىنىلىدۇ. بۇ يەردە "خوپ بوپتۇ!" دىگەن مەنىدە.

دېدى: "ئوغلۇم، سەنمۇ بىلگىنىڭنى سوزلەپ باقساڭ بولمامدۇ؟" ئوغلى دېدى: "مەندىن بىلمەيدىغان نەرسىنى سوراشىپ قالسا، ئۇياتتا قالارمەنمىكىن دەپ قورقىمەن!"

ئىشىتتىڭمۇ بۇنى: بىر سوپى بىر چاغ،
قاقشانىكەن نەچچە مىخ كېپىشى نالىغا.
بىر ھەربى ئەمەلدار ئۇنى چىڭ تۇتقان:
"يۈر، مېنىڭ ئېتىمغا قېقىپ قوي تاقا!"

*
* *

سوزلىمىسەڭ، يوقتۇر كىشىنىڭ كارى،
سوزلىگەن ئىكەنسەن، دەلىللەپ ئارى.

ھىكايەت (4)

بىر موتىۋەر ئالىم بىر بىدئەتچى بىلەن (خۇدا ئۇنىڭ ئەجداتلىرىغا لەنەت ياغدۇرسۇن!) مۇنازىرىلىشىپ قالدى، ئەمما ئۇنى دەلىل-ھوججەت بىلەن يېڭەلمەي، قالقاننى تاشلاپ① كېتىپ قالدى. بىر كىشى ئالىمغا دېدى: "سەن شۇنچە بىلىملىك، كامالەت ئىگىسى تۇرۇقلۇق بىر دىنسىزغا تەڭ كېلەلمىدىڭمۇ؟"

ئالىم دېدى: "مېنىڭ ئىلمىم — قۇرئان، ھەدىس ۋە شەيخلەرنىڭ نۇتقى. ھالبۇكى ئۇ دىنغا ئىشەنمىگەنلىكتىن مېنىڭ كەلتۇرگەن

① قالقاننى تاشلاپ — كورەشنى تاشلاپ، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولماي، دىگەن مەنىدە.

دەللىرىمگە قۇلاق سالمايدۇ-دە. شۇڭا ئۇنىڭ كۆپۈر سۆزلىرىنى ئاڭلاپ نىمە قىلىمەن!"

قۇرئانۇ ھەدىس تەپسىر ئەتمەس كىشىگە
جاۋاپ شۇدۇر: جاۋاپ بەرمىسەڭ سۆزىگە.

ھىكايەت (5)

جالىنۇس① بىر ئەخمەقنىڭ بىر ئالىمنىڭ ياقىسىدىن تۇتۇپ، بىھۆرمەتلىك قىلغانلىقىنى كۆردى-دە، دېدى: "ئەگەر بۇ كىشى (ھەقىقى) دانا بولغان بولسا، ئۇنىڭ ئىشى بۇ نادان بىلەن بۇ دەرىجىگە يېتىپ بارماس ئىدى!"

غەرەز تۇتماس، ئۇرۇشماس ئىككى ئاقىل،
بىلىملىك دوت بىلەن بولماس مۇقابىل.
ئەگەر نادان قوپال، قاتتىق سۆز ئېيتقاي،
ئەقىللىق رەنجىمەي كۆڭلىنى ئۇتقاي.
ئەدەپ رىشتىنى ساقلار ئىككى پاكدىل،
ۋە ھەم ئۆز قەدرىنى، نومۇسنى ئىزچىل.
ئەگەر ھەر ئىككى ياق بولغاندا جاھىل،
تومۇر زەنجىرنى ھەتتا ئۈزگەي پۈتكۈل.

① جالىنۇس — (مىلادىدىن ئىلگىرى 130 — 230) قەدىمقى رىمنىڭ مەشھۇر تىۋىپى ۋە تەبىئەتشۇناسى، شۇنىڭدەك دانىشمەن پەيلاسوپ.

* * *

بىراۋنى خۇيى سەت قىلغانتى دەشنام،
چىداپ ئېيتتى ئاڭا: "ئەي ياخشى ئاشنام،
دېسەڭ سەن ھەرنىمە، ئۇندىن بەتتەرمەن،
ئۆزەمنىڭ ئەيۋىنى ياخشى بىلەرمەن."

ھىكايەت (6)

سەھبان ۋائىل① پاساھەتتە تەڭداشسىز دەپ تونۇلغان ئىدى، بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئۇ بىر يىل جەريانىدا بىر سورۇندا ئۇدا نۇتۇق سۆزلەپ كەلگەن بولسىمۇ، بىر قىلغان سۆزىنى ئىككىنچى تەكرارلىمىغان، ئەگەر شۇنداق بىر مەنىنى ئىپادىلەش توغرا كەلسە، باشقا بىر ئىبارە بىلەن ئېيتقان ئىدى. پادىشانىڭ يېقىنلىرى ئۈچۈن زورۇر بولغان ياخشى سۈپەتلەرنىڭ بىرى مانا مۇشۇ.

سۆزۈڭ دىلنى بەنت قىلسا شىرىن بولۇپ،
ھەمە تەھسىن ئېيتسا ئۇنى ياقتۇرۇپ.
بىر ئېيتقان سۆزۈڭنى ئىككىنچى دېمە،
يېتەر بىر قېتىم. ھالۋىنى كۆپ يېمە.

① سەھبان ۋائىل — مەشھۇر ئەرەپ ناتىقى (7-ئەسىر)؛ رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، مۇھەممەت پەيغەمبەرنىڭ ساھابىلىرى ئىچىدە ئۇ ئەڭ پاساھەتلىك شائىر بولۇپ، ئۇنىڭ گۈزەل نۇتقى خەلق ئىچىدە ماقال-تەمسىلگە ئايلىنىپ كەتكەن.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ھېكايەت (7)

ئاڭلىشىمچە، بىر دانىشمەن مۇنداق دېگەن:

"كىشى ھەرگىز ئۆزىنىڭ نادانلىقىنى ئىقرار قىلمايدۇ، پەقەت شۇ كىشىكى، بىرسى سۆزلەۋاتقان چاغدا، سۆز تۈگىمەي تۇرۇپلا سۆز باشلىسا، بۇ ئاشۇ ئادەمنىڭ ئۆز نادانلىقىنى ئاشكارىلاپ قويغانلىقى!"

بولۇر سۆزنىڭ، ئەلۋەتتە، باش-ئاخىرى،
سۆز ئاچما پەقەت سۆزلىگەندە بىرى.
ئەقىل، ئەس-ھوشى بار، پاراسەتلىك ئەر،
سۆز ئاچماس جىمىقتانىنى كۆرمەس ئەگەر.

ھېكايەت (8)

مەھمۇدنىڭ① بىرنەچچە قۇلى ھەسەن مەيمەندىدىن② سورىدى: "بۈگۈن سۇلتان پالان ئىش توغرىلىق ساڭا نېمە دېدى؟" ئۇ دېدى: "نېمە دېگەنلىكى سىلەرگىمۇ مەلۇم بولماي قالماس." ئۇلار دېدى: "ساڭا دېيىدىغان گەپنى بىزدەكلەرگە ئېيتىشنى راۋا كۆرمەيدۇ!" ھەسەن دېدى: "شۇ سەۋەپتىن ئۇ ماڭا ئىشىنىدۇكى، مېنىڭ ھېچكىمگە ئېيتمايدىغانلىقىمنى بىلىدۇ-دە! ئۇنداق بولغاندىن كېيىن سوراپ نېمە قىلىسىلەر؟"

---

① مەھمۇد — سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى.

② ھەسەن مەيمەندى — سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋىنىڭ ۋەزىرى.

ئىش بىلەرمەن ھەممە سۆزنى باشقىلارغا سۆزلىمەس،
شاھ سىرىنى پاش قىلىپ، باش كەتكۈزۈش لايىق ئەمەس.

ھېكايەت (9)

مەن بىر ئۆينى سېتىۋېلىش توغرىلىق سودىلىشىپ، ئىككىلىنىپ تۇرغان ئىدىم. بىر جوھۇت مۇنداق دېدى: "مەن مۇشۇ مەھەللىنىڭ ئۆي ئىگىلىرىدىن بىرى بولىمەن. بۇ ئۆينىڭ قانچىلىك ياخشىلىقىنى مەندىن سورا. سېتىۋال، ھېچ ئەيىۋى يوق!"

مەن دېدىم: "ئۇنىڭدىن باشقا شۇ يېرى باركى، سەن خوشنا-دە!"

سېنىڭدەك خوشنىسى بولغان بىر ئۆينىڭ
باھاسى يېتەر ئون سۇرمەل تەڭگىگە.
ۋە لېكىن كېرەكتۇر ئۈمىتۋار بولۇش،
سەن ئۆلسەڭ ئەرزىيدۇ تۈمەن تەڭگىگە.

ھېكايەت (10)

بىر شائىر قاراقچىلارنىڭ باشلىقى ئالدىغا بېرىپ بىر قەسىدە ئوقۇغان ئىدى. ئۇ ئادەملىرىگە شائىرنىڭ چاپىنىنى سالدۇرۇۋېلىپ، يېزىدىن ھەيدەپ چىقىرىشقا بۇيرۇق قىلدى. بىچارە شائىر سوغاقتا يالىڭاچ كەتتى. ئارقىسىغا ئىتلار چۈشۈپ قاۋاشتى، ئۇ، يەردىن تاش ئېلىپ، ئىتنى قاچۇراي دېسە، يەرنى مۇز قاپلىغان ئىدى. ھېچنېمە

قىلالمىدى- دە، دىدى: "نىمە دىگەن رەزىل هارامزادە ئادەملەر بۇ! ئىتلىرىنى قويۇۋېتىپ، تاشنى باغلاپ قويۇپتۇ!" قاراقچىلارنىڭ باشلىقى دەرىزىدىن قاراپ تۇراتتى، ئۇنىڭ سۆزىنى ئىشىتكەچ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى- دە، دىدى: "ئەي دانىشمەن، مەندىن نىمىنى سورىساڭ سورا!" شائىر دىدى: "ئۆز چاپىنىمنى سورايمەن، ئەگەر بەرگۈڭ كەلسە. 'سىنىڭ ئىنئامىڭنى ئالغاندىن كۆرە كەتكىنىمىزگە رازىمىز.'"①

باشقىلاردىن ياخشىلىقنى كۈتىدۇ ئىنسان هامان،
ياخشىلىق كۈتمەي سىنىڭدىن، سالمىغىن سەنمۇ زىيان."

قاراقچىلارنىڭ باشلىقى ئۇنىڭغا رەھمى قىلىپ، كىيىمنى قايتۇرۇپ بەردى، يەنە بىر جۇۋا ۋە بىرنەچچە تەڭگە پۇلمۇ قوشۇپ بەردى.

ھىكايەت (11)

بىر مۇنەججىم② ئۆيىگە قايتىپ كىلىپ قارىسا، بىر بىگانە ئەر كىشى خوتۇنىنىڭ يىنىدا ئولتۇرۇپتۇ. مۇنەججىم ئۇنى قاتتىق تىللاپ دەشنام- هاقارەت قىلىشقا باشلىدى. ئۆيدە قىيا- چىيا، جاڭجال كۆتۈرۈلدى. بۇنىڭدىن ۋاقىپ بولغان بىر پاكدىل كىشى مۇنداق دىدى:

---

① بۇ بىر جۈملە سۆز ئەرەبچە ئىيتىلغان.
② مۇنەججىم — ئاسترولوگ، يۇلتۇزشۇناس.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

"بىلمىسەڭ ئۆيۈڭدە تۇرغان زادى كىم؟
ئاسماندىكى ئەھۋالنى بىلەمسەن ھەكىم؟"

ھىكايەت (12)

ئاۋازى سەت بىر خىتىپ① ئۆزىنى خوش ئاۋاز دەپ ئويلاپ، بىھۇدە ۋاقىراپ- جاقىرايتتى. سەن (ئۇنى ئاڭلىغاندا) ئۇنىڭ ئاۋاز پەردىسىدە پىراق قاغىسىنىڭ② قاقىلدىشى بار ئىكەن، ياكى "تەھقىق ئاۋازلارنىڭ ئەڭ يامىنى ئىشەكنىڭ ئاۋازىدۇر"③ دىگەن ئايەت ئۇنىڭ ھەققىدە ئىيتىلغان بولسا كىرەك، دىگەن بولاتتىڭ.

خىتىپ ئەبۇلفاۋارىس④ هاڭرىسا قاچان،
پارس ئىستەخرىنى⑤ قىلدۇ ۋەيران.

يىزا كىشىلىرى بۇ سەت ئاۋازنىڭ ئازاۋىنى تارتىسىمۇ، خىتىپنىڭ ئورۇن- مەرتىۋىسىنى ئاياپ، رەنجىتىشنى مۇناسىپ كۆرمەيتتى. شۇ

---

① خىتىپ — جۈمە نامىزىدا خۇتبە ئوقۇيدىغان خىتىپ ئاخۇنۇم.
② پىراق قاغىسى — توقۇناق قاغا ياكى ئالا قاغا. بۇ قاغا سەت قاقىلدايدىغان بولۇپ، پىراق- ھىجراننى چىللار ئىمىش.
③ قۇرئان، 31- سۈرە، 19- ئايەت.
④ ئەبۇلفاۋارىس — "ئاتلارنىڭ ئاتىسى" دىگەن مەنىدە بولۇپ، ئەرەبلەر ئىشەككە ئاشۇنداق لەقەم قويغان.
⑤ ئىستەخر — قەدىمقى پارس مەملىكىتىنىڭ پايتەختى بولۇپ، ئۆزىنىڭ تاشتىن ياسالغان سىپىل- قەلئەلىرى بىلەن مەشھۇر.

مەملىكەتنىڭ خېتىپلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا يوشۇرۇن ئاداۋەت تۇتۇپ يۈرەتتى. بۇ ئادەم بىركۈنى ئۇنى يوقلاپ كەلگەندە: "سېنى چۈشەپ قاپتىمەن، خەيرلىك بولسۇن!" دەيدى. "قانداق چۈش كوردۈڭ؟" دەپ سورىدى خېتىپ. ئۇ كىشى دەيدى: "قارىسام، سەن خۇش ئاۋازىمىشسەن، نەپەسلىرىڭدىن كىشلەر راھەتلىنىۋاتقانىمىش!"

خېتىپ بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن دەيدى: "مۇبارەك چۈش كورۈپسەن، چۈنكى مېنى ئۆز كەمچىلىگىمدىن ۋاقىپ قىلدىڭ. مەلۇم بولدىكى، ئاۋازىم يېقىمسىز ئىكەن، مېنىڭ ۋاقىراپ-جاقىراپ ئوقۇغان خۇتبەمدىن خەلق ئازاپلىنىۋېتىپتۇ. توۋا قىلدىم، مۇندىن كېيىن خۇتبە ئوقۇمايمەن، ئوقۇسام ئاستا ئوقۇيمەن!"

دوستۇم سوھبىتىدىن خاپىمەن ھامان،
ناچار خۇيلىرىمنى بەلەن كورستەر.
ئەيۋىمنى ئارتۇقلۇق، كامالەت كوروپ،
تىكىنىمنى بىرگۈل، ياسمەن كورستەر.
نەدىدۇ ئۇيياتسىز، قىزىل كوز دۈشمەن؟
ئۇ بولسا ئەيۋىمنى روشەن كورستەر!

ھېكايەت (13)

بىر ئادەم سەنجار مېچىتىدە① ئۆزلۈگىدىن ئەزان ئېيتاتتى،

① سەنجار مېچىتى — مېسوپوتامىيەنىڭ سەنجار شەھرىدە سۇلتان سەنجار (پادشالىق دەۋرى 1118 — 1157 - يىللار) تەرىپىدىن سالدۇرۇلغان مېچىت.

ئەمما شۇنداق يېقىمسىز ئېيتاتتىكى، ئىشتكۈچىلەردە يىرگىنىش پەيدا قىلاتتى. مېچىتنىڭ ئىگىسى ئادىل، ئالىجاناپ بىر ئەمىر① بولغاچقا، ئۇنىڭ كوڭلىگە ئازار بېرىشنى خالىمايتتى. ئەمىر دەيدى: "ئەي ئالىجاناپ كىشى، بۇ مېچىتنىڭ بۇرۇنقى ئۆز مۇئەززىنلىرى بار، ھەر بىرىگە (ئېيىغا) بەش دىنار تەمىنات بېرىشنى بېكىتكەنمەن. ئەگەر سەن باشقا جايغا كەتسەڭ، ساڭا ئون دىنار بېرەتتىم!"

سوز شۇنىڭغا توختالدى-دە، ئۇ كەتتى. بىرنەچچە زامان ئوتكەندىن كېيىن ئۇ ئەمىرنى يولدا ئۇچرىتىپ، دەيدى: "ئەي تەقسىر، سەن مېنى بۇ يۇرتتىن ئون دىنار بىلەن يولغا سېلىپ ئۇۋال قىلىپسەن، چۈنكى بارغان يېرىمدە كىشلەر باشقا يەرگە كەتسەڭ يىگىرمە دىنار بېرىمىز دېيىشىۋاتىدۇ، ئەمما مەن ئۇنىمايۋاتىمەن."

ئەمىر كۇلۇپ تېلىقىپ كەتتى-دە: "ھەرگىز ئالما، ئەللىك دىنار بېرىشكىمۇ رازى بولۇشىدۇ!" دەيدى.

تاش يۈزىدىن لاينى قىرماس ھېچكىشى كۈرجەك بىلەن،
شۇ قوپال ئاۋاز بىلەن قىرغان كەبى يۈرەكنى سەن.

ھېكايەت (14)

ئاۋازى يېقىمسىز بىركىشى قۇرئاننى يۇقۇرى ئاۋاز بىلەن ئوقۇيتتى. بىر پاكدىل كىشى يېنىدىن ئوتۇپ كېتىۋېتىپ سورىدى: "سېنىڭ ئايلىقىڭ قانچە؟" ئۇ كىشى دەيدى: "ئايلىقىم يوق." پاكدىل

① ئەمىر — ھەربى باشلىق، ياكى بەگ-ھاكىم مەنىسىدە.

كشى دېدى: "ئۇنداق بولسا نېمىشقا ئۆزەڭنى مۇنچىلىك جاپاغا سالىسەن؟" "خۇدا يولىدا ئوقۇيمەن!" دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ. پاكدىل كىشى دېدى: "خۇدا يولىدا ئوقۇمىغىن."

ئوقۇساڭ بۇ رەۋىشتە قۇرئاننى،
يويىسەن مۇسۇلمانلىق شەرەپ-شاننى.

بەشىنچى باپ

ئىشق ۋە ياشلىق توغرىسىدا

ھېكايەت (1)

ھەسەن مەيمەندىدىن (كىشلەر) سوراشتى: "سۇلتان مەھمۇدنىڭ شۇنچە كوپ ساھىپجامال قۇللىرى باركى، ئۇلارنىڭ ھەر بىرى جاھاننىڭ سەرخىل گۈزىلى ھىساپلىنىدۇ. ئەمما نېمىشقىدۇ، ئۇلارنىڭ ھېچ بىرىگە ئايازغا① قويغانچىلىك مەيلى-مۇھەببەت قويمايدۇ؟"
ھەسەن دېدى: "نېمىگە كوڭلى چۈشسە، كوزگە شۇ چىرايلىق كورۈنىدۇ!"

كىمكى سۇلتاننىڭ بولسا مۇرىدى،
يامان ئىش قىلسىمۇ كورۈنەر ئوبدان.
مۇبادا قوغلانسا شاھنىڭ ئالدىدىن
ئۆزىنى تارتىدۇ ھەتتاكى تۇققان.

*　*　*

كىمكى قارىسا يامان نەزەردە،
يۇسۇپنىڭ② رەڭگىمۇ كورۈنىدۇ سەت.

---

① ئاياز — سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋىنىڭ ياخشى كورىدىغان قۇلى.
② يۇسۇپ — يۇسۇپ پەيغەمبەر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، ئەدەبىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دۇنيادا قارىسا ياخشى كۆز بىلەن
كۆرۈنگەي كۆزگە پەرىشتە سۈپەت.

ھېكايەت (2)

ئېيتىلىشىچە، بىر غوجىنىڭ غايەت گۈزەل بىر قۇلى بار ئىكەن، غوجا ئۇنىڭغا مېھرى-مۇھەببەت بىلەن قارايدىكەن. (بىركۈنى) دوستلىرىدىن بىرىگە دەپتۇ:

"ھەي دەرىغ! مېنىڭ بۇ قۇلۇم شۇ قەدەر ھۆسۈن-كامالەتكە يارىشا ئۇزۇن ئېغىز، بىئەدەپ بولمىسىچۇ!"

دوستى ئېيتىپتۇ: "ھەي بۇرادەر، سەن ئۇنىڭ ئىشقىنى ئىقرار قىلغان ئىكەنسەن، ئۇنىڭدىن خىزمەت قىلىشىنى كۈتمە، چۈنكى ئاشىق بىلەن مەشۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن غوجا، قۇل مۇناسىۋىتى كۆتىرىلىپ كېتىدۇ!"

پەرى يۈز قۇل بىلەن غوجىسى ئەگەر
قىزىتسا ئىشقىدىن كۈلكە ھەم ئويۇن،
تاڭ قالما، ئۇ ھوكۇم قىلسا غوجىدەك،
بۇ سۇنسا قۇلىنىڭ نازىغا بويۇن.

* * *

سۇ توشۇش، خىش قويۇش قۇللارنىڭ ئىشى،
ئەمما نازىنىن قۇل بولۇر مۇشتلاشچى.

ھېكايەت (3)

بىر تەقۋادارنى كۆرگەن ئىدىم، ئۇ بىر شەخسنىڭ مۇھەببىتىگە گىرىپتار بولغانلىقتىن، ھېچبىر سەۋر-تاقەت قىلالمايتتى، تىلمۇ گەپكە كەلمەيتتى. ئۇ شۇنچە تەنە سۆزلەرنى ئاڭلىسىمۇ، شۇنچە ئازاپ چەكسىمۇ، باللارچە ئىشق-مۇھەببەتنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى ۋە مۇنداق دەيتتى:

"ئېتىگىڭدىن قولۇمنى تارتمايمەن،
شەمشەر ئۇرساڭ ئۇر، كۆكسۈم ئاچىمەن.
يوق سەندىن باشقا ھېچبىر پاناھىم،
مۇبادا قاچسام، ساڭا قاچىمەن!"

بىر كۈنى ئۇنى تاپا-تەنە قىلىپ مۇنداق دېدىم: "سېنىڭ ئۆتكۈر ئەقلىڭ نىمە بولدى، نىمە ئۈچۈن پەس نەپسىڭ غالىپ كەلدى؟"

ئۇ بىر دەم ئويغا چۈمۈپ مۇنداق دېدى:

"قەيەرگە كېلەركەن ئىشقىنىڭ سۇلتانى،
كۈچ-قۇۋۋەتتە تەقۋاغا قالمىغاي ئورۇن.
بۇلانسا پاتقاقتا ياقىسىغىچە،
بىچارە قاندىقمۇ پاك يۈرەلىسۇن؟"

ھىكايەت (4)

ئېسىمدىكى، بىر كېچىسى بىر ئەزىز دوستۇم ئىشىكتىن كىرىپ كەلدى. ئىختىيارسىز ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتىم-دە، يېڭىم تېگىپ كېتىپ، چىراغ ئۆچۈپ قالدى.

يورۇتتى ئۇ زۇلمەتنى شۇيىلا چېچىپ بۇ سائەت،
ھەيرانمەنكى بەختىمدىن، نەدىن كەلدى بۇ دۆلەت؟

ئۇ ئولتۇرۇپ كايىپ كەتتى: "مېنى كۆرۈش بىلەنلا چىراغنى ئۆچۈرۈپ قويدۇڭ، بۇنىڭ مەنىسى نىمە؟" مەن دېدىم: "بۇنىڭ ئىككى مەنىسى بار: بىرىنچىسى، ماڭا ئاپتاپ چىققاندەك تۇيۇلۇپ كەتتى، ئىككىنچىسى، مۇنۇ بېيىت ئېسىمگە كېلىپ قالدى:

يېقىمسىز مەنمەنچى چىراغنى توسسا،
قوپ، ئۇنى سورۇندا دەرھاللا ئولتۇر.
كەلسە گەر شىرىن لەب، كۈلكىسى شىرىن،
بىلەكتىن قولتۇغلا، چىراغنى ئۆچۈر!"

ھىكايەت (5)

بىر كىشى ئۇزاق ۋاقىت كۆرمىگەن بىر دوستىغا مۇنداق دېدى:
"نەدە يۈردۈڭ؟ مېنى كۆرۈشكە بەكمۇ تەشنا بولدۇم!"

ئەۋلاد كۇتۇپخانىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئۇ دېدى: "زىيرىككەندىن تەشنا بولغان ياخشىراق!"

كېچىكىپ كەلدىڭ ئەي بىپەرۋا مەسخۇش نىگارىم،
ئېتەكىڭنى تېز قويۇشقا يوقتۇر قارارىم.

كىمكى كۆرسە جانانىنى كەمدىن-كەم شۇنچە،
ھېچ بولمىسا كۆرۈۋالسۇن كۆڭلى قانغۇنچە.

ھېكمەت: ئەگەر يار ئۆز دوستلىرى بىلەن كەلسە جاپا قىلىش ئۈچۈن كەلگەندۇر، بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، بۇنداق ئۈچرىشىش رەشك ۋە ھەسەتتىن خالى بولمايدۇ.

مېنى كۆرۈشكە كەلسەڭ دوستلىرىڭ بىلەن بىللە،
خوپ بولۇشقا كەلسەڭمۇ، لېكىن سوقۇشقۇچىسەن!

* * *

بىر نەپەس غەيرى بىلەن بولسا يار،
بىر كۈنلەش مېنى قىلغاي ۋەيرانە.

ئۇ كۈلۈپ دېدى:

ئەي سەئدى، بەزمەمنىڭ چىراغىسەن،
نە قىلاي كويۇپ ئۆلسە پەرۋانە.

هكايەت (6)

ئېسىمدە، ئۆتكەن كۈنلەردە بىر دوستۇم بىلەن مەن بادامىنىڭ قوشماق مېغىزىدەك بىللە ئۇتۇشكەن ئىدۇق. تۇيۇقسىز (سەپەر تۈپەيلى) ئايرىلىشقا توغرا كەلدى. بىرقانچە ۋاقىتتىن كېيىن ئۇ قايتىپ كېلىپ: "شۇ مۇددەت ئىچىدە سەن ماڭا بىرەر خەۋەرچى ئەۋەتمىدىڭ!" دەپ ماڭا كايىشقا باشلىدى. مەن دېدىم: "رەشكىم كەلدى. چۈنكى سېنىڭ جامالىڭ بىلەن خەۋەرچىنىڭ كۆزى نۇرلانسا، مەن ئۇنىڭدىن مەھرۇم بولمەن!"

ئەي قەدىناس، تۇۋا قىل دەپ قەسىمنا سەن سوز بىلەن،
تۇۋا قىلماسمەن بېشىمغا كەلسىمۇ ھەتتا قىلىچ.
رەشك قىلارمەن باقسا بىرسى قامىتىڭگە تويغىچە،
قايتا ئېيتايكى، كىشى باققان بىلەن تويمايدۇ ھېچ.

هكايەت (7)

بىر ئالىم كىشىنى كورگەن ئىدىم، ئۇ بىرسىنىڭ ئىشقىغا گىرىپتار بولۇپ قېلىپ، سىرى پەردىسىنىڭ تېشىغا چىقىپ كېتىپ قالغان ئىدى، ئۇ نۇرغۇن جەۋرى-جاپا چېكەتتى ۋە ئىنتايىن سەۋر قىلاتتى. بىر كۈنى مەن ئۇنىڭغا دوستانىلىق بىلەن شۇنداق دېدىم: "بىلىپ تۇرۇۋېتىمەنكى، سېنىڭ بۇ شەخسكە بولغان دوستلۇغۇڭدا ھېچقانداق ئەدەپسىزلىك يوق ۋە مۇھەببىتىڭدە پەس ئەرەز كۆزلەنمىگەن،

لېكىن شۇنداق بولسىمۇ، ئۇزەڭنى گۇمان ئاستىغا قويۇپ، بىئەدەپ-لەرنىڭ جەۋرىنى تارتىشىڭ ئالىملارنىڭ يۈكسەك مەرتىۋىسىگە لايىق ئەمەس!"

ئۇ دېدى: "دوستۇم، تاپا-تەنە قولىنى مېنىڭ قىسمىتىمنىڭ ئېتىگىدىن تارتقۇال، سېنىڭ مەسلىھەتلىرىڭنىمۇ نەچچە قېتىم ئويلاپ كورگەنمەن، ئەمما ئۇنى كورمەسلىكتىن تارتقان جاپايىمغا سەۋر قىلىشتىن مۇشۇ جاپاغا چىداش ماڭا ئاسانراق چۈشىدۇ. دانالار ئېيتقانكى، كوزنى يار جامالىنى كورۇشتىن تارتۋېلىشتىن كورە كوڭۈلنى جاپاغا سېلىش ئوڭايراق چۈشىدۇ!"

كىمگە يارسىز كۈن ئۆتكۈزۈش مۇشكۇل،
گەر جاپا قىلسا چىداش كېرەك پۈتكۈل.
بىر كۈنى دېدىم: "رەھىم قىل زىنھار!"
نەچچە كۈن ئۆتكەچ ئېيتتىم ئىستىغفار.
دوستىدىن دوست تىلىمەس شەپقەت،
دىلىنى تاپشۇردۇم يارغىلا پەقەت.
يا لۇتۇپ ئېتىپ چىللىسۇن، مەيلى،
يا غەزەپتىن قوغلىسۇن، مەيلى.

هكايەت (8)

ياشلىغىمنىڭ نەۋ باھارىدا (بۇنداق ئىشلارنىڭ بولىدىغانلىغىنى سەنمۇ بىلىسەن) بىر مەھبۇپ بىلەن يوشۇرۇن باردى-كەلدى قىلىشقان ئىدىم، چۈنكى ئۇ خۇش ئاۋاز، سۇرىتى تولۇن ئايدەك

ئىدى.

ئۇنىڭ يۇمران مويلىرى گويا ئىچكەن ئابىھايات،
شەكەر لەۋىگە ياقسۇن، كىمكى يەي دېسە ناۋات.

مەن ئاسادىپىلا ئۇنىڭ تەبەسسۇمىگە توغرا كەلمەيدىغان بىر قىلىقىنى سېزىپ قالدىم. بۇ قىلىقى ماڭا ياقمىدى. ئىتتىگىمنى ئۇنىڭدىن تارتىۋالدىم ۋە شىشخالنى يىغىۋالدىم.① مەن ئۇنىڭغا دېدىم:

"كەت، يولۇڭ بولسۇن، نېمە قىلساڭ قىل،
بىرگە يوق خۇشتۇڭ. ئۆزەڭنى ئەلا بىل."

ئۇنىڭ كېتىۋېتىپ مۇنداق دېگەنلىكىنى ئاڭلىدىم:

"شەپەرەڭ مۇبادا ئاپتاپنى سۆيمەس،
ئاپتاپنىڭ شولىسى زەررە كېمەيمەس."

ئۇ شۇ سۆزنى دېدى-دە، كېتىپ قالدى، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىم ماڭا تەسىر قىلدى.

ئەمما خۇداغا شۈكۈر ۋە مىننەتدارلىق بولسۇنكى، ئۇ بىرنەچچە

① شىشخالنى يىغىۋالدىم — شىشخال ئويناشنى توختاتتىم، يەنى ئالاقەمنى ئۈزدۈم.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ۋاقىتتىن كېيىن قايتىپ كەلدى. لېكىن ئۇنىڭ داۋۇدنىڭكىدەك ئاۋازى① ئۆزگەرگەن، يۈسۈپنىڭكىدەك جامالى كۆركەملىكىنى يوقاتقان، ئالمىدەك ئېڭىكىنى بېھىدەك توپا باسقان، ھۆسنى بازارى كاساتلاشقان ئىدى. ئۇ مېنى قۇچاقلارمىكىن دەپ ئۈمىت كۈتكەن ئىدى، ئەمما مەن ئۆزەمنى چەتكە تارتىپ مۇنداق دېدىم:

"ھۆسنۈڭنىڭ گۈلزارى مايسا بولغان كۈن،
نەزەر سالغۇچىنى كۆزدىن قوغلىدىڭ.
بۈگۈن گۈلزارىڭنى يانتاق باسقاندا،
يارىڭنى كۆزلەپ مېنى يوقلىدىڭ."

* * *

نەۋباھار، ياپرىقىڭ سارغايدى، سولدى.
قويما قازىنىڭنى، ئوتىمىز سۆندى.
قاچانغىچە نازلىنىپ كۆرەڭلەيسەن،
ئۆتكەنكى دۆلىتىڭنى ئەسلەيسەن؟
بارغىن سەن، ئالدىڭغا تەلەپكار بولسا،
نازلانغىن ئەكسىلەپ، خېرىدار بولسا.

* * *

باغدا مايسىزارنى كۆكۈللۈك دەيدۇ،
بۇ سۆزنى ئېيتقانلار ئوبدان بىلىدۇ.
يەنى گۈزەللەرنىڭ يۈزى خەت تارتسا،

① داۋۇدنىڭكىدەك ئاۋازى — داۋۇت پەيغەمبەرنىڭ سازىدەك يېقىملىق ئاۋازى.

ئاشىق دىلى شۇنچە مەپتۇن بولىدۇ.
بوستانىڭ بولغاندا سامساق-پىيازلىق،
ئۆزگەنسىرى ئۇنى كوپرەك كوكلەيدۇ.

* * *

سەۋر ئەيلە ۋە يا يۇل ئوكۇنۇپ چاچ-ساقىلىڭنى،
هوسنۇڭگە كىپىل كۇنلەر ئوتۇپ، پۇتكەي بۇ دولەت.
تۇتقان كەبى سەن ئۇز ساقىلىڭ، تۇتسام بۇ جانىنى،
قولدىن چىقىرىپ قويماس ئىدىم تاكى قىيامەت.

* * *

سوئال بىرىپ ئېيتتىم (ئاڭا): "نىمە بولدى جامالىڭغا،
چۇمۇلىلەر ئولاشقانمۇ تولۇن ئايىنىڭ ئەتراپىغا؟"
جاۋاپ بەردى: "بىلمەيمەنكى، نىمە بولغان مىنىڭ يۈزۈم؟
بەلكىم، بۇگۇن هوسنۇم ئۇچۇن ماتەم تۇتۇپ كىيگەن قارا!"

هكايەت (9)

باغداتلىق بىر ئەرەپتىن (كىشىلەر) سوراپتۇ: "ياشىلار ھەققىدە قانداق پىكىردە سەن؟" ئۇ ئېيتىپتۇ: "ئۇلاردا ياخشىلىق يوق، كوركەم چاغلىرىدا توڭلۇق قىلىدۇ، ئەمما ئوزى قوپاللاشقاندا مۇلايىملىششقا باشلايدۇ!"—يەنى گوزەل، يېقىملىق چاغلىرىدا رەھىمسىزلىك، قوپاللىق قىلىدۇ، ئەمما چىرايى كېتىپ سەتلىشىشكە باشلىغاندا مۇلايىملىشىپ دوستلۇق كورسىتىدۇ.

ئوسمۇر شىرىن، گوزەل چاغدا

تىلى ئاچچىق، خويى يامان بولىدۇ.
سەتلىشىپ ئۇ، ساقال باسقاندا،
سۇركىلىپ خەققە، مىهرىۋان بولىدۇ.

هكايەت (10)

بىر ئالىمدىن (كىشىلەر) سوراپتۇ: "ئەگەر كىشى بىر ئاي يۈزلۈك بىلەن خالى جايدا ئولتۇرسا، ئىشىك تاقاقلىق بولسا، رەقىپلىرى ئۇخلىغان بولسا، تۇيغۇسى قوزغىلىپ، نەپسى تاقىلداپ كەتسە، قىسقىسى، ئەرەپلەر ئېيتقاندەك، 'خورما پىشسا، باغۋەنىنىڭ كارى بولمىسا'، ئۇ ئادەم ئوزىنى تارتىپ، ساقلىنىپ قالالامدۇ؟"

ئالىم ئېيتىپتۇ: "ئاي يۈزلۈكتىن ساقلىنىپ قالغان تەقدىردىمۇ، غەيۋەتچىلەرنىڭ يامان تىللىرىدىن ساقلىنالمايدۇ!"

ئادەم ئوز نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىشتىن ساقلانسىمۇ، رەقىپلەرنىڭ يامان غەرەزلىرىدىن ساقلىنالمايدۇ.

* * *

كىشى ئوز ئىشىنى جوندەيدۇ ئوبدان،
لېكىن يوق يات تىلنى باغلاشقا ئىمكان.

هكايەت (11)

بىر توتى قۇشنى قاغا بىلەن بىر قەپەزگە سولاپ قويغان ئىكەن. توتى قاغىنىڭ يېقىمسىز كورۇنۇشىدىن يىرگىنىپ شۇنداق دەپتۇ: "بۇنىڭ تەلەتى نىمە دىگەن سەت، قىياپىتى نىمە دىگەن خۇنۇك،

تۇرقى نىمە دېگەن يىرگىنىشلىك، قىلىغى نىمە دېگەن ئەسكى! ھەي جۇدالىق قاغىسى، كاشكى ئارىمىز ئىككى مەشرىق ئارىلىقىدەك① يىراق بولۇپ قالسىچۇ!

كىم تۇرۇپ سەھەردە يۈزۈڭگە باقسا،
بەختلىك سەھىرى ئايلىنار شامغا.②
ئۆلپەتكە ئۆزەڭدەك بىتەلەي كېرەك،
ۋە لېكىن سەن كەبى بارمۇ دۇنيادا؟“

شۇنىسى قىزىقكى، قاغىمۇ تۇتى بىلەن بىللە بولۇپ قالغانلىقىغا جىنىدىن بىزار بولۇپ، خاپىچىلىقتا قالغان. ”لاھەۋلە“③ ئوقۇپ، پەلەكنىڭ تەتۈر چوگىلىشىدىن نالىغان ۋە مەيۈسلۈك قولىنى بىر بىرىگە سۈركەپ مۇنداق دېگەن: ”بۇ نىمە دېگەن شور پىشانىلىك، نىمە دېگەن تەلىيى پەسلىك، نىمە دېگەن تۇراقسىز كۈنلەر! مەن باشقا قاغىلار بىلەن بىللە باغنىڭ تاملىرىدا سولەت بىلەن يۈرگەن بولسام، ئۆزەمنىڭ قەدرى-قىممىتىگە لايىق بىر ئىش بولاتتى!

مەيپەرەسلەر بىلەن ئولتۇرغان ماكان
تەقۋادار سوپىغا بولىدۇ زىندان.

① ئىككى مەشرىق ئارىلىقىدەك — ئىككى كۈنلۈك يول ئۇزۇنلۇقىدا.
② شام — كېچە مەنىسىدە.
③ ”لاھەۋلە“ — بۇ يەردە ”خۇدا مېنى قۇتقازغىن!“ دېگەن مەنىدە.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمى ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مەن سىمە گۇنا قىلغانىدىمەن، ئۇنىڭ جازاسى ئۈچۈن تەقدىر مېنى ئاشۇنداق بىر مەسىمەنچى ئەخمەق، ۋالاقتەككۇر نائەھلىنىڭ سوھبىتىگە كىرگۈزۈپ قويۇپ، مۇشۇنداق بالا-قازا زەنجىرىگە گىرىپتار قىلدى!

سۈرىتىڭ بولسا، تامنىڭ قېشىغا
ھېچ كىشى كەلمەي، ئارقىغا يانار.
جەننەتتە بولسا گەر تۇرار جايىڭ،
كىشى دوزاقنى قىلار ئىختىيار.“

بۇ مەسىلىنى شۇنىڭ ئۈچۈن كەلتۈردۈمكى، دانالار ناداندىن نەپرەتلەنسە، نادانلار دانادىن يۈز ھەسسە يىرگىنىدۇ. بۇنى سەن بىلىپ قوي.

بىر زاھىت بولغانىكەن مەيخورلار بىلەن،
ئېيتىپتۇ ئارىدىن بەلخلىك① بەرنا:
زېرىكسەڭ، ھومىيىپ بۇندا ئولتۇرما،
سەن بولساڭ بىزگىمۇ يۈز ھەسسە جاپا.

* * *

گۈل بىلەن لالىدەك بولغان ئىدۇق جەم،
ئارىمىزدا بولدۇڭ قاخشالدەك سەن ھەم.
ئوخشايسەن قۇيۇنغا، ئاچچىق سوغاققا،
قاركەبى يېپىشىپ، مۇز تۇتتۇڭ مەھكەم.

① بەلخ — ئافغانىستاندىكى بىر شەھەر.

ھكايەت (12)

مېنىڭ بىر دوستۇم بار ئىدى، ئۇنىڭ بىلەن بىرقانچە يىل سەپەردە بىللە بولغان. نان-تۇزنى تەڭ يېگەن ئىدۇق ۋە ئارىمىزدا چەكسىز دوستلۇق ئورنىتىلغان ئىدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ ئازغىنا مەنپەئەت سەۋەبى بىلەن كۆڭلۈمنى رەنجىتىشنى راۋا كۆرگەنلىكتىن، دوستلۇغىمىز ئاخىرلاشتى. شۇنىڭغا قارىماستىن، ھەر ئىككىمىزدە سەمىمى مۇھەببەت ساقلىنىپ قالدى. بىر كۈنى ئۇنىڭ مېنىڭ شېئىرلىرىمدىن تۆۋەندىكى ئىككى بېيىتنى بىر ئولتۇرۇشتا ئوقۇغانلىقىنى ئاڭلىدىم:

كىرىپ كەلسە يارىم كۈلۈپ، ئېچىلىپ،
دىلدىكى يارامغا تۇز سېپەر يېگى.
ئاھ، زۇلپى قولۇمغا چۈشسە نە بولغاي؟
يەتكەندەك مىسكىنگە سېخىلەر يېگى! ①

بىر بولۇك دوستلىرىم بۇ شېئىرىمنىڭ نەپىسلىگىگە (ياق، ئۇزلىرىنىڭ ئالىجاناپلىقىغا!) گۇۋالىق بېرىپ، ماڭا ئاپىرىن ئوقۇشقان. جۈملىدىن ئۇمۇ ماختاشقا تىرىشىپ، بۇرۇنقى دوستلۇغىمىزنىڭ يوقالغانلىقىغا ئەپسۇس-پۇشايمان يېگەن ۋە ئۆز خاتالىقىنى ئېتىراپ قىلغان. مەن ئۇنىڭ تەرىپىدىنمۇ ئىنتىلىش بارلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن مۇنۇ بېيىتلەرنى ئەۋەتىپ، يارىشىپ قالدۇق:

① يېگى — بۇ يەردە يەڭ مەنىسىدە.

ئارىمىزدا بولمىغانمۇ ئەھدى-ۋاپا؟
بىزگە جاپا سالدىڭ، بۇزۇپ ئەھدىڭنى سەن.
ئەل-جاھاندىن كېچىپ ساڭا كۆڭۈل بەرسەم،
بىلمەيمەنكى، تېزلا بۇزدۇڭ چېھرىڭنى سەن.
ياراشماققا مەيلىڭ بولسا قايتىپ كېلىپ،
مەھبۇپ بولغىن، باغلاپ يەنە مېھرىڭنى سەن.

ھكايەت (13)

بىر كىشىنىڭ ساھىپجامال ياش ئايىلى ۋاپات قىلىپ، قېرىپ كەتكەن قەينىئانىسى ئاشۇ ئايالنىڭ نەرسە-كېرەكلىرى سەۋەبى بىلەن بۇ ئۆيدە تۇرۇپ قالغان ئىدى. ئۇ كىشى موماي بىلەن پاراڭلىشىشتىن بەكمۇ ئازاپلىناتتى، ئەمما بىللە تۇرۇشتىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى تاپالمايتتى. بىر كۈنى بىر توپ ئاغىنىلىرى ئۇنى يوقلاپ كەلگەن ئىدى، ئارىدىن بىرسى سورىدى: "سەن سويۇملۇك يارىڭدىن ئايرىلىپ، قانداق كۈن كەچۈرۈۋاتقانسەن؟"

ئۇ كىشى دىدى: "ئايىلىمنى كورمەسلىك قەينىئانامنى كورۇپ تۇرۇشتىن ئېغىر چۈشمىدى!"

گۈل تۇزۇپ، تىكىنى ئامان قالدى،
غەزىنە تۈگىدى، يىلان قالدى.
قىلماقلىق نەيزىگە كوزنى پىدا
دۈشمەن يۈزىنى كورۇشتىن ئەلا.

يۈز دوستتىن ئالاقىنى ئۈزسەڭ ئۈز،
چۈشمىسۇن دىسەڭ دۈشمەنلىككە كوز.

ھىكايەت (14)

ئېسىمدىكى، ياشلىق كۈنلىرىمدە بىر ئاي يۈزلۈكنىڭ دىدارىغا نەزەر سېلىش ئۈچۈن بىر كوچىنى ئايلىنىپ يۈرەتتىم. بۇ تومۇز ئېيى بولۇپ، ئىسسىغى ئاغزىمنى قۇرۇتاتتى، قۇرغاق شامىلى ئۇستىخانلىرىمنىڭ يىلىكىنى قاينىتاتتى. مەن ئىنسانغا خاس ئاجىزلىق تۈپەيلىدىن ئاپتاپنىڭ كويدۇرۇشىغە تاقەت قىلالماي، بىر تامنىڭ سايىسىغا ئۆزەمنى ئاتتىم، بىرسى تومۇزنىڭ ھارارىتىنى سوغاق سۇ بىلەن بېسىلدۇرارمىكىن دىگەن ئۈمىتتە ئىدىم.

تۇيۇقسىز بىر ئۆينىڭ قاراڭغۇ دەھلىزىدىن نۇر چاقنىغاندەك بولدى، يەنى پاساھەتلىك تىل گۈزەللىگىنى بايان قىلىشقا ئاجىزلىق قىلىدىغان بىر ساھىپجامال، گويا قاراڭغۇ كېچە تاڭ ئاتقاندەك، ياكى زۇلۇماتتىن ئابىھايات چىققاندەك پەيدا بولدى. قولىدا بىر كاسا شېكەر بىلەن شەرۋەت ئارىلاشتۇرۇلغان قار سۈيى بار ئىدى. گۈلاپ بىلەن خۇش بۇي قىلدىمىكىن ياكى جامالىنىڭ گۈلىدىن بىرنەچچە تامچە ئەترە تامدىمىكىن، بىلەلمىدىم. قىسقىسى، شەرۋەتنى ئۇنىڭ نازۇك قولىدىن ئالدىم-دە، ئىچۇەتتىم، ماڭا يېڭىدىن ھايات بەخش ئەتتى!

قانمىغاي تەشنالىغىم ساپ سۇ بىلەن،
گەرچە ئىچسەممۇ پۈتۈن دەرىيانى مەن.

*
* *

دىلغا سىغماس بەختىيارنىڭ شاتلىغى،
كوزى چۈشسە شۇ گۈزەلگە ھەر سەھەر.
مەيگە مەس بولسا تۇگەر تۈن نىسپىدە،
ساقىغا مەس بولسا مەھشەردە تۇگەر.

ھىكايەت (15)

بىر يىلى مۇھەممەد خارەزىم-شاھ (ئاللا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن) بىر مەسلىھەتنى كوزدە تۇتۇپ، خەتا بىلەن سۈلھى تۈزۈشنى① ئىختىيار قىلىپ قالدى. مەن قەشقەر جامەسىگە كىرگەن ئىدىم. بىر ئوغۇلنى كوردۈمكى، غايەت كېلىشكەن، ناھايىتى چىرايلىق ئىدى، ئۇنىڭ مىسالىدا مۇنۇلار ئېيتىلىدۇ:

مۇئەللىمىڭ بار شوخلۇقنى، دىلبەرلىكنى ئۆگەتكەن،
جاپا، كايىش، ناز قىلىشنى، زومگەرلىكنى ئۆگەتكەن.
مەن ئادەمنى بۇ سۈرەتتە، بۇ قامەتتە، خۇلۇقتا
كورگىنىم يوق، بەلكىم پەرى بۇ ھۈنەرنى ئۆگەتكەن.

ئۇنىڭ قولىدا زەمەخشەرىنىڭ② «نەھۋى مۇقەددىمىسى» بولۇپ،

---

① مۇھەممەد خارەزىم شاھنىڭ 1210-يىلى كىدانلار بىلەن تۈزگەن سۈلھى كوزدە تۇتۇلسا كېرەك.

② زەمەخشەرى — مەشھۇر تىلچى ئالىم (1075 — 1144) ئەرەپ تىلى بويىچە نۇرغۇن كىتاپلارنىڭ ئاپتورى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئۇ ھە دەپ: "زەيد ئۇمەرنى ئۇردى،① پىئىل ئۇتۇملۇك بولۇپ، ھەركىتى ئۇمەرنىڭ ئۈستىدە" دەپ ئوقۇۋاتاتتى.

مەن دېدىم: "ئەي ئوغۇل، خارەزىم بىلەن خەتا سۇلھى تۈزۈشتى، ئەمما زەيد بىلەن ئۇمەرنىڭ ئاداۋىتى تېخىچە تۈگىمىدىمۇ؟"

ئۇ كۈلۈپ كەتتى-دە، تۇغۇلغان يېرىمنى سورىدى.

مەن: "شىراز تۇپرىقىدىن" دېدىم.

ئوغۇل دېدى: "سەئدى شېئىرلىرىدىن قايسىنى بىلىسىز؟"

مەن دېدىم:

مەن يولۇقتۇم بىر تىلچىغا،② ھۇجۇم قىلدى غەزەپتە
شۇ دەم گويا زەيد ئۇمەرگە جەڭدە قارشى تۇرغاندەك.
ئۇ تارتىدۇ ئىتىگىنى، كوتەرمەستىن بېشىنى،
بەلكىم تارتقان ئىتىگىنى دەل شۇ كىشى بولغاندەك.③

ئۇ بىرئاز ۋاقىت ئويلاندى-دە، دېدى: "ئۇنىڭ شېئىرلىرىنىڭ كۆپىنچىسى بىزنىڭ دىيارىمىزدا پارس تىلىدا ئوقۇلىدۇ، ئەگەر پارسچە ئوقۇغان بولسىڭىز، چۈشىنىشكە ئاسانراق بولاتتى، چۈنكى، كىشىگە ئۇقۇمىغا قاراپ سۆزلىگىن، دېگەن ماقال بار."

① زەيد بىلەن ئۇمەر كىشى ئىسىملىرى بولۇپ، ئەرەپ تىلى گىراماتىكىسىدا تولىمۇ كوپ مىسالغا ئېلىنىپ كەلگەن.

② تىلچى — بۇ يەردە گىراماتىكا ئالىمى مەنىسىدە.

③ بۇ مىسرادا گىراماتىكا ئاتالغۇلىرى بويىچە تىل ئويۇنى ئىشلىتىلگەچكە، تەرجىمىدە دەل مەنىسىنى چىقىرىش مۇمكىن بولمىدى.

مەن دېدىم:

"تەبىئىتىڭ قىلسا ھەۋەس نەھۋىگە،
دىلىمىزدا ئورۇن يوقتۇر سەۋرىگە.
سەنكى ئاشىق كوڭلىن ئالدىڭ سەيد بىلەن،①
بىز بەنت ساڭا، سەن ئۇمەر ھەم زەيد بىلەن!"

ئەتىسى ئەتىگەن سەپەرگە ئاتلانماقچى بولۇپ تۇرغىنىمىزدا بىرسى ئۇنىڭغا: "ھىلىقى كىشى سەئدى بولىدۇ" دەپ ئېيتىپ قويغان بولۇشى مۇمكىن، ئۇ قېشىمغا ئالدىراپ يېتىپ كېلىپ، مېھرىۋانلىق كورسىتىپ كەتتى ۋە ئەپسۇسلىنىپ: "نېمىشقا شۇنچە ۋاقىتتىن بۇيان مەن سەئدى دەپ ئېيتمايسىز؟ ئۇلۇغلىرىمىزنىڭ قەدەم تەشرىپىگە تەشەككۇر بىلدۇرۇش ئۈچۈن خىزمەت كەمىرىنى باغلىغان بولاتتىم!" دېدى.

مەن دېدىم: "سېنىڭ ئالدىڭدا مەندىن، (شۇ كىشى) مەن بولىمەن، دېگەن ئاۋاز چىقىشى مۇمكىنمۇ؟"

ئۇ دېدى: "بۇ ۋىلايەتتە بىرنەچچە ۋاقىت ئارام ئالسىڭىز، بىز خىزمىتىڭىزنى قىلىشتىن بەھرىمەن بولساق نېمە بولاتتى؟"

مەن دېدىم: "مۇنۇ بىر ھېكايىنىڭ سەۋىۋى بىلەن تۇرالمايمەن:

كوردۇممەن تاغ ئىچىدە دانانى،
غارغا تەك قىلماپتۇ بۇ دۇنيانى.

① سەيد — ئوۋ، شىكار.

'كىرمەيسەن شەھەرگە نەچۈن؟— دېدىم، —
غەم-تۈگۈن كېتەتتى تامام دىلدىن!'
دېدى: 'كۆپ شەھەردە پەرى رۇخسار،
لاي كوپەيسە، پىلمۇ شۇنچە پاتار!'"

مەن شۇ سۆزنى ئېيتقاندىن كېيىن، بىر بىرىمىزنىڭ يۈز-كۆزىدىن سۆيۈشۈپ، خوشلاشتۇق.

نە پايدا دوست يۈزنى سۆيمەكتىن،
ھەم شۇ پەيتتە خەيرلەشمەكتىن؟
يار بىلەن خوشلاشقانمكەن ئالما—
بىر بېتى ئال،① بىر بېتى سېرىغ گويا.

* * *

ئۆلمىسەم ۋىدا كۈنى ھەسرەتتە،
دېمە سادىق مېنى مۇھەببەتتە.

ھېكايەت (16)

بىر دەرۋىش ھىجازغا كېتىۋاتقان كارۋاندا بىز بىلەن ھەمرا بولغان ئىدى. ئەرەپ ئەمىرلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا قۇربانلىق ئۈچۈن يۈز دىنار پۇل ھەدىيە قىلغان ئىدى. كۇتۇلمىگەندە خۇففاجە②

① ئال — ھالرەڭ، قىزىل.
② خۇففاجە — مەككە يولىدا ھاجىلارنى بۇلاش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان كۆچمەنچى ئەرەپ قەبىلىسى.

قاراقچىلىرى كارۋانغا ھۇجۇم قىلىپ، ھەممە نەرسىلىرىمىزنى سۇپۇرۇۋېپ كەتتى. سودىگەرلەر يىغى-زارى قىلىشقا باشلىدى، بىھۇدە دات-پەريات قىلىشتى.

مەيلى زار يىغلا، مەيلى پەريات قىل،
ئوغرى قايتۇرماس ئالتۇنۇڭنى، بىل.

پەقەت ھېلىقى دىيانەتلىك دەرۋىش ھېچبىر چىرايىنى ئۆزگەرتمەستىن، ئۆز ئارامىدا تۇراتتى. مەن دېدىم: "قاراقچىلار سەندىن ھېلىقى دىنارلارنى بۇلاپ كەتمىدىمۇ؟"

ئۇ جاۋاپ بەردى: "توغرا، بۇلاپ كەتتى، لېكىن مەن بۇ پۇللارغا ئانچىلىكمۇ كۆڭۈل قويۇپ كەتمىگەن ئىدىم، شۇڭا ئۇنىڭدىن ئايرىلغاندا نىمىگە دىلخەستە بولاي!"

نەرسىگە، كىشىگە كۆڭۈل بەرمىگىل،
كۆڭۈلگە ئايرىلىش چۈنكى بەك مۇشكۈل.

مەن دېدىم: "سېنىڭ ئېيتقانلىرىڭ مېنىڭ ئەھۋالىمغا ئۇيغۇن كېلىدىكەن. ياشلىقىمدا بىر يىگىت بىلەن باردى-كەلدى قىلىشقان ئىدىم، ئارىمىزدا شۇنچىلىك سەممىي مۇھەببەت بار ئىدىكى، ئۇنىڭ جامالى كۆزۈمگە قىبلە، ۋىسالى ھاياتىمغا پايدا ۋە سەرمايە ئىدى.

ئۇنىڭغا كوكتە پەرىشتە ۋە ياكى يەردە بەشەر ①

① بەشەر — ئىنسان، ئادەم.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سېلىشتۇرۇلسا كېلەلمەس تەك ھوسۇن-سۈرەتتە.
قەسەم شۇ دوستۇم ئۈچۈن! ئۇ بولمىسا سوھبەت ھارام،
بۇ خىل ئادەم ھېچ پۈشتتىن پەيدا ئەمەس قىسمەتتە.

كۆتۈلمىگەندە، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنىڭ ئايىغى ئەجەل پاتقىقىغا پېتىپ قالدى ۋە مۇرىسىدىن جۇدالىق تۇتۇنى كوتىرىلدى. مەن نەچچە كۈنگىچە ئۇنىڭ قەۋرىسى بېشىدا ئولتۇردۇم، ئۇنىڭ پىراقى توغرىسىدا مۇنۇ بېيىتلەرنى ئېيتتىم:

كاشكى پۇتۇڭغا ئەجەلنىڭ تىكىنى كىرگەن كۈنى،
ئۈزۈلسىچۇ باشىمغا تىغ ئۆلتۈرگىلى قىسمەت قولى.
تاكى سەنسىز كوزلىرىم بۇگۈن جاھاننى كورمىسۇن!
تۇپرىغىڭ ئالدىدا قەۋرەم قەد كوتەرسۇن بىر يولى!

كىمكى تاپمىسا ئۇيقۇ ھەم ئارام،
ئاستىغا سالمىسا گۈللەردىن توشەك —
قەۋرىنىڭ بېشىدا ئۇندىغۇ تىكەن،
يۈزىنىڭ گۈلىنى توككەچكە پەلەك.

ئۇنىڭدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، قالغان ئومرۇمدە ھەۋەس بىساتىنى يىغىشتۇرۇپ، ھېچكىم بىلەن ئۈلپەتچىلىك قىلماسلىققا قەتئىي نىيەت بېكىتتىم."

پايدىسى كوپتۇر دېڭىزنىڭ، يەتمىسە خەۋپ مەۋجىدىن،

ياخشىدۇر گۈل سوھبىتى، يوق بولسا خاردىن① غەم-تۈگۈن.
ۋەسلى باغىدا تاۋۇستەك تۈنۈگۈن مەغرۇر ئىدىم،
تولغىنارمەن يار پىراقىدا يىلاندەك مەن بۈگۈن.

ھېكايەت (17)

ئەرەپ پادىشالىرىدىن بىرىگە مەجنۇننىڭ لەيلى ئىشقىدا ئەقلىدىن ئازغانلىقى توغرىسىدىكى ھېكايىنى سوزلەپ بېرىشتى: ئۇ شۇنچىلىك يۈكسەك كامالەتكە ۋە سوزگە چېچەن بولۇشتەك پەزىلەتلەرگە ئىگە بولۇپ تۇرۇپمۇ باياۋاندا يۈرۈپتۇ ۋە ئىختىيارىنىڭ تىزگىنىنى قولدىن بېرىپ قويۇپتۇ.

پادىشا ئۇنى بۇيرۇق بىلەن ئەپكەلدۈرۈپ، كايىشقا باشلىدى: "سەن ئۆزەڭگە ھايۋانلار خۇيىنى ئۇزلەشتۈرۈپ، كىشىلىك جەمىيەتنى تاشلاپسەن، ئىنسانلىق شان-شەرىپىدە زادى نېمە نۇقسان كوردۇڭ؟"

مەجنۇن دېدى:

"كوپ دوستلىرىم ئۇنىڭ ئىشقى ئۈچۈن مېنى سوكۈشتى،
بىر كورسىلا مەھبۇبۇمنى، چۈشىنەتتى ئۆزرىمنى.

* * *

كاشكى مېنى ئەيىپلىگەن كىشىلەر،
ئەي مەھبۇبۇم، جامالىڭنى كورسىدى.

① خار — تىكەن.

ھوزۇرۇڭدا ئەپلسۇننىڭ ئورنىغا
ھەيرانلىقتا ئۇز قولىنى كېسەتتى.①

چىرايلىق دىگەن دەۋاغا ھەقىقەتنىڭ ئەسلى ماھىيىتى گوۋالىق بېرىدۇكى، 'مانا مۇشۇ كىشىگە بولغان سويىگۈمدە مېنى ئەيىپلەدىڭلار'.“②

شاھ: لەيلىنىڭ جامالىنى بىر كورەيچۇ، شۇنچە غۇلغۇلغا سەۋەپچى بولغان قانداق چىرايدۇ؟ دىگەننى كوڭلىدىن كەچۇردى-دە، ئۇنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇق بەردى، پۇتۇن ئەرەپ قەبىلىلىرى ئاختۇرۇلۇپ، ئاخىر ئۇنى تېپىپ كېلىشتى ۋە ئوردىنىڭ ئىچكىرىكى ھويلىسىدا شاھنىڭ ئالدىدا ھازىر قىلىشتى. پادىشا ئۇنىڭ تۇرقىغا سەپ سېلىپ قاراپ، قاراقومچاق، ياداڭغۇ بىر شەخسنى كوردى. شاھنىڭ نەزىرىدە لەيلى توۋەن كورۇندى، چۇنكى ئۇنىڭ ھەرەمخانىسىدىكى خىزمەتكارلىرىنىڭ ئەڭ توۋىنىمۇ لەيلىدىن ھوسۇن-جامالدا ئۇستۇن ۋە سالاپەتتە ئارتۇق ئىدى. مەجنۇن بۇنى پاراسەت بىلەن چۇشەندى-دە، دىدى:

”لەيلىنىڭ جامالىغا مەجنۇننىڭ كوزى بىلەن قاراش كېرەك، شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ دىدارىنى تاماشا قىلىشنىڭ سىرى ساڭا مەلۇم

---

① كېيىنكى ئىككى مىسرادا «يۇسۇپ-زۇلەيخا» ھېكايىسىدىكى ۋەقە كوزدە تۇتۇلغان. زۇلەيخانىڭ دوستلىرى يۇسۇپ پەيغەمبەرنىڭ گوزەللىكىنى كورگەندە ھەيرەتتە قېلىپ، پىچاق بىلەن ئەپلسۇننى كېسىش ئورنىغا قوللىرىنى كېسەۋالغان (قۇرئان، 12-سۇرە، 31-ئايەت).

② زۇلەيخا يۇسۇپنىڭ جامالىغا ھەيران قالغان ئاياللارغا قارىتا ئېيتقان سوز (قۇرئان، 12-سۇرە، 32-ئايەت).

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بولىدۇ!“

ئاھ، ئاڭلىسا مەندەك يايلاق قىسسىسىنى،
تاغ كەپتىرى مەن بىلەن تەڭ چېكەر پىغان.
ئەي دوستلىرىم، دەرتسىزلەرگە ئېيتىڭ شۇنى:
”سەن بىلمەيسەن دەرتمەنلەرنىڭ قەلبى ۋەيران.“

* * *

ساق كىشى ئاغرىقنى بىلمەس ھېچقاچان،
غەيرىگە دەردىمنى قىلمايمەن بايان.
ھەرىدىن قىلماق شىكايەت پايدىسىز،
ئۇقمىغاي نەشتەر ئازاۋىن تارتمىغان.
تاكى ھالىڭ بىز بىلەن ئوخشاش ئەمەس،
ھالىمىز بولغاي ساڭا غەيرى ھامان.
ئاغرىغىمنى باشقىغا ئوخشاتمىغىن
ئۇندا تۇز بار، مەندە يارا بەك يامان.

ھېكايەت (18)

ياشاركەن بىر يىگىت ساپدىل ۋە رەئنا،
ئۇ ھەم بولغان گوزەل مەھبۇپقا شەيدا.
ئوقۇدۇم، بىر ئەزىم دەرياغا چۇشكەن،
توساتتىن ئىككىسى قايىنامغا چوككەن.
دېڭىزچى قۇتقۇزۇشقا بوپتۇ پەيدا،
مۇبادا ئولمىسۇن دەپ ئۇشبۇ ھالدا.

يىگىت دولقۇن ئىچىدىن بەرمىش ئاۋاز:
"مېنى قوي، ئالدىدا يارىمنى قۇتقاز!"
شۇنى ئېيتقاچ جاھاندىن خوشلىشىپتۇ،
مۇنۇ ئېيتقان سوزىنى ئاڭلىشىپتۇ:
"سوز ئاچسا ئىشقتىن ئالدامچى، قىل رەت،
ئۇنۇتقاي يارىنى چەككەندە كۇلپەت!"
ئومۇر ئوتكەزدى شۇنداق ئىككى ياران،
بىلەرسەن كونىلاردىن بۇنى ئوبدان.
بۇ سەئدى ئىشق يولىنى بىلگەي شۇنچە،
كىشى باغداتتا بىلگەندەك ئەرەپچە.
كوڭۇل قوي چىن يۇرەكتىن، بولسا يارىڭ،
جاھاندا بولمىسۇن ئوزگىدە كارىڭ.
تىرىك بولسا مەجنۇن، ئىشق قىسسەسىنى،
ئالاتتى بۇ كىتاپتىن ھىسسەسىنى.

ئالتىنچى باپ

زەئىپلىك ۋە قېرىلىق توغرىسىدا

ھكايەت (1)

بىر توپ ئالىملار بىلەن دەمەشق جامەسىدە بەس-مۇنازىرە قىلىشقان ئىدىم. بىر ياش يىگىت ئىشىكتىن كىرىپ كەلدى-دە، سورىدى: "ئاراڭلاردا پارىس تىلىنى بىلىدىغان كىشى بارمۇ؟" (كىشىلەر) مېنى كورسىتىشتى. "خوش، نىمە ياخشى ئىش بار ئىدى؟" دەپ سورىدىم يىگىتتىن.

ئۇ دىدى: "بىر يۈز ئەللىك ياشقا كىرگەن بىر قېرى كىشى جان ئۈزۈش ھالىتىدە پارىسچە بىرنىمىلەرنى دەۋاتىدۇ، بىز چۈشىنەلمەيۋاتىمىز، ئەگەر مەرھەمەت قىلىپ، بېرىپ كېلىش جاپاسىنى ئېغىر كورمىسەڭ، ئەجرىنى تاپاتتىڭ. بەلكىم، ۋەسىيەت قىلار!"

ئۇنىڭ بېشىغا يېتىپ بارغىنىمدا ئۇ مۇنداق دەۋاتاتتى:

"ئالاي دەپ ئىدىم نەچچە دەم باھۇزۇر،
دەرىخا، دىماغىدا توسۇلدى نەپەس،
دەرىخا، بۇ باي ئومۇر داستىخانىدىن
يىسەك ئەمدىلا، دىدىلەر: 'بولدى، بەس!'"

بۇ سوزنىڭ مەنىسىنى شاملقلارغا① ئەرەپچە تەرجىمە قىلىپ بەرگەن ئىدىم، ئۇنىڭ شۇ قەدەر ئۇزۇن ئۇمۇر كورگەنلىگگە، يەنە تېخى دۇنيا هاياتىدىن ئايرىلىشقا كوزى قىيمايۋاتقانلىغىغا هەممەيلەن هەيران قېلىشتى.

مەن قېرىغا دىدىم: "مۇشۇ هالەتتە كەيپىڭ قانداق بولۇۋاتىدۇ؟"

ئۇ دىدى: "مەن نىمىمۇ دەيمەن؟

كورمىدىڭمۇ، بىر كىشىگە قانچىلىك ئاغرىق يېتەر،
بىر چىشىنى ئاغزىدىن تارتىپ چىقارسا سۇغۇرۇپ؟
قىل پەرەز، ئۇ قايسى هالەتكە چۈشەر، بىر چاغ كېلىپ
چىقسا جانى خوشلىشىپ، ئەزىز تېنىنى قالدۇرۇپ!"

مەن دىدىم: "ئولۇمنىڭ تەسەۋۋۇرىنى كاللاڭدىن چىقىرىپ تاشلا، ۋەهىمىنىڭ تەبىئەت ئۇستىدىن غەلىبە قىلىشىغا يول قويما، چۈنكى يۇنان پەيلاسوپلىرى ئېيتىدۇ: 'مىجەز قانچىلىك مۇستەھكەم بولمىسۇن، ئەبەدى هايات كەچۈرۈشكە ئۇمىت باغلىماسلىق كېرەك، ئەمما ئەڭ قورقۇنچلۇق كېسەلمۇ هالاك بولۇشتىن دېرەك بەرمەيدۇ.' ئەگەر بۇيرۇساڭ بىر تىۋىپ چاقىراي، سېنى داۋالاپ كورسۇن!"

چال كوزىنى يوغان ئېچىپ كۇلدى-دە، دىدى:

"گاڭگىراپ قالغاي نى ئۇستا تىۋىپ،
ئالجىغان هوشسىز كېسەلنى كورۇپ.

① شاملقلار — [illegible] بىلىكلەر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

غوجا مەشغۇلدۇر ياساشقا ئايۋان،
ئەمما ئۇي ئۇلى بولماقتا ۋەيران.
بوۋاي ئىڭرايدۇ ئېغىر سەكراتتا،
موماي سەندەلنى① سۇرتىدۇ ئاتا.
موتىدىل مىجەز ئەگەر بۇزۇلسا،
كار قىلماس دۇئا هەم باشقا داۋا."

هىكايەت (2)

بىر قېرى ئادەم مۇنۇلارنى هىكايە قىلىپ بەرگەن ئىدى: "بىر قىزغا ئۇيلەنگەن ئىدىم، ئۇينى گۇل بىلەن بېزىدىم، ئۇيدە ئۇنىڭ بىلەن يالغۇز ئولتۇراتتۇق، دىلىم ئۇنىڭغا باغلانغان ئىدى، ئۇنىڭدىن كوز ئۇزمەيتتىم. قىز مەندىن ئوزىنى قاچۇرمىسۇن، ماڭا كونۇپ قالسۇن دەپ، ئۇزۇن كېچىلەردە لەتىپە، چوچەكلەرنى ئېيتىپ چىقاتتىم. بىر كېچىسى قىزغا مۇنداق دىدىم: 'ساڭا بەخت يار بولدى، ئامەت كەلدى، چۈنكى سەن تەجرىبىلىك، ئوقۇغان، جاهان كورگەن، تىنچ، ئىسسىق-سوغاقنى باشتىن ئوتكۇزگەن، ياخشى-يامانىنى سىنىغان، سوهبەتنىڭ قەدرىنى بىلىدىغان، دوستلۇقنىڭ شەرتىنى ئادا قىلىدىغان، كوڭلى يۇمشاق، مېهرىۋان، مىجەزى ئوبدان، شىرىن سوزلۇك بىر قېرىنىڭ قولىغا چۈشتۇڭ.

كوڭلۇڭنى هەر چاغ قولغا ئالالايمەن،

① سەندەل — غولى خوش بۇي بىر خىل دەرەخ.

رەنجىتسەڭ مەيلى، مەن چىدالايمەن.
تۇتىدەك ھەر كۈنى يېسەڭ شېكەر،
شېرىن جان پىدادۇر ساڭا ئەي دىلبەر.

سەن تەكەببۇر، كوڭلى قارا، ئويۇنچى، شاختىن شاخقا قونىدىغان، دائىم ھەۋەسكە بېرىلىدىغان، پىكرىدە تۇرمايدىغان، ھەر كېچىسى بىر جايدا قونۇپ قالىدىغان، ھەر كۈنى بىر يار تۇتىدىغان يامان يىگىتنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالمىدىڭ.

يىگىتلەر ئاي يۈزلۈك، گۈزەل بولسىمۇ،
ۋە لېكىن ۋاپادا ئۇلار تۇرمايدۇ.
بۇلبۇلدىن ۋاپانى كۈتمىگىن ھەرگىز،
ھەر بىر چاغ باشقا گۈلدە سايرايدۇ.

ئەمما قىزلار يىگىتلەرگە ئوخشاش بەگۋاش ئەمەس، ئۇلار ئەقىل، ئەدەپ بىلەن ھايات كەچۈرىدۇ.

ئۆزەڭدىن چوڭنى تاپ، پۇرسەت غەنىمەت،
ئۆزەڭدەكلەر بىلەن ئۆتكۈزمە پۇرسەت!‘‘

"شۇ يوسۇندا قىزغا بىرقانچە سۆزلەرنى قىلدىم، — دېدى قىزى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ئۇنىڭ كوڭلى ماڭا باغلاندى، ئەمدى ئۇنى ئۆزەمگە قارىتىۋالدىم، دەپ ئويلىغان ئىدىم. لېكىن قىز دەرتلىك كوڭلىدىن سوغاق بىر ئۇھ تارتتى-دە: ’سەن ئېيتقان بۇ

سۆزلەرنى ئەقلىمنىڭ تارازىسىدا تارتىپ كۆرگىنىمدە، بىر سۆزچىلىك ۋەزنى يوق، بىر چاغدا مەن ئىنىكئانامدىن، ياش چوكانىغا قېرى ئادەم يېنىدا ئولتۇرغاندىن بېقىنىغا ئوقيا ئوقى سانجىلىپ تۇرغان ياخشى، دىگەن گەپنى ئاڭلىغان ئىدىم‘ دېدى. شۇنداق قىلىپ، بىز كېلىشەلمىدۇق، ئاخىر ئاجرىشىپ كەتتۇق. قىز ئىددەت① ۋاقتى تۇشۇش بىلەنلا بىر يىگىتكە تېگىۋالدى، بۇ قېتىمقى ئېرى ئاچچىغى يامان، توك چىراي، مىجەزى ئوسال، قولىدا ھېچنىمىسى يوق بىر ساياق بولۇپ، قىز ئۇنىڭدىن جەۋرى-جاپا كورەتتى ۋە رەنجى-مۇشەققەت تارتاتتى، شۇنداق بولسىمۇ، خۇدانىڭ بۇ نىئمەتىگە شۈكرى قىلاتتى: ’ئەلھەمدۇلىللا، ئاشۇ قاتتىق ئازاپتىن قۇتۇلدۇم، ئەمدى مۇقىم نىئمەتكە ئۇلاشتىم!‘‘‘

مەيلى، قىل ماڭا سەن جەۋرى-جاپا،
كوتىرەي يۈكۈڭنى، چۈنكى سەن بەرنا.

* * *

رازىمەن سەن بىلەن كويسەمۇ دوزاختا،
باشقا بىلەن بولسام جەننەتمۇ ياقماس.
ياخشىدۇر خۇنۇكنىڭ تۇتقان گۈلىدىن
خۇش رۇينىڭ ئاغزىدىن پۇرىغان پىياز.

① ئىددەت — ئەردىن ئاجراشقان ئايالنىڭ مەلۇم مۇددەت ئەرگە چىقماي تۇرىدىغان ۋاقتى.

هكايەت (3)

دىيار بەكرىدە مەن بىر قېرى كىشىنىڭكىدە مېھمان بولغان ئىدىم. ئۇنىڭ كوپ مال-مۈلكى ۋە چىرايلىق ئوغلى بار ئىدى. بىر كېچە مۇنۇنى ھكايە قىلىپ بەردى:

"ئومرۇمدە مۇشۇ پەرزەنتتىن بولەك بالا كورمىگەن ئىدىم. مۇشۇ ۋادىدا بىر توپ دەرەخ زىيارەتگاھ بولۇپ، كىشىلەر بۇ يەرگە ھاجەت تىلەش ئۈچۈن كېلىشەتتى. (مەنمۇ) ئۇزۇن كېچىلەردە ئاشۇ دەرەخنىڭ تۈۋىدە ھەق تائالاغا يالۋۇرغانلىقىمدىن ماڭا مۇشۇ پەرزەنتنى ئاتا قىلدى!"

شۇ پەيتتە ئوغلىنىڭ ئوز دوستلىرىغا ئاستا مۇنۇلارنى دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالدىم: "ئىھ، مەن ئاشۇ دەرەخنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلسەم، شۇ يەرگە بېرىپ دۇئا قىلاتتىم، ئاتام ئولەتتى!"

قاراڭ، غوجا "ئوغلۇم ئەقىللىق" دەپ شاتلانسا، ئوغلى "ئاتام ئالجىغان قېرى ئەخمەق" دەپ ھاقارەت قىلىدۇ!

بىر تالاي يىللارنى ئوتكۈزدىڭ باشتىن،
ئاتاڭنىڭ قەۋرىگە بارمىدىڭ بىر بار.
قىلدىڭ سەن ئاتاڭغا نىمە ياخشىلىق،
ئوز ئوغلۇڭدىن سەنمۇ بولۇپ ئۈمىتۋار؟

هكايەت (4)

بىر كۈنى ياشلىق غۇرۇرۇم بىلەن قاتتىق يول يۈرگەن ئىدىم،

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كەچقۇرۇن بىر دوڭنىڭ ئۈستىگە يەتكەندە ھېرىپ قالدىم. كارۋاننىڭ ئارقىسىدىن بىر ئاجىز قېرى كىشى كېلىۋاتاتتى، ئۇ دېدى: "ئۇخلاي دەۋاتامسەن نىمە؟ بۇ يەر ئۇخلايدىغان جاي ئەمەس!"

مەن دېدىم: "پۇتۇمنىڭ ماڭغۇچلىكى قالمىسا قانداق ماڭىمەن؟"

ئۇ كىشى دېدى: "دانالارنىڭ سوزىنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟ ئۇلار مۇنداق دەيدۇ: 'يۈگۈرۈپ ھالدىن كەتكەندىن كورە، مېڭىپ ۋە ئولتۇرۇپ ھاردۇق ئالغان ياخشى!'"

مەنزىلگە تەشناسەن، ئالدىراشنى قوي،
پەندىمگە قۇلاق سال، چىداشنى ئۈگەن.
چاپار ئەرەپ ئېتى ئاران ئىككى يول،
توگە كېچە-كۈندۈز ماڭىدۇ تېمەن.

هكايەت (5)

بىزنىڭ بەزمە ئولتۇرۇشىمىزدا ئەپچىل، دىلكەش، خۇش خۇي ۋە شېرىن سوزلۈك بىر يىگىت بار ئىدى. كوڭلىدە ھېچقانداق غېمى يوق، لېۋىدىن كۈلكە يېغىپ تۇراتتى. بىرنەچچە ۋاقىت ئوتۇپ كەتتى، ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىش نېسىپ بولمىدى. كېيىن مەن ئۇنى كورگىنىمدە، ئۇ ئويلۇك-ئوچاقلىق بولۇپ، نەچچە پەرزەنتنىڭ ئاتىسى بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ شادمانلىقىنىڭ يىلتىزى كېسىلگەن ۋە ھەۋەس گۈلى سولغان ئىدى. مەن ئۇنىڭدىن: "قانداق تۇردۇڭ، ئەھۋالىڭ نىچۇك؟" دەپ سورىغان ئىدىم. ئۇ دېدى: "بالىلىرىم بولغاندىن بۇيان بالىلىق قىلمايدىغان بولدۇم!"

قىرلىق چاچنى ئاقارتتى، نە كېرەك ياشلىق ھەۋەس،
بۇ زاماننىڭ ئۆزگىرىشى بىر خەۋەرچى ساڭا بەس!

* * *

قېرىدىڭ، تاشلا گودەكلىك قىلماقنى،
ياشلارغا قالدۇرغىن ئويۇن-چاقچاقنى.

* * *

ياشلىق پەيزىنى ئىزدىمە قېرىدىن،
ئاققان سۇ قايتماس يەتكەن يېرىدىن.
ئوما ۋاقتىدا زىرائەت ئېتىز
مايسا چېغىدەك يەلپۈنمەس ھەرگىز.

* * *

ياشلىقىم كەتتى قولۇمدىن بەكمۇ تېز،
ۋاي ئىست، ئۆتتى ئەجەپ شاتلىق زامان!
شىرگە خاس بىلەكلىرىمدىن كەتتى كۈچ،
ئوۋ ئىتىدەك كوندۇم پىشلاققا بۇ ئان.

* * *

قارا قىلغانتى چېچىنى بىر موماي،
مەن دېدىمكى: "ئەي ياشانغان ئانىجان!
چاچلىرىڭنى قارا قىلدىڭ، سەن كۈچەپ،
ئەمما تۈزلەنمەس بېلىڭ، بولغان كامان!"

ھېكايەت (6)

بىر چاغ مەن ياشلىق قىلىپ، ئانامغا ۋاقىراپ تاشلىغان ئىدىم.

ئۇنىڭ كۆڭلى رەنجىپ، بىر بۇلۇڭدا ئولتۇردى ۋە يىغلاپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

"كىچىكلىگىڭنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ، ئەمدى مۇنداق قوپاللىق قىلىسەن؟"

ئەجەپ ياخشى ئېيتتى موماي ئوغلىغا،
ئۇنى كۈچلۈك باتۇر ۋە پىلتەن① كۆرۈپ:
"ئەگەر ئەسكە ئالساڭ بوۋاقلىقنى سەن،
قۇچاغىمدا ياتقان ئىدىڭ تەلمۈرۈپ.
جاپا قىلمىساڭمۇ بولاتتى بۈگۈن،
ئۆزەڭنى شىر، مېنى ئولەرمەن كۆرۈپ."

ھېكايەت (7)

بىر پىخسىق باينىڭ ئوغلى ئاغرىپ قالغان ئىدى. خەيرىخاھ كىشىلەر ئۇنىڭغا دېدى: "بىزنىڭ مەسلىھەتىمىز شۇكى، ئۇنىڭ (ساقىيىشى) ئۈچۈن خەتمە قۇرئان قىلدۇر، ياكى بىرەر مالنى قۇربانلىق قىل!"

باي خېلىغىچە ئويغا چۆمدى-دە، دېدى: "قۇرئان ئوقۇتۇش ياخشىدەك تۇرىدۇ، چۈنكى پادا يىراقتا ئىدى!" بىر پاكدىل كىشى بۇنى ئاڭلاپ دېدى: "ئۇنىڭ قۇرئان ئوقۇتۇشنى ئەۋزەل كۆرگەنلىگىنىڭ سەۋەۋى شۇكى، قۇرئان ئۇنىڭ تىلىنىڭ ئۇچىدا، ئالتۇنى

---

① پىلتەن — پىل گەۋدىلىك، پىلدەك كۈچلۈك.

بولسا جىنىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا!"

دەرىخا! باش قويار قىلماققا تائەت،
نە بولغاي بىللە بولسا ھەم ساخاۋەت!
بىر پۇل بەرسە ئېشەكتەك لايغا پاتقاي،
ئوقۇ "ئەلھەمدۇ" دېسە يۈز ئوقۇغاي.

ھېكايەت (8)

بىر قېرى ئادەمدىن (كىشىلەر) سوراشتى: "نېمىشقا خوتۇن ئالمايسەن؟" ئۇ دېدى: "قېرى خوتۇن بىلەن تۇرمۇشنىڭ پەيزى بولمايدۇ." "ئۇنداق بولسا، ياش چوكان ئال، چۈنكى بايلىغىڭ بار." "مەندەك بىر قېرىغا قېرى ئايالار يارىمايۋاتسا، مەن قېرىنى ياش چوكانلار يارىتامدۇ؟" دېدى ئۇ.

يەتتىنچى باپ

تەربىيىنىڭ تەسىرى توغرىسىدا

ھېكايەت (1)

بىر ۋەزىرنىڭ بىر دۆت ئوغلى بار ئىدى؛ ئۇنى بىر ئالىمنىڭ قېشىغا ئەۋەتىپ، بۇنىڭغا تەربىيە بەرسىڭىز، بەلكىم، ئەقىللىق بولۇپ قالار ئىدى، دېدى. ئالىم ئۇنىڭغا ئۇزاق ۋاقىت تەلىم بەردى، ئەمما نەتىجىسى بولمىدى. ئالىم ئاخىر بالىنىڭ ئاتىسىغا كىشى ئەۋەتىپ: "بۇ بالا ئەقىللىق بولۇش ئۇ ياقتا تۇرسۇن، مېنى ساراڭ قىلىۋەتتى!" دېدى.

تېز يۇقار تەربىيە ئىنسان زاتىغا،
ئەسلى تەبىئىتى بولسا قوبۇلچان،
پاقىراق بېرەلمەس تۆمۈرگە زادى
سەيقەلنىڭ سۈپىتى بولسا گەر يامان.
يەتتە رەت يۇيساڭمۇ دەريادا ئىتنى،
يەنىلا ئىپلاستۇر بولسا ئۇ ئامان.
ئەيسانىڭ ئېشىگى مەككىگە بارسا،
قايتقاندا يەنىلا ئېشەكتۇر ھامان.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

هكايەت (2)

بىر دانىشمەن ئوغۇللىرىغا نەسىھەت قىلاتتى: "جېنىم بالىلىرىم، ھۈنەر ئۆگىنىڭلار، چۈنكى دۇنيانىڭ مال ۋە بايلىقىغا ئىشەنچ قىلىپ بولمايدۇ، ئالتۇن-كۈمۈش (دىگەن نەرسە) بۇ ئۆتكۈنچى دۇنيادا خەتەر ئۈستىدەدۇر: يا ئوغرى سۈپۈرۈپ كېتىدۇ، ياكى ئىگىسى ئاز-ئازدىن يەپ تۈگىتىدۇ، ئەمما ھۈنەر تۈگىمەس-پۈتمەس بۇلاق ۋە ئەبەدى بايلىقتۇر. ئەگەر ھۈنەرۋەن دۆلىتىدىن يىقىلسا ھېچبىر غەم قىلمايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ھۈنەر بايلىق نەگە بارسا ھۆرمەت تاپىدۇ ۋە تۆردە ئولتۇرىدۇ، بىھۈنەر ئادەم بولسا تىلەمچىلىك قىلىدۇ، مۇھتاجلىق تارتىدۇ.

ئۈزگىگە بوي سۇنسا بەك تەس ئورنىدىن چۈشكەن كىشى،
ئۆگىنىپ راھەتكە، سوڭ ئەلدىن جاپا كورگەن كىشى.

* * *

بىر زامان شامدا① ئىسيان باشلىنىپ،
ھەركىم جايىنى تاشلاپ كېتىشتى.
بىلىملىك، زېرەك دېخان بالىلىرى
ۋەزىر بولۇشنى چاغلاپ كېتىشتى.
بىئەقىل نادان ۋەزىر باللىرى
نان تىلەپ يېزا بويلاپ كېتىشتى.

① شام — سۇرىيە.

* * *

بىلىم ئۆگەن ئاتاڭدىن، كېرەك بولسا مىراسى،
خەرجىلىك بولۇر بىر كۈنلا ئۇنىڭ مالۇ-دۇنياسى.

هكايەت (3)

بىر ئالىم بىر شاھزادىگە تەلىم-تەربىيە بېرەتتى، بۇ بالىنى ئايىماستىن ئۇراتتى ۋە تولىمۇ ئازابلايتتى. بىر قېتىم ئوغۇل تاقەت قىلالماي ئاتىسىنىڭ ئالدىغا شىكايەت قىلىپ كەلدى ۋە يارا قاپلىغان ئۇچىسىدىن كىيىمىنى سېلىپ تاشلىدى. ئاتىسىنىڭ ئىچى سىرىلىپ كەتتى-دە، ئۇستازىنى چاقىرتىپ دېدى: "سەن ھېچقايسى پۇقرانىڭ بالىلىرىغا مۇنچىلىك جەۋر-جاپا قىلىشنى راۋا كورمەس ئىدىڭ. پەقەت مېنىڭ بالامغا راۋا كورۇپسەن، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟"

ئۇستاز دېدى: "بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، سوزنى ئويلىنىپ سوزلەش ۋە ھەركەتنى جايىدا قىلىش كېرەك بولىدۇ. بۇ ئومۇم خەلققە شۇنداق، بولۇپمۇ پادىشالارغا شۇنداق. چۈنكى ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرى ۋە ئېيتقان سوزلىرى تىللاردا داستان بولۇپ كېتىدۇ، ئەمما ئاۋام خەلقنىڭ سوزى ۋە قىلغان ئىشلىرى ئۇنچىلىك ئېتىۋارغا ئېلىنمايدۇ.

دەرۋىشلەر تۈگدۇرسا نامۇناسىپ ئىش،
دوستلىرىغا بىلىنمەس يۈزدىن بىرى.
ئەگەر شاھ بىر سوزنى چاقچاقتىن ئېيتسا،
ئىقلىمدىن ئىقلىمغا كېتىدۇ نېرى.

شۇنداق ئىكەن، شاھزادىنىڭ مۇئەللىمى پادىشا ئوغۇللىرىنىڭ ئەخلاقى تەربىيىسىدە — خۇدا ئۇلارنى گۈزەل خۇلق بىلەن ئۇستۇرسۇن — ئاۋام خەلققە قارىغاندا كۆپرەك ئىجتىھاد كۆرسىتىشى لازىم.

گودەك چاغ تەربىيە كۆرمىسە ھەركىم،
چوڭ بولغاندا ئۇنىدىن قاچىدۇ ئامەت.
كۆك چىۋىقنى ئەگمەك تولىمۇ ئوڭاي،
قۇرۇسا رۇسلانماس، ئوت كېرەك پەقەت."

ئالىمنىڭ ياخشى مەسلىھەتلىرى ۋە جاۋاپ بېرىشتىكى مۇلاھىزىلىرى پادىشانىڭ دىتىغا توغرا كەلدى-دە، ئۇنىڭغا تون كىيگۈزدى ۋە سوغاتلار بەردى ھەمدە ئۇنىڭ مەنسەپ دەرىجىسىنى يۇقۇرى كۆتەردى.

ھىكايەت (4)

مەغرىپ مەملىكىتىدە بىر مەكتەپ مۇئەللىمىنى كۆرگەن ئىدىم، ئۇ قاپىقى يامان، تىلى زەھەر، خۇيى ئەسكى، زومىگەر، ئاچكوز، ئۇزىنى ھېچنىمىدىن تارتمايدىغان بىرنىمە ئىدىكى، ئۇنى كۆرگەندە مۇسۇلمانلارنىڭ كەيپى بۇزۇلاتتى، ئۇنىڭ قۇرئان ئوقۇشى كىشىنىڭ كۆڭلىنى قاراڭغۇلاشتۇراتتى. بىرقانچىلىغان پاكىز ئوغلانلار ۋە مەسۇمە قىزلار ئۇنىڭ رەھىمسىز قولىغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. ئۇلار نە كۈلۈشكە جۈرئەت قىلالىسۇن ۋە نە سۆزلەشكە پېتىنالىسۇن. ئۇ مۇئەللىم گاھى بىرسىنىڭ كۈمۈشتەك ئاپپاق مەڭزىگە ئۇرسا، گاھىدا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

يەنە بىرىنىڭ بىللۇردەك پۇتلىرىنى پەلەققە تارتاتتى. قىسقىسى، ئاڭلىشىمچە، ئۇنىڭ رەزىللىكىنىڭ بىر قىسمى كىشىلەرگە مەلۇم بولۇپ قالغاچقا، ئۇنى ئۇرۇپ قوغلىۋەتكەن. ئۇنىڭ مەكتىۋىنى بىر مۆمىن كىشىگە ئۆتكۈزۈپ بەرگەن. بۇ ئادەم تەقۋادار، ئالىجاناپ، يۇمشاق كۆڭۈل ئىدى. زورۇر بولمىغاندا سۆز قىلمايتتى، كىشىنى رەنجىتىدىغان گەپ-سۆز ئاغزىدىن چىقمايتتى. باللار ئاۋالقى مۇئەللىمنىڭ قورقۇنچىسىنى كاللىسىدىن چىقىرىپ تاشلاپ، كېيىنكى مۇئەللىمنىڭ پەرىشتىدەك ئەخلاقىنى كۆرگەچ، ھەممىسى بىر-بىرلەپ شەيتان بولۇپ قېلىشتى. ئۇلار بۇ ئادەمنىڭ يۇمشاقلىقىغا تايىنىپ، ئوقۇشنى ئەستىن چىقىرىشتى، كۆپ ۋاقىت ئوينىپ ئولتۇرۇشتى، دەرس تاختىلىرىنى بىر بىرىنىڭ بېشىغا ئۇرۇپ سۇندۇرۇشتى.

مۇئەللىم ياكى ئۇستاز بولسا بوش بەك،
گودەكلەر ئوينىشار بازاردا خىرسەك.①

ئىككى ھەپتىدىن كېيىن مەن ئاشۇ مېچىتنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەن ئىدىم. قارىسام، ئاۋالقى مۇئەللىمنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، ئۆز ئورنىغا قايتۇرۇپ كېلىشىپتۇ. مەن چىن ۋىجدانىمدىن رەنجىدىم-دە، "خۇدا كۆرسەتمىسۇن، بۇ ئىبلىسنى نىمىشقا ئىككىنچى قېتىم

---

① خىرسەك — بىر تۈرلۈك باللار ئويۇنى. بىر دۆگىلەك سىزىق سىزىلىپ، بىر بالا سىزىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرىدۇ. باشقا باللار ئۇنى قورشايدۇ. ئوتتۇرىدىكى بالا پۇتىنى ئەتراپىدىكىلەرگە سىلكىيدۇ، ئۇنىڭ ئايىغى قايسىغا تەگسە، ئۇنى تۇتۇپ سىزىقنىڭ ئىچىگە ئۆز ئورنىغا ئېپكىرىپ قويىدۇ.

پەرىشتىلەرنىڭ مۇئەللىمى قىلىپ قويدۇڭلار؟" دېدىم.
بۇ سۆزۈمنى پاراسەتلىك، جاھان كۆرگەن بىر ياشانغان كىشى ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتى-دە، دېدى:

"ئوغلىنى مەكتەپكە بەردى بىر پادىشا،
بوينىغا ئېسىپتۇ بىر كۈمۈش تاختا.
تاختىغا مۇنۇ خەت يېزىلغان زەردىن:
'ئۇستازنىڭ جەۋرى خوپ، ئاتا مېھرىدىن!'"

ھېكايەت (5)

بىر تەقۋادارنىڭ ئوغلىغا ۋاپات بولغان تاغىسىدىن نۇرغۇن مال-دۇنيا قالغان ئىدى. ئۇ بۇزۇقچىلىققا كىرىشىپ، ئىسراپخورلۇققا بېرىلىپ كەتتى. قىسقىسى، قىلمىغان يامان ئىشلىرى، ئىچمىگەن ئېچىملىكلىرى قالمىدى. بىر قېتىم مەن ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ دېدىم: "ئوغلۇم، كىرىم دېگەن ئاقار سۇ، تۇرمۇش دېگەن چۆگىلەپ تۇرغان تۈگمەن. يەنى كۆپ خىراجەت قىلىش دائىمى كىرىمى بولغان كىشىگىلا مۇمكىن.

دارامەت بولمىسا ئاز قىل چىقىمنى،
دېڭىزچىلار مۇنۇ كۈينى ئوقۇيدۇ:
'ئەگەر تاغلارغا يامغۇر ياغمىغاندا،
دەجلەمۇ[1] يىل ئۆتمەي چوقۇم قۇرۇيدۇ.'

[1] دەجلە — باغداتتىكى دەجلە دەرياسى.

ئەقلۇ-ھوش، ئەخلاق-ئەدەپنى چىڭ تۇت، ئويۇن-تاماشانى تاشلا، چۈنكى بايلىقىڭ تۈگىگەندە قىيىنچىلىق تارتىپ پۇشايمان يەيسەن."
لېكىن ئوغۇل نەغمە-ناۋا ۋە ئەيش-ئىشرەتنىڭ لەززىتىگە بېرىلىپ كەتكەنلىكتىن، بۇ نەسىھەتلىرىمنى قۇلاققا ئالماي، سۆزۈمگە ئېتىراز بىلدۈرۈشكە باشلىدى: "بۈگۈنكى راھەتنى كەلگۈسىدىكى ئېغىرچىلىقنىڭ تەشۋىشى بىلەن بۇزۇش ئاقىللارنىڭ پىكرىگە خىلاپ!

بەختىيار، دۆلەتلىك كىشى نېمىشقا
تارتسۇن يوقسۇللۇقنى، قورقۇپ يوق ئىشقا؟
ئەزىز يار، كۆڭۈل ئاچ، ئوينا، تۇرمىغىن،
ئەتىنىڭ غېمىنى بۈگۈن يېمىگىن.

بولۇپمۇ، مەن سېخىيلىق تەختىدە ئولتۇرۇپ، مەرتلىك كەمىرىنى بېلىمگە باغلىغان ۋە خەير-ئېھسانلىرىم ئاۋام خەلقنىڭ ئاغزىدا پۇر بولۇپ كەتكەن بىر چاغدا (يوقسۇللۇقتىن غەم يەمدىمەن)؟

سېخىيلىق، كەرەمدە نامى پۇر كەتكەن
كىشىلەر سالمىسۇن دەرەمگە كىشەن.
ياخشى نامىڭ تارالسا تالا-تۈزگە،
ياپالمايسەن ئىشىكنى كىشى يۈزگە."

قارىسام، ئۇ نەسىھەتلىرىمنى ھېچ قوبۇل قىلمايۋاتىدۇ، ئۆتەتەك

نەپەسلىرىم ئۇنىڭ تومۇردەك سوغاق كۆڭلىگە تەسىر قىلمايۋاتىدۇ. شۇڭا نەسھەتنى توختاتتىم، سوھبەتتىن ئۆزەمنى تارتتىم ۋە دانالارنىڭ سوزى بويىچە ئىش قىلماقچى بولدۇم، ئۇلار مۇنداق دېگەن ئىدى: "يەتكۈزۈشكە تېگىشلىكنى يەتكۈز، ئەگەر قوبۇل قىلمىسا، كارىڭ بولمىسۇن!"

ئاڭلىماسلىغىنى بىلسەڭمۇ ئەگەر،
بىلگىنىڭچە سەن قىل نەسھەتنى.
كورەرسەن تېزدىن: ئىككى پۇت بىلەن
توزاققا چۈشكەن ئۇ ھاماقەتنى.
قولىنى ئۇرۇپ ئېيتىدۇ: "ئىسىت!
ئاڭلىماپتىمەن چوڭقۇر ھېكمەتنى!"

بىرقانچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن مېنىڭ ئويلىغىنىمدەك بولدى: مەن ئۇنى بىچارە ھالەتتە كوردۇم. ئۇ چاپىنىغا ياماق ئۇستىگە ياماق سېلىپتۇ، ئاشقان-تاشقان نانلارنى تىلەپ يۇرۇپتۇ، ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق ھالىغا ئىچىم ئاغرىپ كەتتى. لېكىن ئۇنىڭ ئىچكى يارىسىنى تاپا-تەنە تىرنىغى بىلەن ئاتىلاپ تۇز سېپىشنى ئادەمگەرچىلىك دەپ بىلمىدىم. شۇڭا، ئۆز كوڭلۇمدە دېدىم:

"ھاراقكەش كەلگۈسىنى كوزگە ئىلماس،
پەقىرلىقتىن پەقەت ئەندىشە قىلماس.
باھار پەسلى دەرەخ بولغاي باراقسان،
توكۇلگەي ياپرىغى كەلسە زىمىستان."

ھېكايەت (6)

بىر پادىشا ئۆز ئوغلىنى بىر داموللىغا ئوقۇشقا بېرىپ مۇنداق دېدى: "بۇ بالا سېنىڭ بولسۇن، ئۇنىڭغا ئۆز بالاڭدەك تەربىيە بەرگىن!" داموللا: "خوپ، پەرمانىپەردارمەن" دېدى.

شۇنىڭ بىلەن، داموللا بىرنەچچە يىل تىرىشچانلىق كورسەتكەن بولسىمۇ، بالىغا تەربىيە يۇقتۇرالمىدى. داموللىنىڭ باللىرى بولسا بىلىم ۋە بالاغەت ئىلمىدا كامالەتكە ئېرىشتى. پادىشا داموللىنى جاۋاپكارلىققا تارتىپ كايىپ كەتتى: "سەن ۋەدەڭگە خىلاپلىق قىلدىڭ، سوزۇڭنىڭ ھوددىسىدىن چىقالمىدىڭ!"

داموللا دېدى: "يەر يۈزىنىڭ ئۇلۇغ پادىشاھىنىڭ رەيىگە مەخپى قالمىسۇنكى، تەربىيە بىر خىل بولىدۇ، ئەمما مىجەز-تەبىئەت ھەر خىل!"

زەر-كۈمۈش ئەگەرچە چىقسىمۇ تاشتىن،
كورگەنلا تاشلاردىن چىقماس ھېچقاچان
سۇھەيل① يەر يۈزىگە زىيا چاچسىمۇ،

① سۇھەيل — جەنۇبىي قۇتۇپتىكى "كانوپۇس" دەپ ئاتالغان يورۇق يۇلتۇز. ئەرەپلەر بۇ يۇلتۇزنى شىمالىي يەمەندە كوزەتكەن. بۇ يەردە قەدىمدىن شەۋران (ئەلا سۇپەتلىك تېرە) ئىشلىنىپ كەلگەن ئىدى. شۇڭا سۇ-ھەيل يۇلتۇزىنىڭ تېرە ئىشلەشكە ياخشى تەسىرى بارلىغى توغرىسىدىكى خۇراپىي ئېتىقات شۇنىڭدىن كېلىپ چىققان.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بىر جايدا جا[1] ئىشلار، بىر جايدا شەۋران.“

ھىكايەت (7)

ئاڭلىشىمچە، بىر قېرى تەربىيىچى ئۆز شاگىرتىغا مۇنداق دىگەن: ”ئوغلۇم، ئەگەر ئادىمزاتىنىڭ كۆڭلى ئۆزىنىڭ رىزق بەرگۈچىسىگە تىرىكچىلىكتە بېرىلگەنچىلىك بېرىلىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا ئورنى پەرىشتىلەرنىڭكىدىن يۇقۇرى بولاتتى!“

ياراتقان ھەق سېنى ئۇنۇتمىدى ھېچ،
تورەلمە چاغدا سەن ياتقاندا پىنھان.
ساڭا جان، ئەقلۇ، ئىدرەك، خۇلق، جامال، ھىس،
نۇتۇق-تىل، ئوي-پىكىرنى قىلدى ئېھسان.
قولۇڭغا تىزدى ئون بارماقنى ھەمدە
بېكىتتى ئىككى قول يەلكەڭگە ئوبدان.
ئۇنۇتقايمۇ بۇگۈن رىزقىمنى ھەق دەپ،
گۇمان ئەيلەمسەن، ئەي نائەھلى ھايۋان!

ھىكايەت (8)

بىر بەدەۋى ئەرەپنى كوردۇمكى، ئۇ ئوغلىغا مۇنداق دەۋاتاتتى: ”بالام، قىيامەت كۈنى سەندىن: ‘نېمە ئىش قىلدىڭ؟’ دەپ

① جا — پۇلى ئەرزان ئاددى تېرە.

سورايدۇ. ‘سەن قايسى ئۇرۇغدىن؟’ دىگەن گەپ بولۇنمايدۇ، يەنى سەندىن: ‘قىلغان ئەمىلىڭ قانداق؟’ دەپ سورايدۇ؟ ‘ئاتاڭ كىم؟’ دەپ سورىمايدۇ.

كەئبە يوپۇغىنى كىشى ئۆپمىگى
ئەمەستۇر پىللە[2] نى ئەزىز كورگەنلىك.
نەچچە كۈن ئولتۇرغاچ بىر ئەزىز بىلەن،[3]
ئۇ ھەم خۇددى شۇنداق بولدى قەدىرلىك“.

ھىكايەت (9)

ھوكۇمانىڭ كىتاپلىرىدا بايان قىلىنىشىچە، چايانىڭ تۇغۇلۇشى باشقا ھايۋانلارغا ئوخشاش مۇئەييەن ئادەت بويىچە بولمايدىكەن، يەنى ئۇ ئانىسىنىڭ ئىچ قارنىنى يەپ، قوسىغىنى يىرتىپ چىقىدىكەن-دە، چول-باياۋانغا كېتىدىكەن؛ ئۇنىڭ ئۇۋىسىدا كىشىلەر كورىدىغان چايان پوستى شۇنىڭ بەلگىسى ئىكەن. بىر قېتىم مەن بۇ ۋەقەنى بىر ئۇلۇغ كىشىنىڭ ئالدىدا سوزلەپ بېرىۋىدىم، ئۇ كىشى دىدى: ”بۇ سوزنىڭ راستلىقىغا كوڭلۇم گۇۋالىق بېرىدۇ، باشقىچە

① پىللە — يىپەك پىلىسى. بۇ يەردە ئەتلەس كوزدە تۇتۇلىدۇ. ئېيتىلىشىچە، كەئبىنىڭ ئۇستىگە يېپىلغان يوپۇق قارا ئەتلەس بولۇپ، ھاجىلار تاۋاپ ۋاقتىدا بۇ يوپۇقنى سويۇپ ئوتىدىكەن.

② بىر ئەزىز بىلەن — مۇھەممەت پەيغەمبەر بىلەن، دىگەن مەنىدە. رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، كەئبىنىڭ ئەتلەس يوپۇغى مۇھەممەت پەيغەمبەرگە تېگىشلىك ئىكەن.

بولۇشمۇ مۇمكىن ئەمەس. ئۇلار كىچىكلىگىدە ئاتا-ئانىسىغا ئاشۇن-داق مۇئامىلە قىلغاچ، ئەلۋەتتە، چوڭ بولغاندا شۇنداق سۆيۈملۈك ۋە ھۆرمەتلىك بولىدۇ-دە!"①

ئاتىسى ئوغلىغا قىلدى ۋەسىيەت،
"ئوغلۇم، بۇ پەندىمنى ئۇنۇتما ھەرگىز.
كىم ئاتا-ئانىنى قىلمىسا ھۆرمەت،
ھىچقاچان بولالماس، بەختىيار، ئەزىز!"

لەتىپە: كىشلەر چايانىدىن سوراپتۇ: "نىمىشقا قىشتا تاشقىرى چىقمايسەن؟" ئۇ دەپتۇ: "يازدا تۈزۈك ھۆرمىتىم بولمىسا، قىشتا چىقىپ نىمە قىلاي!"

ھىكايەت (10)

بىر دەرۋىشنىڭ ئايىلى ھامىلدار ئىدى، ئاي كۈنى توشۇپ تۇغۇتى يېقىنلاشتى. بۇ دەرۋىش ئۆمرىدە بالا كۆرمىگەن ئىدى. "ئەگەر خۇدايى تائالا ماڭا ئوغۇل ئاتا قىلىدىغان بولسا،—دىدى ئۇ،—ئۇچامدىكى مۇشۇ جەندەمدىن باشقا بارلىق مال-مۈلكۈمنى كەمبەغەللەرگە سەدىقە قىلىپ بېرىمەن!" دىگەندەك، ئايىلى ئوغۇل تۇغدى. ئۇ ۋەدىسىگە بىنائەن كەمبەغەللەرگە داستىخان تەييارلىدى.

① بۇ جۈملە تەنە بىلەن ئېيتىلغان. چۈنكى كىشلەرنىڭ چايانىنى كۆرگەندە يەنچىپ ئۆلتۈرىدىغانلىغى ھەممە كىشىگە مەلۇم.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بىر نەچچە يىلدىن كېيىن مەن شامغا قىلغان سەپىرىمدىن قايتىپ كېلىپ، ئاشۇ دوستۇمنىڭ مەھەللىسىدىن ئۆتۈپ قالدىم-دە، ئۇنىڭ ئەھۋالىنىڭ قانداقلىغىنى كىشلەردىن سورىدىم.

كىشلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ گۇندىخانىغا چۈشۈپ قاپتۇ. سەۋەبىنى سورىغان ئىدىم، بىر كىشى دىدى: "ئۇنىڭ ئوغلى ھاراق ئىچىپ، جاڭجال چىقاردى ۋە بىر ئادەمنىڭ قېنىنى تۆكۈپ، ئاردىن يوقالدى، ئۇنىڭ كاساپىتى بىلەن ئاتىسىنىڭ بوينىغا زەنجىر، پۇتىغا ئېغىر كىشەن چۈشتى!"

مەن دىدىم: "ئۇ بۇ بالا-قازانى خۇدايى تائالادىن ئۆزى تىلى-گەن!"

ئىشت ئەي زېرەك ئەر، ھامىل ئايالالار
ئەگەر تۇغسا تۇغۇتتا چار يىلانىنى.
ئاقىللار پىكرىچە، مىڭ مەرتە ياخشى
تۇغقاندىن بىئەدەپ، پەيلى يامانىنى.

ھىكايەت (11)

بالا ۋاقتىمدا مەن بىر چوڭ ئادەمدىن بالاغەتكە يېتىشنىڭ ئالا-مەتلىرىنى سورىغان ئىدىم، ئۇ كىشى دىدى: "كىتاپتا يېزىلىشىچە، ئۇنىڭ بەلگىلىرى ئۈچ: بىرىنچىسى، ئون بەش ياشقا تولۇش؛ ئىككىنچىسى، ئېھتىلام؛ ئۈچىنچىسى، ئالدىغا موي چىقىش. ئەمما ھەقىقەتتە بىرلا نىشانى بار، ئۇ بولسىمۇ ئۆز نەپسىڭنىڭ راھىتىگە بېرىلىشتىن كۆرە، كۆپرەك ھەق تائالانى رازى قىلىش كويىدا

لۇش: ھەركىمدە بۇ سۈپەت مەۋجۇت بولمىسا، ئۇنى دانىشمەنلەر
لاغەتكە يەتكەن ھىساپلىمايدۇ!“

كېلەر سۈرەتكە ئادەم تامچە سۇدىن،
نىھايەت ياتسا ئۇ قىرىق كۈن قوساقتا.
ئەگەر قىرىق ياشتىمۇ ئەقىل-ئەدەپ يوق،
ئۇنى ئادەم ئاتاشتىن بەك يىراقتا.

* * *

سېخىلىق، لۇتپىدۇر ئادەم نىشانى،
ئادەم دەپ ئويلىما سۈرەتنى زىنھار.
ھۈنەرلا بولسا سۈرەت سىزسا بولغاي،
بىزەپ ئايۋان-سارايىنى ئالۇ-زەنگار.①
كىشىدە بولمىسا بىلىم ۋە مەرتلىك،
نە پەرق قىلغاي كىشىدىن نەقشى دىۋار؟②
ئەمەس دۇنيا تېپىش خىسلەت، پەزىلەت،
بىراۋنىڭ كۆڭلىنى تاپقىن ئىلاج بار!

ھىكايەت (12)

بىر يىلى پىيادە ماڭغان ھاجىلارنىڭ ئارىسىدا جىدەل چىققان

① ئالۇ-زەنگار—قىزىل، كۆك.
② بۇ مىسرا: ”ئادەم بىلەن تامدىكى سۈرەتنىڭ نىمە پەرقى بار؟“ دېگەن مەزمۇندا.

ئىدى. پەقىرمۇ شۇ سەپەردە پىيادە ئىدىم. راستىنى ئېيتقاندا، بىز بىر بىرىمىزنىڭ باش-كوزلىرىمىزگە تازا مۇشت چۇشۇردۇق. ھەرقانداق ئەسكىلىكلەرنى قىلىشتىن يانمىدۇق. شۇ چاغدا كاجىۋىدا ئولتۇرغان بىر ھاجىنىڭ ئۆز ھەمرايىغا دەۋاتقان مۇنۇ سوزىنى ئاڭلاپ قالدىم: ”ئەجەپ بىر ئىش! پىل سوڭىكىدىن ياسالغان پىيادە① شاخمات تاختىسىنىڭ نېرىقى چېتىگە چىقسا پەرزىن بولىدۇ، يەنى بۇرۇنقىدىن ياخشى بولىدۇ، ئەمما پىيادە ماڭغان ھاجىلار چولنى كېسىپ باشقا چىققاندا، يامان بولۇشۇپ كېتىدىكەن!“

ئادەمنى چىشلىگەن، پوستىنى يىرتقان
زالىم ھاجىغا ئېيت مېنىڭ نامىمدىن:
”سەن ھاجى ئەمەسسەن، تۆگە ھاجىدۇر،
چۈنكى ئۇ يانتاق يەپ چىقار ھاجەتتىن.

ھىكايەت (13)

بىر ھىندى نېفىت ئېتىشنى② ئۆگىنىۋاتاتتى، بىر دانىشمەن ئۇنىڭغا دىدى: ”سىنىڭ ئويۇڭ قومۇشتىن ياسالغان تۇرسا، بۇ سەن ئوينايدىغان ئويۇن ئەمەس!“

① بۇ يەردىكى پىيادە—شاخماتنىڭ پىيادە ئورۇغى.
② نېفىت ئېتىش—شىشىگە نېفىت قاچىلاپ يىراققا ئېتىشنى كورسىتىدۇ. بۇرۇنقى چاغلاردا نېفىت ئېتىش ئورۇش-جەڭلەردە قوللىنىلغان ھەمدە ئويۇن سۈپىتىدە ئوينالغان.

سەن سوزۇڭنىڭ راستلىقىنى بىلمىسەڭ، ئېيتما ئۇنى،
بىلسەڭ ھەم ئاچچىق جاۋاپنى ئېيتمىغىن ئەسلا ئۇنى.

ھىكايەت (14)

بىر ساددا ئادەمنىڭ كوزى ئاغرىپ قالغان ئىدى، مال دوختۇرىنىڭ قېشىغا بېرىپ: "كوزۇمنى داۋالاپ قويغىن" دېدى. مال دوختۇرى چارۋا ماللارنىڭ كوزىگە سۇرتىدىغان دورىنى ئۇنىڭ كوزىگە سۇرتكەن ئىدى، ئۇ كور بولۇپ قالدى. ئۇلار دەۋالىشىپ ئەدلىيە باشلىقىنىڭ ئالدىغا بارغان ئىدى، ئۇ دېدى: "ئۇنىڭغا ھېچ گۇنا قويغىلى بولمايدۇ، چۇنكى بۇ ئادەم ئېشەك بولمىسا مال دوختۇرنىڭ ئالدىغا بارمىغان بولاتتى!"

بۇ سوزنىڭ مەنىسى مۇنداق: بىلگىنكى، كىمكى چوڭ ئىشنى تەجرىبىسىز نادانغا تاپشۇرسا، ئۇ پۇشايمان قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئاقىللارنىڭ ئارىسىدا كالتە پەم دېگەن ئاتاققا قالىدۇ.

ئەقىللىق ئادەم ھەرگىزمۇ قويماس
تەنتەك ئادەمنى ئۇلۇغۋار ئىشقا.
باپكا بولسىمۇ گەرچە بورىچى،
يولاتماس ئۇنى ئەتلەس توقۇشقا.

ھىكايەت (15)

ئۇلۇغ ئىماملاردىن بىرىنىڭ ئوغلى ۋاپات قىلغان ئىدى. "ئۇنىڭ قەۋرىسى ئۇستىگە نېمىنى يازىمىز؟" دەپ سورىغاندا، ئىمام دېدى: "مۇقەددەس كىتاپتىكى① ئايەتلەرنىڭ ئىززەت-شەرىپى ئۇستۇن، بۇنداق جايلارغا يېزىلسا ئارتۇق كېتىدۇ، چۇنكى ۋاقىتنىڭ ئوتۇشى بىلەن خەتلەر ئوچۇپ كېتىدۇ، ئادەملەر ئۇنىڭ ئۇستىدىن ئوتىدۇ، ئىتلار ئۇنى بۇلغايدۇ، شۇنىڭ ئۇچۇن بىر نەرسە يېزىشقا توغرا كەلسە، مۇنۇ ئىككى بېيىت يېزىلسا كۇپايە:

ۋاھ، ھەر چاغ بوستاندا كوكەرسە چەمەن،
خوش بولاتتى كوڭلۇم، كورۇپ پەيزىنى.
باھاردا يوقلىغىن مېنى سەن دوستۇم،
كورىسەن توپامدىن ئۇنگەن مايسىنى."

ھىكايەت (16)

بىر تەقۋادار كىشى بىر چوڭ باينىڭ ئىشىگىدىن ئوتكەن ئىدى. قارىسا، باي بىر قۇلنىڭ پۇت-قولىنى مەھكەم باغلاپ، قاتتىق ئازاپلاۋېتىپتۇ. تەقۋادار دېدى: "ئوغلۇم، خۇدايى تائالا ئوزەڭگە ئوخشاش بىر مەخلۇقنى ساڭا مەھكۇم، ئەسىر قىلىپ، سېنى

---

① مۇقەددەس كىتاپ — قۇرئان كوزدە تۇتۇلىدۇ.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئۇنىڭدىن ئۈستۈن قىلىپ قويۇپتۇ. سەن خۇدايى تائالانىڭ بۇ نېمەتىگە شۈكرى قىلىپ، قۇلغا مۇنچىلىك جەۋرى-جاپا سالمىغىن. قىيامەت كۈنى ئۇنىڭ ھالى سەندىن ياخشى بولۇپ قېلىپ، سەن شەرمەندە بولۇپ قالما!"

قۇلۇڭغا ئانچىلىك غەزەپ قىلما،
جەۋر ئەيلەپ دىلىنى ئاغرىتما.
سەن ئۇنى ئون دەرەمگە ئالغانسەن،
قۇدرىتىڭ بىلەن ياراتمىغانسەن.
بۇ غۇرۇر، كۈچ، قەھرىڭ تۇرار نەچچە دەم؟
سەندىن ئۇلۇغراق بارغۇ بىر ئىگەم!
ئەي ئارسلان، ئاغۇشلار① خوجىسى،
ئۆز ئىگەڭنى ئۇنۇتمىغان ياخشى!

رىۋايەت قىلىنىشىچە، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دىگەن: "قىيامەت كۈندىكى ئەڭ چوڭ ھەسرەت شۇكى، تەقۋادار قۇللار جەننەتكە كىرىدۇ، پاسىق قۇل ئىگىلىرى بولسا دوزاققا!"

خىزمىتىڭدىكى ھوقۇقسىز قۇلغا،
قەھرىڭنى چېچىپ، قىلما دەپسەندە.
قىيامەت كۈنى قۇل ئازات بولۇپ،
شەرمەندە بولۇر غوجا كىشەندە.

① ئارسلان، ئاغۇش — تۈركى خەلقلەردە تارقالغان كىشى ئىسىملىرى. بۇ يەردە ئارسلان — قۇلنى، ئاغۇش — دىدەكنى كۆرسىتىدۇ.

ھېكايەت (17)

بىر يىلى بەلختىن بامىيانغا① سەپەر قىلغان ئىدىم. يول قاراقچىلارنىڭ دەستىدىن تولىمۇ خەتەرلىك ئىدى. بىر يىگىت يول باشلىغۇچى سۈپىتىدە بىزگە ھەمرا بولۇپ ماڭغان ئىدى. ئۇ قالقانباز، ئوقياچى بولۇپ، شۇ قەدەر ماھىر ۋە كۈچلۈك ئىدىكى، ئۇنىڭ ئوقياسىنى ئون كۈچلۈك ئادەم تارتىپ بەتلىيەلمەيتتى ۋە يەر يۈزىنىڭ ھېچ قانداق پالۋانلىرى ئۇنى يىقىتالمايتتى.

لېكىن ئۇ باياشات تۇرمۇشتا ئەكە ئۆسكەن بولۇپ، جاھان كۆرمىگەن، سەپەر-يۈرۈشلەردە بولمىغان، باتۇرلار دۇمباقلىرىنىڭ ياڭرىغان ئاۋازى قۇلىقىغا يەتمىگەن ۋە ئاتلىقلار قىلىچىنىڭ چاقناشلىرىنى كۆرمىگەن ئىدى.

پەقەت ياۋ قولىغا ئەسىر چۈشمىگەن،
ۋە ئوق يامغۇرىغا دۇچ كەلمىگەن.

تاسادىپى بۇ يىگىت بىلەن مەن ئىككىمىز ئەڭ ئالدىدا يانمۇ-يان مېڭىشقا توغرا كەلدى. ئۇ يولدا ئۇچرىغانلا كونا تامنى بىلىگىنىڭ كۈچى بىلەن ئۆرۈۋېتەتتى، ھەر چوڭ دەرەخنى كۆرسە پەنجىسىنىڭ قۇۋۋىتى بىلەن يۇلۇپ تاشلايتتى. شۇڭا مەغرۇرلىنىپ مۇنداق دەيتتى:

① بامىيان — بەلخ شەھرىدىن ھىندىستانغا بارىدىغان يولدىكى بىر قەدىمى شەھەر.

پىل قېنى؟ باتۇر يىگىتنىڭ بەستىگە سالسا نەزەر،
شىر قېنى؟ مەرت پەنجىسىنى بىر كۆرۈپ قىلسا ھەزەر.

بىز شۇنداق ھالەتكە چۈشۈپ قالدۇقكى، ئىككى ھىندى بىر تاشنىڭ ئارقىسىدىن بېشىنى كوتىرىپ، بىزنى ئۇلتۇرۇش قەستىدە بولۇۋاتاتتى. بىرسىنىڭ قولىدا كالتەك، يەنە بىرسىنىڭ قولتۇغىدا توقماق بار ئىدى.

مەن يىگىتكە دېدىم: "نىمە تۇرىسەن؟

قېنى، ئىشقا سال كۈچ ۋە ئەرلىكنى سەن،
دۈشمەن كەلدى گورگە ئاياغى بىلەن!"

قارىسام، يىگىتنىڭ قولىدىن ئوقيا چۈشۈپ كېتىۋاتىدۇ، بەدىنى جالاقلاپ تىترەۋاتىدۇ.

ئوق بىلەن ساۋۇتنى تەشكەن، قىلنى يارغان پەھلىۋان
جەڭ كۈنىدە پوت تىرەپ چىڭ تۇرمىغى ھەم دەرگۇمان.

بىزدە باشقا چارە قالمىغان ئىدى: نەرسە-كېرەك، قورال-ياراق ۋە كىيىم-كېچەكلىرىمىزنى تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئاران جېنىمىزنى قۇتۇلدۇرۇپ كەتتۇق.

يوللىغىن ئىش كورگەن ئەرنى ئەڭ مۇھىم ئىشلارغا سەن،
شىرنى باغلاپ كەلتۇرەر ئۇ بويىنغا تاشلاپ كەمەن.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بولسا گەر كۈچلۈك بويۇن، پىل گەۋدىلىك بىر نەۋ جىۋان،
ياۋغا دۈچ كەلسە قاچار قورقۇنچىدىن بىر جەڭ بىلەن.
جەڭ قىلىشنى جەڭدە بولغان، سەپنى كورگەن ئەر بىلەر،
خۇددى بىلگەندەك شەرىئەت ئىلمىنى بىر ئەھلى پەن.

ھېكايەت (18)

مەن بىر باينىڭ بالىسىنى كورگەن ئىدىم، ئۇ ئاتىسىنىڭ قەۋرىسى بېشىدا ئولتۇرۇپ، بىر كەمبەغەلنىڭ بالىسى بىلەن مۇنازىرىگە چۈشكەن ئىدى: "ئاتامنىڭ قەۋرىسى تاشتىن ياسالغان، ئۇستىگە چىرايلىق خەتلەر نەقىش قىلىنغان، مەرمەر تاش ۋە پىروزە خىش ياتقۇزۇلغان. بۇ قەۋرە سېنىڭ ئاتاڭنىڭ گورىگە قانداقمۇ ئوخشىسۇن؟ سېنىڭ ئاتاڭنىڭ گورىگە بىر-ئىككى كېسەك قويۇلۇپ، ئۇستىگە ئىككى كەتمەن توپا تاشلانغان، خالاس."

كەمبەغەلنىڭ ئوغلى بۇ سوزنى ئاڭلاپ دېدى: "بوپتۇ، ئاتاڭ ئېغىر تاشلارنىڭ ئاستىدا ئىنجىقلاپ تۇرسۇن، ئاتىغىچە مېنىڭ ئاتام جەننەتكە كىرىپ بولدۇ!"

ئۇستىگە ئازراق يۈك ئارتىلسا ئېشەك،
يەڭگىل ئازادە ماڭىدۇ بىشەك.

* * *

كەمبەغەللىك زۇلمىنى تارتقان ئۇزاق مىسكىن كىشى
يۈكى يوق، كەلگەي ئەجەل ئىشىكگە تەشۋىشسىز، ئېمىن.
كىمكى راھەت، مولچىلىقتا قىلسا ئومرىنى تامام،

تارتىشىپ دۇنياغا، شەكسىز، ئۆلىمگى بەكمۇ قىيىن.
يېڭى زەنجىردىن بوشانغان بىر ئەسىرنىڭ ھالى، بىل،
ياخشىدۇر، ئەسىرگە چۈشكەن بىر ئەمىرنىڭ ھالىدىن.

ھكايەت (19)

بىر دانىشمەندىن: "سېنىڭ ئەڭ يامان دۈشمىنىڭ ئىككى يېقىنىڭ ئارىسىدىكى نەپسىڭدۇر" دېگەن ھەدىسنىڭ مەنىسى نېمە؟ دەپ سورىغان ئىدىم. ئۇ كىشى دېدى: "بۇنىڭ مەنىسى شۇكى، ھەرقانداق دۈشمەنگە ياخشىلىق قىلساڭ، دوستقا ئايلىنىدۇ، ئەمما نەپس دېگەن شۇنداق نەرسىكى، ئۇنىڭغا قانچە كۆپ يول قويساڭ، ئۇ شۇنچە كۆپ قارشىلىشىدۇ!"

تائامنى ئاز يېسە ئادەم، بولۇر پەرىشتە سۈپەت،
ئەگەردە يېسە ھايۋاندەك، تاش كەبى بولۇر ۋەيران.
بىراۋنى مۇراتقا يەتكۈزسەڭ، بوي سۇنار ئۇ ئەمرىڭگە،
نەپس ئەگەر مۇرات تاپسا، چوقۇم، ساڭا بىرەر پەرمان.

سەئدىنىڭ بىر مۇددەئى① بىلەن بايلىق ۋە كەمبەغەللىك ئۈستىدە ئېلىپ بارغان مۇنازىرىسى

بىر ئولتۇرۇشتا مەن ئۆزى دەرۋىشلەر قىياپىتىگە كىرىۋالغان

① "مۇددەئى" (دەۋاگەر) مەنىسىدە بولۇپ، دەرۋىشلىكنى دەۋا قىلغۇچىنى كۆرسىتىدۇ.

بولسىمۇ، قىلچە دەرۋىشلىك سۈپىتى يوق بىر ئادەمنى كۆرگەن ئىدىم. ئۇ رەسۋا گەپلەرنى توقۇشقا كىرىشتى، يەنى شىكايەت دەپتىرىنى ئېچىپ، بايلارنى سۆكۈشكە باشلىدى. سۆز شۇ يەرگە يېتىپ باردىكى، كەمبەغەللەرنىڭ قۇدرەت قولى باغلانغانمىش، بايلارنىڭ ياخشى ئىشلارغا بولغان ئىرادىسىنىڭ پۇتى سۇنغانمىش.

سەخىيلەرنىڭ قوللىرىدا دەرەم يوق،
باي غوجاملار كۆڭلىدە ھېچ كەرەم يوق.

مەن چوڭلارنىڭ نېمەتلىرى بىلەن پەرۋىش تاپقانلىقىم ئۈچۈن، بۇ سۆز ماڭا قاتتىق تەگدى-دە، دېدىم: "دوستۇم! بايلار — كەمبەغەللەر تىرىكچىلىكىنىڭ مەنبەسى، زاھىتلار كىرىمىنىڭ ئاساسى، تاۋاپچىلارنىڭ باش پاناسى، مۇساپىرلارنىڭ چۈشىدىغان ماكانى، ئۇلار باشقىلارنىڭ راھىتى ئۈچۈن ئېغىر يۈك كۆتەرگۈچىلەردۇر. ئۇلار ئۆز خىزمەتكارلىرى ۋە قول ئاستىدىكىلەر تاماق يېيىشكە كىرىشكەن چاغدىلا ئاندىن تائامغا قول ئۇزىتىدۇ. ئۇلارنىڭ سېخىلىقىدىن ئاشقان نەرسىلەر تۇل خوتۇن ھەم قېرىلارغا، ئۆز يېقىنلىرى ھەم خوشنىلارغا يېتىدۇ.

بايلاردا بار ۋەقپە، نەزرە، مېھمانلىق،
زاكات، پىترە،① ئازات،② ھەدىيە، قۇربانلىق.

① پىترە — بىر ئايلىق روزا تۈگىگەندە ھەر بىر كىشى ئۆز بېشى ئۈچۈن بېرىدىغان سەدىقە.
② ئازات — قۇللارنى ئازات قىلىش، ئۆز ئەركىگە قويۇۋېتىش مەنىسىدە.

ئۇلار دۆلەتكە سەن يېتەلەمسەن؟
نامازلا بار سەندە ھەم پەرىشانلىق.①

ئەگەر سېخىلىق قۇدرەت ھېساپلىنىپ، ناماز قۇۋۋەت سانىلىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا بايلار تېخىمۇ ياخشىراق باي بولاتتى، چۈنكى ئۇلارنىڭ مال-مۈلكى زاكات بىلەن ئېرىغدالغان، كىيىم-كېچەكلىرى تازا، نام-ئابرويى بىغۇبار ۋە كۆڭلى خاتىرجەم. تائەتنىڭ كۈچى ھالال تائامدا، ئىبادەتنىڭ ساغلاملىقى پاك لىباستا؛ قۇپ-قۇرۇق ئاشقازان نىمە قۇۋۋەت بېرەر ۋە قۇرۇق قولدىن قانداق مۇرۇۋۋەت كېلىشى مۇمكىن: ئۇسسۇزنىڭ ئايىغى يول يۈرۈشكە يارىمىدۇ،② قوسىغى ئاچلارنىڭ قولىدىن نىمە ياخشىلىق كېلىدۇ؟ بۇنىسى روشەن.

كېچىسى بىئارام ئۇخلايدۇ كىشى،
بولمىسا يېيىشكە ئەتىكى ئوزۇق.
ئوزۇقلۇق يىغىدۇ يازدا چۈمۈلە،
ئۇتكۈزمەككە قىشنى غەمسىز، كۆڭۈل توق.

---

① بۇ مىسرا: سوپىلاردا ئىككى رەكئەت نامازدىن باشقا ھېچنىمە يوق. نامازنىمۇ يۈز پەرىشانلىق ئىچىدە ئوقۇيدۇ، دىگەن مەزمۇندا.
② كۆپ نۇسخىلاردا "پاي تىشنە" يېزىلغانلىقتىن "ئۇسسۇزنىڭ ئايىغى" دەپ ئېلىندى. بەزى نۇسخىلاردا "پاي بەستە" (باغلانغان ئاياق) دەپ ئېلىنغان. ئۇ چاغدا تۇشۇندىكى جۈملىگە مەنتىقى جەھەتتىن باغلاشمايدۇ.

ئەۋلاد كۇتۇپخانىسى
www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ئاراملىق نامراتچىلىق بىلەن جىپسىلىشالمايدۇ. خاتىرجەملىك يوقسۇللۇقتا ھاسىل بولالمايدۇ. بىرسى كەچكى ناماز بىلەن بەنت، يەنە بىرى كەچكى تاماقنىڭ غېمىدە ئولتۇرىدۇ. بۇنداق بولغاندا، كېيىنكىسى بىرىنچىسى بىلەن ھەرگىز ئوخشاش بولالمايدۇ.

بولۇر باي دىلى ھەق بىلەن ھەر زامان،
ئېغىر بولسا تۇرمۇش، پەرىشان ھامان.

شۇنداق ئىكەن، بايلارنىڭ ئىبادىتى ئاللانىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئالدى بىلەن ئېرىشىدۇ، چۈنكى ئۇلار خاتىرجەم، كۆڭلى توق، ھەرگىز دىلى پەرىشان، پىكرى چېچىلاڭغۇ ئەمەس. ئۇلار تۇرمۇش ۋاستىلىرىنى پۇختا تەييارلىۋالغانلىقتىن، ئۈزلۈكسىز ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولالايدۇ. ئەرەپ ئېيتىدۇ: 'خۇدا مېنى ئېغىر كەمبەغەللىكتىن ۋە خۇشتۇم يوق كىشىنىڭ خوشنا بولۇشىدىن ساقلىسۇن.' ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ: 'كەمبەغەللىك — ھەر ئىككى دۇنيادا كىشىنىڭ يۈزىنى قارا قىلىدۇ!'"

دەرۋىش دىدى: "ئاڭلىمىغانمىدىڭ، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دىگەن ئىدى: 'كەمبەغەللىك — مېنىڭ ئىپتىخارىم!'"

"توختا! — دىدىم مەن، — پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ كۆرسەتمىسى شۇنداق بىر گۇرۇھنىڭ كەمبەغەللىگە قارىتىلغانكى، ئۇلار رىزالىق مەيدانىنىڭ مەرتلىرى ۋە تەقدىرنىڭ ئوقىغا ئۆزىنى بېغىشلىغانلار بولۇپ، ھەرگىز ئەۋلىيالارنىڭ جەندىسىنى كىيىۋېلىپ، تاپقان خەيرى-سەدىقىلىرىنى ساتىدىغانلار ئەمەس ئىدى.

گۈلدۈرى بار، ئىچى قۇرۇق، سەن دۇمباق،
ئۇزۇغۇڭ يوق جەڭ كۈنىدە، چارەڭ قانداق؟
تاما يۈزىن خەلقتىن يوشۇر، ئەركەك بولساڭ،
مىڭ ئۇرۇغلۇق تەسۋىنى سەن تارتما ئانداق.

ساۋاتسىز كەمبەغەل كۆڭلى ئارام تاپالمىغانلىقتىن، ئاخىر بېرىپ كەمبەغەللىكى كۆپىرىلىقتا ئايلىنىپ كېتىدۇ، چۈنكى كەمبەغەللىك كۆپىرىلىقتا يېقىنلا نەرسە. مەۋجۇت نېمەت بولمىغاندا، يالىڭاچنى كىيىندۈرۈش ياكى بەختسىزلىككە گىرىپتار بولغاننى قۇتقۇزۇشقا تىرىشىش بىكار. بىزدەكلەرنى ئۇلارنىڭ مەرتىۋىسىگە يەتكۈزۈش مۇمكىنمۇ ۋە 'ئۈستۈن' قول 'تۆۋەن' قولغا① قانداقمۇ ئوخشىسۇن؟ كۆرمىدىڭمۇ، ئاللاتائالا قۇرئان كەرىمدە بىھىشت ئەھلىگە بېرىلىدىغان نېمەتلەر توغرىلىق مۇنداق خەۋەر بېرىدۇ: 'ئۇلارنىڭ مۇئەييەن رىزقى بار'②. شۇڭا بىلگىنكى، تىرىكچىلىك غېمىدە بولغان كىشى ئېپپەتلىك بولۇش دۆلىتىدىن مەھرۇمدۇر، پاراغەت بولسا مۇئەييەن رىزقنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدادۇر.

چۈشىدە كۆرىدۇ ئۇسسۇزلار ھامان:
گوياكى غىچ بۇلاق پۈتۈن يەر-جاھان."

① "ئۈستۈن" قول — سەدىقە بەرگۈچى قول. "تۆۋەن" قول سەدىقە ئالغۇچى قول.

② قۇرئان، 37-سۈرە، 41-ئايەت.

مەن بۇ سۆزلەرنى قىلغاندا، دەرۋىشنىڭ قولىدىن سەۋر-تاقەت تىزگىنى چىقىپ كەتتى-دە، تىل قىلىچىنى قىنىدىن سۇغاردى ۋە پاساھەت دۇلدۇلىنى ئەدەپسىزلىك مەيدانىغا قويۇپ بېرىپ، ئۈستۈمگە چاپتۇرۇپ كەلدى ۋە مۇنداق دېدى: "سەن بايلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى شۇنچە مۇبالىغە قىلىپ، قۇرۇق گەپ ساتتىڭ. بۇ مۇلاھىزەڭ بويىچە تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىنكى، ئۇلار گويا تىرياق① ياكى رىزق غەزىنىسىنىڭ ئاچقۇچى ئىكەن. (ئەمەلىيەتتە بولسا) ئۇلار بىر ئوچۇم مۇتەكەببىر — مەغرۇرلار، ئۆزىگە تەمەننا قويىدىغان ياۋۇزلار، مال-نېمەتلەرگە ئۆزىنى ئۇرىدىغانلار، ئورۇن-مەنسەپ ۋە بايلىقنىڭ مەپتۇنلىرى. ئۇلار سۆز قىلمايدۇ، قىلسا ئەخمىقانە سۆزلەپ قويىدۇ، (كەمبەغەللەرگە) قارىمايدۇ، قارىسا پەقەت يىرگىنىش بىلەن قارايدۇ. ئالىملارنى گادايغا چىقىرىدۇ، كەمبەغەللەرگە بولسا يالاڭتوش دەپ ئەيىپ قويىدۇ. ئۇلار قولىدىكى مال-دۇنياسى بىلەن مەغرۇرلىنىپ ۋە ئۆز قوسىقىدا مەنسىۋىنى يۇقىرى ساناپ، تۆرنىڭ كاللىسىغا چىقىپ ئولتۇرىدۇ ۋە ئۆزىنى ھەممىدىن ياخشى دەپ ھېساپلايدۇ. كىشىگە بېشىنى كۆتىرىپ قويۇش كاللىسىغا كەلمەيدۇ. ئۇلار دانىشمەنلەرنىڭ سۆزىدىن بىخەۋەر، دانىشمەنلەر دەيدۇ: 'كىمىكى تائەت-ئىبادەتتە باشقىلاردىن تۆۋەن بولسا، بايلىق-دۆلەتتە يۇقىرى بولىدۇ، تاشقى كۆرۈنۈشتە باي بولغانلارنىڭ ئىچكى دۇنياسى كەمبەغەل بولىدۇ.'

كىبىر قىلسا مال بىلەن داناغا خىسلەتسىز كىشى،

① تىرياق — زەھەر قايتۇرغۇچ دورا.

بولسا ئۇ ئىپار ھوكۇزى، سەن ئۇنى ئىزەك دىگىن!"

مەن دىدىم! "ئۇلارنى ھاقارەت قىلىشنى ئۆزەڭگە راۋا كۆرمە، چۈنكى ئۇلار كەرەم ئىگىلىرىدۇر!"

ئۇ دىدى: "خاتا ئېيتىسەن، ئۇلار دەرەمنىڭ (ئاقچىنىڭ) قۇلى. يامغۇرى يوق ئەتىياز بۇلۇتلىرىنىڭ ۋە كىشىگە نۇرى چۈشمەيدىغان قۇياشنىڭ نىمە پايدىسى بار؟ ئۇلار قۇدرەت-ئىمكانىيەت ئېتىغا مىنگەن تۇرۇپمۇ چاپتۇرمايدۇ. خۇدا يولىدا بىر قەدەممۇ ئاياق باسمايدۇ، كىشىگە مىننەت-ئاھانەتسىز بىر دەرەممۇ بەرمەيدۇ. ئۇلار مۇشەققەت بىلەن مال-دۇنيا يىغىپ، ئۇنى پىخسىقلىق بىلەن ساقلايدۇ-دە، ھەسرەت بىلەن تاشلاپ كېتىدۇ. خۇددى دانىشمەنلەر ئېيتقاندەك، بېخىل يەرگە كىرىش بىلەنلا، ئۇنىڭ كۈمۈشى يەردىن چىقىدۇ.①

مىڭ مۇشەققەت-ئىجتىھاتتا بىرسى بايلىق توپلىغاي،
باشقىسى كېلىپ، مۇشەققەتسىزلا ئۇنى باپلىغاي."

مەن ئۇنىڭغا دىدىم: "سەن پەقەت گادايلىقنىڭ سەۋەۋى بىلەنلا ئۇلارنىڭ بېخىللىقىدىن ۋاقىپ بولسەن، ئۇنداق بولمىغاندا، تامانى بىر تەرەپكە تاشلاپ قويغان كىشىگە سېخىلىق بىلەن بېخىللىق ئوخشاش كۆرۈنگەن بولاتتى. ئالتۇننىڭ نىمە ئىكەنلىكىنى سىناق

① چۈنكى بېخىل يىمەي-ئىچمەي ئالتۇن-كۈمۈش يىغىپ، ئۇنى يەرگە كۆمىدۇ. ئۇ ئۆلگەن ھامان يەرگە كۆمگەن نەرسىلىرى قېزىپ چىقىرىلىدۇ.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تېشى بىلىدۇ، شۇڭدەك پىخسىقنىڭ كەملىكىنى گاداي بىلىدۇ!"

دەرۋىش دىدى: "بۇنى مەن شۇ تەجرىبە بويىچە ئېيتىۋاتىمەنكى، ئۇلار ئىشىكلىرىگە خىزمەتكارلارنى قويۇپ، قاتتىق قول، قوپال ئادەملەرنى ئىشقا تەيىنلەپ، شۇ ئارقىلىق ھۆرمەتلىك كىشىلەرنى ئۆيىگە كىرگۈزمەيدۇ ۋە پاكدىل كىشىلەرنىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىپ: 'بۇ يەردە ئادەم يوق!' دەيدۇ. دەرۋەقە ئۇلار راست ئېيتىدۇ:

ئەقلۇ-ھىممەت، پەھمى، ئىدرەك بولمىسا ئادەمگە يار،
'يوق بۇ ئۆيدە ھېچكىشى' دەپ ياخشى ئېيتقان ئىشىك باقار."

مەن دىدىم: "بۇ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇلار ئىلتىماسچىلارنىڭ دەستىدىن بۇرنى-قۇلىقىغىچە تويۇپ، گادايلارنىڭ ئەرز-ھال ئېيتىشىدىن بىزار بولغان. باياۋاننىڭ قۇمى ئۇنچە-مەرۋايىتقا ئايلانغان تەقدىردىمۇ گادايىنىڭ كۆزى تويۇشى ئەقىلغە سىغمايدۇ.

تاماخورنىڭ كۆزى تويماس ئىنئام بىلەن،
خۇددى قۇدۇق تولمىغاندەك شەبنەم بىلەن.

قەيەردە بولمىسۇن، سەن يوقسۇللۇقنىڭ قاتتىقچىلىقىنى تارتقان ۋە ئاچچىق ئەلەم چەككەن كىشىلەرگە قارا، ئۇلار ئاچكۆزلۈكتىن ئۆزىنى خەتەرلىك ئىشلارغا ئاتىدۇ، ئۇنىڭدىن كېلىدىغان يامان ئاقىۋەتلەردىن ساقلانمايدۇ، خۇدانىڭ ئازاپ-ئوقۇۋىتىدىن قورقمايدۇ ۋە ھالال-ھارامنى ئايرىمايدۇ.

ئەگەر ئىتنىڭ بېشىغا تەگسە چالما،
سويۇنۇپ سەكرىگەي ئۇ ئۇستىخان دەپ.
ئېلىپ ماڭسا كىشىلەر بىر تاۋۇتنى،
ئۇنى ئويلايدۇ ئاچكوز داستىخان دەپ.

ئەمما ھەق تائالا بايلارغا ئىنايەت كوزى بىلەن قاراپ، ھالالنىڭ ياردىمى بىلەن ئۇلارنى ھارامدىن ساقلاپ قالىدۇ. مەن، بۇ سوزلىرىمنى ئىزاھلىماي تۇراي ۋە دەلىل-ئىسپاتمۇ كەلتۇرمەي. قېنى سەن ھەقنى سوزلەپ باققىنا: سەن بىرەر تەقۋادارنىڭ قولى ئارقىسىغا باغلانغانلىقىنى ياكى بىر بەختسىزنىڭ زىنداندا ياتقانلىقىنى، ياكى بىر ئىپپەت ئىگىسىنىڭ پەردىسى يىرتىلغانلىقىنى، ياكى بىر قولىنىڭ بېغىشىدىن كېسىلگەنلىكىنى كورگەنمۇ سەن؟ پەقەت كەمبەغەللىك سەۋەبى بىلەن شۇنداق بولىدۇ. قەھرىمان ئەرلەر مۇھتاجلىق سەۋەبىدىن تام تېشىپ قولغا چۇشىدۇ ۋە ئۇشۇغى چېقىلىدۇ، شۇ نەرسىنىڭ ئېھتىمالى باركى، بىر كەمبەغەلنىڭ نەپسى ئۇستۇنلۇك قىلىپ، قاندۇرۇشنى تەلەپ قىلغاندا، ئۇنى تولۇق قانائەتلەندۇرۇش ئىمكانىيىتى بولمىسا، نەپسى ئۇنى جىنايەت ئۇتكۇزۇشكە ئىتتىرىدۇ. بايلارغا مۇيەسسەر بولىدىغان مەنىۋى ئاراملىق ۋە خاتىرجەملىكنىڭ زورۇر ۋاستىلىرىدىن بىرى شۇكى، ئۇلار ھەر كېچە بىر سەنەمنى باغرىغا باسىدۇ، ھەر كۇنى يىگىتلىكنى باشتىن كەچۇرىدۇ؛ تاڭ نۇرى ئۇنىڭ گۇزەللىگىدىن قولىنى كوكسىگە قويىدۇ، كېلىشكەن سەرۋ دەرىخى خىجىللىقتىن لايغا پېتىپ تۇرىدۇ.

ئاشىقلار قېنىغا ئۇلار چاك سېلىپ،

تىرنىغىغا قويغاندۇر خىنە قىلىپ.

ئۇلارنىڭ ھۇسۇن-جامال ئىگىلىرى بىلەن ئۇچراشقاندا گۇنا ئىشلارنى قىلىشى ياكى قەبىھ ئىشلارنى ئۇتكۇزۇشى مۇمكىن ئەمەس.

بېھىش ھورلىرىگە ئالدۇرۇلغان دىل،
تۇرك سەنەملىرىگە باقىدۇ قاچان؟

* * *

يېڭى پىشقان خورما ئالدىدا تۇرسا،
ئۇزۇم شىنگىلىگە تاش ئاتماس ئىنسان.

كوپىنچە يوقسۇللار پاكلىق ئىتىگىنى گۇنا ئۇتكۇزۇش بىلەن بۇلغاپ قويىدۇ، ئاچلار نان ئوغرىلايدۇ.

قورسىغى ئاچ غالجىر ئىت تاپقاندا گوش سورىمايدۇ ھىچ:
بۇ سالىھنىڭ توگىسىمۇ ياكى دەججال ئېشىكى.①

قانچىلىغان پاكدىل كىشىلەر كەمبەغەللىك سەۋەبى بىلەن بۇزۇقچىلىق قايىنىمىغا چۇشۇپ قالىدۇ ۋە ئوزىنىڭ ياخشى نامىنى بەتناملىق شامىلىدا سورۇۋېتىدۇ.

---

① سالىھ — پەيغەمبەرلەرنىڭ بىرى. ئۇنىڭ توگىسى مۇقەددەس سانىلىدۇ. دەججال — يالغان پەيغەمبەر، ئۇ قىيامەت كۇنى ئېشەككە مىنىپ پەيدا بولارمىش.

ئاچ قالغاندا، پەرھىز كۈچى زەررە قالماس،
كەمبەغەللىك تەقۋالىقنى ھەم قالدۇرماس.

سەن بايلارنى مىسكىنلەرگە ئىشىگىنى تاقىۋالىدۇ دەۋاتىسەن، ھاتەم تائى باياۋاندا كوچمەنچىلىكتە ياشايتتى. ئەگەر شەھەرلىك بولغان بولسا، ئۇنىڭغا گادايلار تۇش-تۇشتىن يېپىشىۋېلىپ، كىيىم-كېچەكلىرىنى پارە-پارە قىلىۋەتكەن بولاتتى!"

"ياق، — دېدى ئۇ، — كەمبەغەللەرنىڭ ھالىغا ئىچىم ئاغرىيدۇ!"

مەن دېدىم: "ياق، سەن بايلارنىڭ مال-مۈلكىگە ھەسرەت چېكىسەن!"

بىز شۇ تەرىقىدە بىر بىرىمىز بىلەن سۆز تالاشتۇق، ئۇ ھەر بىر پىيادىسىنى ئالدىغا سۈرسە، مەن مۇداپىئەلىنىشكە تىرىشتىم، ئۇ ھەر قېتىم شاخ بەرگەندە، مەن پەرزىن بىلەن توستۇم، ئۇ ئوي-پىكىر ھەميانىدىكى نەقدانە نەرسىلىرىنى ئۇتتۇرۇپ بولدى ۋە دەلىل-ئىسپات ساغدىغىدىكى ئوقلىرىنى ئېتىپ تۈگەتتى.

قىلسا گەپدانلار ھۇجۇم قالقانىنى ھەرگىز تاشلىما،
يوق ئۇنىڭدا ئىستىئارە، كۆپتۈرۈشتىن باشقىسى.
مەرىپەت ھەم دىن بىلەن ھەركەتلىنىپ سۆزمەننى يەڭ،
تۇرسىمۇ ئىشىكتە قوراللىق، قۇپ-قۇرۇقتۇر قەلئىسى.

ئاخىر ئۇنىڭدا دەلىل-ھوججەت قالمىدى. مەن ئۇنى يەرگە قارىتىۋەتتىم. بۇ چاغدا ئۇ دۇشمەنلىك قولىنى سوزۇپ، ئاغزىغا كەلگەننى دېگىلى تۇردى، چۈنكى جاھىللارنىڭ ئادىتى شۇنداق

بولىدۇ: دۈشمىنىنى دەلىل-ئىسپات بىلەن يېڭەلمىسە، ئاداۋەت زەنجىرىنى جىرىڭلىتىشقا كىرىشىدۇ. بۇت ياسايدىغان ئازەر ئوز ئوغلىنى دەلىل-ھوججەت بىلەن يېڭەلمەي، ئۇنىڭغا قارشى جەڭگە ئاتلىنىپ: "ئەگەر بولدى قىلمىساڭ، سېنى تاش بىلەن ئۇرىمەن!"① دېگەن. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش، ئۇمۇ ماڭا دەشنام قىلدى. مەن ئۇنى تىللىدىم، ئۇ ياقامنى يىرتتى، مەن ئۇنىڭ ساقىلىدىن تۇتتۇم.

يېپىشتۇق قاتتىق بىر بىرىمىزگە،
ئارقىمىزدا خەلق راسا كۈلۈشتى.
گەپ-سۆزىمىزدىن پۈتۈن يەر-جاھان
بارماقنى چىشلەپ ھەيران بولۇشتى.

شۇنداق قىلىپ، بىز بۇ تالاش-تارتىشنى ھەل قىلىش ئۈچۈن قازىنىڭ ئالدىغا باردۇق. ئۇنىڭ ئادىل ھۆكۈم چىقىرىشىغا رازى بولدۇق، چۈنكى قازى دېگەن مۇسۇلمانلارنىڭ ھاكىمى بولغاندىن كېيىن بۇ مەسىلىنى توغرا بىر تەرەپ قىلىپ، بايلار بىلەن كەمبەغەللەر ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنى ئايرىپ بېرەر دېگەن ئىدۇق. قازى بىزنىڭ نىمە دەۋا بىلەن كەلگەنلىگىمىزنى كۆرۈپ ۋە گەپ-سۆزىمىزنى ئاڭلاپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ چوڭقۇر ئويغا چۆمدى-دە، خېلى ئويلانغاندىن كېيىن بېشىنى كوتىرىپ دېدى: "ئەي بايلارنى ماختاپ، كەمبەغەللەرنى ھاقارەت قىلىشنى راۋا كورگەن

---

① قۇرئان، 19-سۇرە، 46-ئايەت. ئىبراھىم پەيغەمبەر ئاتىسى ئازەرنى خۇدانىڭ بىرلىگىگە دەۋەت قىلغاندا، ئازەر ئۇنىڭغا ئاشۇ سۆزلەرنى قىلغان.

ئەۋلاد كۇتۇپخانىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كىشى، بىلىپ قويكى، قەيەردە گۈل بولسا، شۇ يەردە تىكەن بار، قەيەردە شاراپ بولسا، ئۇنىڭ خۇمارىمۇ بولىدۇ، غەزنە بار يەردە يىلان بار،① قەيەردە شاھلارغا لايىق ئۈنچە-مەرۋايىت بولسا، ئۇ يەردە ئادەم يەيدىغان لەھەڭ بار؛ دۇنيادىكى تۇرمۇشنىڭ لەززىتى ئارقىسىدىن ئەجەلنىڭ نەشتىرى ئەگىشىپ يۈرىدۇ. جەننەتنىڭ نىئمەتلىرى ئالدىدا كوڭۈلسىزلىك-ئازاپنىڭ توساق تاملىرى بار.

يار دىگەنلەر دۈشمەنى جەۋرىنى تارتماي نە قىلۇر؟
گۈل-تىكەن، غەزنە-يىلان ھەم قايغۇ-شاتلىق بىللەدۇر.

سەن بوستاندا خۇش پۇراق تاللار بىلەن بىللە قاخشال دەرەخلەرمۇ بارلىقىنى كورمەيۋاتامسەن؟ خۇددى شۇنىڭدەك بايلارنىڭ ئارىسىدا تەقۋادارلار بىلەن كۇپۇرلۇق قىلغۇچىلار بولىدۇ. كەمبەغەللەرنىڭ ئىچىدىمۇ سەۋرى قىلغۇچىلار بىلەن بىللە ئۆزىنى باسالمايدىغانلار بولىدۇ.

يالتىراپ ھەر تامچە شەبنەم دۇرغا ئايلانسا تولۇق،
دوۋلىنىپ تۇرغاي بازاردا كوز مۇنچاقتەك قەدرى يوق.

ھەق تائالانىڭ يېقىن بەندىلىرى كەمبەغەلچە ھايات كەچۈرىدىغان بايلاردۇر ۋە ھىممەتكە باي بولغان كەمبەغەللەردۇر. بايلارنىڭ

① غەزنە بار يەردە يىلان بار — كونا ئېتىقات بويىچە غەزنىنى يىلان ساقلارمىش.

ئەڭ ئالىي ھىممەتلىكى شۇكى، ئۇ كەمبەغەللەرنىڭ غېمىنى يەيدۇ. كەمبەغەللەرنىڭ ياخشىسى شۇكى ئۇ بايلارنىڭ قولىغا قاراپ تۇرمايدۇ، 'كىم ئاللاغا تەۋەككۇل قىلسا، ئاللا ئۇنىڭغا يېتەرلىك!'① دىگەن ئايەت بويىچە ئىش كورىدۇ."

ئاندىن كېيىن قازى كايىش-تەنە يۈزىنى مەندىن بۇراپ دەرۋىشكە قاراتتى-دە، دىدى: "ھەي كىشى، بايلار گۇنا ئىشلارغا غەرق بولغان، كەمچىلىك-نۇقسان بىلەن مەس بولغان، دەيسەن. توغرا، (ئۇلارنىڭ ئارىسىدا) سەن بايان قىلغان سۈپەتلەرگە ئىگە ھىممەتسىز كىشىلەر بار، ئۇلار غەيرى قانۇنىي يول بىلەن بايلىق توپلاپ، ئۇنى ساقلايدۇ، ئۆزلىرى يىمەيدۇ، باشقىلارغىمۇ بەرمەيدۇ. مەسىلەن يامغۇر ياغمىسا ياكى جاھاننى توپان سۈيى باسسا، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كۈچ-قۇدرىتىگە ئىشىنىپ قىيىنچىلىقتا ئۇچرىغان كەمبەغەللەردىن ھال سورىمايدۇ. خۇدايى تائالادىن قورقمايدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ:

'بىراۋ ئۇلسە ئاچتىن، مەنكى خاتىرجەم،
نېنىم بار، ئۇدەككە توپاندىن نەغەم؟'

* * *

توگە ئۇستىدە ئايالالار كاجىۋىلاردا ئولتۇرۇپ،
قۇمغا پاتقانلارنى كورسە قىلچىلىك پەرۋاسى يوق.

* * *

پەسكەشلەر گىلىمىنى قۇتقازغان ھامان،
ئېيتىدۇ: 'غېمىم يوق، غەرق بولسا جاھان!'

① قۇرئان، 65-سۇرە، 3-ئايەت.

سەن ئاشۇنداق ئادەملەرنىڭ بارلىغىنى ئاڭلاپ ئۆتتۇڭ، لېكىن يەنە بىر خىل كىشىلەر باركى، ئۇلارنىڭ نىئمەت داستىخانلىرى دائىم سېلىقلىق، سېخىلىق قولى ئوچۇق، ئۇلار ياخشى نام ۋە مەرىپەت ئىزدىگۈچىلەردۇر، ئۇلار دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ ئىگىسىدۇر. مەسىلەن، جاھاننىڭ ئادالەتلىك شاھى، (خۇدا تەرەپتىن) قوللاپ-قۇۋۋەتلەنگەن، زەپەر ۋە نۇسرەت تاپقان، مەملىكەتنىڭ تىزگىنىنى تۇتۇپ تۇرغۇچى، ئىسلام قورغىنىنىڭ ھامىسى، سۇلەيمان مۈلكىنىڭ ۋارىسى، زامانىمىزدىكى پادىشالارنىڭ ئەڭ ئادىلى، مۇزەپپەرەددىن ئاتابەك ئەبۇبەكىر سەئىد ئىبنى زەنگى (ئاللا ئۇنىڭ دەۋرىنى ئۇزۇن قىلسۇن، بايراقلىرىنى ئۈزى قوغدىسۇن!) ھەزرەتلىرىنىڭ قۇللىرى شۇلار جۈملىسىگە كىرىدۇ.

ئاتا ئوغلىغا ھەرگىز مۇنچىلىك كەرەم قىلماس،
سېنىڭ سېخى قولۇڭدىن بەھرىمەن جىمى ئىنسان.
خۇدا توكتى ئالەمگە چەكسىز مېھرى-شەپقەتنى،
سېنى رەھمىتى بىلەن قىلدى شاھى جاھان!“

قازى سوزىنى شۇ يەرگە يەتكۈزۈپ، مۇبالىغە ئېتىنى بىزنىڭ چۇشەنچە-قىيىسىمىزنىڭ چېگرىسىدىن ئۆتكۈزۈۋەتكەندە، بىز ئۇنىڭ ھوكمىگە رازى بولۇپ، يارىشىپ قالدۇق، ئۆتكەن ئىشلارغا سالاۋات دىدۇق. شۇ ماجرادىن كېيىن مادارا يولىنى تۇتۇپ. بىر بىرىمىزگە نوۋەت بىلەن تازىم قىلدۇق، ئاندىن بىر بىرىمىزنىڭ يۈز-كوزىدىن سويۇشتۇق. سوزىمىزنىڭ ئاخىرى مۇنداق بولدى:

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

پەلەكنىڭ گەردىشىدىن شىكايەت قىلما ئەي مىسكىن،
ئەگەردە شۇ پېتى ئولسەڭ، بەختىڭ يەنە قارا، بىل.
قولۇڭدا بار چېغىدا بەختۇ-دولەت، ئەي بايلار،
تاپاي دىسەڭ ئىككى ئالەم، يەپ-ئىچ، ھەمدە ئېھسان قىل.

سەككىزىنچى باپ

ئۆزئارا مۇناسىۋەت قائىدىلىرى توغرىسىدا

ھېكمەتلەر

1

بايلىق ئۆمۈرنى خاتىرجەم ئۆتكۈزۈش ئۈچۈندۇر، ئەمما ئۆمۈر مال توپلاش ئۈچۈن ئەمەس. بىر ئاقىلدىن (كىشىلەر) سوراشتى: "بەختلىك كىم ۋە بەختسىز كىم؟" ئاقىل دېدى: "بەختلىك شۇ كىشىكى، يەپ-ئىچتى ھەم تېرىدى؛ بەختسىز شۇ كىشىكى، ئۆلدى، ھەممە نەرسىنى قېپقالدى."

توھپىسىز ئۆلگەن بېخىلنىڭ نامىزىنى ئوقۇما،
مال يىغىشقا كەتتى ئۆمرى، ئۆزىمۇ نەپ كۆرمىدى.

2

مۇسا ئەلەيھىسسالام قارۇنغا① نەسىھەت قىلدى: "ئاللا ساڭا

---

① قارۇن — مال-دۇنيانىڭ كۆپلۈكى ۋە پىخسىقلىقى بىلەن نامى چىققان باي.

ئېھسان قىلغاندەك، سەنمۇ كىشىلەرگە ئېھسان قىل!"① ئۇ قۇلاق سالمىدى، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى سەن ئاڭلىغان!

كىم ياخشى بىر ئىش قىلمىسا دىنار-دەرەمدىن،②
ئاخىر بېشىنى بەرگۈسىدۇر دىنار-دەرەمگە.
گەر بەھرە ئالاي دېسەڭ ھەر ئىككى دۇنيادىن،
ئاللا ساڭا قىلدى كەرەم، قىل سەنمۇ ئادەمگە.

ئەرەپ ئېيتىدۇ: "ياخشىلىق قىل، ئەمما مىننەت قىلما، چۈنكى، پايدىسى ئۆزەڭگە بولىدۇ!"③ يەنى سېخىلىق قىل، ئەمما مىننەتدارلىق تەلەپ قىلما، چۈنكى پايدىسى ئۆزەڭگە قايتىدۇ!

كەرەم④ دەرىخى سۇرسە يىلتىز قايان،
ئۇسەر شاخ ۋە تاجى پەلەكتىن بەلەن.
ئۇنىڭ مېۋىسىنى ئەگەر يەي دېسەڭ،
تىگىن ھەرىدەپ كەسمە مىننەت بىلەن.

* * *

شۈكرى قىلغىن خۇداغا، ياخشىلىققا ئېرىشتىڭ،
سېنى نېمەت-بەرىكەتتىن قالدۇرمىدى بىر چەتتە،

---

① قۇرئان، 28-سۈرە، 77-ئايەت.

② دىنار ۋە دەرەم — پۇل-ئاقچا، تەڭگە-تىللا مەنىسىدە.

③ بۇ سۆزلەر ئەسلى ئەرەپچە بولۇپ، مۇئەللىپ پارسچىغا تەرجىمە قىلىپ بەرگەن. شۇڭا پىكىر تەكرار بىلىنىدۇ.

④ كەرەم — ياخشىلىق، سېخىلىق.

قىلچە مىننەت قىلمىغىن، خىزمەت قىلساڭ سۇلتانغا،
مىننەتدار بول ئۇنىڭدىن تۇتقاچ سېنى خىزمەتتە.

3

ئىككى خىل كىشىنىڭ جاپا تارتقىنى بىكار، تىرىشقىنى پايدىسىز: بىرى مال يىغدى، يېمىدى؛ يەنە بىرى ئۆگەندى، ئەمەل قىلمىدى.

ئىلىمنى قانچىلىك ئۆگەنسەڭ، ئۆگەن،
مۇبادا ئىشلەتمىسەڭ نادانسەن.
ئەمەسسەن نە ئالىم، نە بىر دانىشمەن،
توت پۇتلۇق ئۇلاغسەن، كىتاب يۈكلەنگەن.
ئۇ بىر مېڭىسىزكى، ھېستىن بىخەۋەر،
بىلمەس ئۈستىدىكى ئوتۇنمۇ، دەپتەر.[1]

4

ئىلىم دىننى كۈچلەندۈرۈش ئۈچۈندۇر، ھەرگىز مال-دۇنيا تېپىش ئۈچۈن ئەمەس.

كىمكى پەرھىز، ئىلمۇ تەقۋالىقنى سېتىپ پۇل قىلار،
بىر دۆۋە خامانىنى توپلاپ ئوت يېقىپلا كۆل قىلار.

[1] دەپتەر — بۇ يەردە كىتاب مەنىسىدە.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

5

پەرھىز قىلمايدىغان ئالىم-مەشئەل كۆتۈرۈۋالغان قارغۇ، ئۇ باشقىلارغا يول باشلايدۇيۇ، ئەمما ئۆزى توغرا يولدا ماڭمايدۇ.

كىمكى بىپايدا ئۆمرىنى ئۆتكۈزدى.
نەرسە ئالماستىن پۇلنى بۇزدى.

6

مەملىكەت ئۆز ئالىملىرى بىلەن ھۆسۈن-جامال تاپىدۇ، دىن پەرھىزكار كىشىلەر بىلەن كامالەتكە ئېرىشىدۇ. ئاقىللارنىڭ پادىشاغا يېقىنلىشىشقا مۇھتاج بولۇشىدىن كۆرە پادىشالار دانىشمەنلەرنىڭ سۆھبىتىگە كۆپرەك مۇھتاج بولىدۇ.

قۇلاق سال، بىر نەسىھەت ساڭا ئەي شاھ،
جاھاندا مۇندىن ئارتۇق يوق نەسىھەت.
ئەمەل بەرمە ئاقىللاردىن بولەككە،
ئەگەر ئاقىل ئىش-ئەمەلدىن بولسىمۇ چەت.

7

ئۈچ نەرسىنىڭ ئاساسى مۇستەھكەم ئەمەس: تىجارەتسىز مال؛ بەس-مۇنازىرىسىز ئىلىم؛ سىياسەت-قانۇنى بولمىغان دۆلەت.

8

ياماﻧﻼرغا رەھىم قىلىش — ياخشىلارغا زۇلۇم قىلىشتۇر، زالىملارنى ئەپۇ قىلىش — كەمبەغەللەرگە جەۋرى سېلىشتۇر.

بولسا ياۋۇزغا سېنىڭ غەمخورلۇغۇڭ، يۇمشاقلىغىڭ،
قىلسا ئۇ ئەلدە جىنايەت، بار سېنىڭ ئورتاقلىغىڭ.

9

پادىشانىڭ دوستلۇغىغا ۋە گودەكلەرنىڭ خۇش ئاۋازىغا ئىشەنگىلى بولمايدۇ. ئاۋالقىسى بىر گۇمان بىلەن ئايىنىپ قالىدۇ، كېيىنكىسى بىر كېچىدىلا ئۆزگىرىپ كېتىدۇ.

يارى كوپ مەشۇقىقا دىلنى بەرمىگىل،
بەرگىنىڭدە سەندىن ئايرىلغۇسى دىل.

10

ھەرقانداق ئىچ سىرىڭنى دوستۇڭغا توكمە. چۇنكى بىر چاغ كېلىپ ئۇنىڭ دۇشمەنگە ئايلىنىپ كېتىشىنى نەدىن بىلىسەن؟ شۇنىڭدەك، قولۇڭدىن كەلسە ھەرقانداق ئاچچىق-غەزەپنى دۇشمىنىڭگە قىلما، چۇنكى ۋاقتىنىڭ ئوتۇشى بىلەن ئۇ دوست بولۇپ قېلىشى

مۇمكىن. يوشۇرۇن ساقلىماقچى بولغان سىرىڭنى ھېچكىمگە ئاچما، گەرچە بەك سەمىمى دوستۇڭ بولسىمۇ؛ چۇنكى بۇ دوستۇڭنىڭمۇ سەمىمى دوستى بولۇشى مۇمكىن، گويا زەنجىرسىمان.

"سىرىمنى دەي ساڭا، ئېيتما كىشىگە!"
دىگەندىن ئەلۋەتتە سۇكۇت ياخشىراق.
ئەي پاكدىل، باشتىن توس بۇلاق سۇيىنى،
ئۇستەڭلەپ ئاققاندا تەس بولۇر توسماق.

* * *

سىر تۇتقان ھەر سوزنى ئاچماسلىق كېرەك،
ھەرقانداق سورۇندا ئېيتماسلىق كېرەك.

11

ئىتائەت قىلىش ئىپادىسىنى كورسەتكەن ۋە دوستلۇق ئىزھار قىلغان ئاجىز دۇشمەن پەقەت كۇچلۇك دۇشمەنگە ئايلىنىشنىلا مەقسەت قىلىدۇ. چۇنكى "دوستلارنىڭ دوستلۇغىغا ئىشەنچ يوق" دىيىلىۋاتقان يەردە، دۇشمەننىڭ خۇشامەتكويلۇغىغا قانداق ئىشەنگىلى بولسۇن؟!

12

كىمىكى كىچىك دۇشمەننى بەك تووەن چاغلىسا، كىچىككىنە ئوتنى پەرۋاسىزلىق بىلەن ئوچۇرمەي قويغانغا ئوخشاش بىر ئىش بولىدۇ.

ئىمكان بار ئۆتنى سەن بۈگۈنلا ئۆچۈر،
ئەۋج ئالسا ئورتىنەر پۈتۈن يەر-جاھان.
ياۋنى ئوقتا مىخلاش مۇمكىن بولغاندا،
ئاڭا ئوق ئېتىشقا بەرمىگىن ئىمكان.

13

ئىككى دۈشمەننىڭ ئارىسىدا سۆزنى شۇنداق قىلغىنكى، ئەگەر ئۇلار دوست بولۇپ قالسا، خىجىللىقتا قالمايدىغان بول.

جىدەل خۇددى ئوتتۇر ئىككى شەخس ئارا،
ئوتۇن سالغۇچىدۇر سۇخەنچى ئاڭا.
ئەگەر ئىككىسى بولسا قايتا ئىناق،
سۇخەنچى رەزىلنىڭ ئىشى بەك چاتاق.

* * *

دوست بىلەن سۆزلەشسەڭ، ئاستا سۆزلىگىن،
قان ئىچەر دۈشمىنىڭ ئاڭلاپ قالمىسۇن.
ھوشيار بول، سۆزلەشسەڭ تامنىڭ تۈۋىدە،
ئارقىدا يات قۇلاق تىڭلاپ قالمىسۇن.

ئىككەيلەن ئارا ئوت يېقىپ پۈۋلىمەك —
ئەقلىدىن ئەمەس ئۆزنى ھەم ئۆرتىمەك.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

14

كىمكى دۈشمەنلەر بىلەن سۈلھى تۈزسە،① (بۇ ئۇنىڭ) دوستلىرىنى رەنجىتىدىغان يولنى تۇتقىنى.

ئەي ئاقىل، شۇ دوستتىن ئالاقەڭنى ئۈز،
ئەگەر دۈشمىنىڭگە بولۇپ قالسا ئۆز.

15

بىر ئىش توغرىلىق ھۆكۈم قىلىشتا ئىككىلىنىپ قالساڭ، خاپىچىلىقى ئازراق تەرەپنى تاللىۋال.

مۇلايىم كىشىگە قوپال سۆزلىمە،
بىراۋ ئەپ ئوتەي دىسە جەڭ كوزلىمە.

16

ئىش ئالتۇن بىلەن پۈتىدىغان بولسا، جاننى خەتەرگە قويماسلىق كېرەك، ئەرەپ ئېيتىدۇ: "ھىلىگەرلىكنىڭ ئاخىرقى چېكى — قىلىچ."

---

① بەزى نۇسخىلاردا: "ئۆز دوستىنىڭ دۈشمەنلىرى بىلەن ياراشسا" دېيىلگەن.

پۈتۈن ھىلىلەرنى قىلىپ كورگەن قول،
يىپىشسا قىلىچقا شۇ چاغدا ماقۇل.

17

ئاجىز دۈشمەنگە رەھىم قىلما، چۈنكى ئەگەر قۇدرەت تاپسا، سېنى ئاياپ قويمايدۇ.

ئاجىز كورۈپ دۈشمەننى، ئۆزەڭنى چوڭ تۇتما بەك،
ھەر سوڭەكتە يىلىك بار، ھەر كوينەكتە بىر ئەركەك.

18

كىمكى جىنايەتكار ياۋۇزنى ئۆلتۈرسە، خەلقنى ئۇنىڭ ياۋۇزلۇ-غىدىن، ئۇنىڭ ئۆزىنى بولسا خۇدانىڭ ئازاۋىدىن قۇتقۇزغان بولىدۇ.

ئەگەرچە ياخشىدۇر شەپقەت، ۋە لېكىن
يامانىنىڭ يارىسىنى قىلما پەرۋىش.
يىلانغا رەھىم قىلغان شۇنى بىلمەس:
زۇلۇمدۇر ئادەم ئەۋلادىغا بۇ ئىش.

19

دۈشمەننىڭ نەسىھىتىنى قوبۇل قىلىش خاتا، لېكىن ئاڭلاپ

قويۇش راۋا. چۈنكى ئۇنىڭ تەتۈرسىچە ئىش قىلساڭ توغرا بولۇپ چىقىدۇ.

ھەزەر قىل، "مۇنى قىل" دەپ ئېيتسا دۈشمەن،
تىزىڭغا بىر ئۇرۇپ "ۋاي ئاپلا!" دەيسەن.
"ئۇدۇل ماڭ" دەپ ساڭا كورسەتسە يولنى،
بۇرۇل دەرھال بۇ يولدىن، كوزلە سولنى.

20

ھەددىدىن زىيادە غەزەپلىنىش ۋەھىمە تۇغدۇرىدۇ، ئورۇنسىز يۇمشاقلىقمۇ ھورمەتنى كەتكۈزىدۇ. قوپاللىق قىلما، كىشىلەر سەندىن بىزار بولىدۇ؛ ئۇنچىلىك يۇۋاشمۇ بولۇپ كەتمە، كىشىلەر سېنى كوزگە ئىلمايدۇ.

قاتتىقلىق، يۇمشاقلىق بىرلەشسە ياخشى،
قان ئالسا تومۇردىن، تاڭار نەشتەرچى.
ئاقىللار ھەرگىزمۇ قىلماس قوپاللىق،
ھەم توكمەس قەدرىنى قىلىپ بوشاڭلىق.
ئۆزىنى باشقىدىن كورمەيدۇ ئەلا،
شۇنداقلا خار قىلماس ئۆزىنى ئەسلا.

* * *

دىدى چوپان ئاتاغا: "ئەھلى ھىكمەت!
ماڭا قىلساڭچۇ بىر ياخشى نەسىھەت."

دىدى: "مەرتلىكنى سەن چەكتىن ئاشۇرما،
چىشى تېز بورىنى مەيلىگە قويما!"

21

ئىككى كىشى دۆلەت بىلەن دىنىنىڭ دۈشمىنى: بىرى زالىم پادىشا، يەنە بىرى بىلىمسىز ئىشان.

بولمىسۇن ئەلگە ھۆكۈمدار پادىشا،
ھەققە بوي سۇنغۇچى بەندە بولمىسا.

22

پادىشا ئۆز دۈشمەنلىرىگە ھەددىدىن تاشقىرى غەزەپلەنمەسلىكى كېرەككى، (بولمىسا) دوستلىرىنىڭ ئىشەنچىنى يوقىتىپ قويىدۇ، غەزەپ ئوتى ئاۋال ئۆز ئىگىسىگە تۇتىشىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەلەنگىسى دۈشمەنگە يېتىپ بارىدۇ ياكى يېتىپ بارمايدۇ.

توپىدىن يارالغاچ ئەسلى ئادەمىزات،
كىبىر، غەزەپ، مەنمەنلىك بولسۇن ئاڭا يات.
مۇنچىلىك بىرەھىم چوڭچى بولساڭ سەن،
ئۇلۇغلۇق توپا ئەمەس، ئوتىمىكىن دەيمەن.

* * *

بەيلەقاندا① يولۇققان ئابىتقا دىدىم:
"تەربىيەڭدە دىلىمنى يۇيۇپ ئاقارتقىن!"
ئۇ دىدى: "توپىدەك سەۋىر قىل، ئالىم،
يا ئوقۇغانلىرىڭنى توپىغا كومگىن!"

23

بەتخۇي ئادەم دۈشمەنىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالىدۇ-دە، نەگە بارمىسۇن ئۇنىڭ ئازاۋىنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلالمايدۇ.

بالا-قازا ئىلكىدىن كوككە كەتسىمۇ بەتخۇي،
دائىم بالا كورىدۇ ئۆز پەيلىنىڭ دەستىدىن.

24

دۈشمەن قوشۇنىدا بولۇنۇش يۈز بەرگەنلىكىنى كورگەندە، كوڭلۈڭنى خاتىرجەم تۇت، ئەگەر بىرلىشۋاتقانلىقىنى كورسەڭ، (ئۆز قوشۇنۇڭدا) پاراكەندىچىلىك يۈز بېرىشتىن ئەنسىرە.

بېرىپ، دوستلار بىلەن راھەتتە ئولتۇر،
ئەگەر دە دۈشمىنىڭ بولسا جىدەلدە.
ئۇلار يەكدىللىكنى بايقىساڭ سەن،
سېپىلگە تاش توشۇپ، يايىڭنى ەتلە.

① بەيلەقان — ئازاربەيجاندىكى قەدىمقى بىر شەھەر

ئەۋلادگۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

25

دۇشمەن بارلىق ھىلىلەرنى ئىشلىتىپ دەرمانى قالمىغاندا دوستلۇق زەنجىرىنى جىرىڭشىتىدۇ، بۇنداق چاغدا، "دوستلۇق" بويىچە ھىچقانداق دۇشمەن قىلالمايدىغان ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ.

26

يىلاننىڭ بېشىنى دۇشمەن قولى بىلەن يەنچىپ تاشلا، ھېچ بولمىغاندا ئىككى ياخشى ئىشنىڭ بىرىگە ئېرىشمەي قالمايسەن: ئەگەر دۇشمەن غالىپ كەلسە، يىلاننى ئۆلتۈرگەن بولىسەن، ئەگەر يىلان ئۈستۈن چىقسا، دۇشمەندىن قۇتۇلىسەن.

جەڭ كۈنى ئاجىز كورۇپ دۇشمەننى سەن سەل چاغلىما،
جېنىدىن ئۈزسە ئۈمىت، شىرنىڭ بېشىنى يەنچىگەي.

27

دىلنى رەنجىتىدىغان خەۋەرنى ئۇقساڭ، سۈكۈت قىل، باشقىلار يەتكۈزسۇن.

ئەي بۇلبۇل كوكلەمدىن يەتكۈز خوش خەۋەر،
شۇم خەۋەرنى پۈتكۈل ھۇقۇشلارغا بەر.

28

بىراۋنىڭ خائىنلىقىنى پادىشاغا (دەرھال) يەتكۈزمە، پەقەت بۇ خەۋەرىڭنى پادىشا قوبۇل قىلىشقا ئىشەنچىڭ كامىل بولغان چاغدىلا يەتكۈز، ئۇنداق بولمىغاندا ئۆزەڭنىڭ ھالاك بولۇشىغا تىرىشقان بولىسەن.

سوز قورالىنى ئوز پەيتىدە ئىشلەت،
تەسىر كورسىتىشكە ئىشەنسەڭ پەقەت.

29

مەنمەنچىگە نەسىھەت قىلغان ئادەم ئوزى نەسىھەتكە مۇھتاج.

30

دۇشمەننىڭ ئالدىمىغا چۈشمە ۋە مەدداھنىڭ ماختىشىنى بىر تىيىنگە ئالما، چۈنكى ئاۋالقىسى ھىلىگەرلىك تورىنى قۇرىدۇ، كېيىنكىسى تاماخورلۇق ئىشىكىنى ئاچىدۇ.

ئەخمەق ئادەمگە ماختاش ياقىدۇ، نىمىتە قىلىنغان گوشنىڭ توپۇقىدىن پۈۋلەپ يەل بەرسەڭ، سېمىز كورۈنىدۇ.

فۇلاقىقا ئالمىغىن مەدداھ سوزىنى،
كوزلەيدۇ ئاز-تولا سەندىن مەنپەئەت.

بىركۈن تىلىگىنى قاندۇرمىساڭ سەن،
يۈزلەپ ئەيىۋىڭنى سانار ئاقىۋەت.

31

سۆزلىگۈچىنىڭ كەمچىلىكىنى بىراۋ كۆرسىتىپ بەرمىگىچە، ئۇنىڭ سۆزى تۈزەلمەيدۇ.

غۇرۇرلانما ناتىقلىق كىبىرىڭ بىلەن،
نادانىنىڭ ماختىشى ھەم ئۆز پىكرىڭ بىلەن.

32

ھەممە كىشىگە ئۆز ئەقلى كامالەتكە تولغان تۇيۇلىدۇ ۋە ئۆز بالىسى چىرايلىق كۆرۈنىدۇ.

بىر جوھۇت سۆز تالاشقانتى مۇسۇلمان بىلەن،
ئاڭلاپ ئۇنى كۈلگۈم كەلدى، بولدۇم خەندانمەن.
"بۇ ۋەسىقەم، — دېدى مۇسلىم غەزىۋى ئورلەپ، —
ساختا بولسا جوھۇت بولۇپ ئۆلەي شۇ ئان مەن!"
"قەسەم ئىچەي تەۋرات بىلەن، — دېدى يەھۇدى، —
سۆزۈم يالغان بولسا سەندەك بىر مۇسۇلمانمەن!"
يەر يۈزىدىن ئەقىل-ئىدرەك يوق بولۇپ كەتسە،
ھېچكىم دېمەس ئۆز ئۆزىنى ئەخمەق-نادانمەن.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

33

ئۇن ئادەم بىر داستىخاندا تائام يەيدۇ، ئەمما ئىككى ئىت بىرتاپ ئۈستىدە چىقىشالمايدۇ. ئاچكوز ئادەم پۈتۈن جاھان بىلەنمۇ تويمايدۇ. قانائەت قىلغۇچى بىر نان بىلەن توق يۈرىدۇ، شۇڭا دانىشمەنلەر ئېيتىدۇ: "مال-مۈلۈك بىلەن باي بولغاندىن كورە قانائەت بىلەن باي بولغان ياخشىراق".

تار ئۈچەينى تولدۇرار ھەرئاندا بىرنان بەركىتى،
تويدۇرالماس كوزى ئاچنى يەر يۈزىنىڭ نىئمىتى.

* * *

ئاتامنىڭ ئومرىمۇ ئاخىرغا يەتتى،
ماڭا مۇنداق نەسىھەت قىلدى، كەتتى:
"بىرئوت شەھۋەت، ئۇنىڭدىن ئەيلە پەرھىز،
جەھەننەمگە ئۆزەڭنى ئاتما ھەرگىز.
قىلالمايسەن بۇ ئوتقا زەررە تاقەت،
سەۋر سۈيىنى چاچ، بۇگۈنلا يوق ئەت!"

34

كىمكى كۈچ-قۇۋۋەتى بار چېغىدا ياخشىلىق قىلمىسا، يامان كۈنگە قالغاندا جاپا-مۇشەققەت تارتىدۇ.

زالىملاردەك ھېچكىم شۇم تەلەي ئەمەس،
ئېغىر كۈندە ئۇنى كىشى دوست دېمەس.

35

تېز قولغا كەلگەن نەرسىنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولمايدۇ.

شەرقتىكى يۇرتلاردا ئاڭلىدىم، چىقار
قىرىق يىلدا ئارانلا بىر جانان چىنە.
مەردەشتتە① ھەركۈنى ياسايدۇ يۈزلەپ،
كورسەن، قىممىتى توت تىيىنگىنە.

* * *

چوجىلەر چىقسا تۇخۇمدىن، شۇ زامات ئىزلەيدۇ دان،
يېڭى تۇغۇلغان بوۋاقتا ئەقىل-پەمدىن يوقتۇر ئىز.
ئۇنىسى تېز ئەي بولۇپ، ھېچنەرسىگە ئۇلاشمىغاي،
بۇنىسى قۇدرەت-كامالدا بارچە جانداردىن ئىگىز.
شىشە كوپتۇر ھەممە جايدا، شۇ سەۋەپتىن قەدرى يوق،
لەئلىنى تاپماق قىيىن، شۇڭلاشقا قىممەت، بەك ئەزىز.

36

ھەرقانداق ئىش سەۋرچانلىق بىلەن ۋۇجۇتقا چىقىدۇ. ئالدىراڭغۇلۇق كىشىنى پۇشايمانغا قالدۇرىدۇ.

① مەردەشت — پارس تۇپرىغىدىكى ئۈچ رايوننىڭ بىرى.

كوزۇم بىلەن كوردۇم چولدە مەن شۇنى:
يۇگرىگەندىن ئۇزدى سالماق ماڭغىنى.
شامالدەك يۇگرۇك ئات ھاردى بىر دەمدە،
توگىچى ماڭاتتى پۇختا قەدەمدە.

37

نادانغا سۇكۇت ساقلاشتىن ياخشى نەرسە يوق، ئەگەر بۇ مەسلەھەتنى چۈشەنسە، ئۇ نادان بولماس ئىدى.

ئەگەردە بولمىسا خىسلەت، كاماللىق،
تىلىڭنى ئاغزىڭدا ساقلاش ياخشىراق.
تىل دىگەن ئادەمنى بۇلغاپ قويىدۇ،
پۇچەك بىر ياڭاقتا يوق قىلچە سالماق.

* * *

ئېشەككە بىر نادان تەلىم بىرەتتى،
كۇچىنى سەرپ قىلىپ بىھۇدە ھەرچاق.
دىدىكى بىر ھەكىم: "ئاۋارە بولما،
كىيىن تەستۇر يامان تىلدىن قۇتۇلماق.
ئېنىقكى، سەندىن ھايۋان تىل ئۇگەنمەس،
ئۇنىڭدىن سەن ئۇگەن سۇكۇتتا بولماق."

* * *

جاۋاپنى ئويلانماي بەرسە بىر ئىنسان،
سوزىدە كوپىنچە بايقىلار نۇقسان.

ياكى بەر سوزۇڭگە ئەقلدىن زىننەت،
يا ئۇلتۇر ھايۋاندەك جىمجىت داۋامەت.

38

كىمكى دانالىغىمنى كىشلەر بىلسۇن، دەپ ئۇزىدىن داناراق كىشى بىلەن بەس-مۇنازىرە قىلسا، ئۇزىنىڭ نادانلىغىنى بىلدۇرۇپ قويىدۇ.

ئۇزەڭدىن چوڭ كىشى بىر سوز باشلىسا،
بىلسەڭمۇ ياخشىراق، ئىتىراز قىلما.

39

كىمكى نادان بىلەن ئۇلپەت بولسا، ياخشىلىق كورمەيدۇ.

پەرىشتە گەر بولسا دىۋىگە ئۇلپەت،
ئۇگەنگەي ۋەھشىلىك، مىكىر، خىيانەت.
ياماندىن ياخشىلىق ئۇگەنمەس كىشى،
بولالمايدۇ بورە جوۋا تىككۇچى.①

---

① بورە مالنىڭ تېرىسىنى يىرتىدىغان يىرتقۇچ تۇرسا قانداقمۇ جوۋىچى بولالىسۇن دىمەكچى.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

40

كىشلەرنىڭ يوشۇرۇن ئەيىۋىنى تاتىلاپ ئاچما، چۈنكى ئۇلارنى رەسۋا قىلىش بىلەن بىللە ئۇزەڭنىمۇ ئىشەنچسىز ئادەم قىلىپ قويىسەن.

41

كىمكى ئىلىم ئۇگىنىپ، ئەمەلدە ئىشلەتمىسە، يەرنى ھەيدەپ قويۇپ، ئۇرۇغ چاچمىغانغا ئوخشاش.

42

دىلسىز تەن تائەت-ئىبادەتكە يارىمايدۇ، پۇچەك شاكال مال قاتارىغا كىرمەيدۇ.

43

ھەرقانداق ئادەم كۇرەشتە چاققان، مۇئامىلدە توغرا بولىۋەرمەيدۇ.

كوپلىگەن چۇمبەلدە كېلىشكەن قامەت،
بىر موماي كورىسەن ئاچساڭ شۇ سائەت.

44

بارلىق كېچىلەر قەدىر كېچىسى بولسا، قەدىر كېچىسىنىڭ قەدرى

بولماس ئىدى.①

بارچە تاش بولسا بەدەخشان ياقۇتى،
تەڭ بولاتتى تاش ۋە ياقۇت قىممىتى.

45

ھەركىم تاشقى كورۇنۇشتە چىرايلىق بولسا، ئىچكى دۇنياسى گۈزەل بولىۋەرمەيدۇ. ئىش كوڭۇلدە، ھەرگىز تېرىدە ئەمەس.

بىلەلەيسەن ئادەمنى تۇرقىدىنلا بىر كۆندە،
قانچىلىك ئېرىشكەن ئۇ ئىلىم-بىلىم تەلىمگە.
لېكىن قەستتىن ھۇشيار بول، ئالدامغا چۈشۈپ قالما،
رەزىل يۈرەك ئۇزۇن يىل مەلۇم بولماس ھېچكىمگە.

46

كىمكى ئۇلۇغلار بىلەن ئېلىشسا، ئوز قېنىنى توكىدۇ.

ئوزەڭنى بەكمۇ چوڭ چاغلايسەن ئەجەپ،
راست گەپ شۇ: ئالغاي كوز بىرنى كورەر قوش.

---

① قۇرئاننىڭ 97-سۇرىسىدە: "قەدىر كېچىسى مىڭ ئايدىنمۇ خەيرلىك" دەپ ئېيتىلغان. بۇ كېچە رامىزان ئېيىنىڭ 27-كېچىسى بولۇپ، قۇرئان دەسلەپ شۇ چاغدا چۈشۈرۈلگەن.

بېشىڭنى يېرىلغان كورسەن تېزلا،
قوشقار بىلەن قىلىشاڭ بىركاللا سوقۇش.

47

شىر بىلەن پەنجىمۇ-پەنجە ئېلىشىش ۋە قىلىچقا مۇشت ئېتىش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەس.

كۈچ سىناشما مەس① بىلەن سەن، ئال ئۇزەڭنى دالدىغا،
قولتۇغۇڭغا قىس قولۇڭنى كۈچلۈك پەنجە ئالدىدا.

48

كۈچلۈك ئادەمگە باتۇرلۇق كورسەتكەن زەئىپ ئادەم ئوز ھالاكىتىدە دۈشمىنىگە يار-يولەكتە بولىدۇ.

ئەكە-نازۇكتا نەدە كۈچ، تاقەت،
باتۇرلار بىلەن جەڭگە چىقىشقا؟
ئاجىز قول چۈشەر نادانلىق قىلىپ،
تومۇردەك پەنجە بىلەن ئېلىششقا.

---

① "مەس" سوزى بۇ يەردە "قۇتۇرىغان" مەنىسىدە بولۇپ، قۇتۇرىغان شىرنى كورسىتىدۇ.

49

كىمكى نەسىھەت ئاڭلىمىسا، ئۇنىڭ نېسىۋىسى تاپا-تەنە ئاڭلاش بولىدۇ.

تۇتمىساڭ قۇلاقتا نەسىھەتنى،
ئۇنچۇقما ئاڭلىساڭ مالامەتنى

50

قولىدىن ئىش كەلمەيدىغان كىشىلەر قابىلىيەتلىكلەرنى كۆرەلمەيدۇ، خۇددى بازار ئىتلىرى ئوۋ ئىتلىرىنى كۆرسە قاۋاشقا باشلاپ، قېشىغا يېقىن بارالمىغاندەك.

پەس ئادەملەر ھۈنەر-پەزىلەتتە باشقىلار بىلەن تەڭ كېلەلمىسە، رەزىللىكى بويىچە ئارقىدىن غاجاشقا باشلايدۇ.

ناتىۋان ئاجىز ھەسەتچى ئارقىدىن غەيۋەت قىلار،
چۈنكى، ئاغزى گەپكە كەلمەس يۈزمۇ-يۈز تۇرغاندا ئۇ.

51

ئەگەر قوساق ئالدىراتمىسا، ھېچبىر قۇش تۇزاققا چۈشمەس ئىدى، شۇنداقلا ئوۋچىنىڭ ئۆزىمۇ تۇزاق قۇرماس ئىدى.

52

ھەكىملەر ئۇزاق-ئۇزاقتا تاماق يەيدۇ، ئابدالار يېرىم توق غىزالىنىدۇ، زاھىتلار جېنى ئامان قالغۇدەكلا تاماق يەيدۇ، ياشلار قاچا-تاۋاقنى يېغىشتۇرغانغا قەدەر يەۋېرىدۇ، قېرىلار تەرلىگىچە يەيدۇ. ئەمما قەلەندەر شۇنداق كوپ يەيدىكى، قوسىقىدا نەپەس ئالغۇدەك يەر قالمايدۇ، داستىخاندىن باشقىلارنىڭ رىزقى-نېسىۋىسىنىمۇ سۈپۈرۈۋېتىدۇ.

قوساققا ئەسىر بەندە ئۇخلىيالماس ئىككى كېچە:
بىركېچە قوساق تاشتەك، بىركېچە تاماق غېمىدە.

53

ئاياللار بىلەن مەسلىھەتلەشكەن ئىش بۇزۇلىدۇ، يامان ئادەملەرگە مەرتلىك قىلىش گۇنا.

قىلىش چىش قايرىغان يولۋاسقا شەپقەت
بولۇر قويلارغا شەكسىز جەۋرى-كۈلپەت.

54

كىمكى ئالدىدىكى دۈشمەننى ئۆلتۈرمىسە، ئۆزىگە ئۆزى دۈشمەن.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قولۇڭدا تاش تۇرسا، يىلان ھەم تاشتا،
ئويلانساڭ ئۆلتۈرمەي، ئەقىل يوق باشتا.

بەزىلەر بۇ پىكىرنىڭ تەتۈرسىنى ماقۇل كۆرۈپ مۇنداق دەيدۇ: "ئەسىرلەرنى ئۆلتۈرۈشتە ئويلانغان ياخشىراق، چۈنكى ئىمكانىيەت قالىدۇ: ئۆلتۈرۈشمۇ مۇمكىن، خۇندىن ئۆتۈشمۇ مۇمكىن. ئەگەر ئويلانماستىنلا ئۆلتۈرۈۋېتىلسە، ئۇ چاغدا بىر ياخشى مەسلىھەت بەربات بولۇپ كېتىپ، ئۇنى ئورنىغا كەلتۈرۈش مۇمكىن بولمايدىغان ئەھۋال كېلىپ چىقىش ئېھتىمالى بار.

تىرىكنى جېنىدىن ئايرىش بەك ئاسان،
ئۆلگەننى تىرگۈزۈشكە يوق ئىمكان.
ئوقياچىدا تاقەت — پەمدىن ئالامەت،
ئوقيادىن چىققان ئوق قايتمايدۇ پەقەت."

55

نادان بىلەن سۆز تالىشىپ قالغان دانا كىشى ئۆزىگە ھۆرمەت قىلىشنى كۈتمەسلىگى كېرەك، ئەگەر نادان كىشى دانانى سۆزدە يېڭىۋالسا، ئەجەپلىنىشنىڭ ھاجىتى يوق، چۈنكى تاش گوھەرنى پارچىلاپ تاشلايدىغۇ!

تاڭ قالما، سايراشنى تاشلىسا بىر يول
قاغىغا قەپەسداش بولغان بىر بۇلبۇل.

* *

ياخشى ئادەم كۆرسە پەسكەشتىن ئەلەم،
چەكمىسۇن دەرت، بولمىسۇن دىل ھەسرىتى.
زەر قەدەھنى قىلسا پارە ئەسكى تاش،
زەر پەسەيمەس، ئۆسمەس تاشنىڭ قىممىتى.

56

ئاقىل ئادەم بىر توپ چۈپرەندىلەر ئارىسىدا سۆزىنى ئاڭلىتالمىسا، ئەجەپلەنمىگۈلۈك، چۈنكى دۇمباقنىڭ گۈمبۈرلىشى تەمبۇرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاتقۇزمايدۇغۇ، ھەمدە سامساقنىڭ پۇرىقى ئەنبەرنىڭ ھىدىنى بېسىپ كېتىدۇغۇ.

چىقراق بىر نادان كەتتى كۆرەڭلەپ،
سۆكۈشتە دانانى باپلىدىم مەن دەپ،
بۇ ئەخمەق بىلمەسكى، ھىجاز كۈيىنى
ئۇرۇش دۇمبىقنىڭ يوق ئەتكىنىنى.

57

گوھەر پاتقاقتا چۈشۈپ كەتسىمۇ، يەنىلا قىممەتلىك، چاڭ-توزاڭ ئاسمانغا ئۆرلىسىمۇ، ھامان يارامسىز. قابىلىيەت بولغان بىلەن تەربىيە بولمىسا بىكار، ئۇنۇمسىز تەربىيىنىڭمۇ پايدىسى يوق. كۈل ئالى نەسەپتىن كېلىپ چىقىدۇ، چۈنكى ئوتنىڭ ئەسلى زاتى

ئۈستۈن، لېكىن ئۆزىدە بىرەر ئارتۇقچىلىق بولمىغانلىقتىن توپا بىلەن باراۋەر. شېكەرنىڭ قىممىتى قومۇشتىن ئەمەس، بەلكى ئۆزىدىكى خۇسۇسىيەتتىن.

لاياقەتسىز ئىدى ئەسلىدە كەنئان،①
رەسۇل ئوغلى بولۇش كەلتۈرمىدى شان.
پەزىلەت كورسەت، ئاچما گەپ شەجەردىن②
تىكەندىن چىقتى گۈل، ئىبراھىم ئازەردىن.

58

مۇشك خۇش پۇراق چاچقانلىقى ئۈچۈن مۇشك، ھەرگىز ئەتتارنىڭ③ ماختىغانلىقى ئۈچۈن مۇشك ئەمەس. دانا كىشى ئەتتارنىڭ قۇتىسىغا ئوخشايدۇ، ئۇ سۈز ئاچماستىنلا ئۆز پەزىلىتىنى كورسىتىۋېرىدۇ؛ نادان ئادەم جەڭ دۇمبىقىغا ئوخشايدۇ، گۈلدۈرى بار، ئىچى قۇرۇق.

نادانلار ئارا بولغان بىر ئالىمنى
بىر مەسەلدە كىشىلەر دەل ئېيتقان:
"كورلارنىڭ ئارىسىدا مەھبۇپ ئۇ،

① كەنئان — نۇھ پەيغەمبەرنىڭ ئوغلى بولۇپ، رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە، دىنسىزلار بىلەن توپان سۈيىدە غەرق بولغان.
② شەجەر — دەرەخ. بۇ يەردە كېلىپ چىقىش، نەسەپ مەنىسىدە.
③ ئەتتار — خۇش پۇراق نەرسە ساتقۇچى تىجارەتچى.

ياكى بىتئەتچى ئۆيىدىكى قۇرئان."

59

ئومۇر بويى ئاران قولىغا كەلتۈرگەن دوستىنى بىر دەمدىلا رەنجىتىش يارىمايدۇ.

تاش ئۇزاق يىلدا ئاران ياقۇت بولۇر،
بىر نەپەستە چاقما زىنھار تاش بىلەن.

60

ئەقىل دىگەن نەپسىنىڭ ئىلكىگە چۈشۈپ قالغانلىقى، گويا ئاجىز ئەر جاڭجالچى خوتۇنىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالغاندەك.

خوشاللىق ئىشىگى ئېتىلگەي شۇ ئان،
شۇ ئۆيدە ئايال بىر كوتەرسە چۇقان.

61

كۈچسىز ئوي-پىكىر ھىلە-مىكىردىن ئىبارەت، تەدبىرسىز كۈچ ياۋايىلىق ۋە تەلۋىلىك.

ئاۋال پاكلىق، ئەقىل، تەدبىر، ئاندىن كېيىن سەلتەنەت،
چۈنكى نادان قورال قىلغاي ھەققە قارشى دولەتنى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

62

ئۆزى يەپ-ئىچىپ، باشقىلارغىمۇ بېرىدىغان مەرت ئادەم روزا تۇتۇپ مال يىغىدىغان سوپىدىن ياخشى.

كىمكى خەلق مېنى ئەزىز دىسۇن دەپ، دۇنيانىڭ لەززىتىدىن ۋاز كەچسە، ھالال لەززەتنى ھارامغا ئايلاندۇرۇپ قويىدۇ.

سوپى دىگەن ئۇلتۇرماس خۇدانى دەپ خىلۋەتتە،
نىمە كورەر بىچارە قاپ-قاراڭغۇ ئەينەكتە.

63

ئاز-ئاز نەرسە كوپ بولۇر، تامچە-تامچە كول بولۇر؛ يەنى بىلگىدە كۈچ-قۇۋۋىتى يوق كىشىلەر ئۇششاق تاشلارنى يىغىپ ساقلاپ قويسۇن، پۇرسەت كەلگەندە زالىمنىڭ مىڭىسىنى يەنچىپ پۇخادىن چىقىدۇ.

تامچە-تامچىلار ئېقىن بولۇر تېز،
ئېقىن قوشۇلۇپ بولىدۇ دېڭىز.

* * *

ئاز-ئاز نەرسە يىغىلىپ بىسيار بولۇر،
دانە-دانە غەللە-دان ئامبار بولۇر.

64

ئالىم كىشى ساۋاتسىز نادانىنىڭ ئەخمەقلىقىنى يۇمشاقلىق بىلەن ئۇتكۇزۇۋەتمەسلىگى كېرەك، چۇنكى بۇنىڭ ھەر ئىككى تەرەپكە زىيىنى بار: ئاۋالقىسىنىڭ ھورمىتى چۈشسە، كېيىنكىسىنىڭ نادانلىغى كۈچىيىدۇ.

نادانىغا ئەگەر سوزدە خوش-خوش دىسەڭ،
ئۇسۇپ كېبرى بىردىنلا بولغاي كورەڭ.

65

گۇنا دىگەن ھەرقانداق ئادەمدىن سادىر بولسا ئۇياتلىق بىر ئىش بولىدۇ، ئەگەر ئالىملاردىن ئۇتۇلۇپ قالسا، تېخىمۇ يامان: چۇنكى ئىلىم شەيتانىغا قارشى جەڭ قورالىدۇر، قورالىلىق كىشى ئەسىرگە چۈشۈپ قالسا تېخىمۇ شەرمەندىلىك بولىدۇ.

تۇرمۇشى پەرىشان بىلىمسىز نادان
ئۇز نەپسىنى يىغماس ئالىمدىن ئۇبدان.
ئۇ كورمەي، يول ئازار كوزىدە تۇساق،
بۇ چۈشەر قۇدۇققا ئىككى كوزى ساق.

66

ئىنساننىڭ جېنى بىر دەملىك ۋاقىتنىڭ ئىلكىدە تۇرىدۇ، دۇنيا بىر بارلىقكى، ئۇ ئىككى يوقلۇقنىڭ ئارىسىدا تۇرىدۇ. كىمكى دىنىنى دۇنياغا ساتسا، ئۇ بىر ئېشەك، يۈسۈپ (پەيغەمبەر)نى ساتقانلار پۇلىغا نىمە ئالاركىن. تاڭ!

"ئەي ئادەم باللىرى، شەيتانغا ئىتائەت قىلماڭلار، ئۇ سىلەرگە ئوچۇق بىر دۈشمەن دەپ، سىلەرگە نەسىھەت قىلمىدىممۇ؟"①

ئېشىنىپ دۈشمەن سۆزىگە دوستتىن ئايرىلدىڭ، قارا،
كىم بىلەن جاڭجاللىشىپ، سەن كىمگە بولدۇڭ ئاشنا؟!

67

شەيتان ساپدىل كىشىلەر بىلەن چىقىشالمايدۇ، سۇلتان سۇنغان سودىگەر بىلەن.

كىمكى بولسا بىناماز قەرز بەرمىگىن،
ئېغىز ئاچسا يوقسۇللۇقتىن، كەت دىگىن.
ئۇ خۇدانىڭ پەرزىنى ھېچ ئۆتىمەس،
سېنىڭ قەرزىڭ توغرىلىق ھەم غەم يىمەس.

① قۇرئان، 36 ـ سۈرە (ياسىن)، 60 ـ ئايەت.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

68

بىر كىشىنىڭ ھايات ۋاقتىدا ئاش-نېنىنى ھېچكىم يىمىگەن بولسا، ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ نامىنى ھېچكىم ئەسلىمەيدۇ.

* * *

ئۆزۈمنىڭ لەززىتىنى تۈل خوتۇن بىلىدۇ، تەكىنىڭ ئىگىسى بىلمەيدۇ.

* * *

يۈسۈپ ئەلەيھىسسالام مىسىرنىڭ قۇرغاقچىلىق يىلىدا ئاچلارنى ئۇنتۇپ قالماي دەپ، تويغىچە تاماق يىمىگەن ئىدى.

كىمكى كۆن كەچۈرسە راھەتتە،
نەدىن بىلسۇن ئاچلار نىمە ھالەتتە؟
كىمكى ئۆز ھالى بولسا يامان،
ئاجىزلار ھالىنى بىلىدۇ ئوبدان.

* * *

ئۇچقۇر ئاتقا مىنگەن ئەي غەمسىز كىشى ئالدىڭغا باق،
ئەنە پاتقاقتا ياتار يانتاقچى مىسكىن ئېشىكى.
كەمبەغەل خوشناڭ ئۆيىگە ئوت سوراپ سەن كىرمىگىن،
موردىن چىققان تۈتۈن، بىل، چەككەن ئاھى دىلدىكى.

69

قۇرغاقچىلىق يىلىنىڭ قىيىن مەزگىلىدە ھالىدىن كەتكەن يوقسۇل-

دىن: ”قانداقراق تۇردۇڭ؟“ دەپ ئەھۋال سورىما، پەقەت ئۇنىڭ دەردىگە دەرمان بولالىساڭ ۋە ئالدىغا ئاز-تولا پۇل قويالىساڭ، ئاندىن سورا.

بىر ئىشەكنى يۈك بىلەن پاتقاقتا كورسەڭ يولدا سەن،
يېنىغا بارماي يىراقتىنلا ئېچىن شەپقەت بىلەن.
گەر يېقىن بارساڭ قېشىغا ھالىنى بىلمەك ئۈچۈن،
قۇيرۇغىدىن دەس كوتەر ئەرلەرگە خاس ھىممەت بىلەن.

70

ئىككى نەرسە ئەقىلغە توغرا كەلمەيدۇ: بىرى ئەزەلدە تەقسىم قىلىنغان رىزقدىن ئارتۇق يېيىش، يەنە بىرى (خۇدا تەرەپتىن) بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىن بالدۇر ئۆلۈش.

تەقدىر-قىسمەت ئۆزگەرمەس مىڭ يىغان ھەم ئاھ بىلەن،
مەيلى چىقسۇن ئېغىزدىن قاغىش ياكى شىكايەت.
شامال غەزنەسىنىڭ مۇئەككىلى—پەرىشتە
تۇل خوتۇننىڭ چىرىغى ئۈچسە، قىلماس رىئايەت.

71

ئەي تىرىكچىلىك غېمىدە يۈرگەن كىشى (جايىڭدا) ئولتۇر، ئۆز نېسىۋەڭنى يەيسەن. ئەي ئەجەلنىڭ نىشانى بولغان كىشى، نەگە

بارساڭ بار، ئەمما جېنىڭنى قۇتقۇزالمايسەن.

خاھ تىرىشقىن، خاھ تىرىشما رىزق ئۈچۈن،
ئۇلۇغ ئىگەم ئۆزى بەرگەي رىزقىڭنى.
چۈشسەڭ يولۋاس ياكى شىرنىڭ ئاغزىغا،
ئەجەل يەتمەي، يىمەس ئۇلار جىسمىڭنى.

72

قويۇلمىغان نەرسىگە قول يەتمەيدۇ، قويۇلغان ئىكەن نەدىلا بولسا يېتىدۇ.

ئاڭلاپمىدىڭ، ئىسكەندەر يەڭگەن ئىدى زۇلۇماتنى.①
بىكار كەتتى ئەمگىكى، ئىچتى خىزىر ئابىھاياتنى.

73

نېسىۋىسىز بېلىقچى دەجلە دەرياسىدىمۇ بېلىق تۇتالمايدۇ، ئەجىلى يەتمىگەن بېلىق قۇرۇقلۇقتىمۇ ئۆلمەيدۇ.

تاما بىلەن كېزىدۇ مىسكىن پۈتۈن زىمىننى،
ئۇ رىزقنى قوغلايدۇ، ئەجەل قوغلار مىسكىننى.

---

① زۇلۇمات — قاراڭغۇچىلىق، رىۋايەت بويىچە، ئابىھايات بىر قاراڭغۇچىلىق ئىچىدە بولۇپ، ئۇنى پەقەت خىزىر پەيغەمبەر ئىچكەن ئىكەن.

74

پاسق باي — ئالتۇن يالىتىلغان كېسەك؛ تەقۋادار كەمبەغەل — توپىغا بۇلانغان مەھبۇپ. بۇ — مۇسانىڭ قۇراق پەرىجىسىگە ئوخشايدۇ، پاسق باي فىرئەۋننىڭ سوكە-مۇنچاق ئېسىلغان ساقىلى.

75

ياخشىلارنىڭ بېشىغا كەلگەن قىيىنچىلىق بەخت تەرەپكە يۈزلەنگەندۇر، يامانلارنىڭ دولىتى بېشىنى تۆۋەنگە قاراتقاندۇر.

مەرتىۋە، دولەت كىشىگە يار تۇرۇپ،
سورىمىسا مىسكىن-پەقىرلار ھالىنى.
ئېيت ئۇنىڭغا، ئاخىرەتتە تاپمىغاي،
بەختۇ-دولەت، مەرتىۋە، مۇلىك-مالىنى.

76

ھەسەتچى ئادەم خۇدانىڭ نېئمەتلىرىدىن قىزغىنىدۇ ۋە بىگۇنا بەندىلەرنى دۈشمەن كورىدۇ.

كوردۇم مەن بىئەقىل بىر ھەسەتچىنى،
ئۆزىدىن ئۈستۈننى غاجايتتى راسا.
مەن دىدىم: ”ئەي خوجا بەختسىز بولساڭ،
بەختلىك كىشىدە، ئېيت، نىمە گۇنا؟“

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

* * *

ھەسەتچىگە ھەرگىز تىلىمە بالا،
چۈنكى بۇ شۇم تەلەي بالا ئىلكىدە.
ئۇنىڭغا ئاداۋەت ساقلاش نە ھاجەت؟
ھەسەت ئۆزى، دۈشمەن ئۇنىڭ كەينىدە.

77

ئىرادىسىز ئوقۇغۇچى پۇلى يوق ئاشىققا ئوخشايدۇ، بىلىمسىز ساياھەتچى قاناتسىز قۇشقا ئوخشايدۇ، ئەمگىكى يوق ئالىم مېۋىسىز دەرەخقە ئوخشايدۇ، ئىلىمسىز زاھىت ئىشىكى يوق ئويگە ئوخشايدۇ.

78

قۇرئاننىڭ چۈشۈرۈلۈشى ياخشى ئەخلاقنى بارلىققا كەلتۈرۈش ئۈچۈندۇر، يېزىقلىق تۇرغان سۈرىلەر قۇرۇقلا قىرائەت قىلىش ئۈچۈن ئەمەس.

79

ساۋاتسىز سوپى پىيادە قالغان يولۇچىدۇر، ھورۇن ئالىم ئۇخلاپ ماڭغان ئاتلىقتۇر.

* * *

تەۋۋا قىلىشقا قول كوتەرگەن گۇناكار ئادەم غادىيىۋالغان سوپىدىن ياخشىراق.

خۇلقى گۈزەل بىر ھەربى قوماندان،
بىرەھىم زالىم ئالىمدىن ئوبدان.

80

بىر ئادەمدىن: "ئەمەلسىز ئالىم نىمىگە ئوخشايدۇ؟" دەپ سوراشقان ئىكەن. ئۇ: "ھەسەلسىز ھەرىگە" دەپ جاۋاپ بەرگەن.

رەھىمسىز زىياندىش ھەرىگە ئېيتقىن،
"ھەسەل بەرمىسەڭمۇ نەشتەر سانچىما!"

81

نامەرت ئادەم خوتۇن كىشىدۇر، ئاماگەر سوپى قاراقچىدۇر.

ئەي كىشى ئۇلۇغۋار كورۇنمەك ئۇچۇن
ئاق تون كىيدىڭ، لېكىن دەپتىرىڭ قارا.
دۇنيادىن قولۇڭنى تارتىشىڭ لازىم!
يەڭ ئۇزۇن يا قىسقا بولسا نە پايدا؟

82

ئىككى كىشىنىڭ يۈرىكى ھەسرەتتىن خالى بولمايدۇ ۋە ئايىغى پۇشايمان پاتقىقىدىن چىقالمايدۇ: بىرى كېمىسى ۋەيران بولغان

سودىگەر، يەنە بىرى قەلەندەرلەر بىلەن ئۇلپەتلەشكەن مىراسخور ئادەم.

بارچە دەرۋىش ئالدىدا قانىڭنى توكمەكلىك راۋا،
قىلمساڭ ئېھسان ئۇلارغا قولدا مال-مۈلكۈڭ تۇرۇپ.
ياكى يۈرمە دوست بولۇپ ھەرگىزمۇ "كوك كوينەك" بىلەن،
ياكى ئوي-مۈلكۈڭگە چەك كوك رەڭ كىرپىست قاملاشتۇرۇپ.
ياكى بولما دوستۇ-ئاشنا پىل باقارغا ھىچقاچان،
يا بىنا قىل چوڭ ساراي پىل پاتقۇدەك تام تۇرغۇزۇپ.

83

سۇلتان بەرگەن تون ئەزىز بولسىمۇ، لېكىن ئوزەڭنىڭ كونا چاپىنى ئۇنىڭدىن قىممەتلىك. كاتتا كىشلەرنىڭ راستىلغان داستىخىنى لەززەتلىك بولسىمۇ، ئەمما ئوزەڭنىڭ بويۇن خالتىسىدىكى پارچە-پۇرات نان ئۇنىڭدىن تەملىك.

ئوز قولى بىلەن تاپقان سىركە، پىياز
يۈز بېشى بەرگەن نان، قوزىدىن ساز.

84

ئىككى ئىشنى قىلىش ئاقلانىلىق ئەمەس ۋە دانىشمەنلەرنىڭ پىكرىگە زىت: بىرى تەخمىن بىلەن دورا ئىچىش، يەنە بىرى مېڭىپ باقمىغان يولدا كارۋانسىز يۈرۈش.

85

ئىمام مۇرشىد مۇھەممەت غەززالى (خۇدا ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!) دىن كىشىلەر سوراشتى: "سەن ئىلىم-پەننىڭ بۇنداق ئېگىز چوققىسىغا قانداق يېتىشتىڭ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "بىلمىگەنلىرىمنى سوراشتىن نومۇس قىلمىدىم!"

ساقىيىشنىڭ ئۈمىدى شۇ چاغ بولۇر ئورۇنلۇق:
تومۇرۇڭنى كۆرسەتسەڭ تەجرىبىلىك دوختۇرغا.
بىلمىگەننى سورىغىن، چۈنكى خورلۇق تارتقىمۇ
بۇ ئىش باشلار شەرەپلىك، پارلاق ئېگىز چوققىغا.

86

ھەر ھالدا ئۆزەڭگە مەلۇم دەرىجىدە بىلىنىۋاتقان نەرسىنى كىشىلەردىن سوراشقا ئالدىرىما، چۈنكى بۇ ئىش ھۆرمىتىڭگە زىيان يەتكۈزىدۇ.

داۋۇتنىڭ قولىدا كۆردىكى لوقمان،
تۆمۈر موجىزىدىن نەق موم بولاتتى.
"ياسايسەن نېمە" دەپ شۇڭا سورىمىدى،
سوئالسىز ھەم بۇ ئىش مەلۇم بولاتتى.

87

ئۆزئارا مۇناسىۋەتنىڭ زور-زور قائىدىلىرىدىن بىرى مۇنداق: ياكى ئۆزەڭگە ئۆي سېلىۋال، ياكى ئۆي ئىگىسى بىلەن چىقىشىپ ئۆت.

سوھبەتچىڭ كۆڭلىگە ماسلا سۆزۈڭنى،
ئەگەر بولسۇن دېسەڭ ئاڭلاشقا مەيلى.
ئەگەر مەجنۇن بىلەن ئولتۇرسا ئاقىل،
سۆزىدە باشتىن-ئاخىر بولسۇن لەيلى.

88

كىمىكى يامان ئادەملەر بىلەن ئۈلپەتتە بولسا، ئۇلارنىڭ مىجەز-خۇلقىنى يۇقتۇرۇۋالىسىمۇ. "يامان بىلەن بىر يولدا ماڭغان ئادەم" دېگەن بەتنامغا قالىدۇ. ئەگەر ئۇ ئادەم ناماز ئوتەيمەن دەپ قاۋاق تەرەپكە ماڭسا، كىشىلەر ئۇنى ھاراق ئىچكىلى بارىدۇ، دەپ گۇمان قىلىدۇ.

كىشى نادان بىلەن گەر بىللە بولدى.
"نادان" دېگەن ئاتاققا شەرتى تولدى.
دېدىم داناغا مەن: "قىل بىر نەسىھەت!"
دېدى: "نادان بىلەن سەن قۇرما سوھبەت!

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

زامان داناسى بولساڭ خەر① بولۇرسەن،
نادان بولساڭ تېخى بەتتەر بولۇرسەن!“

89

توگىنىڭ قانچىلىك يۇۋاش ئىكەنلىكى ھەممىگە مەلۇم، ئەگەر كىچىك بالا تىزگىنىدىن يېتىلىسە، يۇز چاقىرىم يەرگە كېتىۋېرىدۇ، ھەرگىز بالىنىڭ سىزىغىدىن چىقمايدۇ. ئەمما ھالاكەتكە سەۋەپچى بولۇش ئېھتىمالى بولغان خەتەرلىك بىر ساي ئۇچراپ، بالا نادانلىق قىلىپ ئۇ يەرگە مېڭىۋەرمەكچى بولسا، ئۇ چاغدا توگە بالىنىڭ قولىدىن تىزگىنىنى ئۇزۇپ، ئىككىنچى بوي سۇنماي قويىدۇ، چۈنكى قاتتىق قول بولۇش پەيتىدە يۇمشاقلىق قىلىش ئورۇنسىزدۇر. شۇ سەۋەپتىن كىشىلەر ئېيتقانكى، دۈشمەننى يۇمشاق مۇئامىلە بىلەن دوستقا ئايلاندۇرالمايسەن، بەلكى ئۇنىڭ خورىكىنى ئۇستۇرۇپ قويىسەن.

كىشى بولسا مۇلايىم، ئايىغىدا تۇپراق بول،
ئەگەر ئوشۇقچىلىق قىلسا، كوزلىرىگە چاچ تۇپراق.
كىشى ئەگەر قوپال بولسا، قىلما ھەرگىز يۇمشاق سوز،
تومۇردىن ھەرگىز دات كەتمەس، ئىكەك بولسا بەك يۇمشاق.

90

كىمكى بىلىم دەرىجەمنى كىشىلەر بىلسۇن، دەپ باشقىلارنىڭ

① خەر — ئېشەك.

سوزىگە ئارىلىشىۋالسا، ئەمىلىيەتتە ئۇزىنىڭ ئەڭ بىلىمسىز ئىكەنلىگىنى بىلدۇرۇپ قويىدۇ.

ئەقىللىق كىشى بەرمەيدۇ جاۋاپ،
ئۇنىڭدىن كىشى سوئال سورىماستا.
ئېيتقان سوزلىرى بولسىمۇ بەرھەق،
قۇرۇق سوز بولۇپ ئوتمەس ھېچ جايدا.

91

كوينىگىمنىڭ ئىچىدە بىر جاراھىتىم بار ئىدى، ئۇستازىم (ئۇنىڭغا خۇدا رەھمەت قىلسۇن!) ھەر كۇنى ”قانداقراق؟“ دەپ سوراپ قويياتتى، ئەمما ”قەيەردە ئۇ؟“ دەپ سورىمايتتى. ئۇستازىمنىڭ ئېھتىياتكارلىق بىلەن سوزلىگىنىدىن شۇنى بىلدىمكى، ھەممە ئەزانى تىلغا ئېلىۋېرىش توغرا ئەمەس ئىكەن. ئاقىللار ئېيتقانكى، ”كىمكى سوزنى چاغلاپ سوزلىمىسە، ئاچچىق جاۋاپ ئاڭلايدۇ.“

بىر سوزكى، تېخى راستلىغىغا يوقتۇر ئىشەنچىڭ،
ئاغزىڭنى يۇمۇپ، ئاچما پەقەت، سوزگە تۇتۇلساڭ.
راست سوزنى قىلىپ چۈشسەڭ ئەگەر بىردىن كىشەنگە،
يالغاننى توقۇ، ئەۋزەلى شۇ، ئۇندىن قۇتۇلساڭ.

92

يالغان سوزلەش ئىز قالدۇرىدىغان زەربىگە ئوخشايدۇ: يارا

ساقايغان تەقدىردىمۇ بەلگىسى قالىدۇ. يۇسۇپ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاكىلىرى يالغانچىلىق بىلەن نام چىقارغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ راست سوزلىرىگىمۇ ئىشەنچ قالمىغان ئىدى. (ئاتىسى ئۇلارغا) دىدى: "خەير، سىلەر نەپسىڭلارنىڭ كەينىگە كىرىپ بۇ ئىشنى ئويلاپ چىقارـدىڭلار، ئەمدى مېنىڭ ئىشىم سەۋرى جەمىلدۇر..."①

بىراۋ قىلسا ئادەت راستلىقنى مۇدام،
كېرەك يوق، بىرەر سوزنى قىلسا خاتا.
ئەگەر نام چىقارسا يالغانچى دىگەن،
كېيىن قىلسا راست سوز، ئىشەنچ يوق ئاڭا.

93

تاشقى قىياپەت جەھەتتە مەخلۇقاتنىڭ ئەڭ ئۇلۇغى ئادەمدۇر، مەۋجۇداتنىڭ ئەڭ خار-تووۋىنى ئىتتۇر. ئەمما دانىشمەنلەرنىڭ بىردەك پىكرى بويىچە، ياخشىلىقنىڭ قەدرىنى بىلىدىغان ئىت ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان ئادەمدىن مىڭ ياخشى.

ئۇنۇتماس ئىت پەقەت بىر پارچە ناننى،
ئاڭا ئاتقان بىلەنمو يۈز قېتىم تاش.
بىراق باقساڭ رەزىلنى بىر ئۆمۈرچە،
بىرئاز رەنجىش بىلەن باشلايدۇ مۇشتلاش.

① قۇرئان، 12 ـ سۈرە، 18 ـ ئايەت.

ئەۋلاد گوروپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

94

ئۆز نەپسىنى ياخشى كورىدىغان ئادەم قابىلىيەتلىك كىشى بولالـمايدۇ، قابىلىيەتسىز ئادەم باشلىق بولۇشقا يارىمايدۇ.

رەھم قىلما تويماس ھوكۇزگە پەقەت،
يىسە قانچە كوپ، شۇنچە يالقاۋ پەقەت.
كېرەك بولسا سەمرىش ھوكۇزدەك ساڭا،
ئېشەك بول، كوتەر يەتسە ئەلدىن جاپا.

95

ئىنجىلدە مۇنداق دىيىلگەن: "ئەي ئادەم پەرزەندى! ئەگەر ساڭا بايلىق بەرسەم، مال بىلەن بولۇپ كېتىپ، مەن بىلەن كارىڭ بولمايدىكەن، ئەگەر سېنى كەمبەغەل قىلىپ قويسام، غەم-غۇسسىدە ئولتۇرىسەن. شۇنداق ئىكەن، مېنى ئەسلەشنىڭ ھالاۋىتىنى قەيەردىن تاپىسەن ۋە ماڭا ئىبادەت قىلىشقا قاچانمۇ ئالدىرايسەن؟"

راھەتتە ئۇتسەڭ، مەغرۇر ۋە غاپىل،
بىچارە بولساڭ كوڭلۇڭ جاراھەت.
ھالىڭ شۇ بولسا، ئۇنتۇپ ئۇزەڭنى،
قاچان قىلارسەن ھەققە ئىبادەت؟

96

خۇدانىڭ تەۋرەنمەس ئىرادىسى بىراۋنى شاھلىق تەختىدىن چۈشۈرسە، يەنە بىرىنى بېلىقنىڭ قارنىدا سالامەت ساقلايدۇ.

بەختلىكتۇر كىمكى قىلسا ئۆزىگە زىكرىڭنى يار،
بولسا بېلىق قارنىدا يۇنۇسقا ئوخشاش ئولتۇرار.①

97

ئەگەر خۇدا قەھرى-غەزەپ قىلىچىنى قىنىدىن سۇغارسا، پەيغەمبەر بولسۇن، ئەۋلىيا بولسۇن، ھەممىسى بېشىنى ئىچىگە تىقىۋالىدۇ. ئەگەر مېھرىۋانلىق قېشىنى مىدىرلىتىپ قويسا، يامانلارمۇ ياخشىلار بىلەن بىر دەرىجىدە بولىدۇ.

قەھرىنى ياغدۇرسا ھەق قىيامەتتە،
بىكاردۇر ھەرنىچۈك پەيغەمبەر ئۆزرى.
مەرھەمەت يۈزىدىن پەردىنى ئالسا،
شەقىگە② ھەم تېگەر كېچىرىم نۇرى.

① رىۋايەت بويىچە، يۇنۇس پەيغەمبەر كىتنىڭ قارنىغا چۈشۈپ قېلىپ 40 كۈندىن كېيىن سالامەت چىققان.

② شەقى — تەلىيى ئوڭدىن كەلمىگەن شۇم ئادەم.

98

كىمكى دۇنيانىڭ تەربىيىسى بىلەن توغرا يولدا ماڭمىسا، ئاخىرەتتە ئازاپقا قالىدۇ. "تەھقىق بىز ئۇلارغا ئەڭ چوڭ ئازاپ (جەھەننەم ئازاۋى) دىن بۇرۇن دۇنيادىكى بەزىبىر يېنىكرەك ئازاپلارنى تېتىتىپ قويىمىز."①

كۈچلۈكلەر جازاسىدۇر ئاۋال پەند، كېيىن زەنجىر،
پەندىنى ئىشتمىسەڭ، زەنجىردە ئۆزەڭنى كۆر.

99

بەختىيار كىشىلەر ئۆز قىلمىشلىرى كەلگۈسى ئەۋلاتلارغا ئۈلگە بولۇشتىن بۇرۇنلا ئۆتمۈشتىكى ئەجداتلارنىڭ ئىش-ھەركەتلىرىدىن ساۋاق ئالىدۇ. ئوغرىلارمۇ قولىنى قىسقارتىۋەتمىگىچە② قولىنى قىسقارتمايدۇ.

دان قېشىغا بارمىغاي قۇش زادىلا،
باشقا قۇش ياتسا تۇزاقتا بىر كۆرۈپ.
باشقىلار كۆرگەن بالادىن ئال ساۋاق،
بولما ئىبرەت باشقىغا قىڭغىر يۈرۈپ.

① قۇرئان، 32 ـ سۈرە، 21 ـ ئايەت.

② شەرىئەتنىڭ ھۆكمى بويىچە ئوغرىلىق قىلغانلارنىڭ قولى كېسىلىدۇ.

100

ئىرادە قۇلىغى پاك يارىتىلغان كىشى نەسەھەتكە قانداقمۇ قۇلاق سالالىسۇن؟ بەخت ئارغامچىسى بىلەن يېتەكلەنگەن كىشى ئالغا ماڭماي نىمە قىلسۇن؟!

ھەقنىڭ دوستلىرىغا قاراڭغۇ تۈنىمۇ
گوياكى يوپ-يورۇق بىر كۈندۈز كۈنى.
سائادەت ئەڭ كۈچلۈك بىلەكتە ئەمەس،
ساخاۋەتلىك ئاللا بەرمىسە ئۈنى.

* * *

زارلىناي كىمگە سېنىڭدىن؟ يوق ئىگەم سەندىن بولەك،
يوق پەقەت سېنىڭ قولۇڭدىن ئۆزگە ئۈستۈن قول-بىلەك.
سەن يېتەكلىگەن كىشىنى ئازدۇرالماس ھېچكىشى،
قالدۇرۇپ قويساڭ بىراۋنى، يوق كىشى ماڭدۇرغىدەك.

101

يامان ئاقىۋەتكە قالىدىغان پادىشادىن كېلىچىگى بەختلىك بولغان گاداي ياخشى.

خوشاللىق بەخش ئەتسە ئاقىۋەت بىر غەم
ياخشىدۇر شاتلىقتىن تارتساڭ سەن ئەلەم.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

102

ئاسماندىن يەرگە نىئمەت ياغىدۇ، يەردىن ئاسمانغا چاڭ-توزان ئۆرلەيدۇ. قاچا-ئىدىشنىڭ ئىچىدە نىمە بولسا تېشىغا شۇ نەرسە تېشىپ چىقىدۇ.

مېنىڭ خۇلقۇم ساڭا كورۇنسە ناچار،
گۈزەل خۇلقۇڭنى قولدىن بەرمە زىنھار.

103

خۇدايى تائالا (ئۆز بەندىلىرىنىڭ كەمچىلىكلىرىنى) كورۇپ تۇرسىمۇ ياپىدۇ، لېكىن خوشنا ئادەم ھېچنىمىنى كورمەستىنلا غەۋغا كوتىرىدۇ.

ۋاي، خۇدا كورسەتمىسۇن! غايىپنى بىلسە گەر كىشى،
بىر بىرىنىڭ دەستىدىن ئارام تاپالماس ھەر كىشى.

104

ئالتۇن دىگەن كاندىكى مەدەندىن قېزىپ ئېلىنىدۇ، بېخىلنىڭ قولىدىن بولسا جېنىنى سۇغۇرۇۋالغاندىن كېيىنلا ئېلىش مۇمكىن.

پەسكەشلەر يەپ-ئىچمەي، تۇتىدۇ مەھكەم.
ئېيتاركى: "يىگەندىن ئۈمت ياخشىراق".
كورىسەن بىر كۆنى دۈشمىنى خوشال،
چۈنكى زەر قىپقالغان، ئۇ قوچقان تۇپراق!

105

كىمكى قول ئاستىدىكىلەرگە كەڭ قوساق بولمىسا، ئۇزىدىن ئۇستۈنلەرنىڭ جەۋرىگە ئۇچرايدۇ.

بولالىماس ھەر بىلەكتە كۈچ-قۇۋۋەت،
زەئىپلەر قولىنى يەنچىشكە قۇدرەت.
زەئىپلەر كوڭلىگە بەرمىگىن ئازار،
ساڭا ھەم يەتكۈسى كۈچلۈكتىن دىشۋار.

106

ئەقىللىق كىشى جىدەل بولغان يەردىن قاچىدۇ، ئەمما قەيەردە تىنچلىق بولسا شۇ يەرگە لەڭگەر① تاشلايدۇ، چۈنكى ئاۋالقى جاي تىنچلىق-ئامانلىقتىن يىراقتا، كېيىنكى جايدا ھوزۇر-ھالاۋەت ياندىلا.

---

① لەڭگەر — كېمىنى توختىتىش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان يوغان زەنجىرلىك ئەسۋاپ.

107

قىمارۋازغا (ئۇتتۇش ئۈچۈن) ئۈچ ئالتىلىك كېرەك، لېكىن ئۈچ بىرلىك كېلىپ قالىدۇ.

مەيداندىن مىڭ مەرتە ياخشىدۇر ئۇتلاق،
ئات قولىدا بولماس تىزگىنى بىراق.

108

بىر دەرۋىش كېچىلىك ئىبادەتتە مۇنداق دەيتتى: "ئەي خۇدا، يامانلارغا رەھمەت قىل، ياخشىلارغا رەھمىتىڭنى قىلىپ بولغانسەن، چۈنكى ئۇلارنى ياخشى قىلىپ يارىتقانسەن."

109

كىيىمگە گۇل-كەشتە تىكتۇرۇپ، بارمىقىغا ئۈزۈك سالغان ئەڭ دەسلەپكى كىشى جەمشىت① ئىدى. كىشىلەر سوراشتى: "نىمىشقا ھەممە زىننەتنى سول قولۇڭغا بەردىڭ، ھالبۇكى، پەزىلەت ئوڭ تەرەپتە ئىدىغۇ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "ئوڭ قولغا ئوڭ بولغانلىق زىننىتى يېتەرلىك!"

---

① جەمشىت — قەدىمقى ئىراننىڭ ئەپسانىۋى بىر پادىشاھى.

فەرىدۇن دىدىكى، چىن رەسسامىغا
نەقىش قىل چىدىرىغا مۇنۇنى تولۇق:
"ياخشى بول يامانغا، ئەي ھۇشيار كىشى،
ياخشىلار ئۆزلىرى ئۇلۇغ ھەم قۇتلۇق!"

110

بىر دانىشمەندىن (كىشىلەر) سوراشتى: "ئۇڭ قول شۇنچىلىك ئارتۇقچىلىقتا ئىگە تۇرۇقلۇق، نىمىشقا ئۈزۈكنى چەپ قولنىڭ بارمىغىغا سالىدۇ؟" ئۇ جاۋاپ بەردى: "بىلمەمسەن، پەزىلەت ئىگىلىرى ھەمىشە مەھرۇملۇقتا بولىدۇ."

رىزق بىلەن نىسىۋە يارانتقان ئاللا
بەخش ئېتەر پەزىلەت ياكى بەخت ساڭا.

111

بېشىنىڭ كېتىشىدىن قورقمىغان ۋە پۇل-مېلىدىن ئۈمىت ئۈزگەن كىشى پادىشالارغا نەسىھەت قىلسۇن.

موۋەھھىدكە① سەن زەرنى توكتۇك نىمە،
بېشىغا قىلىچ-شەمشەر تۇتتۇك نىمە.

① موۋەھھىد — خۇدانىڭ بىرلىگىگە پۈتكۈچى.

www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

كىشىدىن ئۈمىت ياكى قورقۇنچى يوق،
بۇ — تەۋھىد① ئاساسى، بۇنى بىل ئوچۇق.

112

شاھنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ئەسلىدە زالىملارنى توساش ئۈچۈن، ساقچى-ئەمەلدارلارنىڭ بولۇشى ئوغرى-كاللا كېسەرلەرنى يوق قىلىش ئۈچۈن. قازى بولسا ئالدامچى مۇتىھەملەرنىڭ مەسلەھەتچىسى. ھەققە بوي سۇنغۇچى ئىككى دەۋاگەر ھەرگىز قازىنىڭ ئالدىغا بارمايدۇ.

كىشىلەر ھەققنى بەرمەك بولسا كۆڭلۈگە زەرۇر،
ياخشىدۇر ۋاقتىدا بەرمەك. جەڭ-جىدەل دىلغا جاپا.
ئۆزلۈگىدىن ياخشىلىقچە باج-خىراجنى بەرمىسە،
كۈچ بىلەن ئالغاي ئۇنى. قويغاي جەرىمانە يانا.

113

ھەممە كىشىنىڭ چىشى ئاچچىق-چۈچۈك نەرسىلەردىن قاماسا، قازىلارنىڭ چىشى تاتلىق نەرسىدىن قامايدۇ.

قازى بەش تال تەرخەمەكنى ئالسا گەر سەندىن پارا،
سەن ئۈچۈن مولاپ بىرەر ئون باغچىنى مۈلك ئورنىدا.

① تەۋھىد — خۇدانىڭ بىرلىگى ئەقىدىسى.

114

قېرىپ قالغان پادىشاھ خوتۇن ئوزىنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرىگە تووۋا قىلماي نېمە قىلسۇن، ئىشتىن بوشىتىلغان ساقچى ئەمەلدارى خەلققە زۇلۇم قىلغانلىقىغا تووۋا قىلماي نېمە قىلىدۇ؟

نەپسىنى يىققان يىگىتنى ھەق يولىدا شىر دېگىن،
قېرىلاردا يوق ھەۋەس، چىقالمىغاي خاس ئويىدىن.

115

بىر ھەكىمدىن (كىشىلەر) سوراپتى: خۇدايى تائالا شۇنچىلىك ئاتىغى چىققان مىۋىلىك دەرەخلەرنى ياراتتى. ئەمما نېمىشقا ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسىغا "ئازاد" دېگەن سۇپەت بېرىلمەيدۇ، پەقەت مىۋىسى بولمىغان سەرۋ دەرىخىگە بېرىلىدۇ؟ ئېيتىڭچۇ، بۇنىڭ ھېكمىتى نېمە؟ ھەكىم دېدى: ھەرقانداق دەرەخ بەلگىلىك شەرت - شارائىت ۋە مۇئەييەن ۋاقىتقا باغلىق، ئەنە شۇ شەرت بولغاندا كۆكىرىپ ياشناي-دۇ، شەرت - شارائىتى بولمىغاندا سولۇشقا باشلايدۇ. سەرۋ دەرىخىدە بۇلارنىڭ ھېچبىرى يوق، شۇڭا ئۇ ھەممە ۋاقىت ياشىرىپ تۇرىدۇ، "ئازاد"لارنىڭ سۈپىتى ئەنە شۇنداق.

كۆڭۈل بەرمىگىن ھەرگىز ئۆتكۈنچى بۇ دۇنياغا،
خەلىپە ئۆتۈپ كەتسە، دەجلە بىلەن قالار باغداد.

ئەگەر كەلسە قولۇڭدىن، خورما ئوخشاش سېخى بول،
بولمىغاندا بۇ ئىمكان، سەرۋ كەبى بول ئازاد.

116

ئىككى كىشى ھەسرەت بىلەن ئۆلۈپ كېتىدۇ: بىرى بار تۇرۇپ يەپ - ئىچمىگەن، يەنە بىرى بىلىمگە ئىگە بولۇپ تۇرۇقلۇق ھېچ ئىش قىلمىغان.

خاتىمە

گۇلىستان كىتاۋى تامام بولدى، ئاللا ياردەمدە بولدى! ئىسمى ئۇلۇغ ياراتقۇچىنىڭ مەدىتى ئارقىسىدا، مۇئەللىپلەرنىڭ ئادىتى بويىچە، ئۆتكەن شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئىستىئارە تەرىقىسىدە قوبۇل قىلىپ بىزەش بۇ توپلامدا قوللىنىلمىدى.

كونا جەندەڭنى ياماپ كىيىش ياخشى،
خار بولۇر تون سوراپ كىيسە كىشى.

سەئدىنىڭ كوپىنچە سوزلىرى ھەزىل-چاقچاق ۋە كىشىنىڭ بەھرىنى ئاچىدىغان خاراكتېرغا ئىگە. شۇ سەۋەپتىن يىراقنى كورمەيدىغانلار ئاغزىغا كەلگەننى دەپ ۋالاقشىيدۇ، گويا (بۇ كىتاپنى ئوقۇشقا) مىڭىنى بىھۇدە سەرپ قىلىش ۋە بىكاردىن چىراغ ئىسىنى يۇتۇش ئاقىللارنىڭ ئىشى ئەمەسمىش! لېكىن بۇ كىتاۋىم ساپدىل كىشىلەرگە قارىتىلغان، ئۇلارنىڭ روشەن پىكىرلىرى ئۈچۈن شۇ نەرسە مەخپى قالمىسۇنكى، شىپالىق ۋەز-نەسىھەت مەرۋايىتلىرى نەپىس ئىبارە يىپىغا تىزىلدى، ئۇلارنىڭ زېرىكىشلىك تەبىئىتى قوبۇل قىلىش دولىتىدىن مەھرۇم بولۇپ قالماسلىغى ئۈچۈن، نەسىھەتنىڭ ئاچچىق دورىسى چاقچاقنىڭ ھەسلىگە ئارىلاشتۇرۇلدى.

بىز نەسىھەتنى جايىدا يەتكۈزدۇق،
بۇ بىلەن بىر بولۇك چاغنى ئۆتكۈزدۇق.
بىراۋلار مەيلى قىلمىسا رىغبەت،
ئەلچىنىڭ بۇرچى خەۋەر بېرىشلا پەقەت.

* * *

مەرھەمەت سورىغىن خۇدادىن، ئەي نەزەر سالغان كىشى،
بۇ كىتاپ مۇئەللىپىگە، ھەم ئۆزۈڭ ئۈنى كەچۈر.
بۇ كىتاپتىن تاپ ئۆزۈڭگە قايسى بولسا پايدىلىق،
سوڭرە كاتىپنى دۇئادا ئەسكە ئال، (بۇ ھەم زورۇر).

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

本书根据德黑兰1971年波英对照版本和莫斯科1959年波俄对照版本，并参考人民文学出版社1980年汉文版本译出。

بۇ كىتاب 1971 - يىل تېھراندا نەشر قىلىنغان پارسچە-ئىنگلىزچە نۇسخىسى بىلەن 1959 - يىلى موسكۋادا نەشر قىلىنغان پارسچە-رۇسچە نۇسخىسىغا ئاساسەن، 1980 - يىل 1 - ئايدا خەلق ئەدەبىياتى نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان خەنزۇچە نۇسخىسىدىن پايدىلىنىپ تەرجىمە قىلىندى.

شەيخ سەئدى

گۇلىستان

تەرجىمە قىلغۇچى: رەھمىتۇللا جارى

مەسئۇل مۇھەررىرلىرى: خوجائابدۇللا ئۇسمان
تېيىپجان ئېلىيوپ

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى
شىنخۇا كىتابخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلدۇ
مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى

1984 - يىل 6 - ئايدا 1 - قېتىم نەشر قىلىندى
1992 - يىل 3 - ئايدا بېيجىڭدا 2
ئاددى مۇقاۋىلىغىنىڭ باھاسى